

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

147230

70'Lİ YILLAR TÜRK SİNEMASI KÖY FİLMLERİNE TÜRKLERİN
İSLAMİYET ÖNCESİ DİNİ İNANÇLARININ VE İSLAMİYET
İNANCININ YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGÜR VELİOĞLU

ANABİLİM DALI
PROGRAMI

: İLETİŞİM BİLİMLERİ
: İLETİŞİM BİLİMLERİ

TEZ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR. NİGAR PÖSTEKİ

KOCAELİ, 2004

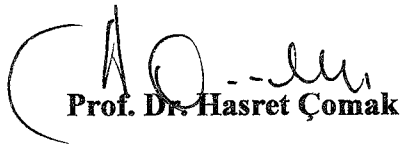
T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

70'Lİ YILLAR TÜRK SINEMASI KÖY FİLMLERİNE TÜRKLERİN İSLAMİYET
ÖNCESİ DİNİ İNANÇLARININ VE İSLAMİYET İNANCININ YANSIMALARI

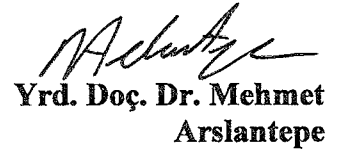
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: ÖZGÜR VELİOĞLU

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No: 09.06.2004, 2004-13

Prof. Dr. Hasret Çomak

Yrd. Doç. Dr. Nigar Pösteki

Yrd. Doç. Dr. Mehmet
Arslantepe

- 117232

KOCAELİ, 2004

SUNUŞ

Sinema bir kültür biçimi olarak, kültürün tüm kodlarını taşımakta, içinde barındırmaktadır. Yansıttığı dönemin kültürel durumu hakkında ipuçları verir. Doğru zmlenmelerle dönem hakkında pek çok kültürel değere ulaşılabilir. Bu değerler araştırmanın amacına göre; din, dil, eğlence, kıyafet gibi birçok konuda olabilir. Toplumların kültürel değerlerini etkileyen en önemli unsurlardan biri de dindir. Din, toplumların hayatlarını ve davranış biçimlerini doğrudan ve kesin biçimde etkileyen bir kültürel değerdir. Bu açıdan toplumların, geçmişten bugüne içine girdikleri dinlerle ve o dinlerin yaptırımıyla birlikte büyük bir değişim gösterdikleri görülmektedir.

Bu çalışmada, 1970'ler dönemi Türk Sineması köy filmleri içinde Türklerin tarih boyunca girdikleri dini inançların izleri ve yeri incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Türklerin tarih boyunca inanmış oldukları dinler ve bu dinlerden günümüze kalanlar araştırılmıştır. Birinci bölümün ilk kısmında; Türklerin İşlamiyet ncesi dini inançlarına, ikinci kısmında; bu dinlerden günümüze kalan davranış biçimlerine ve inançlara, üçüncü kısımda ise İşlamiyet inancına değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise araştırılacak dönemin, yani 70'ler Türk Sineması'nın özelliklerine, dönemin köy filmlerine ve 70'ler Türk Sineması'nı etkileyen birtakım akımlara değinilmiş, 70'li yıllar Türk Sineması köy filmi örneklerinden on iki tanesi, Türklerin İşlamiyet ncesi dini inançları ve İşlamiyet inancına göre incelenmiştir. Film incelemelerinde, filmlerde bulunan İşlamiyet ncesi dinlerin izleri ve İşlamiyet dininin izleri olmak üzere tüm dini öğeler göz önüne alınmıştır.

Çalışmamda emeği geçen herkese çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II-VI
ÖZET.....	VII-VIII
ÖZET (İNGİLİZCE).....	IX-X

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	1
1. DİN.....	8
1.0. DİN NEDİR?.....	8
1.0.1. Dinin Doğuşu.....	8
1.0.2. Dinin Tanımı.....	9
1.1. TARİH BOYUNCA TÜRKLERİN DİNİ İNANÇLARI.....	10
1.1.0. İslamiyet Öncesi Dini İnançlar.....	12
1.1.0.1. Geleneksel Türk Dini.....	12
1.1.0.1.0. Türklerde Totemizm İnançları.....	12
1.1.0.1.1. Atalar Kültü (Animizm, Ruhçuluk).....	14
1.1.0.1.2. Tabiat Kuvvetlerine İnanma (Natürizm, Doğacılık).....	16
1.1.0.1.2.0. Yer-Su Kültürleri.....	17
1.1.0.1.3. Gök Tanrı İnançları.....	19
1.1.0.1.4. Gök Tanrı ve Şamanizm Meselesi.....	20
1.1.0.1.5. Şamanizm.....	21
1.1.0.2. Evrensel Dinler.....	26
1.1.0.2.0. Taoizm.....	26
1.1.0.2.1. Budizm.....	26
1.1.0.2.2. Zerdüştilik.....	27
1.1.0.2.3. Maniheizm.....	28
1.1.0.2.4. Yahudilik.....	28
1.1.0.2.5. Hıristiyanlık.....	29
1.1.1. İslamiyet'e Geçiş.....	29
1.1.1.0. İslamiyet'in Anadolu'daki Türkmen Yorumu.....	31

1.2.	TÜRKLERİN İSLAMİYET ÖNCESİ DİNİ İNANÇLARINDAN GÜNÜMÜZE KALANLAR	34
1.2.0.	Geleneksel Türk Dini.....	35
1.2.0.0.	Totemizm Kaynaklı İnançlar.....	35
1.2.0.0.0.	Nazar İnanıcı.....	35
1.2.0.0.1.	Kan Davası.....	36
1.2.0.0.2.	Tabu Örneği Olarak Kutsal Balıklar.....	37
1.2.0.1.	Atalar Kültü.....	37
1.2.0.1.0.	Atalar Kültü Kapsamında Türbe ve Yatır Ziyaretleri İnanıcı.....	37
1.2.0.1.1.	Atalar Kültü Kapsamında Ölü Aşısı İnanıcı.....	39
1.2.0.1.2.	Atalar Kültü Kapsamında Çocuklara İsim Verme ve Çocukların Varolan İsimlerini Değiştirme İnanıcı.....	39
1.2.0.1.3.	Atalar Kültü Kapsamında Ölen Kişinin Ruhuyla İlgili İnançlar.....	40
1.2.0.1.4.	Mezar Taşı Kullanımı.....	41
1.2.0.2.	Tabiat Kuvvetleri İncısından Günümüze Kalanlar....	41
1.2.0.2.0.	Yer-Su Kültüyle İlgili Olan İnançlar.....	41
1.2.0.2.0.0.	Yada Taşı İnanıcı.....	42
1.2.0.2.0.1.	Taş Yapıştırarak Dilek Dileme İnanıcı.....	42
1.2.0.2.1.	Dağ Kültü ile İlgili Olan İnançlar.....	42
1.2.0.2.1.0.	Ağaç Kültü Kapsamında Ağaçların Kutsal Sayılması ve Şamanizm İncisinde Kansız Kurban Biçimi Olarak Yalma (Ağaçlara Bez Parçası Bağlayarak Dilek Dilenmesi).....	43
1.2.0.2.1.1.	Beşik Kertmesi.....	44
1.2.0.2.2.	Ay Güneş Kültü İle İlgili İnançlar.....	44
1.2.0.2.3.	Ev ve Ocak Kültü'nden Günümüze Kalan İnançlar.....	45
1.2.0.2.4.	Su Kültü İncasının Günümüze Yansımaları....	46
1.2.0.2.5.	Ateş Kültü ile İlgili Olan Halk İnançları.....	46
1.2.0.2.6.	Demir Kültü.....	47

1.2.0.2.6.0.	Kısmet Açma Biçimi Olarak Kilit Açma.....	47
1.2.0.2.6.1.	Evlilik Sırasında Demir Kültü'yle İlgili Olan İnançlar.....	47
1.2.0.3.	Şamanizm Kaynaklı İnançlar.....	48
1.2.0.3.0.	Hıdrellez Kutlamaları İnanıcı'na Eklenen Şamanist Öğeler.....	49
1.2.0.3.1.	Alkarası.....	50
1.2.0.3.2.	Osmanlı'da Hanedan Kanı Dökülmemesi ve Kansız Kurban Biçimi Olarak Adanan Hayvanın Serbest Bırakılması.....	51
1.2.0.3.3.	Kurban Edilecek Hayvanın Süslenmesi.....	52
1.2.0.3.4.	Kansız Kurban Biçimi Olarak Saçı.....	52
1.2.0.3.5.	Bir Saçı Biçimi Olarak Mum Yakmak	53
1.2.0.3.6.	Şeyhler ve Türkmen Babaları.....	54
1.2.0.3.7.	Hastaları İyileştirme ve Halk Hekimliği.....	54
1.2.0.3.8.	Kurşun Dökme.....	55
1.2.0.3.9.	Ölünün 40'ından Sonra Mevlit Okunması.....	55
1.2.0.3.10.	Falcılık.....	55
1.2.0.3.11.	Darısı Başımıza Sözü'nün Kullanımı.....	56
1.2.0.3.12.	Nevruz.....	56
1.2.0.3.13.	Evlilikle İlgili Olarak Gelin Tabuları.....	56
1.2.0.3.14.	Çocuğu Olmayan Kişilerin Çocukları Olduğunda Çocuklarına Satılmış Gibi İsimler Vermeleri İnanıcı.....	57
1.2.0.3.15.	Kına Yakılması.....	58
1.2.0.3.16.	Gürültü Çıkararak Kötü Ruhların Kovulması İnanıcı.....	58
1.2.0.3.17.	Kara İyelerden Korunmak İçin Gerçekleştirilen Uygulamalar.....	59
1.2.0.3.18.	Yağmur Duası ve Yada Taşı.....	59
1.2.0.3.19.	Saçın Çöpe Atılmaması, Geceleri Tırnak Kesilmemesi Uygulaması	62

1.2.0.3.20.	Semah.....	62
1.2.0.3.21.	Gelin Kuşığı.....	62
1.2.0.3.22.	Şamanizm İnancının Halı Kilim Desenleri Üzerindeki Yansımaları.....	63
1.2.0.3.23.	Ölüm İle İlgili Olan İnançlar.....	63
1.2.0.3.24.	Göktürklerde Kadınların, Eşleri Ölünce Eşlerinin Erkek Kardeşiyle Evlendirilmeleri Geleneği.....	64
1.2.0.3.25.	Eşiğin Kutsal Sayılması.....	65
1.2.0.3.26.	Sihir Büyü ve Muska.....	65
1.2.0.3.27.	Tuğ Kullanımı.....	66
1.3.	İSLAMİYET’TE İBADET BİÇİMLERİ VE İNANÇLAR.....	66
1.3.0.	Namaz Kılmak.....	66
1.3.1.	Cuma, Bayram, Teravih ve Cenaze Namazları.....	67
1.3.2.	Ezan.....	67
1.3.3.	Abdest almak	67
1.3.4.	Oruç tutmak.....	67
1.3.5.	Zekat vermek.....	68
1.3.6.	Hacca gitmek.....	68
1.3.7.	Kurban Kesmek (Adak Kurbanı-Kurban Bayramında Kesilen Kurban).....	68
1.3.8.	Ahret İnancı.....	69
1.3.9.	Cennet Cehennem	69
1.3.10.	Kader İnancı	69
1.3.11.	Kısmet.....	69
1.3.12.	Örtünme (Tesettür)	69
1.3.13.	Sadaka Vermek.....	70
1.3.14.	Fitre Vermek.....	70
1.3.15.	Kelime-i Şehadet.....	70
1.3.16.	İmam Nikahı.....	70
1.3.17.	Cinler.....	71
1.3.18.	Tespah Çekilmesi	71
1.3.19.	Sünnet Olmak.....	71

1.3.20. Sofra Duası.....	71
1.3.21. Beddua Etmek.....	72
1.3.22. Tövbe Etmek.....	72
1.3.23. Domuz Eti Yemenin Yasaklanması.....	72
1.3.24. Faiz Alınmaması.....	72
1.3.25. İçki İçmenin ve Kumar Oynamanın Yasaklanması.....	73
1.3.26. Zina.....	73
1.3.27. Aşure.....	73
1.3.28. Dini Bayramlar.....	74
1.3.28.0 Ramazan (Şeker) Bayramı.....	74
1.3.28.1 Kurban Bayramı.....	74
2. BÖLÜM.....	75
2. TÜRK SİNEMASI.....	75
2.0. 70'LER TÜRK SİNEMASI.....	76
2.0.0. Köy Konulu Türk Filmleri.....	77
2.0.1. 1970'li Yıllarda Toplumsal Gerçekçilik Etkisi.....	79
2.0.2. Ulusal Sinema.....	79
2.1. FİLM İNCELEMELERİ.....	82
2.1.0. "Açlık", (Memduh Ün, 1974).....	83
2.1.1. "Adak", (Atıf Yılmaz, 1979).....	88
2.1.2. "Ağrı Dağı Efsanesi", (Memduh Ün, 1975).....	96
2.1.3. "Cemo", (Atıf Yılmaz, 1972).....	102
2.1.4. "Ezo Gelin", (Feyzi Tuna, 1973).....	108
2.1.5. "Gökçe Çiçek", (Lütfi Ö. Akad, 1972).....	117
2.1.6. "İrmak", (Lütfi Ö. Akad, 1972).....	124
2.1.7. "Kara Çarşafli Gelin", (Süreyya Duru, 1975).....	128
2.1.8. "Kara Peçe", (Memduh Ün, 1970).....	132
2.1.9. "Kuma", (Atıf Yılmaz, 1974).....	138
2.1.10. "Sultan Gelin", (Halit Refiğ, 1973).....	147
2.1.11. "Toprak Ana", (Memduh Ün, 1973).....	150
SONUÇ.....	157
YARARLANIN KAYNAKLAR.....	166

ÖZET

Bu araştırmada, 70'li yıllar Türk Sineması köy filmlerine Türklerin İslamiyet öncesi inançlarının ve İslamiyet inancının yansımaları incelenmiştir. Birinci bölümde, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançları saptanmış, bu inançlardan günümüze kalan uygulamalar tespit edilmiştir. Bu inançlar; Totemizm, Atalar Kültü (Animizm, Ruhçuluk), Tabiat Kuvvetlerine İnanma (Ay ve Güneş Kültü, Ev ve Ocak Kültü, Demir Kültü ve Yer-Su Kültleri), Yer-Su Kültleri (Dağ, Taş-Kaya, Ateş, Ağaç-Orman ve Su Kültleri), Gök Tanrı İnancı, Şamanizm, Taoizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm, Yahudilik, Hıristiyanlıktır. Ayrıca, Türklerin İslamiyet'e geçişleri ve İslamiyet inancının dini öğelerine de yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarından günümüze kalan öğeler tespit edilmiştir. Türklerin Totemizm inancından günümüze kalan uygulamalar; nazar inancı ve nazara karşı kullanılan pratikler, kan davası inancı ve bazı hayvanların tabu olarak görülüp yenmelerinin yasak olmasıdır. Atalar Kültü inancından günümüze kalanlar; türbe ve yatır ziyaretleri, ölü yemeği verilmesi, çocuklara aile büyüklerinin isimlerinin verilmesi, mezar taşı kullanımı uygulamalarıdır.

Tabiat Kuvvetlerine İnanma (Natürizm) inancından günümüze kalan pratikler, Yer-Su Kültleri kapsamında; Yada Taşı inancı, bazı kutsal sayılan yerlere, mezarlara taş yapıştırarak dilek dileme inancı, Ağaç Kültü kapsamında; ağaçlara bez parçası bağlayarak dilekte bulunmak, beşik kertmesi, Ev ve Ocak Kültü'nden günümüze kalan uygulamalar; ocak kelimesi ile kullanılan "ocağını söndürmek, ocağına incir dikmek" gibi birçok deyim, Su Kültü inancından; bazı akarsu ve derelerin kutsal sayılması, yola gidecek kişinin arkasından su dökülmesi, Ateş Kültü inancından; ateşin günahlardan arındırıcı özelliği olduğuna inanılması, Hıdrellez günü ateşin üzerinden atlanması gibi uygulamalardır.

Şamanizm inancından günümüze yansıyan uygulamalar ise, Hıdrellez kutlamalarında gül ağacının dibine koyulan bir kağıda kişilerin isteklerini yazmaları, çocuğu olmayan kişilerin bezden bebekler yapıp gece gül ağacının dibine bırakmaları, Alkarası inancı kapsamında; yeni doğum yapmış kadınların başlarına kırmızı kurdele bağlanması, ziyarete gelen kişilere loğusa şerbeti ikram edilmesi uygulamaları, Şeyhler ve Türkmen babaları, hastaları iyileştirme ve halk hekimliği, kansız kurban biçimi olarak saçı, kurşun dökme, cenazenin 40. gününde mevlit

okutulması, “darısı başımıza” sözünün kullanımı, nevrüz kutlamaları, çocuğu olmayan kişilerin çocukları olduğunda Satılmış, Dursun, Ömür, Yaşar gibi isimler verilmesi, kına yakılması, Ay tutulması sırasında kaynana zırlıtısı çalınması, yağmur duası uygulaması, eşğin kutsal sayılması ve muska kullanımı gibi pratiklerdir. Türkler, İslamiyet’e geçerken, geçmiş inançlarının çoğunu da beraberlerinde taşımışlardır ve tüm bu uygulamaları İslamiyet diniyle birlikte sürdürmeye devam etmektedirler.

Araştırmanın birinci bölümünde, İslamiyet inancıyla ilgili olarak incelenen öğeler, İslamiyet dinindeki ibadet biçimleri; namaz kılınması, abdest alınması, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmek, kurban kesmek olarak sayılabilmektedir. İslamiyet inancında inanılması gereken öğeler ise; ahiret, cennet, cehennem, kader, kısmet inançları, fitre vermenin gerekliliği, örtünme, kelime-i şehadet getirilmesi, imam nikahı ve sünnet olunmasıdır.

İkinci bölümde ise; incelenecek olan dönemin, 70’li yıllar Türk Sineması’nın genel özellikleri ve bu dönemi etkileyen akım ve düşüncelere yer verilmiştir. İkinci bölümün sonunda ise, birinci bölümdeki araştırmalar sonucunda elde edilen verilere göre, 70’li yıllar Türk Sineması köy filmi örneklerinden on iki tanesi seçilmiş ve incelenmiştir. Bu filmler, “Açlık”, (Bilge Olgaç, 1974), “Adak”, (Atif Yılmaz, 1979), “Ağrı Dağı Efsanesi”, (Memduh Ün, 1975), “Cemo”, (Atif Yılmaz, 1972), “Ezo Gelin”, (Feyzi Tuna, 1973), “Gökçe Çiçek”, (Lütfi Ömer Akad, 1972), “Irmak”, (Lütfi Ömer Akad, 1972), “Kara Çarşafli Gelin”, (Süreyya Duru, 1975), “Kara Peçe”, (Memduh Ün, 1970), “Kuma”, (Atif Yılmaz, 1974), “Sultan Gelin”, (Halit Refiğ, 1973), “Toprak Ana”, (Memduh Ün, 1973) dir.

ABSTRACT

In this study, Turk's religious beliefs before Islam and Islam belief's reflections on village content films at 70's Turkish Cinema examined. In the first chapter, Turk's religious beliefs before Islam determined and the beliefs left from this religions established. This religions are; Totemism, Animism, Naturism, "Gök Tanrı" Belief, Shamanism, Taoism, Buddhism, Zoroastrianism, Maniheism, Judaism and Christianity. Also, Islam considered too.

As the result of the study; the practises left from the Totemism belief are; glance and blood feud. The practises left from Animism are; turbe visits, tombstone and to give the children the grandfamily's names. From Naturism; "Yer-Su" Cults extents; Yada Stone, Tree Cult extents; tie trees a piece of cloth, "beşik kertmesi", from the House and Stove Cults; the idioms used with stove word. From the Water Cult; to throw out some water from behind of the person who is setting off a journey. From the Fire Cult; at the "Hidrellez" festival, to pass through the fire and from Shamanism: writing some wishes on a paper and putting this notes to the bottom of a rose tree. With the Alkarası belief, there is a bad soul that makes mothers and their children ill. To protect from this soul there are some practises. A way to protect the babies and the mothers, giving a drink to the visitors, red colored called "loğusa şerbeti". The other practises from Shamanism are; Sheik belief, curing the patients with some natural methods, "kurşun dökme", Nauruz celebration, to give children names like, Satılmış, Ömür, Dursun, Yaşar, to make children long-lived, henna, during the lunar eclipse, making some noises to expel the bad souls, ritual prayer of rain, amulet beliefs. Turks, passing to the Islam, they also beared their old religions. And today, this old beliefs are living with Islam.

The worships in Islam are; performing the namaz and the aplution, fasting, alms, to go on the pilgrimage to Mecca and sacrificing the animals.

The other beliefs in Islam are; the hereafter, heaven, hell, fate and fortune beliefs, covering oneself, the Islamic confession of faith, wedding performed by an imam and to make young boys circumcised.

At the second chapter of the study, the 70's Turkish Cinema examined. And with the outcomes of the first chapter, twelve film studied. These films are; , "Açlık", (Bilge Olgaç, 1974), "Adak", (Atıf Yılmaz, 1979), "Ağrı Dağı Efsanesi", (Memduh Ün, 1975), "Cemo", (Atıf Yılmaz, 1972), "Ezo Gelin", (Feyzi Tuna, 1973), "Gökçe

Çiçek”, (Lütfi Ömer Akad, 1972), “Irmak”, (Lütfi Ömer Akad, 1972), “Kara Çarşafli Gelin”, (Süreyya Duru, 1975), “Kara Peçe”, (Memduh Ün, 1970), “Kuma”, (Atif Yılmaz, 1974), “Sultan Gelin”, (Halit Refiğ, 1973), “Toprak Ana”, (Memduh Ün, 1973)

GİRİŞ

Sinema, yüz yılı aşkın süredir insanların duygularını anlatmakta, yaşamlarını perdeye yansıtmaktadır. Perdeye yansıyan duygularla birlikte birtakım başka öğeler de farkında olunmadan perdeye taşınır. Her filmde birçok kültürel kod vardır. Bu kodlar, toplumun kültürünün parçaları olan kültürel değerlerdir. Din, dil, yemek, kıyafet, eğlence, gibi bu kodlar, öykünün içine, filmin karelerine gizlenmiştir. Gizlenen bu öğeler, bize film hakkında birçok ipucu vermektedir. Filmin dili, geçtiği mekan, karakterlerin dini, gelenekleri, yaşam tarzları, ve bunun gibi birçok öğe film incelendiğinde ve çözümlendiğinde açığa çıkmaktadır.

İlkçağlarda, toplumlar ihtiyaçları doğrultusunda dinlerini kendileri oluşturmaktaydılar. Bu yüzden de dinler, toplumların yaşayış biçimlerine, isteklerine göre şekillenmekteydi. Ancak ileriki çağlarda, evrensel dinlerin ortaya çıkmasıyla dinler toplumları şekillendirmeye başlamıştır. Örnek olarak, Türkler Orta Asya'da yaşarken, dinleri Şamanizm inancıydı. Bu inanç, göçebe kültüre uygun, kolay uygulanabilir bir inanç olduğundan Türkler, bu inancı benimsemişlerdi. Ancak yerleşik hayata geçilmeye başlanmasıyla, Türkler evrensel bir din olan İslamiyet'i seçmişlerdir. İslamiyet inancına geçtikten sonra da, İslamiyet'in kurallarına ve İslamiyet'in doğduğu Arap kültürüne göre, kültürleri yeniden şekillenmiştir. Türklerin İslamiyet öncesi kültürleriyle, İslamiyet sonrası kültürleri birçok açıdan farklılık göstermektedir. Ancak, toplumların kültürlerinde en zor değişen öğelerden biri din olduğundan, bu değişim birden gerçekleşmemiştir. Türkler, İslamiyet inancına eski dinlerinin inançlarını ve ritüellerinin bir çoğunu taşımışlar ve İslamiyet'i kendi geleneksel dinleriyle şekillendirerek, İslamiyet'e yeni bir yorum getirmişlerdir.

Toplumların dinleri, yaşayış biçimlerini, geleneklerini, giyiniş tarzlarını, ayinlerini, dillerini, yani kültürlerini etkileyen en önemli öğelerden biridir. Bir toplumun dinine bakılarak o toplum hakkında birçok konuda fikir sahibi olunabilmektedir. Türkler de, geçmişten bugüne birçok dinin etkisine girmişler, ve bu dinlerden kültürel açıdan etkilenmişlerdir. İnanılan her dinden de birçok öğeyi bugüne dek taşımışlardır. Geçmiş inançlardan bugüne taşınan bu öğeler, ya birçok değişime uğramış, ya da tamamen aynı şekilde gelmiştir. Aynı şekilde uygulanmaya devam edilen inançların da dini nedenleri kaybolmuştur. Örnek olarak günümüze aynen ulaşan pratiklerden biri, kına uygulamasıdır. Geçmişte adanmışlık simgesi

olarak kullanılan kına, bugün dini bir nedeni olmadan, sevap olduğu düşünülerek uygulanmaktadır. Uygulama aynen devam etmiş ancak uygulanış nedeni değişmiştir.

Bu çalışmanın amacı, 70'li yıllar Türk Sineması'ndan seçilen köy filmi örneklerinde dini öğelerin saptanmasıdır. Dönem olarak dini öğeler açısından zengin olması açısından ve de bu dönem filmlerinin renkli olmasından dolayı, 1970'ler Türk Sineması köy filmleri ele alınmıştır. Bu çalışmada, 1970'li yıllar Türk Sineması köy filmlerinde, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarının ve İslamiyet inancının tüm izleri aranacaktır. Birinci bölümde ilk olarak Türklerin İslamiyet öncesi dini inançları araştırılacak, tanımlanacak ve bu dinlerden günümüze neler kalmış, hangi inançlar halen uygulanmakta, hangileri değişime uğrayarak günümüze gelmiş ya da tamamen kaybolmuş, bunlar incelenecektir. Daha sonra İslamiyet inancı ve öğeleri, ibadet biçimleri ele alınacaktır.

Türkiye'de sinema ve din konusu, dini sinema başlığı altında birçok kez incelenmiştir. Ancak dini sinema örneği olmayan, İslamiyet propagandası yapmayan diğer filmler içindeki dini inançlar araştırılmamıştır. Bu araştırmanın önemi, günümüz Türkiye'sindeki dini inançların Türk Sineması'na yansımalarını değerlendirmenin yanında, İslamiyet inancının ve Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarının tümünün, seçilen filmlerde incelenecek olmasıdır. Araştırmanın bir diğer önemi de, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarının ve bu inançlardan günümüze kalan uygulamaların ortaya konacak olmasıdır.

Türkler, İslamiyet öncesi dönemde birçok dine inanmışlardır. Bunlardan başlıcaları; Totemizm, Atalar Kültü (Animizm, Ruhçuluk), Tabiat Kuvvetlerine İnanma (Natürizm, Doğacılık), Gök Tanrı İnancı, Şamanizm, Taoizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm, Yahudilik, Hıristiyanlık olarak sayılabilir. Türklerin geçmişte göçebe bir hayat sürmeleri nedeniyle, yazılı kaynakları az bulunmaktadır ve bu nedenle elimizde bu dinlerin bazıları hakkında kesin ve net bilgiler yoktur, bazı konular ise çelişkilidir. Bu çalışmada, tüm araştırmacıların fikirlerine yer verilecektir.

Dini inançlar ve bu inançların günümüzdeki kalıntıları ortaya konduktan sonra ise incelenecek olan 70'ler dönemi Türk Sineması ve bu dönemi etkileyen akımlar araştırılacak, seçilen filmler, birinci bölümde açıklanan dini içerikler açısından incelenecektir. Filmlerde, Türklerin geçmişten bugüne inandıkları tüm dinlerin etkileri ve İslamiyet inancı araştırılacaktır.

Türkler, göçebe bir hayat tarzları olduğundan, gittikleri yerlerdeki birçok dinden etkilenmişler ve böylelikle birçok dine girmişlerdir. Ancak Türklerin geleneksel dini içinde saydığımız, Totemizm, Şamanizm, Atalar Kültü, Tabiat Kuvvetlerine İnanma ve Gök Tanrı İnancı hangi dine inanırlarsa inansınlar, Türklerin dini inançlarının temelini oluşturmuştur.

Türklerde Totemizm inancının varlığı halen tartışılmakta olunan konulardandır. Türk tarihi araştırmacılarından **Ziya Gökalp** ve **Şerafettin Turan**, Türklerin Totemizm'e inandıklarını iddia etmektedirler. Ancak diğer birçok araştırmacı buna karşı çıkmaktadır. Bu araştırmada tüm araştırmacıların fikirlerine yer verilmiş ve Totemizm inancından günümüze kalan uygulamalar açıklanmıştır. Araştırmacıların ortak olarak kabul ettikleri uygulamalar, nazar ve kan davası inançlarıdır. Günümüzde bu uygulamalar halen sürmektedir.

Türklerin geçmişte sahip oldukları dinlerinin temelini oluşturan birtakım Kültler vardır. Bu kültürler; Atalar Kültü (Animizm) ve Tabiat Kuvvetlerine İnanma (Naturizm)'dir. Bu kültürlerin temelini Şamanizm inancı oluşturur. Şamanizm inancında, evrendeki her varlığın bir ruhu olduğuna inanılmaktadır. Ve bu ruhlar, insan hayatını doğrudan etkileyebilmektedir. Örneğin, Tabiat Kuvvetlerine İnanma'da, Ay ve Güneş Kültü, Ev, Ocak, Demir Kültü ve Yer-Su Kültleri vardır. Yer-Su Kültleri ise kendi içinde, Dağ, Taş-Kaya, Ateş, Ağaç-Orman ve Su Kültleri olarak ayrılır. Bu kültlere göre, tüm bu öğeler kutsaldır ve hepsinin ruhu vardır. İnsanlar bu kutsal öğelerden istekte bulunup, ayinlerinde bu öğeleri kullanmaktaydılar. Atalar Kültü kapsamında Türkler atalarının ruhlarının öldükten sonra da yaşadığına ve hayattakilerin yaşamlarına müdahale edebildiklerine inanmaktaydılar. Bu kültürlerden günümüze kalan uygulamalar, Atalar Kültü kapsamında, Türbe ve Yatır ziyaretleri; çocuklara büyüklerin isminin verilmesi uygulaması, mezar taşı kullanımı, Tabiat Kuvvetleri İnancından günümüze kalanlar ise Yada Taşı inancı, taş yapıştırarak dilek dileme uygulaması, ağaçlara bez bağlanarak dilek dilenmesi, beşik kertmesi, uygulamalarıdır.

Türklerin Geleneksel Dinlerinin temelini oluşturan en önemli öğelerden biri de Gök Tanrı inancıdır. Gök Tanrı inancı, Türklerin ilk geleneksel dinleri olarak kabul edilmektedir. Bu inançta tek tanrı inancı egemendir ve dünyada olup biten her şey, Gök Tanrı'ya bağlanmıştır. Ancak günümüzde halen süren bir tartışma, Gök Tanrı inancı ile Şamanizm inancıdır. Bazı araştırmacılar Gök Tanrı inancıyla,

Şamanizm inancını ayrı birer din olarak kabul etmiş, bazıları ise Gök Tanrı inancının Şamanizm içerisinde bir öge olduğunu iddia etmişlerdir. Bu çalışmada ulaşılabilen bütün araştırmacıların fikirlerine yer verilecektir. Gök Tanrı İnancından günümüze ise, birtakım ritüellerin 3, 7, 40 ve 52 sayılarına göre takvime bağlanması kalmıştır.

Şamanizm inancı, Türklerin İslamiyet öncesi inançlarının en önemlisi olarak kabul edilmektedir. Şamanizm, içinde sihirle ilgili birçok ritüel barındıran bir din sistemidir. Temeli evrendeki tüm varlıkların ruhu olduğu inancıdır. Şamanizm'in din adamlarına Şaman denilmektedir. Ancak Türkler Şaman'a "Kam" demektedirler. Şamanların dini görevlerinin dışında başka görevleri de vardır. Bunlar, kötü ruhları kovarak hastaları iyi etmek, gelecekte haber vermek, toplum içindeki anlaşmazlıkları düzeltmek gibi birtakım uygulamalardır.

Şamanist Türklere, yapılan dini törenler ikiye ayrılmaktadır. İlki, periyodik olarak belirli dönemlerde yapılan törenler, ikincisi ise, özel olaylar nedeniyle yapılan törenlerdir. Ayrıca Şamanlarda kurban olmadan dinsel tören de yapılmamaktaydı. Kurban ise kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kanlı kurban olarak genellikle at kurban edilmekteydi. Kansız kurbanlar ise, genellikle saç olarak yapılmaktaydı. Saçı, kişinin geçim kaynağı olan ürününü ateşe, suya, vs. serpmesi, saçması şeklinde uygulanmaktaydı.

Şamanizm inancından birçok uygulama, günümüze aynen geçmiştir. Bunlar, Alkarası İnancı, kansız bir kurban biçimi olan saç uygulaması, şeyhler ve Türkmen Babaları, halk hekimliği, kurşun dökme, falcılık, "darısı başımıza" sözünün kullanımı, kına yakılması, gürültü çıkararak kötü ruhların kovulması pratiği, yağmur duası, gelin kuşağı, sihir, büyü ve muska, tuğ kullanımı ve eşğin kutsal kabul edilmesi olarak sayılabilir. Tüm bu uygulamalar, tezin birinci bölümünde ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

Türklerin İslamiyet öncesi inançlarından bir bölümü de, evrensel dinlerdir. Ancak bu dinler, Türklerin tamamı tarafından kabul edilmemiş, çoğu yalnızca bir boy tarafından kabul edilmiştir. Kabul edilen boylar içinde de, Türklerin Geleneksel Dinlerinin yanında yaşamını sürdürmüştür. Bu dinler, Türklerin geleneksel dinleri gibi yöresel değildir. Tüm dünyaya yayılmışlardır ve genel geçer kuralları vardır. Bunlar, Taoizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık dinleridir. Türkler, bu dinlere belirli dönemlerde inanmışlardır ancak bazı dinlerin dönemleri hakkında kesin tarihler bulunmamaktadır. Örneğin Taoizm hakkında tek

bilinen, Göktürklerin 617 yılında Taoist tapınaklarında ibadet ettikleridir. Bu bilginin dışında tarihte herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Türklerin göçebe olmaları ve yazılı tarihlerinin zayıf olması, tarih konusunda aydınlatılamamış birçok konunun bulunmasına neden olmuştur.

Evrensel dinlerden Budizm de Göktürkler döneminde kabul edilmiştir. Göktürk Kağanı To-Pa Han, VI. y.y.da Budizm'i kabul etmiştir. Ancak Budizm inancı, Türklerin savaşçı karakterleriyle bağdaşmadığından bu dinin Türkler üzerindeki egemenliği kısa sürmüştür. Bir başka din olan Zerdüştilik de aynı şekilde çok kısa bir dönem kabul edilmiştir.

Türklerin geçmişte kabul ettikleri evrensel dinler içinde Türkler arasında en uzun süre yaşayan, Maniheizm dinidir. Maniheizm; Budizm, Zerdüştilik ve Hıristiyanlık dinlerinin birleşiminden oluşan bir inançtır. Dinin kurucusu olan Mani, bu üç dini özümseyerek, temelini iyilik ve kötülük arasındaki zıtlığın oluşturduğu bir öğreti olarak Maniheizm dinini ortaya çıkarmıştır. Uygur Kağan'ı Böğü Kağan ise, 763 yılında Mani dinine girmiştir ve bu din, Türkler arasında Uygurların yıkılışına kadar, yaklaşık beş yüz yıl kadar yaşamıştır.

Yahudilik ile Hıristiyanlık ise, yalnızca Türklerin bazı boyları tarafından kabul edilmiş, bu boyların birçoğu da daha sonra Türklüklerini yitirmişlerdir. Yahudilik, sadece Hazarlar tarafından kabul edilmiş, onlar da daha sonra Türklüklerini kaybetmişlerdir. Hıristiyanlığı kabul edip Türklüklerini kaybeden Türk boyları, Bulgarlar ve Macarlardır. Hıristiyanlığı kabul ettikleri halde Türklüklerini kaybetmeyen Türk boyları ise, Gaguzlar ve Yakutlardır.

Türklerin İslamiyet'e geçişleri konusunda tarihçiler arasındaki tartışmalar halen sürmektedir. Tarihçilerin bazıları Türklerin hemen İslamiyet'e geçtiklerini, kimisi de, bu sürecin 400 yıl kadar sürdüğünü iddia etmektedirler. Türklerin İslamiyet'le ilk karşılaşmaları 642 yılında olmuştur ve bu karşılaşmadan 300 yıl kadar sonra ilk olarak Karahanlılar devleti resmi din olarak İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Karahanlılar'dan önce de, Türklerden küçük kısımlar halinde İslamiyet'e geçenler olmuştur ancak kesin geçişin bu tarihte olduğu kabul edilmektedir. Türkler, İslamiyet'e geçtikten sonra da, eski dini inançlarını sürdürmüşlerdir. Çoğu inanç, halen İslamiyet içinde yaşamaya devam etmektedir. Kimi inançlar, olduğu gibi günümüze ulaşmıştır, kimileri ise İslamiyet'le birleştirilmiş bir biçimde uygulanmaya devam edilmektedir. Türkiye'de yaşanan İslamiyet'in diğer İslam ülkelerinden farklı

olmasının nedeni budur. Türkiye’de uygulanan İslamiyet, Arap İslam devletlerinden birçok açıdan çok farklıdır. İslamiyet’in Türkiye’deki uygulanış biçimine, İslamiyet’in Anadolu’daki Türkmen yorumu denilmektedir. Hatta günümüzde dini çerçevede yapılan birçok pratik İslamiyet ile ilgisi bulunmamasına rağmen, İslamiyet inancı başlığı altında yapılmaktadır.

Tüm bu dini incelemelerden sonra tezin ikinci bölümünde, birinci bölümde açıklanan dinler ve bu dinlerden günümüze kalan inançlar göz önüne alınarak film incelemeleri yapılacaktır. Bu bölümde ilk olarak 70’ler Türk Sineması’na değinilecek ve bu dönemin sinemasının özellikleri ortaya konacaktır. Bu dönemi etkileyen önemli akımlar, Ulusal Sinema Akımı, Toplumsal Gerçekçilik akımının 70’li yıllara etkisi ve köy konulu Türk Filmleri açıklanacaktır.

Filmler, Türk Sineması’nın 70’ler dönemindeki köy filmi örneklerinden seçilmiştir. 1970 dönemi Türk filmlerinin ele alınmasının en önemli nedeni, Türk filmlerinin 1970 sonrası dönemde yoğun olarak renkli çekilmeye başlanmasıdır. Araştırmada, özellikle Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarından günümüze kalan öğelerin saptanmasında, renk büyük önem teşkil etmektedir. Örnek olarak, kına, Alkarası inancından günümüze kalan loğusa kadınların başlarına taktıkları kırmızı kurdele ve konuklara ikram edilen kırmızı renkteki loğusa şerbeti, ağaçlara bağlanan renkli bezler gibi öğelerin saptanabilmesi için, renkli filmlerin incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türk Sineması köy filmi örneklerinden 70’ler dönemi ele alınmıştır.

Köy filmleri ise, dini içerik açısından diğer filmlerden daha zengin olduğu için incelenecektir. Köy hayatı, dış dünyadan kopuk, kendi halinde bir yaşamdır ve böylece köylüler inançlarına ve geleneklerine daha bağlı kalırlar. Bu yüzden de, şehirde rastlanamayacak birçok uygulama köylerde halen sürmektedir. 70’li yıllar Türk Sineması köy filmi örneklerinden, dini içerik açısından zengin olan on iki tanesi seçilmiştir. Bu filmler, “Açık”, (Bilge Olgaç, 1974), “Adak”, (Atıf Yılmaz, 1979), “Ağrı Dağı Efsanesi”, (Memduh Ün, 1975), “Cemo”, (Atıf Yılmaz, 1972), “Ezo Gelin”, (Feyzi Tuna, 1973), “Gökçe Çiçek”, (Lütfi Ömer Akad, 1972), “Irmak”, (Lütfi Ömer Akad, 1972), “Kara Çarşaf Gelin”, (Süreyya Duru, 1975), “Kara Peçe”, (Memduh Ün, 1970), “Kuma”, (Atıf Yılmaz, 1974), “Sultan Gelin”, (Halit Refiğ, 1973), “Toprak Ana”, (Memduh Ün, 1973) filmleridir. Bu filmler, köy yaşamını anlatan, köyde geçen, genellikle de ağa, köylü çatışmasını konu alan

filmlerdir. Filmlerdeki dini öğeler, araştırmanın birinci bölümünde saptanan, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançları ve İslamiyet inancının tüm öğeleri göz önüne alınarak incelenecektir.

1. BÖLÜM

1. DİN

1.0. DİN NEDİR?

1.0.1. Dinin Doğuşu

Dinin doğuşu ve nasıl başladığını kutsal kitapların verdiği bilgiler dışında kesin ve net bir biçimde ortaya koyacak bilimsel herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bu konuda bilinebilen tek gerçek, dinin insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmüş olduğudur.

Karanlık çağlar göz önüne alınacak olursa, dinin insanların doğayı dize getirme çabası olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Korunmasız insanlar doğayla karşı karşıya kaldıklarında çaresiz kalmışlardır. Ölüm, hastalıklar, çeşitli doğal felaketlerle başa çıkamamaları ve bu olaylar karşısında çaresiz kalmaları onların hayallerinde canlandırdıkları birtakım güçlere inanmalarını ve ibadet etmelerini doğurmuştur. **Nietzsche**, din korku ilişkisini “Her bir din, aklın alt edilmesiyle varoluş kazanarak, korkudan ve ihtiyaçtan doğmuştur.”¹ tanımıyla ifade etmektedir. **David Hume** ise dinin doğuşunu direkt korkuya bağlamıştır. “İlk din fikirleri doğada olup bitenleri seyretmekten değil, yaşamın olaylarıyla ilgili bir kaygıdan ve insan zihnini işleyen bitmek tükenmek bilmez umut ve korkulardan doğmuştur.”²

İnsanlık tarihinin ilerlemesine paralel olarak bilimin de ilerlemesiyle insanlar doğayı bilimle anlamlandırmaya başlamışlardır. Bu durumda dinin doğuşunun ve sürmesinin sebebi olan korku ve doğayı anlamlandırma ve dize getirme çabası birçok konuda geçersiz duruma düşmüştür. İşte bu noktada dinin sürmesini ve bugüne kadar ulaşmasını korku dışında merak, sığınma, aidiyet, ihtiyaç, ölümden sonra yaşama isteği gibi başka duygular sağlamıştır.

Dinler tarihi araştırmacısı **Felicien Challaye** de dinin insana dünyayı anlayıp kavrayarak onun üzerinde etki yapmak, organizmasını tehdit eden tehlikelerden kaçınmak, ana gereksinimlerini gidermek, canını korumak için çok gerekli olduğunu yani insanın korunma içgüdüsünü oluşturduğunu söylemektedir. Ayrıca **Challaye**'ye göre bu korunma içgüdüğü insanı yalnız bütün yaşamı boyunca korumakla

¹ Friedrich Nietzsche ve diğerleri, **Nietzsche ve Dinsel Hayat**, çev. Ahmet Demirhan, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002, s. 37.

² David Hume, **Din Üstüne**, çev. Mete Tuncay, 3.b., Ankara: İmge Kitabevi, 1995, s. 19.

kalmamakta, aynı zamanda insanın ölümle yok oluş düşüncesi yüzünden acı çekmesini engellemekte ve bu düşünceye karşı başkaldırmasına da yol açmaktadır. İnsan bu yok oluş düşüncesini kabullenemeyerek reddetmektedir. Dinlerin çoğunluğu varlığın tümünün ya da bir parçasının ölümden sonra da yaşayacağını ileri sürerek bu kaygıyı yatıştırılmaktadır.³

Sigmund Freud ise dinin doğuşunu hem korkulara hem de “insanlığın en eski, en güçlü ve en acil arzularının giderilmesi”ne yani babalık kompleksine bağlamaktadır. **Freud**'a göre insan doğar, büyür ve tüm bunlar gerçekleşirken onu koruyan bir babası vardır. Ancak insan büyüdüğünde daha güçlü bir babaya ihtiyaç duymaktadır. Bu babanın onu hem koruması, hem onun adına adalet sağlaması, hem de kafasındaki tüm soruları (evrenin oluşumu, ruh-beden ilişkisi vb.) cevaplaması gerekmektedir. Baba kompleksinden kaynaklanan ve hiçbir zaman tamamen üstesinden gelinmeyen çocukluk çatışmalarının giderilmesi ve evrensel düzlemde kabul edilen bir çözüme bağlanması birey için çok büyük bir ruhsal rahatlık yaratmaktadır.⁴

İnsanlık tarihi ilerledikçe bu ibadet ve tapınma sistemleri değişmiş, gelişmiş ve günümüze kadar yirmi binin üzerinde dini doğurmuştur.

1.0.2. Dinin Tanımı

Din, yüzyıllardan beri çeşitli araştırmacılar tarafından sayısız şekilde tanımlanmıştır. Ancak temel olarak dinin, “insanların inandıkları bir ahlak sistemi” olduğu söylenebilmektedir. Bu ahlak sistemi, insanların yaşadıkları bölgeye, kültüre ve zamana göre değişim göstermektedir. İnsanlık tarihinin başından beri binlerce din doğmuş, gelişmiş ve yaşamıştır. Yirmi bini aşkın din olduğu düşünüldüğünde tek bir din tanımlamak imkansız olmaktadır. Örneğin **Max Müller** dini; “İnsanın sonsuzu kavramasını sağlayan, akıl ve mantığa tabi olmayan zihni bir meleke veya yeteneğidir.”⁵ diye tanımlamaktadır. Ünlü sosyolog **Emile Durkheim** ise “Din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemidir.”⁶ demektedir.

³ Felicien Challaye, *Dinler Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, 3.b., İstanbul: Varlık Yayınları, 1994, s. 215.

⁴ Sigmund Freud, *Uygurlık Din ve Toplum*, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995, s. 209.

⁵ Müller'den aktaran, Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, 2.b., Ankara: Ocak Yayınları, 1993, s. 6.

⁶ Durkheim'dan aktaran, Tümer, Küçük, s. 6.

Karl Marx “Din, ulusların afyonudur.”⁷ demektedir. **Otto** ise daha ılımlı bir yaklaşımla “Din, insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisidir.”⁸ diye tanımlamaktadır.

Din, kültürün biçimlerinden biridir ve her kültür gibi yaşayan, değişim, gelişim gösteren bir organizma özelliği göstermektedir. Bir din doğuş sürecinde diğer dinlerden etkilenerek doğmaktadır ve tüm yaşamı boyunca da diğer dinlerle etkileşim içinde yaşamını sürdürmektedir. Dinin kendisinin, kavramının, var olan bütün dinlerin dünya değiştikçe, var oldukça değişecekleri ve ortak bir noktaya varacakları söylenebilmektedir.

1.1. TARİH BOYUNCA TÜRKLERİN DİNİ İNANÇLARI

Dünyada tarihi, sosyo-ekonomik ve kültürel çerçevesinin dışında katıksız (pur, arı) bir dini olay hiçbir zaman var olmamıştır.⁹ **Mircea Eliade** din toplum ilişkisini böyle özetlemektedir. Bir toplumun dinini, tarihi, sosyal, ekonomik ve kültürel durumu ve geçmişinin dışında bağımsız olarak düşünmek imkansız bulunmaktadır. Toplum değiştikçe, geliştikçe zaman içinde dini yapısı da bunlara paralel olarak değişmektedir. Türkler de tarih boyunca iki milenyum aşkın süredir çeşitli devletler, imparatorluklar kurdukları gibi çeşitli dinleri de kabullenmişlerdir. Kabullenilen tüm bu dinler Türklerle, Türk kültürüyle ve her bir yeni din önceki dinlerle etkileşime girmiş ve Türklere özgü bir yapıya dönüşmüştür.

Türkler, bilindiği üzere geleneksel dinlerinin dışında, tarihlerinin belli dönemlerinden itibaren dünyanın büyük dini sistemleri ile karşı karşıya gelmişlerdir. Böylece Türk din tarihine Budizm, Hıristiyanlık, Zerdüştilik, Mani Dini, Yahudilik de dahil olmuştur. Ancak bu dinler Türkler tarafından topluca benimsenmemiş, sadece bazı boylar tarafından benimsenmiştir.¹⁰ Türklerin 10.y.y.da yerleşik hayata geçtikleri göz önünde bulundurulacak olursa çevreleriyle bu kadar yoğun bir dini etkileşimde bulunmaları oldukça doğal sayılabilmektedir. Ancak şöyle bir gerçek de bulunmaktadır. Türkler göçebe olarak yaşadıklarından yazılı kaynakları çok azdır. Türklerle ilgili tarihsel bilgiler daha çok Çin kaynaklarından öğrenilebilmektedir. Bu yüzden Türklerin dini tarihi tam olarak aydınlatılabilmiş değildir. Bazı araştırmacılar

⁷ Marx’tan aktaran, Challaye, a.g.e., s. 217.

⁸ Otto’dan aktaran, Tümer, Küçük, s. 6.

⁹ Mircea Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, 1.b., Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s. 30.

¹⁰ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 4.b., Isparta: Fakülte Kitabevi, 2002, s. 109.

Türklerin dini tarihini İslamiyet'le başlatmaktadır. Çoğu araştırmacı Hıristiyanlık, Yahudilik gibi dinlerin hiç kabul görmediğini iddia etmektedir. Kimi araştırmacılar ise Türklerin İslamiyet'ten önceki dinlerini yalnızca Gök Tanrı dini, ya da yalnızca Şamanizm olarak göstermektedirler. **Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Prof. Dr. Osman Turan, Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Dr. Yaşar Kalafat**, Türklerin eski dinlerinin Gök Tanrı inancında birleştiğini, bunun yanı sıra Atalar Kültü ve Yer-Su (Tabiat Kuvvetlerine İnanma) Kültü gibi inanç sistemi içinde olduklarını; **Prof. Dr. Abdülkadir İnan, Prof. Dr. Fuat Köprülü, Mircea Eliade, Jean-Paul Roux** gibi araştırmacılar ise Türklerin eski inançlarının Şamanizm olduğunu ve Gök Tanrı, Tabiat Kültürüne Tapma inançlarının da Şamanizm inancının bir parçası olduğunu iddia etmektedirler.

Sonuç olarak Türklerin geçmişten bugüne, Totemizm, Animizm, Natürizm, Gök Tanrı İnancı, Şamanizm, Zerdüştilik, Maniheizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet dinlerine inandıkları söylenebilmektedir. Bu dinlerden Türkleri en çok etkileyenler ve en uzun süre inanılanlar Gök Tanrı İnancı, Şamanizm ve İslamiyet'tir. Tüm bu dinleri kronolojik olarak dizmek imkansızdır çünkü Türklerin uzun süre göçebe hayat sürmeleri ve birçok dine inanmaları yüzünden tarihte bu konuda kesin veriler bulunmamaktadır.

Türkler tarih boyunca inandıkları tüm bu dinlerin yanında geleneksel dinlerini de taşımışlardır. Toplumlar yeni dinlere girseler de eski dinlerinin kendilerine özgü ayin kısmını unutamamaktadırlar, çünkü bilinçaltında bu ritüellerini ve törelerini saklamakta ve korumaktadırlar. Genelde bu yeni dinler, kendi kültüründen olmayan toplumlarca yaratıldığından, toplumun kendi ritüelini koruması ve muhafaza etmesi bu toplumlar için bir savunma, direnme, kişiliklerini kurtarma çabalarından ileri gelmektedir.¹¹ Ayrıca bazı araştırmacılar da Türklerin tarih boyunca inandıkları dinlerle olan ilişkilerine bakıldığında, dinlerin Türkler üzerindeki etkilerinden çok, Türklerin kabul ettikleri dinler üzerinde daha çok etkili olduğunu ve o dinleri kendi geleneksel dinlerine göre şekillendirdiklerini iddia etmektedirler.¹²

¹¹ Mehlika Aktok Kaşgarlı, "Doğu ve Güneydoğu Anadolunun Tarihi İnanç Yapısı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 40, 1986, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayın Organı, s. 48.

¹² Hikmet Kıvılcımlı, *Dinin Türk Toplumuna Etkileri*, (Aydın'ın Kitabında Ek Olarak Verilmiş), Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman Olduk?, 13.b., İstanbul: Su Yayınları, Ağustos 1999, s. 281.

1.1.0. İslamiyet Öncesi Dini İnançlar

1.1.0.1. Geleneksel Türk Dini

Türkler iki bin yılı aşkın tarihleri boyunca başta İslamiyet, Gök Tanrı İnancı ve Şamanizm olmak üzere, Tabiat Kuvvetlerine İnanma, Atalar Kültü, Taoizm, Totemizm, Budizm, Zerdüştilik, Mani Dini, Hıristiyanlık, Musevilik gibi dinlere inanmışlardır. Ancak bu dinler içinde Türklerin Geleneksel Dini de diyebileceğimiz birtakım inançlar vardır ki bunlar Türklerin ilk çağlardan günümüze kadar taşıdıkları bazı geleneksel adetleri ve ibadetlerinden oluşmaktadır. Bu dinler, Atalar Kültü, Gök Tanrı İnancı, Yer-Su Kültü ve Şamanizm olarak tanımlanmaktadır.

1.1.0.1.0. Türklerde Totemizm İnancı

Bazı uzmanlar Totemizm'in Türklerde varlığını ortaya çıkarmaya çalışmış ve bunu tartışmış ancak elde edilen sonuçlar hiçbir zaman kesin nitelikte olmamıştır.¹³ Türk tarihi araştırmacılarından **Ziya Gökalp** ve **Şerafettin Turan**, Türklerin Totemizm inancına inandıklarını iddia etmektedir, **İbrahim Kafesoğlu** ve **Abdülkadir İnan** ise bunun tam tersini kabul etmektedir. Bu çalışmada varolan araştırmaların tümüne yer verilerek nesnel bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır.

Günümüzde en ilkel din Totemizm olarak kabul edilmektedir. Adına klan denilen insan topluluklarının kutsal saydıkları bazı yaratıklara ya da nesnelere bağlanıp ibadet etmelerine totemizm denilmektedir. **Freud**'a göre totemizmin temeli hayvanları öldürme ve yeme yasaklarından olmaktadır.¹⁴ Bu kutsal sayılan nesne canlı bir varlık olabildiği gibi, bitki, deniz, dağ, kayalık, yağmur ya da yıldız gibi cansız varlıklar da olabilmektedir. Totemcilikte üç ana kavram ya da düşünce bulunmaktadır: Totem, mana ve tabu.¹⁵

Totem, totemizmin temel kavramı niteliği taşımaktadır ve üç ayrı yönden önem taşımaktadır. İlk olarak totem; klanın geldiği, türediği kabul edilen kutsal varlıktır ve bu yüzden de çoğu kez klandaki bireylerin atası sayılmaktadır. İkinci olarak totem, klanın adıdır ve klan onun adıyla anılmaktadır. Üçüncü olarak ise totem, klanın simgesi niteliğindedir.¹⁶

¹³ Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, çev. Aykut Kazancıgil, 1.b., İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002, s. 59.

¹⁴ Sigmund Freud, **Dinin Kökenleri**, çev. Selçuk Budak, 4.b., Ankara: Öteki Yayınevi, 1999, s. 77.

¹⁵ Şerafettin Turan, **Türk Kültür Tarihi**, 2.b., Ankara: Bilgi Yayınevi, 1994, s. 85.

¹⁶ Turan, a.g.e., s. 85.

Ziya Gökalp totemizm özelliklerine bakarak, totemizmi Türklerin eski dinlerinden saymaktadır. **Gökalp**, eski Türk dininin görüntüş itibariyle Natürizm'e benzediğini ancak gerçekte bugünkü sosyolojik araştırmalar sonucunda aslında Totemizm olduğunu iddia etmektedir.¹⁷ **Gökalp**, Oğuzlarda tanrısal simgelerin Gök Tanrı İnancı ile Yer-Su Kültü olduğunu iddia etmektedir. Oğuzların totemlerinin ise şahin, kartal, çakal gibi bazı hayvanlar olduğunu söylemektedir. Bu inanca göre Oğuzlarda her aşiret kendi totemini kutsal tanımakta ve kutsal törenler dışında o hayvanları öldürüp yiyememektedirler.¹⁸

Mana, her yere yayılmış olan, maddi ve manevi nitelikteki kişilik dışı güç anlamına gelmektedir. Dolayısıyla klan içindeki bütün yaratıklarda ve nesnelere bulunmaktadır.¹⁹ Kutsal sayılmaktadır ve neyin üzerine konarsa onu kutsal kılmaktadır. **Gökalp**'e göre mana klanın toplumsal ruhu sayılmaktadır. Kişisel ruh ise kişisel egemenliğe sahip olunduktan sonra meydana gelmiştir. Tanrılar ve yer-sular da ruhlar şeklinde oluşmaya başlamışlardır.²⁰

Gökalp, mana sahibi bazı cisimleri fetiş olarak tanımlamaktadır. Ona göre fetişlerin en başında ise Yeşim Taşı yani Yada Taşı gelmektedir. Diğer araştırmacılar Yada Taşını Tabiat Kuvvetlerine İnanma kapsamında Dağ Kültü içinde görmektedirler. Ancak **Gökalp** bu taşın güçlerini Totemizm'le bağdaştırmaktadır.

Gökalp, yeşim taşının yağmur yağdırmak, yangın söndürmek, havayı güzelleştirmek gibi bazı özellikleri olduğunu iddia etmektedir. **Gökalp**'in aktardığı efsaneye göre, yeşim taşı kutsal ışık tarafından mana sahibi yapılmış ve Türkler de bu taşı kutsal sayarak tavaf ederlermiş. Bir Çin elçisi Türk hakanını aldatarak bu taşın parçalanmasına yol açmış ve taşın parçaları her yana yayılmış. Türkler de bu olaydan sonra bütün kaya parçalarını sihir gücüne sahip ve kutsal saymışlar.²¹

Tabu ise kutsal olanı kutsal olmayandan ayırmak amacıyla bazı hareketlerin eylemlerin ya da nesnelere yasaklanması olarak tanımlanmaktadır. Totemcilikte tabu olarak sayılan ve çoğu zaman diğer dinlerde de görülen en önemli iki davranış kan davası ve dışarıdan evlenme sayılmaktadır. Totem inancına göre insanın saçı ve kanı kutsallık taşımaktadır. Aynı totem içerisindeki insanlar tek bir aile ve böylece de kan kardeşi sayılmaktadır. Bu yüzden klan üyelerinden herhangi biri başka bir

¹⁷ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*, 2.b., İstanbul: Toker Yayınları, 1995, s. 27.

¹⁸ a.g.e., s. 46, 47.

¹⁹ Turan, a.g.e., s. 86.

²⁰ Gökalp, a.g.e., s. 65,66.

²¹ a.g.e., s. 66.

klandan olan biri tarafından öldürülecek olursa, o kişi için kan davası gütmek bütün klan için bir borç sayılmaktadır. Aynı zamanda aynı klandaki kadınlar ve erkekler kardeş olarak kabul edilmektedir ve bu yüzden aynı klan içinden evlenme kabul edilmemektedir.²²

Ayrıca **Gökalp**, Türklerde totemizm inancında tabu olan cisimlerin halk arasında kara sıfatını taşıdığını, tabu sayılmayan cisimlerin ise ak olarak tanımlandığını iddia etmektedir. Tabu olarak tanımlanan cisimlerin insanları çarpma ihtimali olduğunu ve bu yüzden halkın bu cisimlerden uzak durduğunu söylemektedir. Ona göre, su da Eski Türklerde bir tabudur ve bu yüzden Eski Türkler kaplarını ve elbiselerini su ile temizlememektedir.²³

Şerafettin Turan, Totemizm'in eski Türkler arasında yerleşmiş olduğunu ve bunun en önemli kanıtının Türklerden bir grubun kurdu ata olarak tanınmış olduğu ve Göktürklerin de kurttan türedikleri hakkındaki bir efsanenin Çin kaynaklarında yer aldığını iddia etmektedir.²⁴ Bunun tam aksi olarak Türk tarihi araştırmacısı **İbrahim Kafesoğlu** ise, elimizdeki tarihi belgelerle Türklerde Totemizm inancının var sayılamayacağını iddia etmektedir. Kurdun ata olarak tanınması ve bu hayvana karşı saygı duyulmasının totemizm inancının mevcut olduğuna dair gerçek delil olarak kabul edilemeyeceğini söylemektedir.²⁵

1.1.0.1.1. Atalar Kültü (Animizm, Ruhçuluk):

Türklerin atalarına çok saygılı oldukları ve öldükten sonra da atalarının ruhlarının yaşadığı ve onlara iyilik ya da kötülük yaptığını düşündükleri bilinmektedir. Bu inanca göre ölen kişinin ruhu mutlu edilmelidir, aksi halde ruh geride kalanlara zarar verebilmektedir. Bu nedenle çoğu zaman ölen kişinin tasviri evin duvarına asılarak yemek, içki vb. gibi temel gereksinimleri karşılanmakta ve yılın belli dönemlerinde ölen kişinin ruhu için kurban kesilmektedir. Ayrıca ölen kişinin ruhunun ölmediği ve sürekli evin içinde gezindiğine de inanılmaktadır. Bu inanç temel özellikleriyle Totemizm inancındaki manaya da benzemektedir ancak totem anlayışı yerine Atalar Kültü düşüncesi temel düşünce olarak benimsenmektedir.

²² Turan, a.g.e., s. 86.

²³ Gökalp, a.g.e., s. 66.

²⁴ Turan, a.g.e., s. 98.

²⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 19.b., İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1999, s. 297.

Atalar Kültü bazı araştırmacılar tarafından Şamanizm inancının en belirgin tanımlayıcı özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir.²⁶ Türklerde Atalar Kültü olarak bilinen inanç aslında ilkel dinlerden biri olan Animizm inancıdır. Freud'a göre bizlere cansız nesnelere gibi gözükten şeylerin de aslında canlı olduğu teorisi Animizm inancının temelini oluşturur. Bu görüşe göre dünyada hem iyi hem de kötü sayısız ruh yaşamaktadır ve bu ruhlar dünyada gelişen olayların nedenleri olarak sayılmaktadır.²⁷

Animizm'de görülen en belirgin özellik ruhun ölümsüzlüğüne inanılmasıdır. Canlı olan ruh, beden ölmeden de bir süreliğine ayrılabilir ancak bu süre içerisinde bedeni etkilemeye devam etmektedir. Ruh bedeni kesin olarak terk ettiğinde ise ölüm gerçekleşmektedir. Ancak ruhun bedeni terk etmesi onun öldüğü anlamına gelmemektedir. Ruh bir insan gibi yaşamaya devam etmektedir ve yiyip içmek, saygı görmek gibi ihtiyaçları da sürmektedir. Bu yüzden ölümler gömülürken mezarlarına ihtiyaçları olan eşyaları ve sevdikleri yiyecekleri koyulmaktadır.²⁸

Animizm inancında ruhların dünyada olup biten her şeyden sorumlu tutulduğu ve her şeyi yönlendirmekte oldukları kabul edildiğinden, hastalıklar ve karşılaşılan tüm güçlükler ruhların kötü etkisi olarak kabul edilmektedir. Bu kötü etkilerden kurtulmak için başvurulan yöntem de sihir ve büyü olmaktadır.²⁹

Öldükten sonra öte aleme geçtiklerine inandıkları atalarına, Türkler çeşitli biçim ve zamanlarda, Asya Hunları ise her yıl mayıs ayının ortalarında atalarına kurbanlar sunmaktaydılar.³⁰ Göktürkler ve Uygurların da Hunlar gibi yılın beşinci ayında kutsal dağlarında Tanrı'ya ve atalara kurban sundukları bilinmektedir.³¹ Eski Türklerde Atalardan yardım dilemek son derece yaygın bir inanç olarak dinsel uygulamalarda bugüne kadar gelmiştir.

Eski Türklerdeki bu ruhsallık inancı daha sonraları Şamanizm inancıyla da bütünleşmiştir. Bu inanç Türklerin yaşamlarının her alanında ruhlarla irtibat kurulmasına da zemin hazırlamıştır. Baştan sona ruhsal irtibata dayanan Şamanizm'in Türkler arasında kolaylıkla benimsenmesinin en önemli nedenlerinden

²⁶ Mualla Türköne, *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*, 1.b., Ankara: Ark Yay., 1995, s. 97.

²⁷ Freud, *Dinin Kökenleri*, s. 134, 135.

²⁸ Turan, a.g.e., s. 87.

²⁹ a.g.e., s. 87.

³⁰ Emel Esin, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbabası, 1978, s. 44.

³¹ Ünver Günay, Harun Güngör, *Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003, s. 80.

biri de, Türklerin daha önceki dönemde eski inançlarında yaşattıkları Atalar Kültü inancı sayılmaktadır.³²

Atalar Kültü'yle bağlantılı olarak Eski Türklerde, ölen kişinin sureti yapılmakta, bu suret evin bir köşesine konmakta ve bu surete saygı gösterilmekte, hatta yemek, içki verilmekteymiş.³³

Atalar Kültü'nün diğer dinlere olan etkisine gelinecek olursa, sonraki dönemlerde de tanrı hiçbir zaman tek başına olmamış, tam tersine adına melek, ruh ya da ilah denilen varlıklarca kuşatılmıştır.³⁴

1.1.0.1.2. Tabiat Kuvvetlerine İnanma (Natürizm, Doğacılık):

Natürizm, fiziksel çevrede görülen, karşılaşılan olguların kişileştirilmesi, tanrılaştırılması olarak tanımlanmaktadır. İnsanoğlu doğada maruz kaldığı birtakım olaylara neden bulamayınca ve bu olaylar sık sık tekrarlandıkça tüm bu olayları yönlendiren ayrı ayrı güç kaynakları yani tanrılar olduğunu düşünmüştür. Böylece dünyayı aydınlatan, ısıtan canlı varlıklara yararlı olduğu görülen güneşi, ayı, ürün veren toprağı, akarsuları, denizi, fırtınayı birer güç ve yönlendirici merkez olarak tanrılaştırmıştır.³⁵

Eski Türkler doğada bulunan bazı güçlerin ruh taşıdığına ve onların kutsal olduğuna inanmaktaydılar. Gök Tanrı insanlarla ruhlardan oluşan elçiler vasıtasıyla konuşmaktaydı. Şaman'a gök seyahatinde ruhlara refakat etmekteydiler. Bütün nehirlerin, denizlerin, göllerin, dağların, tepelerin, ormanların, mağaraların içinde veya üzerinde yaşayanların koruyucu ruhlara olduğuna inanılmaktaydı.³⁶ Bu ruhlara hiyerarşik olarak görev yapmaktaydılar. İyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılmaktaydılar.³⁷ Genel olarak bakıldığında doğadaki birçok güç Türklerin kutsal saydığı Tabiat Kuvvetlerine dahil sayılmaktadır. Ve bu yüzden Tabiat Kuvvetlerine İnanma Türklerde temel olarak üç gruba ayrılmıştır. Bu üç grup, Güneş ve Ay Kültü, Yıldızlar ve Gezegenler Kültü ve Yer-Su Kültüleri olarak sayılmaktadır. Yer-Su Kültü ise kendi içinde Dağ Kültü, Orman ve Ağaç Kültü, Ateş Kültü, Su Kültü, Toprak Taş ve Kaya Kültüleri olarak altı dala ayrılmaktadır.

³² Ergun Candan, *Türklerin Kültür Kökenleri*, 2.b., İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları, 2002, s. 31.

³³ Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini*, 1.b., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s. 60.

³⁴ Ergun Candan, a.g.e., s. 32.

³⁵ Turan, a.g.e., s. 88.

³⁶ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s.112.

³⁷ Kafesoğlu, a.g.e., s. 302.

Güneş ve Ay Kültü kapsamında Hunlar ve Hunlar'dan sonra Orta Asya'da devlet kuran Türk toplulukları tarafından Güneş ve Ay kutsal sayılmış ve onlara ibadet edilmiştir.³⁸ Altaylı Şamanistlerin Güneş'le and içtikleri bilinmektedir. Altaylılara göre Güneş ana, Ay atadır. Güneşi yerde ise Ateş temsil etmektedir. Şamanistlerin inançlarına göre, büyük kahramanlar Güneş ve Ayın korumasında bulunmaktaydılar. Güneş ve Ay kötü ruhlar ile mücadele ederler ve bazen yakalanıp kötü ruhların dünyasına sürüklenirlermiş. Güneş ve Ay da bu yüzden tutulmaktaymış. Güneş ve Ay tutulduğu zaman Şamanistlerin bunları kötü ruhun elinden kurtarmak için bağırıp çağırıp davul çalıp yani gürültü yapıp kötü ruhu korkutacaklarına inanmaktaydılar.³⁹ Ankara, Artvin gibi yörelerde Ay ve Güneş tutulması sırasında boş tenekeye vurulduğu ve silahla ateş açıldığı bilinmektedir.⁴⁰

Yıldızlar ve Gezegenler Kültü inancına göre yıldızlar ve gezegenler eski Türk dininde kutsallaştırılmıştır. Türklerin Venüs ve Satürn'ü uğurlu, Mars'ı ise uğursuz saydıkları çeşitli kaynaklardan anlaşılabilir. Eski Türklerin arasında Güneş ve Ayı takiben en kutsal sayılan gök cismi Venüs gezegeni sayılmaktadır.⁴¹

1.1.0.1.2.0. Yer-Su Kültüleri

Tabiat Kuvvetlerine İnanma'nın öğelerinden biri de, Yer-Su Kültü'dür. Kült, dinin ilahi boyutu dışında kişinin gücüne inandığı bir başka varlığa kutsiyet atfetmesi şeklinde ortaya çıkan bir tapınma biçimi olarak tanımlanabilmektedir.⁴² Eski Türk inançları içerisinde Yer-Su Kültü önemli bir yer tutmaktadır ve XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türk boyları eski bir inanç sistemi olan bu inancı beraberlerinde getirmişlerdir. Yer-Su Kültü temel olarak Dağ Kültü, Taş-Kaya Kültü, Ateş Kültü, Ağaç-Orman Kültü, Su Kültü olarak ayrılmaktadır.⁴³ Bazı araştırmacılar Yer-Su Kültü'nü Şamanizm inancının temellerinden biri olarak kabul etmektedirler.⁴⁴

³⁸ Günay, Güngör, a.g.e., s. 71.

³⁹ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1954, s. 29.

⁴⁰ Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, s. 53.

⁴¹ Günay, Güngör, a.g.e., s. 71, 72.

⁴² Alparslan Santur, Meltem Cingöz Santur, "Anadolu İnançlarının Halk Hekimliğine Etkileri", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara, 2001, s. 568.

⁴³ Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, Sivas: Dilek Matbaası, 1996, s. 13. (kendi bastırılmış)

⁴⁴ Türköne, a.g.e., s.97.

Dağ Kültü, Yer-Su ruhlarının en önemlisi olarak sayılmaktadır. Orta Asya kavimlerinde de Gök Tanrı'ya kurbanların yüksek dağ tepelerinde sunulduğu Çin kaynaklarında yer almaktadır.⁴⁵ Bu bilgiyle beraber Türklerdeki Dağ Kültü'nün daha çok Gök Tanrı Kültü'yle ilgili bir Kült olduğu söylenebilmektedir.⁴⁶ Ayrıca dağların tanrı makamı olduğuna inanmaktaydılar.

Eski Türklerde dağların kutsal sayılmasının yanında, onların da insanlar gibi konuşan, duyan hatta çocukları olan varlıklar olduğu varsayılmaktadır. Altay dağları Han addedilmiştir. Ayrıca her oymağın kendine göre kutsal bir dağı olduğu bilinmektedir.⁴⁷

Göktürk ve Uygur dönemlerinde Ötüken Ormanları kutsal sayılmaktaydı. Orman Kültü ilkel toplulukların orman ürünleri ve avcılıkla geçindikleri dönemden kalma bir inanç olarak kabul edilmektedir.⁴⁸ Orman ve Ağaç Kültü içinde en kutsal ağaç Türklerde kayın ağacı olarak sayılmaktadır.⁴⁹ Bütün Şaman ayinlerinde kayın ağacına rastlamak mümkündür.

Türkler ateşin gökten Ülgen tarafından gönderildiğine inanmaktaydılar.⁵⁰ Ateş Kültü inancıyla birlikte Türklerin eski çağlardan beri ateşi kutsal saydıkları onu canlı bir varlık olarak kabul ettikleri ve ateşe saygı duydukları bilinmektedir. Bütün ibadetleri ve törenlerinde ateşe muhakkak yer verilmektedir ve ateşin temizleyici, kötülüklerden arındırıcı özelliğe sahip olduğuna inanılmaktadır.

Türkler, ateşi kötülüklerden koruyucu, temizleyici gördükleri için ateşe karşı saygısızlık gösterenleri de cezalandırmaktaydılar. Örnek vermek gerekirse, bıçağı ateşe koymak, sönmüş oduna abdest bozmak, ateşin yanında odun bekletmek yasak uygulamalar arasında sayılmaktaydı. Bu suçları bilerek veya bilmeyerek işleyenler kirli ve suç işlemiş sayıldıklarından onlara ağır cezalar uygulanmaktaydı. Bu insanların temizlenmeleri için ise çadırlarının, çocuklarının ve bütün eşyalarının iki ateş arasından geçirilmesi gerekmekteydi. Ateşle ilgili ritüellere örnek vermek gerekirse; Beltir Türkleri, ölen kişinin mezarı başına toplanıp sağ yanına büyük bir ateş yakmaktaydılar. Getirdikleri yemeklerden ve içkiden birer miktar bu ateşin üzerine dökmekteydiler. Ateşe atılan bu yiyecekler, ölenin ruhu göğe çıkarken, ışığın

⁴⁵ İnan, *Eski Türk Dini*, s.34.

⁴⁶ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 48.

⁴⁷ Günay, Güngör, a.g.e., s. 73.

⁴⁸ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 62.

⁴⁹ İnan, *Eski Türk Dini*, s. 38.

⁵⁰ Sarıkçioğlu, a.g.e., s. 114.

ona yol göstermesi, yolunu aydınlatması için ateşe attıkları saçı olarak sayılmaktaydı.⁵¹ Batı Göktürklerde ise ziyarete gelen yabancı ülke elçilerinin Hakanın huzuruna çıkmadan önce ateşin etrafında döndürüldüğü bilinmektedir. Ayrıca adet dönemi ve doğum sonrasında kadınların normal yaşamlarına devam edip gerekli araç gereçlerine, silahlarına dokunabilmeleri için ateşle temizlenmeleri gerekmektedir.⁵² Türklerde ateşe bakarak kehanette bulunmak da yaygın davranışlar arasında yer almaktadır.⁵³ Şamanistlerin yaptığı her törende muhakkak ateş bulunmaktaydı.

Su Kültü inancı içerisinde su, Türkler için kutsallık, temizlik ve saflık göstergesi olarak yaşamaktadır. Bu bağlamda Türklerin çevresinde bulunan göller, ırmaklar, akarsular ve su kaynakları kutsal sayılmıştır. Ayrıca bu su kaynaklarını herhangi bir şekilde kirletmek, suya tükürmek, suyu temizlik aracı olarak kullanmak yasak sayılmıştır. Örneğin Oğuzlar suyu temizlik aracı olarak asla kullanmamışlardır.⁵⁴ Hatta Çin kaynaklarında, bu kavimin elbiselerini ve ellerini yıkamadıklarına dair bilgiler de bulunmaktadır.⁵⁵

Toprak, Taş ve Kaya Kültü içerisinde en önemli inancın Yada Taşına bağlı olan inanç olduğu söylenebilmektedir. Yada Taşı Türklerde yağmur yağdırmak, havayı düzeltmek için kullanılmaktadır. Yağmur duası sırasında Yada Taşından yardım almak bilinen ritüellerden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu kült hala Türkler arasında yaşamaktadır.

1.1.0.1.3. Gök Tanrı İnancı

Türkçe'de geçen ilk dinsel terimin Gök Tanrı sözcüğü olduğu bilinmektedir.⁵⁶ Gök Tanrı İnancı, Türklerin ilk geleneksel dini olarak kabul edilmektedir. Temel olarak tek tanrı inancı olarak Gök Tanrı'ya inanma üzerine kurulmuştur. Dünyada olup biten her şeyi Gök Tanrı'ya bağlamışlardır. Hatta Hunlar ve Göktürkler dönemindeki Hakanlar kendilerini tahta Gök Tanrı'nın getirmiş olduğunu iddia

⁵¹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990, s. 52.

⁵² Günay, Güngör, a.g.e., s. 76.

⁵³ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s.67.

⁵⁴ Günay, Güngör, a.g.e., s. 77, 78.

⁵⁵ Eberhard'dan aktaran İnan(*Tarihte Şamanizm*), Eberhard, W.: *Çinin Şimal Komşuları*, Ankara, 1942, s.100.

⁵⁶ Fuat Bozkurt, *Türklerin Dini*, 2.b., İstanbul: Cem Yayınevi, Aralık 2003, s. 259.

etmişlerdir.⁵⁷ Gök Tanrı; yaratıcı ve kadir-i mutlak, tek, ezeli ve ebedi, eşi benzeri olmayan, öldüren, iradesine hükmeden, yardım eden, cezalandıran, koruyan, insanlara bilgi veren, her şeyin en iyisini bilen, yol gösteren ve kulun duasını kabul eden olarak tanımlanmaktadır.⁵⁸ **İbrahim Kafesoğlu, Osman Turan, Bahaeddin Ögel**, gibi birçok araştırmacı da Türklerin Gök Tanrı inancındaki Gök Tanrı'larıyla evrensel ve semavi dinlerdeki tek tanrı inancına eriştiklerini iddia etmektedir.

Eski Türk dini olan Gök Tanrı inancı, güneş, ay, yıldızlar yerine Gök'le simgelenen Tanrı inancına dayanmakta, diğerleri ise ikinci derecede kutsal sayılmaktaydı. Dolayısıyla Gök-Tanrı dininin Türklere özgü bir inanç sistemi olduğunda birleşilmektedir. Gök-Tanrı'nın aynı zamanda yüksek ahlak özellikleri taşıdığına inanılmıştır. Araştırmacılara göre, arı bir Gök Kültü bulunan Hunlarda gerçek bir dinle karşılaşmakta, Göktürklerde ise Gök-Tanrı bütünüyle manevi bir güç durumuna gelmektedir.⁵⁹

Gök Tanrı inancı kapsamında Türkler her yılın beşinci ayında Gök Tanrı'ya ve Yer-Su'ya kurban sunmaktaydılar.⁶⁰ Ayrıca tapınma, dua, şükür, ölüm gibi olaylarda da Gök Tanrı'ya kurban sunmaktaydılar.⁶¹

1.1.0.1.4. Gök Tanrı ve Şamanizm Meselesi

Türklerin eski dinleri söz konusu olunca tarihsel belgelerin eksikliği sonucu ortaya çıkan karışıklıklardan biri de Gök Tanrı İnancı ve Şamanizm İnancı arasındaki belirsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi araştırmacılar Türklerin sadece Şamanizm'e inandıklarını kimileri ise sadece Gök Tanrı inancına sahip olduklarını iddia etmektedir. Ancak tarihi belgelerin yetersizliği nedeniyle kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Gök Tanrı'yı Şamanizm inancı içindeki ana tanrı olarak gören **Cemal Şener** gibi araştırmacılar da mevcuttur. Ayrıca **Abdülkadir İnan** da, Orta Asya Şamanizm'inin esaslarını Gök-Tanrı, Güneş, Ay, Yer, Su, Ata, Ateş Kültürleri olarak tanımlamaktadır.⁶² **Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Prof. Dr. Osman Turan, Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Dr. Yaşar**

⁵⁷ Günay, Güngör, a.g.e., s. 62.

⁵⁸ Mustafa Erdem, "Geleneksel Türk Dini ve İslam", *Dini Araştırmalar*, c.1, sayı 2, Eylül-Aralık 1998, s. 81.

⁵⁹ http://historicalsense.com/Archive/Fener47_1.htm

⁶⁰ Günay, Güngör, a.g.e., s. 94.

⁶¹ a.g.e., s. 98.

⁶² İnan, *Eski Türk Dini*, s. 2.

Kalafat, Türklerin eski dinlerinin Gök Tanrı inancında birleştiğini, bunun yanı sıra Atalar Kültü ve Yer-Su (Tabiat Kuvvetlerine İnanma) Kültü gibi inanç sistemi içinde olduklarını; **Prof. Dr. Abdülkadir İnan**, **Prof. Dr. Fuat Köprülü**, **Mircea Eliade**, **Jean-Paul Roux**, **Cemal Şener**, **Orhan Hançerlioğlu** gibi araştırmacılar ise Türklerin eski inançlarının Şamanizm olduğunu iddia etmektedirler. **Ahmet Yaşar Ocak** gibi bazı araştırmacılar da Türklerin asıl dinlerinin Gök Tanrı İnancı olduğunu ancak daha sonra Şamanizm'in kabul edilmesiyle birlikte Gök Tanrı İnancının Şamanizm inancının temellerinden biri haline geldiğini ve Şamanizm içinde yaşamayı sürdürdüğünü iddia etmektedirler.⁶³

1.1.0.1.5. Şamanizm

Şamanizm, tipik olarak Sibiryaya ve Orta Asya'ya özgü bir dinsel olgu olarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber Şamanlığın biçimleri aynı zamanda Kuzey ve Güney Amerika'da, Avustralya yerlilerinde, Endonezya'da, Güney Doğu Asya, Çin, Tibet, ve Japonya'da da görülmektedir.⁶⁴ Şamanizm kelimesi, Tunguz'ca "şaman" sözcüğünden gelmektedir. Şamanlığı diğer dinlerden ayıran özelliği genel olarak birtakım sihir ve din biçimleriyle bir arada bulunmasıdır.⁶⁵ Şamanizm'in bir din mi yoksa sihir sistemi mi olduğu araştırmacılar tarafından halen tartışılmaktadır. **Prof. Dr. Orhan Türkdoğan**, Şamanizm inancının bir dinden öte bir kült olduğunu iddia etmektedir.⁶⁶ **Kafesoğlu** ise Şamanizm'i dinden çok bir sihir sistemi olarak değerlendirmektedir. Bazı araştırmacılar tarafından da bozkır sisteminin inançlarının araştırılmadan direkt Şamanizm olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. **Kafesoğlu** Türk inanç sisteminin Gök Tanrı İnancından ibaret olduğunu ancak zaman içinde Gök Tanrı inancının ve Şamanizm'in uyumluluk gösterdiğini ve Atalar Kültü'ndeki demircilik, kartal inancı gibi birtakım inançların Şamanik vasıflar kazandığını belirtmektedir. **Kafesoğlu**, Şamanizm'i bir sihir sistemi olarak tarif etse de, zaman içinde bir din sistemine dönüştüğünü açıklamaktadır.⁶⁷ **Gökalp** de Türklerin eski dininin Şamanizm olmadığını, Şamanizm'in sadece bir sihir sistemi ve Türklerde kehanetin ve ruhsal tıbbın ismi olduğunu iddia etmektedir. **Eliade**, **Roux** gibi

⁶³ Ahmet Yaşar Ocak, **Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, 3.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 142.

⁶⁴ Nevill Drury, **Şamanizm**, çev. Erkan Şimşek, İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 1996, s. 35.

⁶⁵ Eliade, a.g.e., s. 22, 23.

⁶⁶ Orhan Türkdoğan, **Türk Tarihinin Sosyolojisi**, İstanbul: Turan Yayıncılık, 1996, s. 191.

⁶⁷ Kafesoğlu, a.g.e., s. 301, 302.

araştırmacılar ise Şamanizm'i bir dini sistem olarak kabul eden araştırmacılar arasında yer almaktadır. Ayrıca Türklerin Şamanizm inancının ayrı din teorilerine konu olan Totemizm, Animizm ve Natürizm öğelerinin bir arada bulunduğu ve tüm bu sistemlerin inançlarının ve pratiklerinin toplamı sayılabilen bir din olduğu da iddia edilmektedir.⁶⁸

Şamanizm inancında din adamları "Şaman" olarak adlandırılmaktadır. Türklerde ise Şaman'a "Kam" adı verilmektedir. Şamanlar seçilmiş kişilerdir ve Şaman olmak için bazı özellikler gerekmektedir. Şamanlık ya kalıtımsal olarak babadan oğula geçmekte, ya da bir Şaman tarafından kendi yerine seçilmektedir ancak bu seçilen kişinin Şamanlık özellikleri göstermesi gerekmektedir. Bazı toplumlarda kadınlar da Şaman olabilmektedir. Altaylılarda Şamanlık genellikle kalıtsaldır. Kam olacak kişi daha küçükken marazlı, çekinik ve dalgındır, sara nöbetleri gibi nöbetler geçirmektedir. Babası da onu Şamanlığa hazırlamakta, ona kabilenin geleneklerini ve ilahilerini öğretmektedir.⁶⁹ Türk Şamanlığında dişi ağırlıktadır. Bunun nedeni, toplum adına ve toplumla birlikte kutsalla bütünleşme ve bu ilişkiyi yürütme görevinin daha çok kadına düşmesi olarak sayılmaktadır. Ayrıca Şaman törenlerinde içki içilmekte, kadın erkek birlikte ibadet edilmektedir. Erkek, yine kutsal olan, zorlu ve tehlikeli av işiyle meşgulken, kadınlar Şamanlıkta uzmanlaşmışlardır.⁷⁰ Şaman'ın sahip olması gereken özellikler arasında; transa geçebilmesi (rüyalar, kendinden geçme), diğer ruhlarla irtibat kurabilmesi, gelecekte haber verebilmesi, fal bakabilmesi, hastaları iyileştirebilmesi sayılabilmektedir. Ruhunu bedenden ayırarak göğe tırmanması, yeraltına inmesi ve oradaki ruhlarla irtibat kurabilmesi Şaman'ın özellikleri arasında sayılabilmektedir. **İnan**, Şamanları sinirli melankolik kişiler olarak tanımlamaktadır.⁷¹ Şaman'ın belli başlı görevleri bulunmaktadır. Sadece dini bir lider değil, aynı zamanda hastaları iyileştirici bir otacı ve gelecekte haber veren bir kahin olma özelliği taşımaktadır.

İnan'a göre Şaman, tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine sahip olan kişidir. İnsan ufak tefek ruhlara, aileyi koruyan ateş ve iyi yer-su ruhlarına kendisi de kurbanlar, saçılar sunabilirse de kuvvetli, hele kötü ruhlara doğrudan doğruya başvuramaz. Kötü ruhlar insanların en büyük düşmanları olarak

⁶⁸ Muzaffer Sencer, *Dinin Türk Toplumuna Etkileri*, 3.b., İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s. 36.

⁶⁹ Eliade, a.g.e., s. 31, 32.

⁷⁰ Türköne, a.g.e., s. 98.

⁷¹ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 76.

sayılmaktadır. İnsanlar bunların ne istediklerini bilemezler; bunları ancak kudretini göklerden, atalarının ruhlarından alan Şamanlar bilirler.⁷² Bu yüzden insanlar çoğu ibadetlerinde Şamanlara ihtiyaç duymaktaydılar.

Şamanlar törenlerde özel kıyafetler giymektedirler. Şaman'ın giydiği cübbeye "manyak" adı verilmektedir.⁷³ Onu bir kuş haline getirecek olan tüyler, kanatlar ve gaganın, bir memeli hayvana dönüştürecek kemikler ve boynuzların, yani onu toplu olarak hayvan dünyasının hayatına katmak için gerekli her türlü aracın elbisesinin üstüne takılması gerekmektedir. Ayrıca etkin bir maske de kullanılmaktadır. Şaman, gerektiği gibi giyindikten sonra törene başlamaktadır. Tören sırasında ise davul çalmaktadır. Davulun üzerinde ise yine ona yardımcı olacak olan hayvanların resimleri bulunmaktadır. Şaman tören sırasında müzik eşliğinde etrafında döner ve çeşitli hayvan sesleri çıkarır. Bu hareketler sonucunda Şaman adeta trans haline geçer ve öte dünyaya gider burada ise ruhlarla konuşur, savaşıır. Bu tören, Şaman bitkin olarak kuvvetten düşünceye kadar sürmektedir. Törenin yapılmasındaki asıl amaç ise ruhları bildikleri sırlar hakkında sorguya çekmek, gelecek hakkında bilgi edinmek, hasta kişilerin ruhlarını aramak yani büyü aracılığıyla tedavi etmektir. Çünkü o dönemlerde hastalığın, yabancı bir ruhun hastanın gövdesine girişinden dolayı meydana geldiğine ve tedavinin ancak o ruhun çıkarılmasıyla olacağına inanılmaktaydı.⁷⁴ Ayrıca Altay Türklerinde bunlara ek olarak Şaman, ruhları kovmak için elbisesine, kollara, sırtta ve davuluna küçük zil ve çingiraklar takmaktaydı. Çıkan mekanik seslerin ruhları ürküttüğü düşünölmekteydi. Çingirakların üst sırasında ise dokuz küçük yay bulunmaktaydı. Bu yayların da kötü ruhlara karşı silah vazifesi gördüğüne inanılmaktaydı. Ayrıca sırtta serpiştirilmiş yıldızları temsil eden madeni parçacıklar bulunmaktaydı. Cübbenin omuz kısmına ise güneş ve ayı temsil eden iki büyük levha takılmaktaydı. Sırt kısmında yakanın altından dokuz bebek sarkmaydı, bunlar Tanrı Ülgen'in kızlarını temsil etmekteydi.⁷⁵

Şamanların transa geçebilmesi ve tören sırasında sara nöbetleri gibi nöbetler geçirmelerinden dolayı bazı araştırmacılar Şamanların aslında sara hastası olduklarını ya da psikolojik bazı rahatsızlıklara sahip olduklarını iddia etmektedirler. Ancak bu iddia kanıtlanamamıştır.

⁷² İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 75, 76.

⁷³ Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 2.b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, s. 435.

⁷⁴ Roux, a.g.e., s. 64, 65.

⁷⁵ Cemal Şener, *Şamanizm*, İstanbul: BDS Yayınları, 1996, s. 17.

Şamanların transa geçebilmek için sanrılara neden olan bazı kutsal bitkiler kullandıkları iddia edilmektedir. Kutsal bitkilerin tanrı ve ruhlarla ilişki kurmak ve onun ötesinde yer alan daha büyük bir gerçeğe ulaşmak için gökyüzüne giden kapıları araladığına inanılmaktadır. Bu bitkiler arasında peyote kaktüsü, psilybe mantarları, sabah sefası ve tütün sayılabilmektedir.⁷⁶

Şamanizm'de yaşam; gök, yer ve yer altı olarak üç kademeli düşünülmüştür. Gökyüzünde iyilikler, iyi ruhlar; yeraltında kötülükler, kötü ruhlar ve yeryüzünde ise insanlar bulunmaktadır.⁷⁷ Şamanizm'de birden çok tanrının varlığına inanılmaktadır. İyi ve kötü tanrılar vardır. İyi tanrılar gökyüzünde, kötüler ise yeraltında yaşamaktadırlar. Örneğin Türklerde çocuk doğurma ve çocuk hastalıklarından sorumlu dişi tanrılar bulunmaktadır. Ancak en önemli tanrı Gök Tanrı olarak görülmektedir. Gök Tanrı'dan sonra ise yeraltının egemeni Erlik Han gelmektedir.⁷⁸ İyilik tanrısına gökyüzü tanrısı olan Ülgen, yeraltındaki kötü ruhların tanrısına ise Erlik adı verilmektedir. Her iki tanrının da eşleri, çocukları, akrabaları, yardımcıları bulunmaktadır. Yeryüzünde yaşayan insanlar ise bu iki dünya arasında denge oluşturmak zorundadırlar.

Şamanizm'de temel olarak her şeyin bir ruhu olduğu inancı bulunmaktadır. Her taşın, bitkinin, ağacın, her nesnenin birer ruhu vardır ve tüm bu nesnelere birer birey olarak sayılmaktadır. Tüm bu ruhlar ölümsüzdür ve iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İyi ruhlar insanlara iyilik, kötü ruhlar ise kötülük getirmektedir. Kam'ın en önemli görevlerinden biri de bu ruhları idare etmek ve insanlara kötülük yapmalarını engellemektir.

Şamanizm'de her şeyin bir ruhu olduğu inancının yanında bu ruhların ölümsüz olduğuna da inanılmaktadır. Yeniden doğuşa inanıldığından bir canlının tekrar dünyaya gelebilmesi için kemiklerinin hiçbirinin kaybolmamış veya kırılmamış olması gerekmektedir. Bu yüzden avlanan hayvanların kemikleri hiç bozulmadan bütün olarak muhafaza edilerek gömülmektedir.⁷⁹

Altay Türklerinde insanın ruhunun doğmadan önce gökyüzünde bulunduğu inancı vardı. Umay çocukları ve kadınları koruyan bir dişi ruh olarak kabul edilmekteydi. Ölümün ise kötü ruhlardan kaynaklandığına inanılmaktaydı. Yeraltı

⁷⁶ Drury, a.g.e., s. 83.

⁷⁷ Şener, a.g.e., s. 9.

⁷⁸ Eliade, a.g.e., s. 28, 29, 39.

⁷⁹ Roux, a.g.e., s. 171, 172.

dünyasının tanrısı olan Erlik'in yeryüzüne gönderdiği görevlileri vasıtasıyla insanların ruhlarını alarak hayatlarına son verdiğine inanılmaktaydı. İnsanın ruhunun ölürlen bir kuş gibi uçup gittiği varsayılmaktaydı. Günümüzdeki uçmak, uçup gitmek gibi terimler ise bu inançtan kalmıştır. Ölen kişinin ruhunun Şaman tarafından özel bir merasim ile öte dünyaya yolculanmasına kadar da öldüğü yerde dolaştığına inanılmaktaydı.⁸⁰ Ölen kişinin bedeni önce çadırda bekletilmekteydi bu sırada ölünün tüm yakınları bir at ve koyun kurban etmekte ve bunları çadırın önüne sergileyerek ölüye kurban olarak sunmaktaydılar. Bundan sonra akrabalar ata binerek çadırın etrafında yedi kez dolaşmaktaydılar. İçlerinden birisi çadırın önüne gelip yüzünü bıçakla keserek yas tutmaya başlardı. Kan ile karışık gözyaşı dökmekteydiler. Bu hareket yedi kez tekrarlanmaktaydı. Bunun arkasından belli bir tarih tespit edilerek, ölünün sağlığında kullandığı eşyaları ile bindiği atı bir araya getirilerek ölü ile birlikte yakılmaktaydı. Geriye kalan külleri toplanarak, gömme zamanı geldiğinde gömülerek işlem tamamlanmaktaydı. Eğer kişi ilkbahar ya da yazın ölmüşse, cesedi gömmek için yaprakların sararıp düştüğü, sonbahar ya da kışın ölmüşse yeşilliğin bol olduğu günler beklenmekteydi. Bunun arkasından çukur kazılmaya başlanmakta ve ceset tabutla birlikte gömülmekteydi.⁸¹ Gömme işi tamamlandıktan sonra, mezarın önüne taştan yapılmış balballar konulmaktaydı. Balbalların sayısı, ölünün hayatta iken öldürdüğü insan sayısına göre belirlenmekteydi. Öldürülen her bir kişi için bir balbal konulmaktaydı. Bazen dikilen balbalların sayısı yüz veya bini bulmaktaydı.⁸²

Şamanist Türklere yapılan törenler başlıca olarak ikiye ayrılmaktadır. Birincisi periyodik olarak yapılan törenler, ikincisi ise özel olaylar nedeniyle yapılan törenler olarak sayılabilmektedir. Periyodik olarak yapılan törenler ilkbahar, yaz ve sonbaharda yapılmaktaydı ve bunlar dini bayram niteliği taşımaktaydı. Ayrıca Şamanlarda kurban olmadan hiçbir dinsel tören yapılamamaktaydı. Kurban ise kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Kanlı kurbanların başında at kurban etmek gelmekteydi. Kansız kurbanlar arasında ise saçı (her kavimin kendi emek ürünü; süt, buğday, şarap, para vb.), yalma (ağaçlara, veya şaman davuluna bağlanan ip veya bez), ateşe yağ atma, şarap serpmeye sayılabilmektedir. Kansız kurbanların en

⁸⁰ Şener, a.g.e., s. 38, 39.

⁸¹ Lin Gan, "Göktürlerde Gelenekler ve Dini İnançlar", çev: Eyüp Sarıtaş, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sayı: IV, Ege Üniv. Basımevi, İzmir, 2000, s. 363.

⁸² Jean Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, 1.b., İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, Kasım 1999, s. 308.

önemlisi ruhlara bağışlamak için serbest bırakılan hayvanlardır. Bu tür hayvanlara yük vurulmamakta, sütleri sağılmamakta, yünleri kırılmamaktadır. Bu hayvan ancak uzun süre geçtikten sonra kurban edilebilmekteydi. Sahibinin adağı olarak saklanmaktaydı. Bu gelenek Anadolu'da halen yaşamaktadır. Evlerde kurban niyet edilmiş kurbanlık koç, kurbanlık boğaya rastlamak mümkündür. Şaman inancında kurban olarak kesilen hayvanların kemikleri kırılmamaktadır. Çünkü hayvanın yeniden canlanabilmesi için kemiklerinin tam olması gerektiğine inanılmaktadır. Şamanlarda kurban töreni Şaman eşliğinde gerçekleşmektedir. Tören üç gün sürmektedir. Üçüncü gün sonunda büyük bir ziyafet verilmekte ve ayin için gelen içkilerden herkes sarhoş oluncaya kadar içmektedir.⁸³ Şamanist Türklere evlenme ile ilgili törenlerde Şaman çok nadir olarak bulunmaktaydı.⁸⁴ Ancak **İnan**'ın belirttiğine göre, her delikanlının evlenirken Ülgen'e attan bir kurban sunması gerekmektedir.⁸⁵

1.1.0.2. Evrensel Dinler

Türkler geleneksel dinlerinin yanında İslamiyet'ten önce birtakım evrensel dinlere de inanmışlardır. Bu dinler Taoizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık olarak sayılabilmektedir.

1.1.0.2.0. Taoizm

Taoizm dinden çok bir felsefi sistem özelliği göstermektedir.⁸⁶ Göktürklerin 617 yılında Taoist tapınakta ibadet ettikleri ve savaşa çıkarken bu tapınakta şarap dökerek bir dini ayinde bulduklarından başka kesin bilgi bulunmamaktadır.

1.1.0.2.1. Budizm

Hindistan kökenli olan Budizm, M.Ö VI. y.y.da Gautama isimli biri tarafından ortaya atılmış ve bu inancı paylaşanların ona Buda adını vermeleri nedeniyle Gautama'nın öğretisi Budizm olarak tanınmıştır. Budizm temel olarak insanı öge olarak alan, insanın kendi kendini denetlemesi esasına dayalı olan bir din

⁸³ İnan, *Eski Türk Dini*, s. 46-54.

⁸⁴ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s.166.

⁸⁵ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s. 390.

⁸⁶ Ocak, a.g.e., s. 83.

özelliği taşımaktadır. Temel günah ve yasaklar ise zina, hırsızlık, cana kıymak, yalan söylemek ve sarhoşluk olarak sayılmaktadır.⁸⁷

Budizm'in en önemli özelliği tapılacak bir tanrı anlayışının olmamasıdır. Budizm bu yönüyle bir öğretiy ya da felsefe olarak kabul edilmektedir. Budizm'de ruhun ise ölümsüz olduğuna inanılmaktadır. Budizm inancında temel olarak dört yüce yoldan geçilmesi gerekmektedir. Bu dört yol; ıstırap ve acı, hayata susamışlık, acıların yok edilmesi ve acıların yok edilmesine giden yol olarak sayılmaktadır. Sayılan bu dört yoldan geçenler "Buda" olarak nitelendirilmektedir. Ancak insanların çoğu üçüncü gerçeğe yani Nirvana'ya kadar çıkabilmektedirler.⁸⁸

Türklerde Göktürk Kağanı To-Pa Han'ın VI. yy.da Budizm'i kabul etmesi Budizm'in Türkler arasında yayılmasına neden olmuştur ancak Şamanizm'in yaygınlığı nedeniyle bu inanç sadece bazı boylar tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca Budizm'in barışçı esaslarının savaşçı Türk karakteriyle bağdaşmadığı da araştırmacılar tarafından iddia edilmektedir.⁸⁹

1.1.0.2.2. Zerdüştilik

Zerdüştilik dini Zerdüşt (M.Ö 628-551) tarafından eski İran dininin yenilenmesine dayanarak kurulmuş ve bir dönem İran'ın resmi dini olarak kabul edilmiştir.⁹⁰

Bu dinin temeli iyilik ve kötülük güçlerinin çatışmasına dayanmaktadır. Çatışmanın sonunun iyi ruhun zaferiyle biteceğine inanılmaktadır. İnsanın iyi düşünce, iyi söz ve iyi eylemlerle iyilik tanrısına ibadet etmesi gerekmektedir. İyi yolu izleyen insanların öldükten sonra bir köprüden geçerek cennete gideceğine, kötü insanların ise bu köprüden geçerken köprünün daralacağına ve cehenneme düşeceğine inanılmaktadır. Oğuzların inanışları gibi Zerdüştlere de suyu ve ateşi kutsal saymakta ve onları kirletmekten kaçınılmaktaydılar. Su ile yüzlerini bile yıkamamaktadırlar. Tapınaklarda kutsal ateş bulunmaktadır. Ayrıca ölümlerin ruhlarının aile ocaklarına döndüklerine inanılmaktaydı ve bu yüzden onlara yiyecekler sunulmakta, evlerin damlarına içkiler konulmaktaydı.⁹¹

⁸⁷ Turan, a.g.e., s. 104.

⁸⁸ a.g.e., s. 104.

⁸⁹ a.g.e., s. 104, 105.

⁹⁰ Günay, Güngör, a.g.e., s. 181.

⁹¹ Yaşar Bağ, *Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi Kültür Din Tarihi*, İstanbul: Çivi Yazıları, Haziran 1997, s.109, 110.

1.1.0.2.3. Maniheizm

III. y.y.da Babilonya'da doğan Mani, kendini Buda, Zerdüş't ve İsa ile bir tutarak yeni bir din yaymaya başlamıştır. Bu din, İran'daki Zerdüş'tilik ile Babilonya dinsel görüşlerinin bir birleşimi olup içinde Budist ve Hıristiyan öğeler de taşımaktaydı. Maniheizm, temel olarak maddeyi ve ruhu esas alan bir ikiliğe dayanmaktadır. Ana düşüncesi ise iyilik ve kötülük arasındaki zıtlıktan oluşmaktadır. İyilik ışık ve ruh, kötülük ise karanlık ve beden anlamına gelmektedir. Evren, iyilik ve kötülüğün, insan ise ruh ile bedeninin karışımından oluşmaktadır. Maniheizm'e göre insanların sahip olması gereken beş erdem bulunmaktadır. Bunlar; aşk, inanç, yetkinlik, sabır ve hikmet olarak sayılabilmektedir. İnsanlar kötülüğe karşı ancak bu beş erdem sayesinde savaşılabilmektedirler.⁹²

Göktürklerin Budizm'i kabul etmelerinden yaklaşık iki yüzyıl sonra, 763'te Uygur Kağan'ı Böğü'nün Mani dinine girmesi, Türkler arasında bu dinin yayılmasına yol açmıştır.⁹³ Bu dinin Türklere etkisi Uygurların yıkılışına kadar devam etmiştir.⁹⁴ Maniheizm'in Uygurlar arasında beş yüz yıl kadar yaşadığı bilinmektedir.⁹⁵

Maniheizm dininin kurucusu Mani'nin ünlü bir ressam olması ve resim sanatına büyük önem vermesi, Maniheizm dininde resim yapmanın adeta bir ibadet sayılmasına yol açmıştır. Ve bu etkiyle bu dönemde Uygurlarda resim sanatı büyük bir gelişme göstermiştir.⁹⁶

1.1.0.2.4. Yahudilik

Türkler içerisinde Yahudiliği kabul eden tek grup Hazarlardır. Ancak Hazarlar arasında Hıristiyanlık, Şamanizm ve İslamiyet inançları da bulunmaktaydı.⁹⁷ Yahudilik Hazar Devletinin resmi dini olarak kabul edilmişti.⁹⁸ Yahudiliği kabul eden Hazarlar zaman içinde Türklüklerini kaybetmişlerdir.

⁹² Turan, a.g.e., s. 105.

⁹³ a.g.e., s. 105.

⁹⁴ Gülağ Öz, "Mani Dini ve Anadolu Aleviliğindeki Etkileri", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara, 2001, s. 543.

⁹⁵ Ocak, a.g.e., s. 95.

⁹⁶ Turan, a.g.e., s. 105.

⁹⁷ a.g.e., s. 106, 107.

⁹⁸ Turgut Akpınar, *Türk Tarihinde İslamiyet*, 3.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 74.

1.1.0.2.5. Hıristiyanlık

Türkler arasında İslamiyet'ten sonra en çok yayılan ve en çok kabul gören semavi din Hıristiyanlık olarak sayılmaktadır. Hıristiyanlık Türkler arasında yayılmış ve günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Türklerin Hıristiyanlık ile temasları Göktürkler döneminde başlamıştır ancak Hıristiyanlığı kabul eden Türklere ait kayıtlar Uygurlar dönemine rastlamaktadır. Başlangıcından bu yana Hıristiyanlığı kabul eden Türk boylarının sayısı oldukça fazla bulunmaktadır. Bu boylar temel olarak üç gruba ayrılabilir. Birinci grup, kişi ya da küçük gruplar halinde Hıristiyanlığa geçen Türkler, ikinci grup din ile birlikte kültürlerini de değiştirenler, üçüncü grup ise Hıristiyan olmakla birlikte dillerini ve kültürlerini de koruyanlar olarak sayılabilir. Hıristiyanlığı ilk olarak kabul eden Türklerin anayurtlarından çıkarak Avrupa'ya yerleşenler olduğu gözlemlenmektedir. Avrupa'da Hıristiyanlığı kabul eden Türkler arasında ilk sırayı Bulgarlar almaktadır. Bulgarlardan sonra Macarlar da toplu halde Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Dinlerini değiştirip Hıristiyanlığı kabul ettikleri halde kültürlerini koruyan Türkler arasında ise, Gaguzlar ve Yakutlar sayılabilir.⁹⁹ Ancak Hıristiyanlığı kabul eden Türklerin çoğu, kültürlerini ve Türklüklerini kaybetmiş, yeniden ayrı bir kültürel yapılanma içerisine girmişlerdir.

1.1.1. İslamiyet'e Geçiş

Türklerin İslamiyet'e geçişleri ile ilgili birçok spekülasyon bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, Türklerin eski dinlerine yakınlığından dolayı İslamiyet'i çok kolay benimsediklerini, adeta İslamiyet'e koşa koşa geçtiklerini iddia etmektedirler. Bazı araştırmacılar ise Türklerin İslamiyet'e geçişlerinin yaklaşık 400 yıl kadar sürdüğünü iddia etmektedirler.

Türklerin İslamiyet'e geçişleri ile ilgili çeşitli tezler öne sürülmektedir. Bunlardan ilki, milliyetçi muhafazakar tarih tezi, diğerleri de bunun karşıtı olan tezlerdir. Milliyetçi muhafazakar tarih tezi, Türklerin Müslüman olmadan önce de İslamiyet inancına çok yakın dini inançlara sahip olduğunu, bu sebeple hiç yabancılık çekmeden ve direnmeden kolayca İslamiyet'e uyum sağladıkları ve isteyerek İslamiyet'i kabullendiklerini iddia etmektedir. Diğer tezler ise, Türklerin büyük baskılar ve katliamlar sonucu zorla İslamiyet'e sokuldukları şeklindedir.

⁹⁹ Turan, a.g.e., s. 106, 107.

Ancak bu iki tezin de gerçeği tam olarak yansıttığı söylenememektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda bu tezlerin aksine bu sürecin çok karmaşık siyasi, sosyoekonomik ve kültürel birtakım şartlarla oluştuğu ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁰ Mevcut okul kitaplarından, en ciddi sayılan tarihi eserlere kadar her yerde, Arapların İslamiyet'i Orta Asya'ya getirmeleri üzerine, Türklerin hiçbir baskı altında olmaksızın, büyük kitleler halinde toptan ve kendi istekleriyle Müslüman oldukları şeklindedir. Arap ordularının Orta Asya'yı istilası döneminde İslamiyet'i kabul eden pek çok Türk olduğu bilinmektedir. Ancak bütün bir kitlenin kabulü çeşitli askeri ve siyasi baskıların sonucunda gerçekleşmiştir.¹⁰¹

Türklerin İslamiyet'le ilk karşılaşmaları, 7. Yüzyılın birinci yarısı dolmadan, İran'ın Arap ordularınca fethedilmesi (642) yıllarında olmuştur. Türkler o dönemde Şamanizm, Budizm gibi dinlere inanmaktaydılar. Bu ilk dönemde Türklerin küçük bir bölümü bu dinlerini bırakarak İslamiyet'e geçmişler, diğerlerinin de tam olarak İslamiyet'e geçişleri 300 yıl gibi uzun bir süre sonunda, 10. Yüzyılda, 940 tarihlerinde gerçekleşmiştir.¹⁰² Türk tarihinde Müslümanlığı resmi olarak kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılar devletidir. Karahanlılar, 10. Yüzyıl başlarında Samanoğulları aracılığı ile İslamiyet'e geçmişlerdir.¹⁰³

Sosyolojik açıdan bir kültür değiştirme olan, yeni bir dinin kabul ve benimsenmesi, birçok şarta bağlı olup, kolay olmayan ve oldukça uzun süren bir sürecin sonunda gerçekleşebilmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabulünde ve onu benimsemesinde de bu durumu gözlemlemek mümkün olmaktadır. İslamiyet'in kabulü, Türklerce toptan ve kendi istekleriyle Müslümanlığa geçmeleri şeklinde olmamıştır. Arapların, Türk ülkelerinde sağladığı hakimiyet sonunda Müslümanlığı buralara yaymak istemeleri ve bu hususta büyük gayretler göstermeleri, baskılara girişmeleri yoluyla gerçekleşmiştir. Fakat Türklerin neredeyse tümüne varan ölçüde İslamlaşmaları çok daha sonra, çeşitli faktörlerin etkisiyle olmuş ve bu iş yüzyıllarca sürmüştür.¹⁰⁴

Türkler İslamlaşırken, eski dinlerini de beraberlerinde taşımışlardır. Özellikle Şamanizm kaynaklı inanç ve ibadetlerini sürdürmüşlerdir. Din değiştirmeyi izleyen yer değiştirme, yani Türklerin Anadolu'ya gelişleri ile bu yeni yurtlarında

¹⁰⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, 1.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 27.

¹⁰¹ Akpınar, a.g.e., s. 43, 44.

¹⁰² Turan, a.g.e., s. 110.

¹⁰³ Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, s. 28,29.

¹⁰⁴ Akpınar, a.g.e., s. 53.

İslamiyet'in inanç kısmı dışında bu yeni dini, güncel hayata uygularlarken ortaya değişik bir sentez çıkmış olduğu söylenebilmektedir. Bu, günümüzde de araştırılan bir sentez özelliği göstermektedir. Bu sentezi oluşturan İslam ve Türk kolu dışında, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançları ve Anadolu'nun kendine özgü kültürü de bu sentezin parçalarından sayılmaktadır.¹⁰⁵

1.1.1.0. İslamiyet'in Anadolu'daki Türkmen Yorumu

Toplulukların geçmişten günümüze taşıdıkları kültürleri, toplumsal bilinçaltıları bulunmaktadır. Toplum ne kadar değişim geçirse de, modernleşse de bu toplumsal bilinçaltı değişmemekte ve toplumla birlikte yaşamaktadır. Toplumlarda değişimi en zor olan öğeler kültürel öğelerdir. Toplumların para birimleri, ekonomileri, yönetim biçimleri değişebilir ancak dil, din, gelenek gibi kültürel öğelerin değişmesi çok zor olmaktadır. Türkler de tüm toplumlar gibi birçok kültürel, ekonomik, yönetsel değişime uğramışlardır. Ancak içlerinde en zor gerçekleşen din değişikliği olmuştur. Türkler geçmişten günümüze birçok dine girmişlerdir. Bu dinlerden ilk bölümü Geleneksel Türk Dini denilen, Orta Asya'da Türklerin kendi kültürlerine göre oluşturdukları dinleri olarak sayılmaktadır. Türklerin Geleneksel Dinleri arasında, Gök Tanrı İnancı, Şamanizm, Tabiat Kuvvetlerine İnanma ve Atalar Kültü İnancı sayılabilmektedir. İkinci olarak ise günümüzde halen süren İslamiyet gelmektedir. Türkler İslamiyet'e geçerken kendi geleneksel dinlerini de beraberlerinde getirip İslamiyet'e sokmuşlar ve kendi yerel dinlerini İslamiyet'in içinde yaşamayı sürdürmüşlerdir.

Halk kitleleri, eskiye ananelere bağlıdırlar ve her zaman duygusal davranmaktadırlar, kolay inanmakta, dinden pratik faydalar beklemektedirler. Ayrıca somut şeyleri anlamakta ve soyut kavramlara karşı yabancı ve uzak kalmaktadırlar. Tek yanlı ve toptan karar vermekte, olumlu ve olumsuz yönleri birlikte düşünüp değerlendirmemektedirler.¹⁰⁶ İslamiyet'in yayılmış olduğu Arap yarımadasındaki Müslümanlık ile Endonezya'daki Müslümanlık, bazı Afrika kabilelerinin İslamiyet'i ile Türklerin İslam dinini anlayış ve tatbikleri arasında birçok farklılıklar bulunmaktadır. Heterodoks İslam olarak adlandırılan İslam yani dinin ideallerini, kurallarını ve ibadet şekillerini yetkili din adamlarının tespit ettikleri şekliyle temsil

¹⁰⁵ Turan, a.g.e., s. 117.

¹⁰⁶ Akpınar, a.g.e., s.37-39.

eden din; bambaşka iklimlerde, kültürleri, tarihleri, yaşayış şekli ve şartları, ekonomik yapıları farklı topluluklarda, bu değişik durumlara uygun yeni bir kimlik ve şekil kazanmaktadır. Bir topluluk, yeni bir dini isteyerek veya çeşitli zorlamalarla kabul edince, önceki dinini ve onun kendisinin zihniyetinde yarattığı izleri bir elbise gibi çıkarıp atamamaktadır. Birçok düşünce şekilleri, kutsal tanınan şeyler ve bunlara karşı duyulan korku ve saygı, anlayış şekli, kısaca tümüyle dini düşünce ve davranışlar, belirli bir ölçüde varlığını devam ettirmektedir. Bu tutum çoğunlukla şuurlu olarak değil, kendiliğinden sürüp gitmektedir. Evrensel dinlerin böylece halk içinde aldığı yeni şekillere halk inancı denmektedir. Türkiye’de halk inancı, özellikle tarikatlar şeklinde kurumlaşmıştır.¹⁰⁷

Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarına bakılacak olursa, bu dinlerin hemen hepsinin güçlü birer mistik karakter taşıdığı görülmektedir. Bu mistik yön göz önüne alınacak olursa, İslamiyet’in Türkler tarafından yorumlanmış biçiminin tasavvufa yakın olmasını ve günümüze kadar tasavvufun çeşitli tarikatlar halinde toplumda yer bulmasını açıklamaktadır.¹⁰⁸

Türkler arasında İslam’ın iki türlü yorumu olduğu söylenebilmektedir. Birincisi, bildiğimiz genel geçerliliği olan Sünni yani Ortodoks İslam, ikincisi ise, Heterodoks İslam’dır. Heterodoks İslam; okuma yazma dahi bilmeyen, hayvan sürülerinin ardından sürekli yer değiştiren göçebe Türk topluluklarının arasında gelişmiş olan İslamiyet’in bir biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu heterodoks İslam yorumu, Türklerin önceki dinlerinde yaşadıkları mistik kültür üzerine yine mistik nitelikte gelen İslam’ın geniş çapta, eski dinlerin kalıntılarıyla birleşerek değişime uğramasıyla zaman içinde oluşmuştur. Heterodoks İslam’ın en ilginç yanı, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarının kalıntılarını İslami kavramların içinde birleştiren ve yoğuran bir sentez olmasıdır. Başka bir ifadeyle bu heterodoks İslam, eski kabilesel inanç ve geleneklere kendiliğinden uyarlanmış mistik bir konar-göçer halk Müslümanlığı olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁹ Heterodoks İslam; Türk İslamı, Halk İslamiyet’i, İslamiyet’in Anadolu’daki Türkmen yorumu, Folk İslam, Türk Müslümanlığı gibi tanımlarla ifade edilmektedir.

Geçmişinde durmadan yer değiştiren, çok çeşitli dinlere ve kültür çevrelerine girip çıkmış ve bunların hepsinden birtakım etkiler almış bulunan Türkler arasında

¹⁰⁷ Turgut Akpınar, *Türkler’in Din ve Hukuk Tarihi*, 1.b., İstanbul: İletişim Yay., 1999, s. 51, 52.

¹⁰⁸ Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, s. 31.

¹⁰⁹ a.g.e., s. 43-46.

Müslümanlığın kabulünden sonra, Orta Asya'dan Balkanlara kadar uzanan bir coğrafyada, tarihsel süreç içinde İslam'ın yaşanma biçimi, aldığı görünüm ve yarattığı zihniyet anlamında kendi içinde de bazı nüansları hesaba katmak kaydıyla, Türklere özgü bir Türk Müslümanlığı olduğu kabul edilmektedir.¹¹⁰ İslam dini de, Arap yarımadasından çıkarak yayıldığı yerlerde değişik kültürlerle temas ettikten sonra bu kültürlerin sosyoekonomik yapılarına uyum sağlayarak değişiklik göstermiştir. İslamiyet'in temel ilkelerinin yorumunda ve hayata geçirilişinde esas itibarıyla birtakım önemli veya önemsiz farklarla birlikte, her Müslüman toplum kendi kültürel özelliklerine göre bir İslami yaşayış tarzı, başka bir ifadeyle bir İslami kültür geliştirmiştir.¹¹¹ Bazı araştırmacılar Türk Müslümanlığı'nı Alevilik olarak da tanımlamaktadırlar. Aleviliğin tarihsel köklerinin esas olarak Türk kültürü çerçevesinde oluştuğu göz önüne alınırsa,¹¹² ayrıca Aleviliğin ibadetlerinin Türklerin eski inançlarıyla paralellik göstermesi bunun göstergeleri olarak sayılabilmektedir. Ancak Aleviliğin kaynağını Şamanizm ve Gök Tanrı dini dışında Budizm ve Maniheizm'e, Mazdeizm'e, Zerdüştilik'e bağlayan araştırmacılar da mevcuttur.¹¹³

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte sadece dini yaşamları değişmemiş, aynı zamanda sosyal durum, iktisadi hayat, idari ve askeri hayat, dil, edebiyat ve sanatı da değişim göstermiştir. Bu değişikliklerin ana nedeni, İslamiyet'in dünyevi faaliyetleri de yöneten bir kitabi din olması, bir diğer nedeni ise, İslamiyet'le birlikte İran geleneklerinin de bünyemize geçmiş bulunması olarak sayılmaktadır.¹¹⁴

Günümüzde Türklerin İslamiyet'i kendi yorumlarıyla yaşamakta oldukları söylenebilmektedir. Diğer folk dinlerde olduğu gibi, folk İslam'da da, kişilerin başına ne zaman kötü bir olay gelse, mesela ekinlerin kötü olması veya herhangi bir hastalık durumunda, folk Müslümanlar hemen olayların nedenini ve nasıl giderilebileceğini araştırmaya başlamaktadırlar. Folk İslam'ın dünya görüşüne göre, felaketlerin pek çok sebebi olabilmektedir. Folk Müslümanlar birçok felaketin temel sebebinin doğal nedenler olduğunu düşünmekte ve mesela ilaç veya diğer çözümlere başvurumaktadırlar; ama aynı zamanda, doğal sebeplerin felaketin yalnızca tek nedeni

¹¹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, 6.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 77.

¹¹¹ a.g.e., s. 78, 79.

¹¹² Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, s. 156.

¹¹³ Baki Öz, *Alevilik Nedir?*, 4.b., İstanbul: Der Yayınları, 2001, s. 35.

¹¹⁴ Kafesoğlu, a.g.e., s. 355.

olmadığına da inanmaktadırlar. Diğer nedenler ise, nazar, büyü, sihir, cinler veya bizzat Allah'ın kendisi olabilmektedir. Örnek olarak nazar verilebilir. Nazar, pek çok folk Müslüman'a göre, hastalıkların, hatta ölümün sebebi olarak sayılabilmektedir. Nazarın insanları, hayvanları, ekinleri hatta yemekleri bile etkileyebileceğine inanılmaktadır. Halk tarafından kıskanç insanlar, nazarın temel sebebi olarak görülmektedirler. Eğer bir şeye nazar değdiyse, doğal çözümler onu iyileştirememektedir. Bu sebeple, insanlar, nazar boncuğu, muska ve güzel eşyalarının bir tarafını çirkinleştirmek gibi tedbirlerle nazardan korunmaya çalışmaktadırlar. Halbuki bu tür uygulamalar resmi İslam tarafından yasaklanmış ve müminlerin başlarına gelebilecek felaketlerde yardımı ancak Allah'tan dilemeleri öğütlenmiştir. Felaketlerin bir diğer nedeni de, büyü veya sihir olabilmektedir. Böyle durumlarda, öncelikle bu işlerin uzmanlarına danışılmakta, büyüün tedavisi, ancak ona karşı bir başka büyü yardımıyla mümkün olmaktadır. Ruhlar da pek çok folk Müslüman'ın hayatında önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Daha önceleri Animizm'in yaygın olduğu bölgelerde bu inanç bir senkretizm örneği olarak İslam'a da geçmiştir. Bugün en çok karşılaşılan ruhlara inanç şekli, veli/ermiş olduğuna inanılan insanların mezarlarını onlardan bir yardım ümidiyle ziyaret etmektedir. Başlangıcından beri genişleme temayülündeki İslam, Müslümanları birleştirmek için çok güçlü bir öge olmasına rağmen, normal Müslümanların çoğunun, Kuran'ın muhtevassından pek haberi yoktur. Onlar için Kuran, kendisinden bazı pasajların muhtelif vesilelerle ve çeşitli amaçlar için okunduğu ve anlamını bilmedikleri kutsal bir kitaptır. Dolayısıyla, Müslümanların bu dünyadaki işleriyle ilgili inançları, Animizm ve mistisizm geleneklerine bağlı olarak, dünya görüşleri doğrultusundadır.¹¹⁵ Türklerin geçmiş inançlarından günümüze taşıdıkları davranış biçimleri ve ibadet şekilleri önceki bölümlerde ele alınmıştır.

1.2. TÜRKLERİN İSLAMİYET ÖNCESİ DİNİ İNANÇLARINDAN GÜNÜMÜZE KALANLAR

Her inanç sistemi beraberinde kendi davranış biçimlerini ve adetlerini de getirmektedir. Bu adetler din ile birlikte yıllar boyu o toplumda yaşamaktadır. Ve din

¹¹⁵ Ali Murat Yel, "Türk İslamı", *İslamiyat*, Cilt:5, Türk(ıye) Dindarlığı, Sayı:4, Ekim-Aralık 2002, s. 164, 165.

değiştirilmesi söz konusu olduğunda, tüm bu davranış biçimleri artık toplumla bütünleşmiş olduğundan terk edilememektedir. Türkler de tarih boyunca birçok dine inanmışlardır. Bazı dinleri onlarca yıl, bazı dinleri ise yüzlerce yıl yaşamışlardır. Ve tüm bu dinler Türkler üzerinde büyük etkiler bırakmışlardır. Ancak dinlerin ibadet biçimlerinin birbirine benzemesi ve hatta bazı noktalarının ortak olması nedeniyle, hangi dinden hangi davranış biçiminin günümüze kaldığını ayırt etmek oldukça güç olmaktadır. Ayrıca Türklerin eski diniyle ilgili araştırmalar yapan birçok araştırmacı da bu konuda çelişkili iddialar ortaya atmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada Türklerin İslamiyet öncesi inandıkları dinler, Geleneksel Türk Dini ve Evrensel Dinler olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.2.0. Geleneksel Türk Dini

Geleneksel Türk Dini içerisinde sayılan Yer-Su Kültü, Şamanizm, Gök Tanrı İnancı ve inanılan diğer bütün dinlerin inanç sistemleri ve ibadet biçimleri incelendiğinde, Türklerin şu anki dini olan İslamiyet'le çok az örtüştüğü görülmektedir. İslamiyet'te yasak olan birçok davranış biçiminin bu dinlerde ibadet olarak varlığını yüzyıllar boyu sürdürmüş olması ve toplumun adetleri olarak toplumun bilinçaltına yerleşmiş bulunmasından dolayı, bu inanç sistemlerine ait davranış biçimlerinin bir bölümü halen varlığını sürdürmektedir. Halk arasında "Halk İnançları" olarak tanımlanan bu davranış biçimleri, günah olması ve İslamiyet'te yasaklanmış olmasına rağmen halen toplum içerisinde uygulanmaya devam etmektedir.

1.2.0.0. Totemizm Kaynaklı İnançlar

1.2.0.0.0. Nazar İnancı

Nazar inancına hemen hemen dünya üzerindeki bütün toplumlarda rastlanmaktadır. Korunma yolları ise, nazarlık, at nalı, süpürge gibi nesnelere korunmak istenen bölgeye takılması şeklinde uygulanmaktadır. Günümüzde Anadolu Türklerinin nazara inanmaları ve nazardan korunmak için birtakım pratikler geliştirmiş olmaları kesin olarak geçmişteki bir dine bağlanamamaktadır. Ancak Türklerin eski inançlarında da nazar inancı olduğu ve birtakım uygulamalarda bulunmaları bazı araştırmacılar tarafından günümüzdeki nazar inancıyla birleştirilmektedir. Rıfat Araz gibi bazı araştırmacılar bu inancın temelini,

Totemizm inancına bağlamakta ve bu tip uygulamaların Totemizm inancında görüldüğünü iddia etmektedirler. Harput yöresinde araştırmalar yapan **Araz**, yörede kem nazar, nazara uğradı, nazar değmesi, göz değmesi, göze gelme, nazar, nazara gelme, nefesi dokunma, nefesi değmiş, kem göze gelmiş, gibi adlarla ifade edilen nazarın, yaratılmış olan canlı cansız bütün varlıklarla ilişkili olduğunun anlaşıldığını iddia etmektedir. Bu yüzden de halkın keskin göze, kuvvetli dile ve güçlü nefese sahip olan kötü niyetli kişilerin bakışlarından, nefeslerinden ve dillerinden sakınıp korunmaya çalıştığını öne sürmektedir. Yörede nazardan korunma yolları olarak ise, nazar kudretinin olduğuna inanılan kişilerden uzak durulması, nazarlık taşınması, sarımsak kökü, kurutulmuş bir miktar köpek ve leylek pisliği ile kara çörek otunun bir beze sarılıp ocaklıya okutturulduktan sonra omuza asılması, ölmüş kaplumbağanın kabuğunun elbisenin uygun bir yerine dikilmesi ve kişinin omzuna mavi nazar boncuğu dikilmesi olarak sayılabilmektedir.¹¹⁶ Ayrıca Doğu Anadolu Bölgesinde araştırmalar yapan **Yaşar Kalafat** ise, nazardan korunmak için, Gök Tanrı inancının bir uzantısı olarak çocuklara gök ve gökyüzü ile ilgili isimler verildiğini iddia etmektedir. Bu isimler arasında ise, Ayhan, Yıldızhan, Güneş, Yıldız, Seher, Gündüz, Gün, Güner, Aybala, Ayça, Gökçen gibi isimler sayılabilmektedir.¹¹⁷ Günümüzde Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerimizde nazardan korunmak için üzerlik denilen, nohuta benzer bir tohumun iplere dizilmesi şeklinde yapılan ve duvara asılmasıyla nazardan korunulduğuna inanılan bir süs de kullanılmaktadır. Bazı yörelerde bu süse güzellik de denilmektedir.

1.2.0.0.1. Kan Davası

Totemizm inancına göre insanın kanı kutsallık taşımaktadır. Ayrıca aynı totem içerisindeki insanlar tek bir aile ve kan kardeşi sayılmaktadırlar. Bu yüzden akraba olan kişilerden biri yabancı biri tarafından öldürüldüğünde, o kişiye ve ailesine karşı kan davası gütmek zorunlu olmaktadır. Kan davası inancı günümüzde azalmakla birlikte doğu bölgelerimizde halen sürmektedir. Aileden bir erkek yabancı biri tarafından öldürüldüğünde, öldüren kişinin ya da onun ailesinden bir erkeğin öldürülmesi gerekliliği bulunmaktadır. Bu konudaki kural bir tabu niteliğinde olup kesindir. Uygulamayan kişiler ise aile tarafından dışlanmaktadır.

¹¹⁶ Rıfat Araz, **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995, s. 167, 170, 171.

¹¹⁷ Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, s. 87.

1.2.0.0.2. Tabu Örneği Olarak Kutsal Balıklar

Totemizm inancı kapsamında tabu örneği olarak, Urfa'da halkın kutsal saydığı balıkları yememesi, balıkları yiyenlerin mutlaka bir felaketle karşılaşacaklarına inanmaları gösterilebilmektedir.¹¹⁸

1.2.0.1. Atalar Kültü

Türklerin eski inanç sistemlerinde Atalar Kültü çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Atalara saygı, ruhların ölümsüzlüğü ve öldükten sonra da dünyayla bağlantılı olmalarından dolayı atalar öldükten sonra da devam etmekteydi. Bu inancın günümüze yansımaları başta ata mezarlarına yapılan ziyaretler, ataların isimlerini çocuklara koyarak yaşatma, ölü aşı verme ve bunun gibi davranış biçimleriyle sürmektedir.

1.2.0.1.0. Atalar Kültü Kapsamında Türbe ve Yatır Ziyaretleri İnancı

Mezarları ziyaret etmek ve mezarlara gidip dua okumak İslamiyet'te de var olan bir inançtır. Ancak ziyaret edilen bu ata mezarlarını evliya, ermiş, veli, yatır, türbe olarak tanımlayıp burada yatan kişilerin ruhlarından dilekte bulunup adak adamak İslamiyet'te yasak ve günah sayılan davranış biçimlerindedir. Atalar Kültü inancından günümüze kalan bu davranışlar İslamiyet'in tüm yasaklarına karşın sürmektedir.

Ata ruhlarına gösterilen saygının bir nişanesi de, onlara belirli zamanlarda kurbanlar sunmak, onların yaşadığına inanılan ata mağaralarını ziyaret etmek şeklinde görülmektedir. Bu tür hareketlerle onların ruhları memnun edilmeye, rızaları kazanılmaya çalışılır. Bu davranışların, Türkler arasında, değişik kalıplar ve renkler içinde görünseler bile, İslamiyet'ten sonra devam ettiğini görmekteyiz.¹¹⁹ Bu davranış biçimine Anadolu'nun çeşitli yörelerinde rastlamak mümkün olmaktadır. Örneğin Gaziantep çevresinde, çocuğu olmayan kadınlar, yörede bulunan çeşitli yatırları ziyaret etmekte ve çocukları doğarsa, bunların adlarına adak adamaktadırlar. Çocuk doğduğunda ise hangi yatıra gidilip adak adanmışsa onun adı verilmekte ve çocuk bir ve yedi yaşlarına girince ziyarete götürülmekte ve şükran ifadesi olarak

¹¹⁸ Hüseyin Portakal, *Din ve İnsan*, 1.b., İstanbul: Yalçın Yayınları, Ocak 1994, s. 52.

¹¹⁹ Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s. 61.

kurban kesilmektedir.¹²⁰ Batman yöresinde ise, akıl ve sinir hastalıklarında hasta, bir üç, beş, ya da yedi gün yatırda yatırılmaktadır. Hastanın gömleği yatır sandukasında bırakılıp iki gün sonra giydirilmekte ve böylece hasta kişinin iyileşeceğine inanılmaktadır.¹²¹ Van yöresinde ise çeşitli hastalıkların tedavisi için farklı yatırlar ziyaret edilmektedir. Örneğin, romatizmadan kurtulmak için Pir Yakup, Pir Yusuf yatırları, felç ve benzeri rahatsızlıklardan kurtulmak için, İsmail Baba, Kılıçlı Baba yatırları ziyaret edilmektedir. Ayrıca yatır ziyaretleri sırasında ziyaretçiler tarafından yapılan pratikler arasında kurban kesmek, sadaka vermek, sıcak ekmek ya da yemek dağıtmak, ziyaret edilen yatıra tuz götürmek, mum yakmak, türbeye para bırakmak, haşlanmış buğday dağıtmak, ip, bez parçası dağıtmak günümüzde yapılan uygulamalar arasında sayılmaktadır.¹²²

Türbe ve yatırlara hasta iyileştirmek ve çocuk sahibi olmayı istemenin dışında, evlenmemiş kızların ve erkeklerin evlenebilmek için başvurdukları da bilinmektedir. Bunun en önemli örnekleri arasında İstanbul Sarıyer’de bulunan Telli Baba Türbesi gelmektedir. Bu türbeye evlenmemiş kızlar ziyarette bulunup gelin teli olarak adak adamaktadırlar. Adakları gerçekleştiğinde ise türbeye ziyarette bulunup gelin tellerinden bırakmaktadırlar. Evlilikle ilgili ziyaret edilen türbelere örnek olarak Harput yöresindeki Fatih Baba, Arap Baba ve Murat Baba Türbeleri verilebilmektedir. Evlenmek istedikleri halde bu isteklerini bir türlü elde edemeyen genç kız ve erkeklerin halk arasında kısmetlerinin kapalı olduğuna inanılmaktadır ve bu türbeleri ziyaret edilerek bu ulu ve bilge kişilerin ruhlarının yüzü suyu hürmetine Tanrı’dan manevi yardım talebinde bulunulmaktadır. Bugün İslami kalıplar içine dökülmüş olan bu inançlar ve pratikler, eski Türklerde ata ruhlarına bağlı inançların fonksiyon değişimine uğramış biçimleridir.¹²³ Gaziantep’te bulunan Karababa türbesi de evlenmek için ziyaret edilen türbelerden sayılmaktadır. Bu türbeye ziyarete gelen gelin adayları, mezar yanındaki incir ağacına çaput bağlayıp dilekte bulunmaktadırlar. Daha sonra orada bulunan pınardan üç yudum su içip, yüzlerini Kabe’ye dönerek, dileklerinin gerçekleşmesi için dua etmektedirler.¹²⁴ Karababa türbesinde yapılan tüm bu ritüeller Atalar Kültü haricinde, Su Kültü ve Ağaç

¹²⁰ a.g.e., s. 86.

¹²¹ Santur, Cingöz Santur, a.g.k., s. 569.

¹²² Yılmaz Önay, “Van’da Yatır Kültüne Dayalı Halk Hekimliği”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Sayı 36, 2003/4, s. 284, 285.

¹²³ Araz, a.g.e., s. 110.

¹²⁴ Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s. 89.

Kültü'nün de birleşmesiyle oluşan, ayrıca Kabe'ye dönerek dua edilmesiyle İslamiyet'ten de unsurlar almış olan bir inanç biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.0.1.1. Atalar Kültü Kapsamında Ölü Aşı İnancı

Türklerin Atalar Kültü Kapsamında Atalarını memnun etmek, onların ruhlarının yardımını almak için yaptıkları davranışlardan biri de ölü aşı vermektir. Türkler ölen kişinin ruhunun ölmediğine onlarla birlikte yaşamaya devam ettiğine inandıklarından ölülerinin bir suretini evlerine asmakta ve ona da hayatını rahat sürdürebilmesi için yemek, içki vs. vermekteydiler. **Abdülkadir İnan**, bu davranış biçimini açıklarken Eski Türklerin ölülerine aş vermeyi en önemli görevlerinden saydıklarını, ilk çağlarda bu aşın doğrudan doğruya ölüye verilmekte olduğunu ancak manevi kültür geliştikten sonra bu törenin sevabının ölünün ruhuna bağışlanmak üzere fakirlere yemek, helva vermek şeklini aldığını belirtmektedir.¹²⁵ Bugün de geçmişteki Küçük Aş ve Büyük Aş uygulamaları yaşatılmaktadır. Ölülerin ruhları için hayır işlemek, fakir doyurmak İslamiyet'te de bulunmaktadır. Ancak, bu uygulamanın 3. 7. 9. 40. 52. günlerde Seneyi Devriye gibi takvime bağlanmış olması Gök Tanrı inancının uzantılarından sayılmaktadır. Aş dökmek, helva kavurarak koku yaymak eski bir Türk inancı iken, bu tür günlerde yemek verip fakir sevindirmek türünden yapılan hayırlara; mevlit, hatim gibi ilavelerin yapılması bu inançların İslamiyet inancı altında düşünülmesine yol açmıştır. **İnan**, bu inancı Şamanizm inancı olarak nitelendirmektedir.¹²⁶ Bu yüzden Şamanizm inancının günümüze yansımaları başlığı altında helva vermek tekrar ele alınacaktır.

1.2.0.1.2. Atalar Kültü Kapsamında Çocuklara İsim Verme ve Çocukların Varolan İsimlerini Değiştirme İnancı

Türklerde çocuklara verilen isimler büyük önem taşımaktadır. Geçmişte, çocuk büyüyüp bir kahramanlık yapana kadar isim konulmamaktaydı. Zamanı gelince konulan isim ise çocuğun karakteriyle uyumlu bir isim olmaktaydı. Günümüzde de Türklerde yeni doğan çocuklara atalarının isimlerini vermek sıkça rastlanan davranış biçimlerindedir. Ayrıca çocuğun hastalıklı ya da yaramaz olması halinde de çocuğun ismi değiştirilmektedir.

¹²⁵ İnan, *Eski Türk Dini*, s. 153, 154.

¹²⁶ Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, s. 37.

Yeni doğan çocuğa atalarının isimlerinin verilerek atalarının yaşatılacağına inanılmaktadır. Harput yöresinde, baba, dede, nine veya yakın akraba çevresinden olup genç yaşta ölen kişilerin adları doğan çocuğa aktarılarak ölen kişinin yaşatılmasına devam ettirildiğine inanılmaktadır. Bununla, ölen kişinin ruhunun memnun edileceği düşünülmektedir. Ayrıca çok ağlayan veya hastalıklardan kurtulamayan çocuklar ile yürüme çağını geçirdiği halde yürürken sık sık düşen çocukların adlarının ağır geldiği inancı ile adları ya tamamen değiştirilmekte ve yeni bir ad takılmakta ya da mevcut isimleri yöreye has bir ağız özelliği ise Fatma ise Fatoş, Emine ise Emoş, Mehmet veya Muhammet ise Memoş, İnami ise İmoş, Selami ise Seloş olarak değiştirilmektedir. Bu pratiklerde kötü ruhun öfkесinin önüne geçmek, onu şaşırtmak, aldatmak, dikkatini başka yerlere çekmek gibi eski inanç ve düşüncelerin izleri görülmektedir.¹²⁷ Hakkari yöresinde ise, çocuğun yakınları doğum sırasında bir araya toplanmakta ve ona isim bulmaya çalışmaktadırlar. Verilecek ismi ise ailenin en yaşlı kişisi tespit edilen isimler arasından seçmektedir. Çocukların isimlerini değiştirme, tipik bir Türk inancı olarak kabul edilmektedir. Amaç, çocuğa fenalık eden kötü ruhu şaşırtmak, yalancı ad ile onu aldatıp çocuğu fenalıktan korumaktır.¹²⁸

1.2.0.1.3. Atalar Kültü Kapsamında Ölen Kişinin Ruhuyla İlgili İnançlar

Türklerin eski inançlarında ruhların ölümsüzlüğüne inanılmaktaydı. Ölen kişinin ruhu yaşamaya devam edip, evinde ve yakınlarında dolaşmaktaydı. Bu yüzden Türkler ölen kişinin ruhunu rahat ettirmekle ilgili değişik davranış biçimleri geliştirmişlerdir. Bu davranış biçimleri günümüze kadar değişikliğe uğrayarak da olsa gelmeyi başarmıştır.

Ölen kişinin ruhunun eve çökmesinin, ölünün eşyaları ile de bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle ölünün ruhunun etkisini azaltmak için ölü ile bağlantılı tüm eşyaların, ölünün kırından sonra evden çıkarılması gerektiğine inanılmaktadır.¹²⁹ Bu davranış biçimi hem ölünün ruhunun rahat ettirilmesi hem de geride kalan insanlara zararının dokunmaması için yapılmaktadır. Ayrıca Harput ve çevresinde, Atalar Ruhuna bağlı ölen kişinin ruhuyla ilgili inançlardan günümüze

¹²⁷ Araz, a.g.e., s. 108.

¹²⁸ Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s. 86, 87.

¹²⁹ Behiye Köksel, "Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara, 2001. s. 487.

kalan davranışlardan birisi de, ölünün yattığı odasında üç, yedi veya kırk gün boyunca lambaların yakılmasıdır. Eski Türk inançlarında ölü evine kırk gün süre ile girmeye çalışan ruhların olduğuna inanılmaktaydı. Türk hayatında adı geçen bu ölüm ruhlarından korunmak için ise ölü evinde kırk gün süreyle ışıkların yakıldığı da tespit edilmiştir. Bu inanç, ayrıca ölümden sonra ölen kişinin ruhunun istediği gibi gezip dolaşması, Tanrı katına doğru yol alması için kendisine yardımcı olunması amaç ve inancına ait olarak, atalar ruhuna bağlı inançlar zincirinin bir halkası niteliği taşımaktadır.¹³⁰

1.2.0.1.4. Mezar Taşı Kullanımı

Mezar taşı kullanımı adetinin eski Türk ve Orta Asya, Mezopotamya kültürlerinden kalma olduğu bilinmektedir. Arap İslam ülkelerinde mezar taşına rastlanmamaktadır. Mezarlara taş dikilmesi ve onun adeta bir güzel sanat haline gelmesi İslam coğrafyasında sadece Anadolu'da bulunmaktadır ve Türklerin Atalar Kültü inancına dayanmaktadır. Mezarlar çok temiz ve bakımlı tutulmakta, süslenmekte ve çiçeklendirilmektedir. Ayrıca Türklerin eski inançlarından ölen kişinin mezarının başına hayattayken öldürdüğü kişiler kadar balbal dikilmesinin de günümüze mezar taşı olarak gelmiş olabileceği söylenebilmektedir. Türklerde ruhun ölmezliğine inanıldığı için halk arasında ölüm kelimesi yerine dünya değiştirdi, göçtü, don değiştirdi, hakka yürüdü gibi terimler kullanılmaktadır.¹³¹

1.2.0.2. Tabiat Kuvvetleri İnancından Günümüze Kalanlar

1.2.0.2.0. Yer-Su Kültü'yle İlgili Olan İnançlar

Tabiat Kuvvetlerine İnanma Türklerin eski inançlarının temelini oluşturan inançlardan biridir. Türkler tarih boyunca dünya üzerindeki her şeyin bir ruhu olduğu inancıyla birlikte, tabiat kuvvetlerinin de birer ruhu olduğu ve bu kuvvetlerin insanları olumlu ve olumsuz bir biçimde etkilediğine inanmışlardır. Bu kuvvetlerin başında Yer-Su İnançları, Ateş, Orman, Dağ kuvvetleri gelmektedir. Tüm bu inançlar günümüzde çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

¹³⁰ Araz, a.g.e., s. 125.

¹³¹ http://historicalsense.com/Archive/Fener47_1.htm

1.2.0.2.0.0. Yada Taşı İnancı

Taş-Kaya Kültü'ne bağlı olarak Türklerin en kutsal saydıkları taş Yada Taşı olarak kabul edilmektedir. Bu taşın yağmur, kar, dolu yağdırdığına, fırtına çıkardığına ve gerektiğinde havayı düzelttiğine inanılmaktadır. Ayrıca bazı kutsal, şifalı olduğuna inanılan taşları insanların hasta olan, ağrıyan yerlerine sürüp iyileşmeyi bekledikleri de bilinmektedir.

Jean-Paul Roux ise Yada Taşının temelini Şamanizm'e dayandırmaktadır. Yada Taşını yağmur ve kar yağdırmayı ve rüzgar estirmeyi sağlayan bir büyü olarak tanımlamaktadır.¹³² Günümüzde Yada Taşı inancı halen devam etmektedir ve Türkler yağmur duası törenlerinde bu taşı kullanmaktadırlar. Ancak Yada Taşının günümüzdeki kullanımı eski dönemdeki Yada Taşının özelliklerini taşımamaktadır. Yada Taşı günümüze özelliklerini yitirerek normal taş olarak gelmiştir. **Abdülkadir İnan** da, Yada Taşını Şamanizm'e bağlayan araştırmacılardandır. Bu nedenle Yada Taşı yağmur duası inancıyla birlikte Şamanizm bölümünde tekrar ele alınacaktır. İslamiyet inancında da meşru olarak yağmur duası namazı bulunmaktadır. Ancak bu namaz sırasında kırk veya daha fazla çakıl taşı toplayıp, üzerine ayetler okuyup suya atmak gibi inançlar mevcut değildir.¹³³ Kuran'da bulunan yağmur duasına ek olarak Türkler geçmişteki alışkanlıklarını da sürdürmektedirler. Eskiyle yeninin bir sentezini uygulamaktadırlar.

1.2.0.2.0.1. Taş Yapıştırarak Dilek Dileme İnancı

Taş Kültü'nden günümüze kalan uygulamalardan biri de, kutsal kabul edilen mekanların duvarlarına yerden alınan küçük taşların yapıştırılmaya çalışılması, taş yapışırsa ve düşmezse dileğin gerçekleşeceğine inanılması şeklindedir. Türk dünyasının her yerinde görülen taş yapıştırma inancı eski Türklerin Dağ, Taş Kültü ile ilgilidir. Taşları kutsal bilen Türklerde bu inanç Şamanlıktan da önce mevcut olmuştur. Bu inanç çok eski dönemlerden bu yana uygulanmaktadır.¹³⁴

1.2.0.2.1. Dağ Kültü ile İlgili Olan İnançlar

Çok eski zamanlardan beri büyük ulu dağların insanlarca kutsandığı görülmektedir. Dağların ululuğu, gökte varsayılan tanrıya yakınlığı insanlarda bir

¹³² Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 99.

¹³³ İnan, *Eski Türk Dini*, s. 228.

¹³⁴ Köksel, a.g.k., s. 487, 488.

tapınma hissi doğurmaktadır. Genellikle köylerin eteklerinde kurulu bulunduğu dağlar, tepeler köylülerce kutsal sayılmaktadır. Köylüler dualarını tepeye dönerek yapmaktadırlar. Ondandır yardım dilemekte, kendilerini kötülüklerden korumasını istemektedirler.¹³⁵ Dağ Kültü'nün Anadolu'nun hemen her tarafında geçerli olduğu görülmektedir. Asıl kült konusu olan dağların çoğu, gerçekte coğrafi manada dağ değil, yüksek tepelerdir. Bunların pek çoğunun üzerinde bir yatır bulunmaktadır. Ziyaretler, sunulan adak ve kurbanlar ve öteki işlemler, kısaca kült merasimleri hep bu yatırlar etrafında cereyan etmektedir. Fakat işin ilgi çekici yanı, bu yatırların pek çoğunun kimliklerini tespit etmenin mümkün olmamasıdır. Genel olarak bu yatırlar bir şahıs adı yerine Nohutlu Baba, Çamlık Baba gibi, üzerinde buldukları dağın veya tepenin adıyla anılmaktadır. Oysa kimlikleri az çok bilinen yatırlar genel olarak dağ tepe başlarında değil, herkesin kolayca ulaşabileceği köy, kasaba yahut şehir içinde veya yakınında bulunmaktadır. Dolayısıyla tepe üstündeki bu yatırların büyük bir kısmının gerçek yatırlar olmayıp, bölgedeki Dağ Kültü'nün bir evliyanın şahsına sembolleştirilmesinden ibaret bulunduğu sonucuna varılmaktadır. Eldeki örnekler göz önünde bulundurularak İslam öncesi devirde dağ ve tepelerde mevcut olduğuna inanılan üstün güç veya ruhların İslami devirde böyle kimliği meçhul evliya haline dönüştüğü kabul edilmektedir.¹³⁶

1.2.0.2.1.0. Ağaç Kültü Kapsamında Ağaçların Kutsal Sayılması ve Şamanizm İnancında Kansız Kurban Biçimi Olarak Yalma (Ağaçlara Bez Parçası Bağlayarak Dilek Dilenmesi)

Geçmişte olduğu gibi Anadolu'da ağaçlar halen kutsal sayılmaktadır. Bir köylünün kutsal bir ağacı kesmesi halinde bundan dolayı öleceği veya çocuklarının olmayacağına inanılmaktadır. Hatta Anadolu'da bir erkeğe "Senin gölgeli ağacın hiçbir zaman kesilmesin" denilmektedir.¹³⁷ Ağaç-Orman Kültü kapsamında en çok rastlanan inançlardan biri de kutsal olduğuna inanılan ağaçlara bez bağlayarak dilekte bulunmak, adak yapmaktır. Bağlanan bezin rengi dileğe ve adak adanan ruha göre değişmektedir. Gökteki Tanrılara beyaz, Yer-Su Tanrılarında kırmızı, Yeraltı Tanrılarında ise siyah bez parçaları bağlanarak adakta bulunmaktadır. İnsanlar bu

¹³⁵ Ali Yıldırım, "Emlek Yöresi köylerinde İnanç Özellikleri", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara, 2001, s. 900, 901.

¹³⁶ Ocak, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 120, 121.

¹³⁷ Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 181.

yolla Tanrılara dilek ve isteklerini ilettiklerine inanmaktadırlar. Ayrıca hasta olan kişiler hastalığa neden olan kötü ruhları kovmak, kendilerinden uzaklaştırmak için elbiselerinin bir parçasını yırtarak kutsal ağaca bağlamaktadırlar.¹³⁸ Bu inanç, aynı zamanda Şamanizm inancıyla da birleşmiştir. Şamanizm’de bu davranış bir çeşit kansız kurban biçimi olan yalmadır. Şamanizm inancında ağaçlara veya şaman davuluna bağlanan ipler veya bezler yalma olarak adlandırılmaktadır. Bu inanç Anadolu’nun hemen her yerinde karşımıza çıkmaktadır. Kutsal sayılan bir ağaca bez parçası bağlayarak adakta bulunmak o ağacın kutsallığından medet ummak daha çok evlenme isteğinin bir göstergesi olarak yapılan adaklardan biridir. Bazı yörelerde kutsal olduğuna inanılan ağaçların çevresini tavaf edip dilekte bulunmak da halen yapılan davranış biçimlerindedir. Anadolu’da geçimini ağaç keserek sağlayan bazı toplulukların Muharrem ayında ağaç kesmedikleri bilinmektedir. Ayrıca bazı kutsal sayılan ağaçların yağmur duası, kısmet açma, hastalık tedavisi gibi birçok konuda ziyaret edilmesi de, yapıldığı bilinen ritüeller arasında sayılmaktadır.

1.2.0.2.1.1. Beşik Kertmesi

Anadolu’nun birçok yerinde görülen beşik kertmesi inancını, Rıfat Araz hem Demir Kültü hem de Ağaç Kültü’nün bir arada kullanımıyla ilişkilendirmektedir. Bu törene, “beşik kertme nişanı” adı verilmektedir. Bu törende uygulanan en önemli husus, çocukların beşiklerine bıçakla kertikler açılmasıdır. Taraflar arasında yemin yerine geçen bu kertme işlemine, eski Türk hayatında da rastlanmaktaydı. Yakut Türkleri, dostluklarını pekiştirmek için bir ağacı kerterek and içmekteydiler. Ayrıca beşik kertme inancı Oğuzlarda da bulunmaktaydı. Türk inançlarındaki Demir Kültü kapsamında bıçak ve Ağaç Kültü kapsamında beşik, koruyucu ve besleyici ruhları temsil etmekteydi. Yapılan yeminin bozulması halinde ise, adı geçen ruhların kişilere kötülük yapacağına inanılmaktaydı. Bu yüzden günümüzde de halen bu nişanın bozulması çok zor kabul edilmektedir.¹³⁹

1.2.0.2.2. Ay Güneş Kültü İle İlgili İnançlar

Türkler Tabiat Kuvvetlerine İnanma inancı içerisinde her zaman Ay ve Güneş’in kutsallığına inanmışlardır. Türklere göre Ay erkek, Güneş ise dişi olarak

¹³⁸ Sinan Anadol, “Şaman Türkler (Tuva ve Hakasya)”, *Atlas Dergisi*, sayı: 82, Ocak 2000, s. 39.

¹³⁹ Araz, a.g.e., s. 101, 102.

düşünülmüştür. Ayın erkekliği, onu ilkel denen toplumlar için her zaman önemli olan biyolojik olaylardan birinin sorumlusu olmaktan alıkoyamamıştır. Kadının aybaşı halinden, Ay sorumlu tutulmuştur. Birçok diğer toplum gibi Türkler ve Moğollar da adet halini ifade etmek için ay kelimesini sık olarak kullanmışlar ve bu kullanımın da belirttiği gibi adet görme dönemiyle ayın aşamaları arasında bir ilişki kurmuşlardır.¹⁴⁰ Günümüzde de bu kelime aynen kullanılmaya devam etmektedir.

Ayrıca eski Türk inançlarına göre, her insanın bir yıldızı bulunmaktaydı. Halen Anadolu'da da yaygın olan bir inançta insan ölünce o yıldız kaymaktadır. Bu yüzden yıldız kaymaları insanları korkutmuştur. Türkçe'deki yıldızı parlamak deyiminin de bu inançla ilgili olduğu söylenebilmektedir.¹⁴¹

1.2.0.2.3. Ev ve Ocak Kültü'nden Günümüze Kalan İnançlar

Ocak, Türkler arasında hep kutsal sayılmıştır. Bunun en önemli göstergesi olarak "ocağını söndürmek", "ocağına düşmek", "ocağına incir dikmek", "ocağı kör kalmak"¹⁴² deyimleri gösterilebilmektedir. Günümüzde de kullanılan bu deyimler, soyun tükenmesi, çoluk çoğunun yok olması, yoksul aç ve barıksız kalmak anlamalarına gelmektedir.

Ocak Kültü kapsamında Bitlis'te kadının evinin eşiği önünde oturmasının, kocasının ölümüne yol açacağı şeklinde bir inanç bulunmaktadır.¹⁴³ Ayrıca Muş çevresinde de gelin kapıdan içeri gireceği zaman kaynana içi su dolu bir küpü yere atarak kırmakta ve su yere dökülmektedir. Bu davranış biçimi de Su ve Ev Kültü'nün birlikte kullanılması ile ortaya çıkmış bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır. Su aydınlığı temsil etmektedir. Gürültünün ise, kötü ruhları korkutmak amacıyla çıkarıldığına inanılmaktadır. Suyun yere dökülmesi ile evlilerin hayatının saadet içinde geçeceğine inanılmaktadır. Gelin kapıdan sağ ayağını atarken kurban kesilmekte ve bu hareket, gelinin başına bir kötülük gelmesini önlemek, eve uğur getirmesini sağlamak için yapılmaktadır. Bu hareketlerin arkasında da ev iyesini memnun etme fikrinin ve inancının yattığı kabul edilmektedir. Gaziantep çevresinde

¹⁴⁰ Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 135, 136.

¹⁴¹ Fikret Türkmen, "Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü", *Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayını*, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir, 1999, s. 178.

¹⁴² *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Bu Yayınevi, 1991, s. 197.

¹⁴³ Yaşar Kalafat, "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul Mezarlıklar Vakfı Yayınları, Kasım 99, s. 242.

de, gelinin eve girerken eşiğe basması iyi sayılmamaktadır. Geline eşik atlatılmaktadır. Eğer gelin eşiğe basarak içeri girerse, cinlerin hücumuna uğrayacağına ve bunun da gelinin bağlanmasına sebep olacağına inanılmaktadır.¹⁴⁴

1.2.0.2.4. Su Kültü İnancının Günümüze Yansımaları

Anadolu Türkleri arasında suyun temiz tutulması inancı hala yaşamaktadır. Hava karardıktan sonra evin dışına su dökülmemesi, suyun akıp geçtiği yerlere tükürülmemesi, bu tür kirletmeler yapıldığında çarpılacağı inancı ve cezalandırılma korkusu, Türk inançlarının Su Kültü'yle ilgili olan bölümünün yaşayan son biçimleri olarak sayılmaktadır. Doğu Anadolu bölgesinde su ile ilgili bu türden inançlara ve muhtelif pratiklere sıkça rastlanmaktadır. Ağrı ve Kars'ta ilkbaharda, yıkanmak için akarsuya ilk defa girilirken, "ağırlığım, kirliliğim, kelliğim, bu suya" diye söylenirse ve bu üç kez tekrarlanırsa, o yılın sağlık ve huzur içinde geçeceğine inanılmaktadır. Kars'ta yedi ayrı çeşmeden su toplayıp sabah ezanından sonra, bu su ile banyo yapan genç kızın kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Anadolu'nun birçok yöresinde de su ayakta içilmemektedir, adeta suya saygı olmak üzere diz çökmekte, bir el başa konulmakta, içilmeden önce bir iki yudumluk kısmı saçı niyetine yere serpilmekte ve su bundan sonra yere çömelinmiş bir şekilde içilmektedir.¹⁴⁵ Urfa yöresinde ise sabah erkenden sokak kapısı önüne bir kova su dökülmesinin evin rızkını artıracığına inanılmaktadır. Ayrıca yolcunun arkasından kova ile su dökülüp, ayna tutulması yolunun açık olacağına yorumlanmaktadır.¹⁴⁶ Günümüzde bu inanç Anadolu'nun birçok yerinde, hatta İstanbul'da halen uygulanmaktadır.

1.2.0.2.5. Ateş Kültü ile İlgili Olan Halk İnançları

Ateş Kültü'yle ilgili inanışların günümüz Türkiye'sinde de devam ettiğine dair bazı bulgular bulunmaktadır. Türkler arasında en yaygın ateşle arınma biçimi hastaları, evleri, ölüleri tütsüleme uygulamasıdır.¹⁴⁷ Ateşin sağlık ve canlılık verici, birçok hastalıkları iyi edici nitelikleri bulunduğu kanısı Ateş Kültü'nün günümüze yansımalarından biridir. Hıdrellezde hastalıklardan korunmak için yakılan ateş

¹⁴⁴ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 49.

¹⁴⁵ a.g.e., s. 45.

¹⁴⁶ a.g.e., s. 50.

¹⁴⁷ Günay, Güngör, a.g.e., s. 77.

üzerinden herkes atlamaktadır.¹⁴⁸ Hidrellez günü ateşin üzerinden atlamının sadece sağlık ve canlılık verici özelliğinin dışında, ateşin üzerinden üç kere atlayarak dilek dilemek ve dileğinin gerçekleşeceğine inanmak da yapılan uygulamalar arasında sayılmaktadır.

Ateş Kültü'yle ilgili inanışlara Doğu Anadolu yöresinde de sıkça rastlanmaktadır. Ocağa, oda, ateşe bağlı pek çok pratik bulunmaktadır. Örnek olarak, Tunceli çevresinde ocağa karşı and içilmekte ve kurban kesilmektedir. Diyarbakır'da ise ateşin, ocağın su dökülerek söndürülmesi yasak uygulamalardan sayılmaktadır. Hakkari'de evin herhangi bir tarafına kül dökmek iyi karşılanmamakta, o eve uğursuzluk geleceğine ve evin felakete uğrayacağına inanılmaktadır.¹⁴⁹ Ayrıca Anadolu'nun bazı yörelerinde cenazenin yıkandığı yerde ateş veya ışık yakılması ve mezarın başında üç gün ateş yakılması, cenaze evinde üç gün ocağa yemek konulmaması, Ateş Kültü'nün günümüzdeki uygulamalarındandır. İslamiyet'te ise, mezarlarda kandil yakmak kesinlikle yasaklanmıştır.¹⁵⁰

1.2.0.2.6. Demir Kültü

1.2.0.2.6.0. Kısmet Açma Biçimi Olarak Kilit Açma

Kilit açmak ve kilit kapamak halk inançlarında düzgün giden işlerin ters dönmesi ve ters giden işlerin düzelmesi inancından kaynaklanmaktadır. Temelinde Gök-Tanrı inanç sisteminin Demir Kültü vardır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde evlenmede geç kalmış kızlar için türbelere gidilmekte ve orada Kilit Açma uygulamaları yapılmaktadır. Böylece evlenmemiş kızların kısmetlerinin açılacağına inanılmaktadır.¹⁵¹

1.2.0.2.6.1. Evlilik Sırasında Demir Kültü'yle İlgili Olan İnançlar

Evlilik sırasında Demir Kültü'yle ilgili olarak uygulanan inançlarımızdan, ağzı açık çakı, suya konulmuş bıçak, tavana veya tabana bıçak saplanması, kapı başına çivi çakılması sayılabilmektedir.¹⁵²

¹⁴⁸ Santur, Cingöz Santur, a.g.k., s. 569.

¹⁴⁹ Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s. 53.

¹⁵⁰ Kalafat, "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti", s. 256.

¹⁵¹ Yaşar Kalafat, *İslam ve Türk Halk İnançları*, s. 13.

¹⁵² a.g.e., s. 18.

1.2.0.3. Şamanizm Kaynaklı İnançlar

Büyük ve kitaplı dinlerin hiçbiri tam olarak eski dinlerin etkisinden kurtulamamışlardır. Yeni dinin getirdiklerine aykırı olan birçok görenek ve inanç, kitaba uydurulup, kitaplara dahi sokulmuştur. İslam dinini kabul etmiş olan Türkler ve diğer kavimler de eski dinlerinden kalan birçok inanç, gelenek ve ayinleri yeni dinlerine taşımışlardır. Şamanizm'in bu geleneklerinin çoğu da, İslamiyet'in emirlerindenmiş gibi, yüzyıllar boyu sürüp gelmektedir.¹⁵³ Bütün diğer evrensel dinler gibi, İslamiyet de genel anlamda Şamanizm inançları dediğimiz eski Türk inançlarını bir şekilde kabul etmeye, onlara İslami bir biçim kazandırmaya mecburdu. Anadolu'da nüfusun çoğunluğunu oluşturan göçebe Türkmenler heterodoks inançlara dayalı bir Müslümanlığı şekillendirmişlerdir. Türk Müslümanlığının manevi ve felsefi ontolojisini oluşturan halk sofizmi, Türk Şaman ve İslam kültürünün sentezini oluşturmuştur. Genelde birçok yönleriyle mistik niteliğe sahip Şamanlık, halk sofizmi adı altında kendisini muhafaza etmiş, heterodoks İslami akınların ve inanışların oluşmasında önemli rol oynamıştır.¹⁵⁴ Böylece yüzyıllar boyu İslam'ın önderi gibi gözüken Müslüman Türk dünyası ve ülke yöneticileri aracılığıyla gerçekten bu duruma gelen Türkler iki bölüme ayrılmıştır. Bir bölümü İslamiyet'i içtenlikle kabullenmiş ve eski dinden tepki yaratmadan koruyabileceklerini yeni dinlerinde sürdürmüşlerdir. Örneğin şehzadelerin boğdurulması, ritüel savaşları, düşman ölülerinin mezardan çıkarılması ve yakılması, başlık üzerine tüy takılması, yak veya at kuyruğundan yapılan sancaklar gibi. Diğer bölüm ise bir dereceye kadar Müslüman olmuştur, ancak geçmişinden olabildiğince fazla şeyi özenle korumuştur. Bu, her şeyin hızlı bir şekilde yozlaştığı, ancak daha hiçbir şeyin tamamen kaybolmadığı günümüze kadar süregelmiştir. Anadolu'da göçerler ve yerleşik topluluklar arasında yapılan incelemeler aynı sonuçları vermiş; dokuz yüzyıllık Müslüman geçmişe karşın ortalama halk tabakalarının ortaçağ inançlarında, bazı kalıntılardan çok daha fazla şeyi sakladıklarını ortaya koymuştur.¹⁵⁵ Türklerin geleneksel dinlerini genel olarak Şamanizm altında toplayacak olursak, Türklerin İslamiyet'le birlikte günümüze

¹⁵³ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s.204.

¹⁵⁴ Fuzuli Bayat, "Anadolu Halk Sofizminin Oluşmasında Şamanlığın Rolü", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara, 2001, s. 113.

¹⁵⁵ Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 45, 46.

kadar taşıdıkları, yaşattıkları, çoğu zaman İslamiyet'le birleştirdikleri birçok inancı olduğunu görmekteyiz.

1.2.0.3.0. Hıdrellez Kutlamaları İnancı'na Eklenen Şamanist Öğeler

Hıdrellez, Musevilik ile İslam Geleneklerinin ortaklaşa oluşturdukları kùltlerden biri olarak sayılmaktadır. Günümüzde yılın belirli bir gününde kutlanan (6 Mayıs) ve adına Hıdrellez denilen bir bayramdır. Yüzyıllardır Anadolu'da halk geleneklerinde yaşamış çok yaygın halk inançlarından biri olma özelliği taşımaktadır. Genel inanişaya göre, Hıdrellez günü Hızır insanlar arasına karışarak bazı kişilere mucizevi yardımlarda bulunmaktadır.¹⁵⁶ Türkiye'de bugün önemli bir gün olarak kabul edilmekte ve Kuran'da adı geçen Hızır ile Kitabı Mukaddes kahramanı İlyas'ın birbirlerine kavuşma günü olarak kabul edilmektedir ancak gerçekte İlyas ilkbaharın yani "İlk yaz"ın değiştirilmiş halidir.¹⁵⁷ Temel olarak Hızır'la ilgili inancın esasını Kuran-ı Kerim'de geçen Hz. Musa ve Hz. Hızır kıssası oluşturmaktadır. Ancak Türk hayatında destanlara, hikayelere ve masallara kadar giren Hızır'la ilişkili inanç ve düşünceler eski Türk inançlarından da etkilenerek, değişik biçimlerde varlığını sürdürmektedir.¹⁵⁸

Hıdrellez kutlamalarında görölen eski Türk inançlarının da izlerini taşıyan bazı inanç ve pratikler arasında, Mayısın beşini altısına bağlayan gece, çocuğu olmayan veya olduğu halde çocukları yaşamayan kadınların, hazırladıkları beşik sembollerini gül ağacının dalına bağlayarak, çöp ve bezlerden yapılan bebekleri bu beşiklerin içerisine bırakmaları sayılabilmektedir. Düşünce ve hayallerinde oluşturarak niyet haline dönüştürdükleri isteklerinin gerçekleşmesini isteyen genç kızlar, gelinler ve erkekler, bu gece tutulan niyetleri istikametinde gül ağacının dibine ev, araba, tarla, bağ ve bahçe şekillerini toprağın üzerine çizmek veya bu varlıkların çöpten yapılan sembollerini toprağa bırakmak suretiyle niyetlerinin gerçekleşeneğine inanmaktadırlar. Aynı gece gül dalına veya balkon demirine bağlanan para cüzdanının güneş doğmadan önce alınması ile o yıl cüzdandan paranın eksilmeyeceğine, akşamdan yoğrularak gül ağacının dibine bırakılan bir top hamurun şafak vakti, iki küme haline dönüşmesi halinde, evden unun tükenmeyeceğine; o gece kilerdeki bütün yiyecek maddelerinin ağızlarının açık tutulması ile de bu

¹⁵⁶ Candan, a.g.e., s. 468, 469.

¹⁵⁷ Roux, *Türklerin ve Moğollarm Eski Dini*, s. 130.

¹⁵⁸ Araz, a.g.e., s. 154.

mahsullerin bereketleneceğine dair inançlar bulunmaktadır.¹⁵⁹ İslamiyet'te ölmüş kişilerden medet umulması ve onlardan direkt olarak dilekte bulunmak kesinlikle yasaklanmıştır. Ancak Anadolu Türkleri eski inançlarının bir devamı olarak Hızır'dan çeşitli sembollerle dilekte bulunmaktadırlar.

1.2.0.3.1. Alkarası

Şamanizm inancında her şeyin bir ruhu olduğu inancının yanı sıra, insanları iyi ve kötü olarak etkileyen birçok ruhun da varlığına inanılmaktadır. Kötü ruhlardan biri de, yeni doğum yapan kadınları kötü etkileyen, onlara kötülük yapan, hastalanmalarına yol açan Alkarası ruhudur. Günümüzde halen Alkarası inancı devam etmekte, yeni doğum yapan kadınlar bu ruhun kötülüklerinden korunmak için çeşitli tedbirler almaktadırlar. Ayrıca Alkarası ruhu yeni doğum yapan kadınlara kötülük yapmasının yanında, günümüzde Karabasan adıyla da bilinmektedir. Karabasan'ın geceleri insanların uykularında geldiğine ve insanlara kötülük yaptığına inanılmaktadır.

Eski Türklerde başına ve sonuna gelen farklı eklemelerle ifade edilen çeşitli Al Ruhları vardı. Bunlar arasında en sık rastlanan Albasan ruhudur. Bunlar Türk inançlarındaki kötü ruhlar özelliği taşımaktadırlar. Eski Türk geleneklerinde iki türlü Albastı'dan söz edilmektedir. Birincisi, Kara Albastı'dır ki, Anadolu'da günümüzde halen halk inançları arasında yaşayan kötü ruh Karabasan sözcüğüne karşılık gelmektedir.¹⁶⁰ İkincisi ise loğusa kadınları rahatsız eden Albastı, Al karası inancıdır. Anadolu'da günümüzde de yaşayan bir inançtır. Al Karası denilen şeyin doğum yapmış kadına rahatsızlık vereceğine inanılır ve bu nedenle kadın kırk gün yalnız bırakılmaz. Albastı kötü ruhları temsil eden bir inançtan gelen varlıktır.¹⁶¹ Albastı'nın Alkarası, Alanası, Alkızı gibi başka isimleri de bulunmaktadır.¹⁶² Yeni doğum yapmış kadınlara musallat olduğu düşünülen bu ruhun yol açtığı düşünülen rahatsızlığın hekim dilindeki gerçek adı fievre puerperaledır ve bu hastalık gerçekte temizliğe dikkat edilmediği hallerde mikroplardan olmaktadır.¹⁶³

Halk arasında Albastı olarak kabul edilen bu ruhun yapacağı kötülüklerden korunmak için birtakım inançlar uygulanmaktadır. Örneğin, Alkarasının, tüfek

¹⁵⁹ a.g.e., s. 152.

¹⁶⁰ Candan, a.g.e., s. 138.

¹⁶¹ Şener, a.g.e., s. 39.

¹⁶² Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 143.

¹⁶³ İnan, *Eski Türk Dini*, s. 226.

sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korktuğuna inanılmaktadır. Bunun için, loğusa kadın yatakta iken başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül veya kurdele bağlanmaktadır, konuklar kırmızı altın takmakta ve loğusaya kırmızı şeker hediye götürmektedirler.¹⁶⁴ Gelen konuklara kırmızı renkte olan loğusa şerbeti içirilmesi de Alkarası'ndan korunmak için yapılan pratiklerdendir.¹⁶⁵ Ayrıca korunma için maden (demir bıçak, maşa), bitki (süpürge), toprak (taş-kaya), su ve ateş de kullanılmaktadır.¹⁶⁶ Bu uygulamalarda, Şamanizm'in yanında Demir Kültü, Taş-Kaya Kültü, Su Kültü ve Ateş Kültü'nün etkileri de görülmektedir.

Ayrıca İslamiyet'ten sonra Alkarası'ndan koruyucu önlemler arasına sela, mevlit, ezan, muska gibi unsurlar da katılmıştır.¹⁶⁷

1.2.0.3.2. Osmanlı'da Hanedan Kanı Dökülmemesi ve Kansız Kurban Biçimi Olarak Adanan Hayvanın Serbest Bırakılması

Roux gibi tarih araştırmacıları, Osmanlı'da Hanedan kanının dökülmesinin yasaklanmasını, Türklerin eski inançlarına bağlamaktadır. Eski Türklerde kurban kanının dökülmesi yasaklanmıştır. Özellikle Cengiz Han döneminden kalan kayıtlarda bu fikri destekleyen birçok kanıt bulunmaktadır. Türklerde kanın kendisi kutsal sayılmaktadır. Ancak gerçekte kanın dökülmesinin önlenmesindeki amaç ona duyulan saygının gösterilmesi değil, diğer canlılara ve kuşkusuz bazı koşullar altında özellikle katillere yarayabilecek olan temel bir gücün, yani ruhun toprak tarafından emilmesine engel olmaktır. Genelde bir ipe veya bir yay kirişiyle boğma yöntemi uygulanmaktadır. Bu son şekil Osmanlı İmparatorluğu geleneklerinde de sadık bir biçimde korunmuştur.¹⁶⁸

Kansız kurbanların en önemlisi ruhlara bağışlamak için serbest bırakılan hayvanlar sayılmaktadır. Bu tür hayvanlara yük taşıtılması, sütlerinin sağılması, yününün kırılması yasaklanmıştır. Bu hayvanlar sahibinin adağı olarak saklanmakta ancak uzun süre geçtikten sonra kurban edilebilmekteydi.. Bu gelenek Anadolu'da

¹⁶⁴ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s.171.

¹⁶⁵ Sinan Anadol, a.g.m., s. 51.

¹⁶⁶ Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, s. 8.

¹⁶⁷ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, Ankara, 1987, s. 90-92'den aktaran, Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, s. 8.

¹⁶⁸ Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 170, 171.

halen yaşamaktadır. Evlerde kurban niyet edilmiş kurbanlık koç ve kurbanlık boğaya rastlamak mümkündür.¹⁶⁹

1.2.0.3.3. Kurban Edilecek Hayvanın Süslenmesi

Şamanizm inancında kurban edilecek hayvan çeşitli boyalarla, boncuklarla, mendillerle süslenmekteydi. İslamiyet inancında kurban edilecek hayvanın süslenmesine dair herhangi bir şey bulunmamasına rağmen günümüzde Türkler arasında kurban edilecek hayvan çoğu zaman süslenmektedir.

1.2.0.3.4. Kansız Kurban Biçimi Olarak Saçı

Türklerde kurban kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Kansız kurbana saç denilmektedir. Saçının birçok çeşidi bulunmaktadır. Anadolu'da günümüze kadar ulaşan saç inançları ise çok çeşitlilik göstermektedir. En önemli saç geleneği ağaçlara ve kutsal kabul edilen mezarlara bez parçaları bağlayarak yapılan adaklardır. Ancak bunlar temelde Şamanistlerin dağ, orman, ağaç, su ruhlarına Yer-Su Kültleri bağlamında yaptıkları ibadetlerdendir. Bunlar Yer-Su Kültleri bölümünde incelenmiş ancak saç geleneğini de ilgilendirdiğinden tekrar ele alınmıştır.

Anadolu'da ulu görülen ağaçlara, kutsal sayılan mezarlara bez parçaları bağlanarak adak adanmaktadır. Bu inanç kansız kurban biçimi olan saçının günümüze yansımış biçimidir. Divriği'nin köylerinde ve Sivas yöresinde de adak yerlerine pişmiş yumurta, kaynamış bulgur, çörek türünden şeyler, bir avuç tuz, yerine göre şeker, kuru üzüm, ceviz, kayısı kurusu bırakılmaktadır. Bunlar da bir çeşit saç olarak kabul edilmektedir. Özellikle küçük dilekler için adak olarak saç neviden şeyler kullanılmaktadır. Süt pınarına giden yeni doğum yapmış genç gelin saç olarak göğsünden birkaç damla süt sağmakta, ağrısı sızısı olan, kutsal ağaca bir çivi çakmakta, sıtmalılı hasta adak yerinden aldığı çaputu bileğine bağlamakta ve orada bulunanlara çörek gibi şeyler dağıtmaktadır.¹⁷⁰ Günümüzde İslam hukukçuları saç geleneğine karşı çıkmaktadırlar. Aynı bir aileye mensup olan kızın, getirildiği ailede şansının tutması, kısmetinin açılması ve beklediklerine kavuşması için yapılan saçılara örnek olarak, gelin alınırken gelinin yüzünün duvakla örtülmesi, onu dış

¹⁶⁹ Şener, a.g.e., s. 47.

¹⁷⁰ Özen, a.g.e., s. 21, 22.

etkilere, özellikle kötü nazara karşı koruma amacına yönelik olarak sayılmaktadır. Türk topluluklarında gelinin babanın evinden alınışından gerdek anına kadarki süre içinde değişik saçılar dağıtılmaktadır.¹⁷¹ Gelin oğlan evine getirildiği zaman, yakın akrabalarından birisi, gelinin başına para, üzüm, şeker ve leblebi gibi nesnelere terkiinden oluşan saçıyı, uğur ve bereket getirmesi için serpmektedir. Bu sırada orada hazır bulunan büyük küçük bütün davetliler, bunlardan en az bir tanesini almaya çalışırlar. Alınan bu saçı; evde, cepte veya cüzdanın bir köşesinde uğur ve bereket getireceği amaç ve inancıyla yıllarca saklanmaktadır.¹⁷² Bu saçı, her devirde topluluğun geçim kaynağı olan mahsulünden olmuştur. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve havyarların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday, muhtelif meyveler saçı olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı soya mensup olan bir gelinin, kocasının soyundan olan atalar ve koruyucu ruhlar tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısı olma özelliği taşımaktadır.¹⁷³ Bu pratiklerde amaç, gelin ve güveyin birleşmesine engel olabilecek iyeler/cinler için bir tedbir almaktır. Böylece saçıyı saçanlar, kazayı belayı defettiklerine inandıkları gibi, saçıdan nasibini alanlar da bunun kendilerine uğur ve bereket getireceği inancıyla onu uzun süre saklamaktadırlar. Anadolu'nun hemen her yerinde rastlanan, gelin baba evinden çıkarılırken kapı tutularak veya düğün alayının önü kesilerek bahşiş alınması da çok yaygın inançlardan biri olarak sayılmaktadır.¹⁷⁴

Harput yöresinde de ulu ve bilge kişilerin türbe ve mezarlarına taş yapıştırma, mum yakma, buğday serpme, kutsal sayılan ağaçlara renkli iplik ve paçavralar bağlama, kutlu pınar başlarına para, çamaşır gibi nesnelere bırakma gibi saçı örneklerine rastlanmaktadır.¹⁷⁵

1.2.0.3.5. Bir Saçı Biçimi Olarak Mum Yakmak

Mum yakma inancı eski Şaman görüşlerinde ateşle birtakım dileklerin yerine getirilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Alevi Türkmenlerinde de görülen mum yakma veya ocağı uyandırma inancı Şamanlığın bu konudaki inanç sisteminin İslamlaşmış şekli olarak tanımlanmaktadır. Bilindiği gibi Şamanların katılmadığı

¹⁷¹ Hasan Köksal, "Türk Düğünlerinde Saçı Geleneği, ve Buna Bağlı Ritler-Pratikler", *Bilig*, sayı: 1, Bahar 96, Bilim ve Kültür Dergisi, Ankara, s.76, 77.

¹⁷² Araz, a.g.e., s. 143.

¹⁷³ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s.167.

¹⁷⁴ Köksal, a.g.m., s.76, 77.

¹⁷⁵ Araz, a.g.e., s. 143.

umumi merasimlerde ateşe adak sunarak eski Türkler dilekler dilemekteydiler. Hamam, türbe, cami gibi yerlerde mum yakılmasının tek sebebi sadece dilek dilemek olmayıp insana zarar verebilecek kötü ruhları kovmak amacı da bulunmaktadır.¹⁷⁶ Ancak İnan gibi araştırmacılar bu inancın Türklere Hıristiyanlıktan geçmiş olabileceğini iddia etmektedir.¹⁷⁷

1.2.0.3.6. Şeyhler ve Türkmen Babaları

Şamanizm kalıntıları örf ve adet şeklinden çıkararak yarı Şaman olan şeyhlerin kurdukları tekkelerde dini bir unsur gibi yerleşmeye başlamıştır. Barak Baba, Sarı Saltuk, Geyikli Baba, Hacı Bektaş Veli'nin uygulamaları, bugünkü Altay Kamlarının uygulamalarından farksız görünmektedir.¹⁷⁸ Roux da, Türkmen babalarını Şamanların mirasçıları, eski dinin büyücü rahipleri olarak tanımlamaktadır.¹⁷⁹

Anadolu tarikat şeyhleri ile Şamanların ortak yanlarına bakıldığında, hem Şamanların, hem de şeyhlerin müziğin ve oyunun aracılığıyla kendinden geçtikleri, Şaman'ın hayvan kılığında tasavvur edilen yardımcı ruhlara sahip oldukları ve şeyhlerin de bizzat kendilerinin hayvan donuna girdikleri, Şamanların ve Kamların tören sırasında benzer davranışlarda buldukları, hem Şaman'ın hem de şeyhin ruhi hastalıkları ve birtakım rahatsızlıkları tedavi ettikleri, Şaman'ın ve şeyhin transa girerek ateş üzerinde yürümek, karınlarına şiş veya kılıç sokmak gibi birtakım gösterilerde bulunabildikleri gibi sonuçlar çıkmaktadır.¹⁸⁰ Ayrıca Şamanlar gibi Türkmen babalarının da İslamiyet'te tamamen yasaklanmış olmasına rağmen sihir ve büyüye başvurdukları bilinmektedir.¹⁸¹

1.2.0.3.7. Hastaları İyileştirme ve Halk Hekimliği

Türk Şamanlarının en önemli görevlerinden birinin de ayinler yaparak hastaların vücuduna giren cinleri ve kötü ruhları kovarak hastaları iyileştirmek olduğu bilinmektedir. Günümüzde Anadolu'da da aynı durum söz konusudur. Okuyup üfleme, ip bağlamak, muska yazmak, gibi usullerle hastalık tedavi etmeye çalışan kimseler bulunmaktadır. Halk arasında genellikle "hoca" diye tanınan bu

¹⁷⁶ Köksel, a.g.k., s. 486.

¹⁷⁷ İnan, *Eski Türk Dini*, s. 206.

¹⁷⁸ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s. 466, 477.

¹⁷⁹ Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 45.

¹⁸⁰ Bayat, a.g.k., s. 116, 117.

¹⁸¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 146.

şahıslar gerçekte Şamanizm'in devamı niteliği taşıyan kimseler olarak tanımlanmaktadır.¹⁸² Eskiden halkın daha çok başvurduğu kırık-çıkıkçı ve bu gibi yeteneği olan kişiler Şamanizm'in birer kalıntısı olma özelliği taşımaktadır. Hatta İslamiyet'in kabulünden sonra bu kişiler dini içerikli dualar okumakta, ve bunun yanı sıra Kuran'dan alınan bazı dualarla hastalara muskalar yazmaktadırlar. Muska ise tamamen Müslüman kültürün etkisi sonucu ortaya çıkmış bir inançtır.¹⁸³

1.2.0.3.8. Kurşun Dökme

Kurşun dökme adeti Şamanizm geleneklerinden kalan bir adet olma özelliği taşımaktadır. Şamanistler bu ritüele "Kut Dökme" anlamına gelen "Kut Kuyma" demektedirler. Bu, insana musallat olan kötü ruhların negatif etkisini ortadan kaldırmaya yönelik çok eski dönemlerde uygulanan bir ritüeldi.¹⁸⁴ Kurşun dökme inancında, kurşunun eritilmesiyle Demir Kültü inancının izleri, kurşunun suya atılmasıyla Su Kültü'nün izleri ve kurşunun suya atılmasıyla çıkarılan gürültüyle de kötü ruhları kovma pratiğinin izlerine rastlanmaktadır.

1.2.0.3.9. Ölünün 40'ından Sonra Mevlit Okunması

Günümüzde İslami motiflerin de dahil edildiği, ölenin ardından kırk gün geçtikten sonra gerçekleştirilen Kur'an ve Mevlit okutma adetlerinin kökeninde, o devirlerden kalma Şaman gelenekleri yatmaktadır. Ölen birinin "kırkı çıktıktan sonra" Mevlit okutmak tam bir Şaman adetidir.¹⁸⁵ Mevlit, Muhammed Peygamber'in doğumunu anlatan manzum yapıttır. Bu manzum yapıtın ölenlerin arkasından okutulması dini bir emirmiş gibi halk arasında kabul görmüş ve bir adet haline gelmiştir. Aslında böyle bir dini emir bulunmamaktadır.¹⁸⁶

1.2.0.3.10. Falcılık

Şamanizm inancında Şamanların en önemli özelliklerinden biri kehanette bulunup gelecekte haber verebilmeleridir. Falcılığın kesin olarak Şamanizm kökenli olduğunu söylemek yanlıştır. Çünkü falcılık dünyanın hemen her yerinde, her dinde, her kültürde bulunmaktadır. Ancak birçok kültürde falcılık eğlence olarak kabul

¹⁸² Ocak, Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, s. 148, 149.

¹⁸³ Köksel, a.g.k., s. 498.

¹⁸⁴ Candan, a.g.e., s. 446.

¹⁸⁵ a.g.e., s. 130.

¹⁸⁶ a.g.e., s. 436, 437.

edilmektedirken, eski Türklerde din adamlarının bilinçli olarak yaptığı meşru bir davranış biçimidir. Falcılığın Türklerde bu derece ciddi olması ve sürekli olarak uygulanması, günümüzde de Türkler arasında yaygın olmasını getirmiştir. **Ergun Candan**, eski Türklerde kürek kemiğinin ateşle ısıtılmasıyla ortaya çıkan şekillerle gerçekleştirilen fal bakma yönteminin, Anadolu’da yerini kahve telvesinin şekillerine bırakmış olduğunu iddia etmektedir.¹⁸⁷

1.2.0.3.11. Darısı Başımıza Sözünün Kullanımı

Bu sözün ortaya çıkışı bir Şaman ayinine dayanmaktadır. Darı saçma sözünün Şamanların ayinlerinde kullandıkları bir ritüelle ilgili olduğu bilinmektedir. Gerek darı tanelerinden yani mısırdan, gerekse de buğday tanelerinden öğütülmek suretiyle ekmek yapılmaktadır.¹⁸⁸ Bilindiği gibi Şamanistlerde saç bir kansasız kurban biçimidir. Çeşitli törenlerde, etrafa saç saçılmaktadır. Saçılan bu saçlar o yöre insanın geçim kaynağı olan darı, buğday tanesi, para gibi nesnelere olmaktadır. Türklerin saç uygulamalarında ise saç olarak çoğu kez darının saçılması görülmektedir. Bu yüzden “darısı başımıza” deyimini bu inançtan kalan bir söz olma özelliği taşımaktadır.

1.2.0.3.12. Nevruz

Türkler baharın gelişini bayram şeklinde kurbanlarla kutlamaktaydı. Bu bayram “Nevruz Bayramı” olarak bilinmektedir. Kökeni, İslam öncesi Şamanik öğelere dayanan, temelde uyanışı simgeleyen bir bayram niteliği taşımaktadır. Nevruz bayramında ateşlerin yakılması arınmanın ve uyanmanın bayramı olmasından dolayıdır. Bu uyanış hem doğanın hem de insanların uyanışı olarak kabul edilmektedir. 21 Martta kutlanan Türklerin Orta Asya’dan getirdikleri bu gelenekleri, İslamiyet’le bağdaşmadığı için uzun süre Sunni Müslümanlar tarafından kabul görmemiştir.¹⁸⁹

1.2.0.3.13. Evlilikle İlgili Olarak Gelin Tabuları

Anadolu’nun birçok yöresinde gelinler için birçok şey tabu sayılmaktadır. Kocasının ve onun soyuna mensup erkeklerin adını söylemek, büyük baba çadırının

¹⁸⁷ Candan, a.g.e., s. 176.

¹⁸⁸ a.g.e., s. 452.

¹⁸⁹ Candan, a.g.e., s. 472.

ocağından yukarıya geçmek, muayyen zaman içinde kayınbaba ve kayınbiraderleriyle hatta ihtiyar kadınlarla bile konuşmak yasak sayılmaktadır. **Abdülkadir İnan**, bu adetlerin temelini Şamanizm inancıyla ilgili olduğunu iddia etmektedir.¹⁹⁰

1.2.0.3.14. Çocuğu Olmayan Kişilerin Çocukları Olduğunda Çocuklarına Satılmış Gibi İsimler Vermeleri İnancı

Türklerin eski inançlarında insanları her konuda iyi ve kötü ruhların etkilediğine ve dünyada olup biten her şeyden ruhların sorumlu olduğuna inanılmaktaydı. Ruhların kötülüklerinden korunmak için, ruhları kandırmak gibi değişik uygulamalar da bulunmaktaydı. Günümüzde, Anadolu'da çocukları yaşamayan kişilerin çocuklarına değişik isimler vermeleri, çocukların isimlerini değiştirmeleri, kıyafetlerini ters giydirmeleri hatta erkek çocukların kız gibi giydirilmesi uygulamaları bu inancın günümüze yansımış biçimidir.

Çocukları yaşamayan aileler çocuğun yaşamasını sağlamak için Şamanizm'de uygulanan bir yöntem olan aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuklarını komşularından birine satmaktadırlar. Ve çocuklarına Satılmış gibi adlar vermektedirler. Ayrıca çocuğun yaşamasını sağlamak için Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Çelik gibi adlar verildiği gibi, kötü adlar vermek adeti de bulunmaktadır. Bunun nedeni ise kötü isimli insanlardan ölüm meleğinin nefret ettiği ve onlara gelmediği inancıdır.¹⁹¹ Tüm bu uygulamalar ruhları kandırmak amacı taşımaktadır. Kahramanmaraş'ta çocuğu yaşamayan aileler çocuklarının ölmesini engellemek için çocuklarına Duran, Dursun, Ömür, Yaşar gibi isimler koymaktadırlar. Koyulan isimlerden hareketle öteki aleme mesaj gönderme ve dileklerini gerçekleştireceklerine inanma, bu uygulamaların sebebi olarak bilinmektedir.¹⁹² Harput yöresinde ise, kız çocukları olduğu halde oğlan çocuğu olmayan aileler, oğlan çocukları olduğu zaman, yedi yaşına kadar çocuğun saçlarını uzatmakta, örmekte ve hatta bu zaman içerisinde çocuğa kız elbisesi giydirmektedirler. Ters giyme adı ile bilinen bu uygulamanın değişik bir biçimi de, çocuğa bu süre boyunca yeni elbise giydirilmemesidir. Çocuğa yedi yıl boyunca komşu ve akrabalarından alınan eski,

¹⁹⁰ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s.167.

¹⁹¹ a.g.e., s.174.

¹⁹² Kalafat, "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti", s. 240.

yamalı, hatta yırtık elbiseler giydirilmektedir. Bu inançlarda da çocuğa ölmüş süsü verilerek, ölüm ruhunu şaşırtmak, ölüm ruhunu aldatmak gibi eski Türk inançlarının izleri görülmektedir.¹⁹³

1.2.0.3.15. Kına Yakılması

Kına, Türklerin eski inançlarından günümüze kalan en önemli öğelerden birisi olma özelliği taşımaktadır. Kına, Türklerin eski inançlarında adanmışlığı simgelemektedir. Evlenen kişiler kına yakarak birbirlerine adanmış olmaktadır, yaşlı hanımlar ise kına ile ahirete adaylıklarını ilan etmektedirler. Kurbanlık koçlara kına yakılması da, bu inancın uzantılarından sayılmaktadır.¹⁹⁴ Kına yakılan genç ve bekar kız, sahiplenilmek suretiyle muhtemel Kara İyelerden korunmuş olmaktadır. Müslümanlıkta kına yakmak gibi bir uygulama yer almamaktadır. Oysa kına, geçmiş inançlarımızın bir yansıması olarak Anadolu'da çok yaygın olan bir uygulamadır.¹⁹⁵ Hatta evlenirken düğün günü öncesi kına gecesi düzenlemek de Anadolu'nun her yerinde bilinen ve halen süren bir uygulamadır. Kına gecesinde, düzenlenen yöreye ait çeşitli oyunlar oynanmakta, türküler söylenmekte ve gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılmaktadır. Ayrıca gelinin saçları kesilerek, başına paralar da saçılmaktadır.¹⁹⁶

1.2.0.3.16. Gürültü Çıkararak Kötü Ruhların Kovulması İnanıcı

Gürültü çıkararak kötü ruhların kovulacağı inancı Şamanizm'in temel inançlarından birini oluşturmaktadır. Anadolu'da bu konuda günümüzde halen süren, Ay ve Güneş tutulması sırasında boş tenekelere vurmak, silah atmak gibi uygulamalar bulunmaktadır. Bolu ve Düzce'de Ramazan ayı ve dini bayramlar silah atılarak karşılanmaktadır.

Ayrıca Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi İzmir'de de kişinin kulağına dokunulup 3 defa ses çıkarabilecek bir yere vurulmasının kaza veya afete karşı koruyucu olacağına inanılmaktadır. Ayrıca Sinop'ta da gelin ve damat evin eşiğinden girerken, şişe kırılmaktadır. Şişe kırılması, boş teneke çalınması, silah atılması, bardak kırılması, bağırıp çağırılması, tahtaya üç defa vurularak ses çıkarılması, kara

¹⁹³ Araz, a.g.e., s. 99, 100.

¹⁹⁴ Kalafat, *İslam ve Türk Halk İnançları*, s. 19, 20.

¹⁹⁵ a.g.e., s. 31.

¹⁹⁶ Araz, a.g.e., s. 111, 112.

güçlerin kovulup çocuklara, evlilere ve cenazeye kötülük yapmalarını önlemek amacını taşımaktadır.¹⁹⁷ Ayrıca düğün sırasında silah atılması, zifaktan sonraki kara güçlerin muhtemel zararlarından korunmak, onları korkutup kaçırmak içindir. İnsanlar silah atarak gürültü yapmış olmaktadırlar. Ancak günümüzde İslamiyet öncesi dönemden kalan bu dini uygulamalar İslamiyet inançlarıyla birleşmektedir. Namzet Duası, Bayrak Duası, Kına Duası bu uygulamalar arasında sayılabilmektedir.¹⁹⁸

Gürültü çıkarmaya dayalı uygulamalar arasında, Anadolu'da oldukça yaygın olan bir pratik de kaynana zırlıtısı çalmaktır. Kaynana zırlıtısı, iki tahta parçası ve bir çarka bağlı kolu olan ve havada sallanarak salt bir tıkırtı sesi çıkartan bir alettir. Bu aletin, Şamanlar tarafından büyü yapılırken kullanıldığı bilinmektedir.¹⁹⁹

1.2.0.3.17. Kara İyelerden Korunmak İçin Gerçekleştirilen Uygulamalar

Anadolu'nun birçok yerinde bulaşık suyu, bir yere besmele okunduktan sonra dökülmektedir. Besmele okunmadan dökülürse dökeni cinlerin çarpacağına inanılmaktadır.²⁰⁰ Bu inanç aslında tekin olmayan yerlerde kara iyelerin dolaşabileceği ve insana zarar verebileceği inancından kalmadır.

1.2.0.3.18. Yağmur Duası ve Yada Taşı

Yağmur Duası ve Yada Taşı inancı Türklerin en eski inançlarından biri olarak kabul edilmektedir. Türklerin tarihin hemen her evresinde Yada Taşının yardımıyla istedikleri zaman yağmur yağdırabildikleri bilinmektedir. Yada Taşı, Dağ Kültü'nün bir uzantısı olarak kutsal, yağmur yağdırabilen bir taş olma özelliği göstermektedir. Ancak günümüze Yada Taşı bütün özellikleriyle gelmemiş, Yağmur Duası ritüeli sırasında çeşitli küçük taşların kullanımıyla bugüne ulaşmıştır. Yağmur Duası ise, İslamiyet'te bulunan yağmur duası ayeti ve İslamiyet'in getirdiği bazı uygulamalarla birleşerek günümüze gelmiştir.

Yağmur duası ritüeli günümüzde İslami motiflere büründürülmüş şekliyle halen sürdürülmektedir. Yağmur duası ritüeli çeşitli yörelerde kısmen değişiklik gösterse de, genellikle köy halkının meydana toplanmasıyla başlamaktadır. Köyden

¹⁹⁷ Kalafat, *İslam ve Türk Halk İnançları*, s. 53.

¹⁹⁸ a.g.e., s. 19.

¹⁹⁹ Drury, a.g.e., s. 46.

²⁰⁰ Abdullah Kılıç, "İsparta Yöresi Halk İnançları", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara, 2001, s. 418.

bulgur toplanmakta, büyükbaş bir hayvan kesilmekte ve etli yemek yapılmaktadır. Yemekten önce, köyün dışındaki bir yerde duaya çıkılır. Köyün hocaları cübbelerini ters giymekte, çocuklara ise ayakkabıları ters giydirilmektedir. Dua ile birlikte kırk bir adet taş toplanmaktadır. Duaya katılan herkes iki rekat namaz kılmakta ve namazdan sonra yemekler yenip, toplanan taşlar bir torbanın içine konmaktadır. Taşlarla dolu olan torba, tekbir sesleriyle köyün pınarının başına getirilmekte ve taşlar suya bırakılmaktadır. Böylelikle suya taşın temas etmesi sağlanmaktadır. Bu sırada bir olayı meydana getirmek için; küçük de olsa onun bir taklidini yapmanın yeterli olduğu anlayışından hareketle, elbiseleri ters giymek, ellerle yağmur yağışını taklit etmek, gök gürültüsünü andıran sesler çıkartmak yağmur duası ritüeline eşlik eden öğeler arasında kullanılmaktadır.²⁰¹ Buradan da anlaşılacağı gibi, Yada Taşı, küçük taş parçaları olarak değişmiştir. Elbiseleri ters giymek ise, eski inançlardan kalan, ruhları kandırmaya yönelik bir pratiktir. Her şeyin tersine dönmesiyle birlikte, kuraklığın yerini yağmurun almasına yönelik bir uygulamadır. Duaya köyün hocalarının katılması, dua sırasında namaz kılınması ve tekbir sesleri İslamiyet'in yağmur duasına getirdiği unsurlar arasında sayılabilmektedir.

Isparta yöresinde ise yağmur duasına çıkılmadan önce, namaz kılan kişilere dere veya göl kenarından nohut büyüklüğünde yetmiş bin adet taş toplatılmaktadır. Bu taşlardan her on bini bir çuvala doldurulmaktadır. Erkekler abdestli olarak camiye gelip, yedi büyük küme halinde farklı yedi yere oturmakta ve her çuval bir gruba verilerek, taşlar dökülmekte ve her bir taşa bir besleme ile İhlas Suresi okunarak üflenmektedir. Bu okuma işi yaklaşık üç gün sürmektedir. Okuma işi bitince her bir çuvalda onar bin taş olmak üzere yedi çuvalın ağızları dikilmekte ve yine yüksek bir yerde muhafaza edilmektedir. Genellikle bir Cuma günü, bütün köy halkı hayvanlarıyla birlikte yüksek ve suyun olduğu bir yere, türbeye veya yatırın önüne gelmektedirler. İmamın veya müftünün önderliğinde dua edilmekte, namaz kılınarak Kuran okunmaktadır. Bundan sonra çuvalardaki taşlar, dere, değirmen suyu gibi yerlere boşaltılmakta ve bütün bunlardan sonra ortaklaşa bir keçi kurban edilmektedir.²⁰²

Yağmur duaları, toplumsal niteliklidir. Genellikle iki şekilde yapılmaktadır. Birinci olarak bütün bir köyün veya büyük bir grubun katılımıyla yapılan

²⁰¹ Candan, a.g.e., s. 461.

²⁰² Abdullah Kılıç, "Isparta Yöresi Halk İnançları", Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Ankara, 2001, s. 435, 436.

uygulamalar, ikinci olarak da sadece çocukların toplanarak yaptıkları uygulamalar olarak sayılabilmektedir. Büyüklerin katıldıkları yağmur yağdırma törenlerine yaşlı, genç, kadın, erkek ve çocuklar katılmaktadır. Yağmur duasına çıkılmadan önce oruç tutma, mevlit okutma, yemekler hazırlama, kurban kesilecekse kurban temin etme, kurban sonrası toplu yemek için yemek kaplarını sağlama, suya dilek için atmak üzere taş toplama, hayvan kafatasları toplama, taş çuvallarını okuma gibi hazırlıklar yapılmaktadır. Törenin ikinci aşaması yağmur duası yürüyüşüdür. Önde hoca yürümekte, köylüler onu izlemektedirler. Bazı yörelerde ceketler ters giyilmektedir. Dualar edilmekte, ilahiler söylenmektedir. Törenin üçüncü aşamasında bir meydan, su kenarı veya bir yatır türbesinde toplanılmaktadır. Koyunlar kuzularından, bebekler annelerinden ayrılmakta, çocuklar ağlamakta, hayvanlar meleşmektedir. İnanişe göre ayrılan hayvanların melemeleri yağmur duası olarak nitelendirilmektedir. Hayvan bağırıışlarının yağmurun gelmesini kolaylaştırdığı inancı yaygındır. Hocalar da cübbelerini ters giyerek dua etmektedirler. Bu arada getirilen taşlar ve iskeletler suya atılmakta, bazı yörelerde ağaca akrep ve kaplumbağa asılmakta, diri diri yılan yakılmaktadır. Toplu halde yemek yenmekte, akşam olunca tören sona ermekte eve dönülmektedir. Tören sonrasında hala yağmur yağmazsa bu durum meleklerin uyuduğuna, işlenen günahlara bağlanmaktadır. Türk yağmur yağdırma törenlerinde Orta Asya kültüründen izler bulunmaktadır. Elbiselerin ters giyilmesi, yağmur yağdırma temsilleri, yağmur taşları ve Yada Taşı bağlantısı, çocukların ağlatılması, hayvan kafatası ve iskeletlerinin toplanması, toplu yemek adetleri, İslamiyet'te olmayan eski kültür izleri bizi Orta Asya yağmur yağdırma törenlerine kadar götürmektedir.²⁰³

Günümüzde yağmur yağdırmak için yapılan bu büyü Müslümanlığın etkisi altında yapılmaktadır. Yağmur duası, toplumun, kendi gücüyle üstesinden gelemeyeceği bir durumda İslami öğeleri de birleştirerek büyüye başvurması olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca yağmur duası Kuran'a değil, hadislere dayanmaktadır. Hemen hemen bütün İslami ülkelerde görülmektedir ancak uygulanış biçimi o yörenin kültürel özelliklerine göre değişiklik göstermektedir.²⁰⁴ Anadolu'da da bu dua Şamanizm etkileriyle uygulanmaktadır.

²⁰³ Erman Artun, "Adana'da Yağmur Yağdırma Törenleri ve Çomçalı Gelin", *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*, sayı: 1, Adana Büyükşehir Bld. Kültür Yay. Adana, 2000, s. 41, 42.

²⁰⁴ Artun, a.g.m., s. 40, 42.

1.2.0.3.19. Saçın Çöpe Atılmaması, Geceleri Tırnak Kesilmemesi Uygulaması

Geceleri yemek yedikten sonra ağı silmeden ya da ateşe üflemeden çocukların dışarı çıkması yasaklanmıştır. Çünkü, kötü ruhların dudaklardaki kalan yağı, yemeği yaladıklarına ve böylelikle kişinin ağızında uçuk çıktığına inanılmaktadır. Başka bir inanç da, Anadolu'nun birçok yöresinde saçın çöpe atılmamasıdır. Kadınlar saçlarını taradıktan sonra onları toplamakta ve bir yerde saklamaktadırlar. Bu inancın nedeni de, insanın öldükten sonra ruhunun o saçları bütün dünyayı dolaşarak bulmaya çalışmasıdır. Anadolu'da günümüzde de yaşayan tüm bu inançlar Şamanizm'in izleri olarak değerlendirilmektedir. Çocukların ilk saç da toplanıp hayat sonuna kadar saklanır. Anadolu'da saçla ilgili inançların Şamanizm inancı ile hemen hemen aynı olduğu söylenebilmektedir.²⁰⁵ Bir örnek de, sabah kalkıldığında yüzün yıkanması gerektiği inancıdır. Gece, kişinin yüzünün şeytan tarafından yalandığına inanılmaktadır. Bu inanç da, Şamanizm öğelerinden kötü ruhlarla, İslamiyet'te kötü ruh olan şeytanın birleşimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.0.3.20. Semah

Günümüzde Alevi ve Bektaşi semahlarının, Şamanların davul ile birlikte dua okuyarak oynamasıyla benzerlik göstermesi açısından, Şaman oyununun gelişmiş bir biçimi olduğu düşünülmektedir. Müzik, şiir ve dans, her iki ibadette de bir aradadır. Ayrıca, bugün Alevi olarak adlandırılan göçebe Türkmenlerin müzikli, içkili ve oyunlu semahları eski Türk dini inançlarının Müslümanlıkta yaşatılma biçimi olarak değerlendirilmektedir.²⁰⁶ Alevi ve Tahtacılar da, toplu halde içki içilip ibadet edilmektedir. Türkler de, eski dinlerinde aynı şekilde ibadet etmekteydiler.

1.2.0.3.21. Gelin Kuşağı

Anadolu'nun hemen her yerinde, evlenen kızın beline kırmızı bir kuşak bağlanmaktadır. Bu kuşağı, gelinin erkek kardeşi, babası, dayısı veya amcası bağlamaktadır. Bu kuşağa "gelin kuşağı" adı verilmektedir. Kuşağı, sorumlu kişi, orada bulunanların önünde, gelinin beline üç defa çözerek bağlamaktadır. Bu davranışla gelinin, gideceği eve bolluk, bereket ve uğur getireceğine inanılmaktadır.

²⁰⁵ Nadya Yuguşeva, "Altaylarda Kamlık (Şamanizm) İnancı ve Anadolu'daki Yansımaları", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara, 2001. s. 923, 924.

²⁰⁶ Bayat, a.g.k., s. 118, 119.

Ayrıca bu kuşak günümüzde kızın bakire olduğunun da bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kuşağın bu şekilde gelinin beline bağlanması, Şamanizm'in günümüze yansımalarından bir inanç olarak kabul edilmektedir.²⁰⁷

1.2.0.3.22. Şamanizm İnancının Halı Kilim Desenleri Üzerindeki Yansımaları

Şaman'ın üzerine giydiği giysiye yılan, akrep, çıyan, kunduz gibi yabancı hayvan şekilleri çizerek onların kaçırılacağına inanılmaktaydı. Bugün Anadolu'da Türkmen köylerinde dokunan halı, kilim gibi örgüler Şaman giysilerinden aynı izleri taşımaktadır. Türkmen halı ve kilimleri üzerindeki akrep, yılan, kırkayak gibi hayvan resimleri, eski Türk inanış ve geleneklerinden kalma özellik olarak sayılabilmektedir. Bunun amacının zararlı olan, resimdeki hayvanları kaçırmak olduğu kabul edilmektedir.²⁰⁸

1.2.0.3.23. Ölüm İle İlgili Olan İnançlar

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ölüm ile ilgili değişik inançlar uygulanmaktadır. Örneğin, Muş ilinde ölenin evinde yas tutma haftalarca sürmektedir. Bu zaman içinde, ağlayıcılar, ağıtçılar, ölenin ardından acıları dile getirmektedirler. Yas sırasında ölü evinde badana yapılması, hamama gidilmesi, kına yakılması ve takı takılması yasaklanmıştır. Başsağılığına gelen kişiler de bu hükümlere uymak zorundadırlar. Ayrıca, bu süre içinde düğüne gidilmesi ve evde ocak yakıp yemek pişirilmesi de yasaklar arasında sayılmaktadır. Bütün bu hareket ve davranışların altında da ölünün ruhunu memnun etme, onun gazabına uğramama inancı ve korkusu yatmaktadır. Bütün bu pratikler Türklerdeki yas tutma inancının zengin izlerini taşımaktadır.²⁰⁹

Ölen kişinin ruhunun memnun edilmesi için yapılan uygulamalardan biri de, ölü aşı vermek olarak sayılmaktadır. Türklerde ruhun ölümsüzlüğüne inanıldığından ve öldükten sonra da dünyevi ihtiyaçlarının sürdüğü inancından dolayı, bu inanç günümüzde halen sürmektedir. **Kalafat**'a göre ölü aşı, ölünün adına dağıtılan yiyecekleri ifade etmektedir. Bunlar, ölünün ruhu için adanmış, ölünün ruhunu memnun etmek için dağıtılan yiyeceklerdir. Bu inanç Anadolu'nun hemen her

²⁰⁷ Araz, a.g.e., s. 113.

²⁰⁸ http://historicalsense.com/Archive/Fener47_1.htm

²⁰⁹ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 114.

yerinde sürmektedir. Örneğin Urfa yöresinde, ölü çıkan evdeki insanlar, onun adına komşu ve akrabalara helva ve tuz dağıtmaktadırlar. Bu yolla, ölen kişinin ruhunun huzura kavuşturulmuş olacağına inanılmaktadır.²¹⁰ Ayrıca helva kavrulurken yayılan kokunun, kötü ruhları kovmaya yaradığı da bilinmektedir.

Ağrı köylerinde ise, yasta olan kadın, kara renkli elbise giymektedir. Saçlarını toplayıp kimseye göstermez. Yüzünü yırtmakta hatta kanatmaktadır. Böylece eski Türk inançlarındaki kanlı gözyaşını dökmektedir. Elbiselerini ters giyer, kırk gün yas tutar ve yörede bunu yapmayanlar hem ayıplanmakta ve hem de o kişinin başına felaketlerin geleceğine inanılmaktadır. Ayrıca bunlar uygulanmazsa ölenin ruhunun da eziyet çekeceğine, huzura kavuşamayacağına inanılmaktadır.²¹¹

Türklerin eski inançları arasında yer alan, ruhları kandırma uygulamasına günümüzde ölümle ilgili olan inançlarda da rastlanmaktadır. Örneğin Van yöresinde, ölü çıkan evin kadınları, kızları elbiselerini ters giymektedirler. Bu, ölenin ruhunun geride kalanları beraberinde alıp götürmemesi için alınan bir tedbir olarak bilinmektedir. Türk inancına göre, ölen, kimi zaman çok sevdiği veya kötülük etmek istediği kişileri de beraberinde alıp götürmektedir. Söz konusu inancın bir neticesi olarak, ölenin ruhunun şaşırtılması amacıyla, elbise ters çevrilmektedir. Bu uygulama yedi gün sürmektedir. Bu inanç ile, ruhun geride kalanları beğenmemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Siverek kasabasında ise, ölü çıkan evin mensupları ve akrabaları ile yakın komşuları da yas olarak kara giyinmektedirler. Üç gün süren yas sonunda, akraba ve komşular, kara elbiseleri çıkarıp renkli giyinmekte ve yas evine de renkli elbiseler götürüp oradakilere giydirmektedirler. Böylece ölü çıkan evde yas kaldırma yapılmış olmakta ve hane halkı normal hayatına dönmek imkanı bulmaktadır.²¹²

1.2.0.3.24. Göktürklerde Kadınların, Eşleri Öldüğünde, Eşlerinin Erkek Kardeşiyle Evlendirilmeleri Geleneği

Günümüzde Doğu Anadolu bölgesinde görülen bir inanç da, kadının eşinin ölmesi durumunda, kayınıyla evlendirilmesi uygulamasıdır. Bu inancın Göktürklerde de aynı olduğu görülmektedir. Tarihi kayıtlarda, baba, amca ve kardeş öldükten sonra, ölenin oğlu, erkek kardeşi veya üvey annesi ile veya kardeşinin karısı ile evlenmekteydi. Aynı şekilde amca öldükten sonra, yeğeni onun sağ kalan karısıyla

²¹⁰ a.g.e., s. 114, 115.

²¹¹ a.g.e., s.116.

²¹² Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s. 113, 114.

evlenmekteydi. Sadece kabile reisleri kendilerinden bir sonraki kuşağa mensup olanlarla evlenememekteydiler. Bu tür bir geleneğin ortaya çıkış nedenlerinden birisi, ilkel toplumlarda görülen grup evliliğinin kuşaklar boyunca aktararak süregelmesi, bir diğer neden de klanlarda görülen dış evlilik sisteminin varlığı olarak kabul edilmektedir. Baba veya küçük-büyük kardeş öldükten sonra, dul kalan anne ve dul yengeyi aynı klan içinde alıkoymak amacıyla, ölümden sonra sağ kalanla evliliğin devam ettirilmesi geleneği tatbik edilmiştir. Böylece dul kadının kendi klanından ayrılması, tekrar evlenerek başka bir klana gitmesi önlenmiş olmaktadır. Daha sonra toplumların üretim gücünün artmasıyla özel mülkiyet sisteminin gelişimi, şahsi mülkiyete ait ailelerin toplumda başlattığı ekonomik fonksiyon giderek klanın fonksiyonunu geride bırakmıştır. Bu dönemde dul anne ve dul kardeşin klanda alıkonulması ve çeşitli geleneksel uygulamaların kuşaklar boyunca devam ettirilmesi geleneği ve klan nüfusunun korunması, bir ailenin veya bir kabilenin çalışan insan gücünün ve aile-kabilenin üretim gücünü arttıran ekonomik fonksiyona dönüşmüştür.²¹³

1.2.0.3.25. Eşiğin Kutsal Sayılması

Kapıdan içeri girilirken eşiğe basılmaması inancının da Şamanizm'den kalma bir inanç olduğu bilinmektedir. Eski Türklerde eşik kutsal kabul edilmekteydi. Günümüzde de Anadolu, Balkanlar ve Türkistan'daki din büyüklerinin yattığı yatırlar kitleler tarafından ziyaret edilirken eşiklerine dua edilmekte ve eşiklerden dileklerinin yerine getirilmesi beklenmektedir. Anadolu'da evlenip yeni evine giren gelin, yeni evine girerken de evin eşiğine dua edip eve öyle girmektedir.²¹⁴

1.2.0.3.26. Sihir Büyü ve Muska

Sihir ve büyü, İslam dünyasında da görülmekle birlikte, Hıristiyan ülkelerdeki kadar yaygınlık kazanamamıştı. Müslüman toplumlarda sihir ve büyü, genelde muskacılık ve üfürükçülük olarak varlığını sürdürmüştür. Arapça nüsha sözcüğünden türetilen muska, üçgen şeklinde katlanmış bir kağıttır. Üzerinde, gözetilen amaca göre seçilmiş kimi ayet ve dualarla bazı özel işaretler yazılı olan kağıt, 3-40 kez katlanıp muskalara sarıldıktan sonra, vücudun belden üst kısmında ve genellikle

²¹³ Lin Gan, a.g.k., s. 362-364.

²¹⁴ http://historicalsense.com/Archive/Fener47_1.htm

görünmeyecek bir yerde taşınır. Muskaların yapılış amacı çok değişik olmakla birlikte bunlar 3 grupta toplanabilir: a) Günahlardan, kötülüklerden ve cinlerden korunmak, b) Nazardan sakınmak, c) Birine büyü yapmak ya da yapılmış olan bir büyüü bozmak. Üfürükçülük ise; hastayı iyileştirmek ya da kötülüğe uğramış birisini ondan kurtarmak için, bazı duaların ya da gelişigüzel sözlerin söylenip sonunda kişinin yüzüne üflenmesi demektir. Ne var ki uygulamada bununla kalınmamakta, kişinin bedenine kimi işaretlerin çizilmesi ve benzeri eylemlere de dönüştürülmektedir.²¹⁵

1.2.0.3.27. Tuğ Kullanımı

Türk dünyasındaki yöneticilerin, padişahların, hanların başlarında taşıdıkları kavukların ön kısmında bulunan kuş tüyü, Şamanizm inancından kalma bir inanç olma özelliği göstermektedir. Şamanizm inancında ayin sırasında Şaman'ın kuş tüyleriyle kaplı giysiler giymesi, başına kuş tüyleri takması, onu ayin sırasında yapacağı yolculuk sırasında kuş gibi rahat uçmasını sağlamak amacını gütmektedir. Padişahların, hanların kavuklarına taktıkları kuş tüyleri de bu inancın bir uzantısı olma özelliği göstermektedir.

1.3. İSLAMİYET'TE İBADET BİÇİMLERİ

İslamiyet, Kuran-ı Kerim'de ortaya konan ve Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilen son din olarak tanımlanmaktadır. İslam dinine inanan kişiye ise, Müslüman denilmektedir.²¹⁶ İslamiyet'te iman, Allah'tan başka Tanrı olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna, Allah'ın Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine, Ahiret Gününe ve Kadere inanmaktır. İslamiyet inancının peygamberi Hz. Muhammed, kitabı ise Kuran'ı Kerim'dir. İslam'ın esasları olarak kabul edilen, farz olan ibadet biçimleri, namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmek olarak sayılmaktadır.

1.3.0. Namaz Kılmak

İslamiyet inancında insanın her gün yerine getirmekle yükümlü olduğu, farz olan ibadet biçimlerinden biridir. Tanrı'ya dua ederek yere kapanmayla

²¹⁵ Turan, a.g.e., s. 155.

²¹⁶ Yaşar Nuri Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, 21.b., İstanbul: Yeni Boyut Yay., 2001, s. 250.

gerçekleştirilmektedir. Her Müslüman'ın günde beş kez namaz kılması gerekmektedir. Namaz kılmanın birçok kuralları ve koşulları bulunmaktadır. İlk olarak namaza başlamadan önce abdest alınması gerekmektedir. Namaz kılarken de kible adı verilen Kabe yönüne yönelme zorunludur. Namazı hiçbir engel bulunmadan sonraya bırakmak günah sayılmaktadır. Namaz kılmaya engel bir durum var ise de, daha sonra o namaz yerine kaza namazı kılınabilmektedir.²¹⁷

1.3.1. Cuma, Bayram, Teravih ve Cenaze Namazları

Günlük farz olan namazın dışındaki bu namazları yalnızca erkekler kılmakla yükümlü tutulmuştur. Teravih namazı, Ramazan ayı geceleri yatsı namazından sonra kılınan yirmi rekatlık namaza denilmektedir.²¹⁸

1.3.2. Ezan

Müslümanları namaza çağırmak için yüksek sesle söylenen çağrı sözlerine ezan denilmektedir. Arapça çağrı anlamını taşımaktadır.²¹⁹ Müezzin tarafından caminin minaresinden okunmaktadır.

1.3.3. Abdest almak

Namaz kılmak için vücudun belli yerlerini yıkamaya denilmektedir. Yüzü, dirseklere kadar elleri, incik kemiklerine kadar ayakları yıkamak, başın dörtte birini ıslak elle sıvazlamakla gerçekleştirilmektedir. Abdestin bu bölümleri farz olan bölümleridir. Ayrıca günümüzde gerçekleştirilen sünnet olan bölümleri ise; yüzü ve elleri üçer kez yıkamak, kulakların içini ıslak elle sıvazlamaktır.²²⁰ Abdest almanın namaz kılmak ve Kuran okumak dışındaki durumlarda bir zorunluluğu yoktur.²²¹ Gusül abdesti ise; ağız ve burun dahil olmak üzere vücudun üzerinde hiç kuru bir yer bırakmadan tepeden turnağa her yerinin yıkanmasıdır.

1.3.4. Oruç tutmak

Niyet ederek, gün ağarmasından güneşin batışına kadar olan süre içinde yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durulmasıdır. İslam dininin beş temel koşulundan

²¹⁷ Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, 3.b., İstanbul: Remzi Kitabevi, Şubat 2000, s. 403.

²¹⁸ a.g.e., s. 403.

²¹⁹ a.g.e., s. 94.

²²⁰ a.g.e., s. 7.

²²¹ Öztürk, a.g.e., s. 140.

biridir. Ramazan ayı boyunca her yıl bir ay tutulmaktadır. Ergin olan her insanın oruç tutması zorunludur. Çocuklarını emziren kadınlar ve çocukların oruç tutmaları gerekmemektedir. Loğusalar ve adet gören kadınların ise oruç tutmaları yasaktır.²²² Akşam ezanı okunduğunda oruç açma işlemine ise iftar denilmektedir. Orucun bozulması için yenen yemek de iftar olarak adlandırılmaktadır.

1.3.5. Zekat vermek

Zengin insanların yılda bir kere olmak üzere, mallarının kırkta birini fakir insanlara dağıtma zorunluluğuna zekat denilmektedir. Müslümanlığın beş şartından biridir, ancak sadece varlıklı Müslümanlar için zorunluluk taşımaktadır.²²³

1.3.6. Hacca gitmek

Hac günlerinde Kabe'yi ve etrafındaki bazı kutsal yerleri ziyaret ederek burada yapılması gerekenleri yerine getirmektir. Maddi açıdan yeterli olan her Müslüman ömründe bir kez hacca gitmek zorundadır. Hac görevini tamamlamış Müslüman kişiye ise hacı denilmektedir.

1.3.7. Kurban Kesmek (Adak Kurbanı-Kurban Bayramında Kesilen Kurban)

Kurban, ilkel toplumlardan günümüze kadar ulaşmış inançlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dine geçildiğinde de insanlar eski geleneklerini yeni dinlerine uydurarak sürdürmüşlerdir. İslamiyet'te, iki tür kurban bulunmaktadır. Bunlar Adak Kurban ve Kurban Bayramında kesilen kurban olarak sayılmaktadır. İlk olarak adak kurban, kaza geçirmiş, hastalıktan kurtulmuş ya da bunun gibi benzeri dilekleri için söz verilerek kesilen kurbanlara denilmektedir. Bu tür kurbanlar, kimi zaman evde kesilir, aş yapılarak komşulara dağıtılır, kimi zaman ise türbe ve ziyaretlere götürülerek oralarda dağıtılır. Kurban bayramında kesilen kurban ise, yılda bir kez, bayram günü ekonomik durumu iyi olan kişiler tarafından kesilen büyük ya da küçük baş hayvanlar olur.²²⁴

²²² Haçerlioğlu, a.g.e., s. 442.

²²³ a.g.e., s. 740.

²²⁴ Nedim Şahhüseynoğlu, *Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri*, 1.b., Ankara: İtalik Yayınları, Mart 2000, s. 134.

1.3.8. Ahiret İnanıcı

Öte dünya anlamını taşımaktadır. İnsanların öldükten sonra gidecekleri yer olarak tanımlanmaktadır. Müslüman olabilmek için ahiret ve kıyamet gününe inanmak şarttır.

1.3.9. Cennet Cehennem İnanıcı

Öldükten sonra iyilerin gideceğine inanılan yere cennet, kötülerin gideceğine inanılan yere ise cehennem denilmektedir. Cennet, aynı zamanda, sonsuz mutluluk inancıdır ve iyi ruhların orada sonsuza kadar mutlu yaşayacaklarına inanılır. Cennet ve cehennem tasarımları hemen bütün inançlarda ortaktır. İslamiyet inancına göre, ölen kişi hemen cennete ya da cehenneme gidemez, kıyamete kadar beklemek zorundadır. Kıyamet inancı ise, içinde yaşadığımız dünyanın parçalanıp dağılması ve bütün bilinçli varlıkların dünyada yaptıkları bütün iyilik ve kötülüklerinin hesabını vermek üzere Allah'ın karşısına çıkacağı gün olarak tanımlanmaktadır.²²⁵ Kıyamet günü yargılandıktan sonra ise günahsızlar cennete, günahlular ise cehenneme gönderilecektir.²²⁶

1.3.10. Kader İnanıcı

Evrende olmuş ve olacak bütün şeylerin önceden Tanrı tarafından saptanmış bulunmasına kader denilmektedir. Kaza ve kadere inanmak İslam dininin temel koşullarındandır, her şeyin Tanrı'dan geldiğine ve her şeyin Tanrı'nın dilediği gibi olduğuna inanmak demektir.²²⁷

1.3.11. Kısmet

Kadere katlanmaya kısmet denilmektedir.²²⁸

1.3.12. Örtünme (Tesettür)

İslam dininde örtünme kadınlara Tanrı tarafından buyrulmuştur. Kadın ve erkeklerin ayıp yerlerini örtmeleri gerekmektedir. Kadınların başörtüsü takmaları, vücutlarında ayakları, elleri ve yüzleri haricindeki yerlerin tamamen kapalı olması

²²⁵ Öztürk, a.g.e., s. 304.

²²⁶ Hançerlioğlu, a.g.e., s. 53, 54.

²²⁷ a.g.e., s. 221.

²²⁸ a.g.e., s. 249, 250.

gerekmektedir. Ancak yaşlanmış kadınların örtünmeleri konusunda bir gereklilik bulunmamaktadır.²²⁹

1.3.13. Sadaka Vermek

Bir Müslüman'ın sadece iyilik amacıyla ve kendi isteğiyle yoksullara verdiği her şey, sadaka olarak tanımlanmaktadır.²³⁰

1.3.14. Fitre Vermek

Ramazan ayının sonunda yoksullara verilen sadaka "fitre" olarak adlandırılmaktadır. Ramazan ayının son günü güneş battıktan sonra maddi durumu iyi olan kişiler tarafından verilmektedir. Fitre para olabileceği gibi, buğday, arpa, kuru üzüm ve hurma olarak da verilebilmektedir. Farz olan zekattan farklı olarak, çocuk, bunak gibi zekat vermekle yükümlü olmayan kişiler de fitre vermek zorundadırlar. Fitre vermek, tutulan orucun Tanrı tarafından kabulü için gerekmektedir.²³¹

1.3.15. Kelime-i Şehadet

Müslüman olabilmek için baş koşul olan tümcedir. Bu tümce, "Tanrı'dan başka Tanrı olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve Peygamberi olduğuna tanıklık ederim." anlamını taşımaktadır. Bu cümleyi okumaya, "kelime-i şehadet" getirmek denilmektedir. Müslüman olmak isteyen her kişi bu cümleyi okumak zorundadır.²³²

1.3.16. İmam Nikahı

İslami kurallara göre yapılan evlenme sözleşmesine imam nikahı denilmektedir. İmam nikahını imam kıyar ve iki şahit eşliğinde gerçekleştirilir. Nikah sırasında nikah duası okunmaktadır. Ayrıca İslamiyet inancında bir erkeğin dört kadınla birden evlenmesine izin verilmiştir. Doğu bölgelerimizde bir erkeğin ilk karısından sonra evlendiği kadınlara kuma denilmektedir.

²²⁹ a.g.e., s. 644, 645.

²³⁰ a.g.e., s. 498.

²³¹ a.g.e., s. 104, 105.

²³² Hançerlioğlu, a.g.e., s. 241.

1.3.17. Cinler

Göze görünmeyen varlıkların tümüne cin adı verilmektedir.

1.3.18. Tespih Çekilmesi

Tespih, Vird çekerken sayıyı şaşırılmamak için elde kullanılan bir ipe geçirilmiş otuz üç ya da doksan dokuz tane boncuğa denilmektedir. Tespihin tanelerini birer birer parmak arasından geçirmeye de tespih çekmek denilmektedir. Tespih çekme, ilk olarak tasavvuf çevrelerinde başlamıştır ancak Müslümanlar tarafından hoş karşılanmamıştır. Daha sonraları alışılmış ve tüm Müslümanlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır.²³³ Tespih çekmenin esas amacı, okunulan duaların sayılmasıdır.

1.3.19. Sünnet Olmak

Erkek çocukların erkeklik organlarının ucundaki derinin kesilmesi işlemine sünnet denilmektedir. Bu uygulama Kuran'da buyrulmamıştır, Yahudilikten geçme eski bir Arap geleneği olarak Peygamber Hz. Muhammed tarafından korunmuş ve bir hadisle Müslümanlara tavsiye edilmiştir.²³⁴

1.3.20. Sofra Duası

Yemek yendikten sonra, sofrada duası yapılması da çok yaygın uygulamalardan birisidir. Aslında her yemekten sonra yapılması gereken dua, artık aile toplantılarında, önemli günlerde ve toplu yemeklerde yapılmaktadır. Fakat geleneksel kesimlerde aile sofralarında her yemek sonrası evin büyükleri dua etmektedirler. Toplu yemeklerdeki sofrada duasını hoca, ya da herhangi bir kimse okur. Arapça sofrada duaları olduğu gibi, Türkçe manzum ve nesir olanları da vardır. Yemek yiyenlerin, konukların çeşitli sözleri de dinseldir. Elhamdülillah, Allah'a şükür, Allah arttırsın, hacı sofrası olsun gibi. Sofra duası, yatılı okullarda, askeri birliklerde bir kişinin önderliğinde topluca söylenir ve yemeğe başlanır: "Tanrı'mıza hamd olsun, Milletimiz var olsun, Afiyet olsun" biçiminde söylenir.²³⁵

²³³ a.g.e., s. 642, 643.

²³⁴ a.g.e., s. 562.

²³⁵ http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?BELGENO=42047

1.3.21. Beddua Etmek

Bir kişinin kötülüğe uğraması için edilen duaya, beddua denilmektedir. Bu duanın Tanrı tarafından da kabul edileceğine inanılmaktadır.²³⁶

1.3.22. Tövbe Etmek

Tövbe, işlenen bir günahın sonra Tanrı'nın bağışını dileme anlamını taşımaktadır. İslamiyet'te tövbe duası vardır. Tövbe etmek; geçmiş günahlara karşı pişmanlık duymak, yerine getirilmemiş farzları hemen ödemek, kul hakkını vermek, hısımlarla helalleşmek, bir daha günaha dönmek, nefsini terbiye etmek ve Allah'a itaate sevk etmek ve bu koşulların yerine getirilmesiyle işlenen günahın pişmanlığını duyup bir daha asla yapmama kararını Tanrı'ya bildirmekle gerçekleşmektedir. Eğer günah yalnız kuluyla Tanrısı arasındaysa, eş deyişle günahın kul hakkı bulunmuyorsa, namaz ve oruç gibi kaza edilmesi gereken tapınma da değilse, başkasına zararı dokunmamakla birlikte içki içmek gibi büyük günahlardansa bundan tövbe etmenin üç koşulu bulunmaktadır. Bu günahın hemen uzaklaşmak, yaptığına pişman olmak, bir daha yapmamaya azmetmek tövbe etmenin koşullarıdır.²³⁷

1.3.23. Domuz Eti Yemenin Yasaklanması

İslâmiyet'te ve Yahudilerde domuzun pis bir hayvan olduğu, yasaklanma nedenlerinden biridir. Halk sağlığı açısından da yasaklanmıştır. Domuz etinin vücut üzerinde kötü ve zararlı bir etki yaptığı söylenir. Hastalık bulaştırdığı kabul edilir. Kuzey Afrika'dan Orta Doğu ve Orta Asya'ya dek uzayan Eski Dünyanın bütün alanında domuz yasağı kendini gösterir.²³⁸

1.3.24. Faiz Alınmaması

Ödünç verilen paraya karşı alınan paraya kara faiz denilmektedir. Faiz alınması, İslamiyet tarafından yasaklanmış ve haram kılınmıştır.²³⁹

²³⁶ Hançerlioğlu, a.g.e., s. 38.

²³⁷ a.g.e., s. 647- 650.

²³⁸ http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?BELGENO=42047

²³⁹ Hançerlioğlu, a.g.e., s. 96.

1.3.25. İçki İçmenin ve Kumar Oynamanın Yasaklanması

İslamiyet dininde şarap içmek ve kumar oynamak büyük günahlar arasında sayılmaktadır.

1.3.26. Zina

İslamiyet inancında arada nikah olmadan iki cins arasında kurulan cinsel ilişkiye zina denilmektedir ve zina her koşulda yasaklanmıştır.

1.3.27. Aşure

İslâm dininde yemeklere ilişkin en belirgin örneklerden birisi de aşuredir. Aşure ayı ya da gününde yapılır. Aşurenin dinsel niteliğine ilişkin halk arasında çeşitli söylentiler şunlardır: Hz. Adem'in günahından dolayı ettiği tövbenin bugün kabul olunduğu, İbrahim'in bugün ateşten kurtulduğu, Yakup Peygamber'in oğlu Yusuf'a bugün kavuştuğu, İbrahim Peygamber'in bugün doğduğu, Eyüp Peygamber'in bugün şifaya kavuştuğu, İsa Peygamber'in bugün göğe çekildiği, Nuh'un bindiği geminin tufan bitip sular çekilince Cudi Dağı'na yine bugün oturmuş olduğu inanışları gibi. Yine, inanışa göre Nuh, gemide kalan çeşitli erzaktan tatlı bir çorba pişirilmesini söylemiş, tufandan kurtulanlar o günü kutlayarak bayram etmişler ve çorbadan yemişlerdir. Müslümanlar, Muharrem'in 10. günü aşure yapıp konu komşuya dağıtırlar, Hz. Muhammed'in torunlarından Hüseyin, Kerbela'da yine Muharrem ayının 10. günü şehit edilmiştir. Zamanla aşure, onun ve onunla birlikte Kerbela'da ölenlerin ruhu için pişirilip dağıtılmaktadır. Aşure, su, buğday, şeker, susam, nohut, bakla, fasulye, üzüm, fıstık, incir, pirinç, kestane, ceviz, nar gibi 12 tür yiyecek malzemesinden yapılır. Özellikle kurban kesenlerin aşure pişirmesi gerekir. İçine konan malzemeler ilden ile, yöreden yöreye değişir. Bazı yörelerimizde kurbanın kuyruk yağından, Zonguldak Devrek İlçesi'nde ise etinden bir parça saklanarak aşure pişirilirken içine atılır. Denizli'de aşure pişirildiğinde, yanında keşkek de pişirilip dağıtılmaktadır.²⁴⁰

²⁴⁰ http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?BELGENO=42047

1.3.28. Dini Bayramlar

İslamiyet'te iki dinsel bayram bulunmaktadır. Bunlar Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'dır. Ramazan Bayramı, oruç tutulduktan sonra kutlanan bayramdır. Kurban Bayramı ise kurban ritüelinden sonra yapılan kutlamalardır.

1.3.28.0. Ramazan (Şeker) Bayramı

Ramazan bayramı, Ramazan ayı boyunca oruç tuttuktan sonraki üç gün kutlanan bayramdır. Bir ay boyunca oruç tutan kişiler bu üç gün gönüllerince yerler. Konuklara, şeker, çikolata ve tatlı ikram edilir. Tatlıların çoğu evde hazırlanır. Her türlü tatlı yapılır. Yörelere göre en sevilen tatlılar (kalbura bastı, baklava, hurma tatlısı, kadayıf, kurabiye gibi) yapılıp konuklara ikram edilir. Ayrıca her çeşit börek de yapılır ve ikram edilir. Yine, her çeşit yemek (özellikle et yemekleri), sebzelerden yapılan yemekler de bayramda özel olarak yapılıp tüketilir.²⁴¹

1.3.28.1. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı, 10 Zilhice günü başlamakta ve 13 Zilhice günü akşamı sona ermektedir. Bu bayramda kurban kesme, Kur'an tarafından buyrulmuş değildir, ancak Peygamber Hz. Muhammed tarafından yapıldığı için sünnettir ve bütün varlıklı Müslümanlarca yapılır, adak olduğu takdirde ise yerine getirilmesi zorunlu bir yükümlülüktür. Kurban, bayram namazıyla başlayan ve bayramın üçüncü günü güneşin batmasıyla sona eren üç günlük bir süre içinde kesilebilmektedir.²⁴² Kurban kesen kişi kestiği kurbanı fakirlere ve yakınlarına dağıtmaktadır. Bayram boyunca özellikle kurban eti ve bundan yapılan yemekler yenir. İlk gün kurban etinden kavurma yapılır. Ayrıca diğer etli yemekler de hazırlanır. Yine şeker bayramındaki gibi şeker ve her çeşit tatlılar da ihmal edilmeyen yiyecekler arasındadır.

²⁴¹ http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?BELGENO=42047

²⁴² Hançerlioğlu, a.g.e., s. 180.

2. BÖLÜM

2. TÜRK SİNEMASI

Sinema, toplumun kültürel özelliklerini yansıtabilen, o topluma ait kültürel öğelerin birçoğunu bünyesinde taşıyabilen bir sanat dalıdır. Diğer sanat dallarına kıyasla, yansıttığı toplum hakkında daha fazla ipucu verir. Sinema filminin dili, kurmaca da olsa, yaratıldığı toplumun kültürel öğeleriyle oluşturulmuştur. Filmin karakterlerinin dili, ibadet, eğlence, yemek, giyinme biçimleri ve daha birçok öğe, aslında o toplumun kültürüdür.

Türk Sineması da, kültürel özellikleri açısından, Türk kültürünün hemen hemen bütün öğelerini taşır. Bu çalışmanın amacı, 70'ler Türk Sineması köy filmi örneklerindeki dini öğelerin saptanmasıdır. Araştırmada, Türklerin geçmişten bugüne tüm dini inançları ele alınacaktır. Bu nedenle, birinci bölümde Türklerin geçmişten günümüze tüm dini inançları ve bu dini inançlardan günümüze kalanlar ortaya konmuştur. Bu dini inançlar, Türk Sineması örnekleri içerisinde aranacağından, ikinci bölümde, incelenecek olan filmlerin yapıldığı 1970'li yıllar Türk Sineması ele alınacaktır. Araştırmada köy konulu filmlerin seçilmesinin nedeni, günümüzde, şehir yaşamında geçen filmlerin dini içeriklerinin zayıf olması, hatta birçoğunun dini öğe içermemesidir. Köy yaşamı, dini öğeler açısından daha elverişlidir. Çünkü köy insanı, kapalı bir çevrede kaldığı için, inançlarına ve geleneklerine daha sıkı bağlıdır.

Araştırmada, 1970'li yılların seçilmesinin nedeni ise, o dönem köy filmlerinde, dini öğelere diğer dönemlere göre daha sık rastlanmasıdır. Ayrıca Türk filmlerinin büyük bir bölümünün 1970'li yıllarda renkli çekilmesi de 70'li yılların seçilmesinin nedenlerinden biridir. Film incelemelerinde aranan öğelerden, kına, ağaçlara bez bağlanması, Alkarası gibi inanç ve uygulamaların saptanabilmesi için, incelenecek filmlerin renkli olması gerekmektedir. Ağaçlara bağlanan bezlerin renklerinin, kadınların kıyafetlerinde kullandıkları renklerin ve bunun gibi öğelerin yorumlanabilmesi için renkli filmlerin incelenmesi gerekmektedir. Araştırmada, 1970'li yıllar köy filmlerinden, İslamiyet öncesi dini inançların izlerinin ve İslamiyet inancı öğelerinin yoğun olarak kullanıldığı filmler seçilmiştir.

2.0. 70'LER TÜRK SİNEMASI

Kültürün bütün biçimleri, sanatın bütün dalları zamanının toplumsal olaylarından etkilenmektedir. Sinema da, gerek yaratım süreci gerekse yapım aşamasıyla dönemini yansıtmaktadır. Bir dönemin sinemasını tam olarak anlayabilmek için o dönemin toplumsal ve siyasi yapısını da incelemek gerekmektedir. 1970'li yılları **Atilla Dorsay**; çalkantı, huzursuzluk ve bunalım yılları olarak nitelendirmektedir. Bu yıllara damgasını vuran en önemli olaylardan biri, 12 Mart 1971'de ordunun devlete müdahale etmesidir. Bu olaya zemin hazırlayan toplumsal huzursuzluk, tırmanan anarşi, terör olayları, ekonominin bozulması sinemaya da aynı şekilde yansımıştır.²⁴³

70'li yıllar Türk Sineması'nı etkileyen, 60'lı yıllardan 70'li yıllara yansıyan üç önemli sinema akımı vardır. Bunlar "Ulusal Sinema", "Milli Sinema" ve "Devrimci Sinema" akımlarıdır. "Ulusal Sinema" akımı Türk'ün 1000 yıllık gelişim içindeki kendine özgü sorunları ve bu sorunlar karşısındaki tavrını ortaya koymuştur. "Milli Sinema" ise Müslüman Türkiye'de milli inançların unutulup batılılaşmanın getirdiği kokuşmaya uğranıldığı; bundan kurtulmak için Orta Asya'dan beri var olan Türklük bilincine ve Müslüman ahlakına yeniden sahip çıkılması gerektiğini savunmuştur. "Devrimci Sinema" ile ise Türkiye'nin içinde bulunduğu geri kalmışlığın ancak devrimci inanç ve davranışlarla ortadan kaldırılabileceği ve sinemanın bu bağlamda bir misyonu olduğu vurgulanmıştır. Bir yandan bu tartışmalar sürerken, öte yandan seks filmleri, şarkılı melodram filmleri ve güldürülerle 1970'li yıllara gelinmiştir. 1970'li yıllarda ise sansürün etkisi artmıştır. Ancak buna rağmen Türk Sineması'nda "Toplumsal Gerçekçilik" düşüncesi ortaya çıkmıştır.²⁴⁴

Türk toplumu 1970'li yıllarda aynı zamanda televizyon ile tanışmıştır. Ancak bu tanışma Türk Sineması için pek yararlı olmamıştır. Özellikle 1974-1975'lerde televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar evlerine kapanmışlar ve televizyonun tutsağı olmuşlardır. Bu da Türk Sineması'nın yaşamını sürdürmesi için seks filmlerine tutunmasına yol açmıştır.²⁴⁵ 70'li yıllar Türk Sineması'na damgasını vuran bir diğer olay da Yılmaz Güney sineması olarak kabul edilmektedir. 1970

²⁴³ Atilla Dorsay, *Sinemamızın Umut Yılları, 1970-80 Arası Türk Sinemasına Bakışlar*, 1.b., İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989, s. 15.

²⁴⁴ Alim Şerif Onaran, *Sinemaya Giriş*, 2.b., İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları, 1999, s. 209.

²⁴⁵ Dorsay, a.g.e., s. 21.

başlarının umutsuz durumunda Yılmaz Güney Türk Sineması'na yeni bir kan vermiştir ve 1970'li yılların tümüyle Yılmaz Güney'in etkisiyle geçtiği söylenebilmektedir. Yılmaz Güney 10 yıl boyunca, Türk Sineması'nın yerellikten evrenselliğe, dar olan iç pazardan tüm dünyaya açılmasını sağlamıştır. Ayrıca Yılmaz Güney, dönemin birçok sinemacısını da etkilemiştir. Lütfi Akad ve Atıf Yılmaz bile ondan etkilenmiş ve çoğu filmlerini onun etkisiyle oluşturmuşlardır. Güney'in yanı sıra 70'li yıllarda büyük başarı kazanmış yönetmenler; Lütfi Akad, Atıf Yılmaz, Süreyya Duru, Halit Refiğ, Metin Erksan, Yücel Çakmaklı, Ertem Eğilmez, Osman Seden ve Orhan Aksoy olarak sayılabilmektedir. Tüm bunların yanında Türk Sineması 1970'li yıllar boyunca sansürün etkisi altında kalmıştır. Bu yıllarda çekilen hemen hemen tüm filmlerin sansüre uğradığı söylenebilmektedir.²⁴⁶

Tüm olumsuzlukların yanında Türk Sineması 1970'li yıllarda dışa açılma sürecini başlatmış ve sürdürmüştür. "Umut" filminin Cannes Film Şenliğinde gösterilmesiyle başlayan süreç, 1977 yılında "Endişe" filmiyle San Remo'da alınan en iyi oyuncu ödülü ve 1978 yılında "Sürü"nü Berlin'den Locarno'ya birçok festivalde ödüller almasıyla günümüze kadar devam etmiştir.²⁴⁷ "Umut" filmi, o güne kadar çok az değinilmiş olan Türk toplumundaki sınıfsal çelişkileri ve çatışmaları ele alarak, Türk Sineması'na içeriği ile de yenilik getirmiştir. Yılmaz Güney, toplumsal değişmelerin ve çatışmaların yoğunluk kazandığı bu dönemde senarist, oyuncu ve yönetmen olarak Türk Sineması'nın en önemli örneklerini vermiştir.²⁴⁸

2.0.1. Köy Konulu Türk Filmleri

Türk Sineması'nda köy filmleri diye bir akım ya da türden bahsetmek mümkün değildir. Bu tanım, toplumsal gerçekçilik olarak adlandırılan yaklaşımın içinde ele alınabilecek, Yeşilçam'ın geleneksel anlatım biçimlerinden farklı bir dille, gerçek yaşam kesitlerine dayalı, yalın bir anlatıma sahip, toplumsal sorunlara değinen yerli filmler için kullanılmıştır.²⁴⁹ Türk Sineması'nda köy yaşamının kullanımı 1930'ların ortalarında Muhsin Ertuğrul'un "Aysel, Bataklı Damın Kızı"

²⁴⁶ Dorsay, a.g.e., s. 18-20.

²⁴⁷ a.g.e., s. 22.

²⁴⁸ Gülseren Güçhan, *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması*, Ankara: İmge Kitabevi, Kasım 1992, s. 88, 89.

²⁴⁹ <http://www.ilet.gazi.edu.tr/cantek/koy.html>

filmiyle başlamıştır. Ancak 1950’li yıllara kadar köy yaşamı filmlere gerçekçi olmaktan öte bir doğa manzarası biçiminde yansıtılmıştır. Bu dönemde köy yaşamı filmlerde bir dekor olmaktan öteye geçememiştir. Ancak 1950 yılında Mahmut Makal’ın “**Bizim Köy**” adlı kitabıyla, 1952 yılında Metin Erksan’ın “**Aşık Veysel’in Hayatı-Karanlık Dünya**” filmleri ile köy gerçeği yansıtılmaya başlanmıştır.²⁵⁰ Bu filmlerle köy yaşamının sorunları, zorlukları ele alınmaya ve gözler önüne serilmeye başlanmıştır.²⁵¹ 1960’lı yıllarda ise toplumsal gerçekçilik akımının etkisiyle, yönetmenler köye toplumsal açıdan değinmeye başlamışlardır. İlk başarılı denemeler, “**Yılanların Öcü**” (1962) ve “**Susuz Yaz**” (1963) filmleriyle Erksan tarafından yapılmıştır. Erksan bu filmlerinde köyü, köydeki insanları, bu insanların dramını, sorunlarını gerçeğe en yakın ve doğru bir şekilde anlatmaktadır. Bu filmlerden sonra köy filmlerine bakış açısı değişmiş ve artık eşkıyalık-ağalık ilişkileri, ağa-ırgat çatışması, kadının çaresizliği, göçebelik ve yerleşme sorunu, toprak davası, kan davası, gelenekler, görenekler, gibi konular işlenmeye başlanmıştır.²⁵² 1970’li yıllara gelindiğinde Yılmaz Güney, köy filmlerinde ve daha genel bir çerçevede, toplumsal gerçekçi sinemada yeni bir dönem açmıştır. “**Ağır**” filmi (1971) ve başrolünü oynadığı “**Çirkin ve Cesur**” (Nazmi Özer, 1971), gerçekçi köy filmlerine yeniden bir dönüş sağlar. “**Acı Pirinç**” (Yılmaz Duru 1972), “**Cemo**” (Atıf Yılmaz, 1972), “**Bedrana**” (Süreyya Duru, 1974), “**Kara Çarşafı Gelin**” (Süreyya Duru, 1975), “**Fıratın Cinleri**” (Korhan Yurtsever, 1977), “**Açlık**” (Bilge Olgaç, 1974), “**Endişe**” (Şerif Gören, 1974) dönemin köy konulu önemli filmleridir.²⁵³ Köy yaşamının Türk Sineması’nda uzun süre gerçekçi bir şekilde yansıtılamamasının nedenlerinden biri de sansürdür. Köyde yaşanan sorunları yansıtan filmlerin sansüre uğraması, köyün tüm gerçekliğiyle perdeye yansıtılmasına karşı olunması, köy ortamının tüm sorunlardan uzak, toz pembe gösterilmesinin istenmesi uzun yıllar köy yaşamının gerçekliğinin perdeye yansıtılamamasına neden olmuştur.

²⁵⁰ Giovanni Scognamillo, “Türk Sinemasında Köy Filmleri”, *Yedinci Sanat Dergisi*, sayı: 4, Haziran 1973, s. 8.

²⁵¹ a.g.e., s. 10.

²⁵² a.g.e., s. 13, 14.

²⁵³ <http://www.ilet.gazi.edu.tr/cantek/koy.html>

2.0.2. 1970'li Yıllarda Toplumsal Gerçekçilik Etkisi

Toplumsal Gerçekçilik, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra Marksist düşüncenin sinemaya yansması olarak kabul edilmektedir. İhtilalin ardından Türk Sineması yeni bir soluk, yeni bir umut havası içinde daha önce yasak sayılan konuları ve sorunları ilk kez tutarlı olarak ele almakta, gerçekçilik çeşitli eğilim ve biçimleriyle, aynı zamanda daha bilinçli yaklaşımlarla ortaya konmaktadır.²⁵⁴ Marksist düşünce, sinemada köylülerin, emekçilerin, işçilerin konu edilmesi ile kendini göstermiştir. Ancak bu düşünce sinemada bilimsel olarak yansıtılmamış sadece bir etkilenme biçiminde olmuştur. Bu türün ilk örneği, “**Gecelerin Ötesi**” filmi olarak kabul edilmektedir. Toplumsal Gerçekçilik akımının Türk Sinema tarihi açısından önemi, o güne kadar yapılan filmlerde yansıtılmayan birtakım toplumsal konuların bu akımla birlikte yansıtılmaya başlanmış olmasıdır.²⁵⁵ Toplumsal Gerçekçilik akımının en önemli etkilerinden biri de, sinemanın sadece eğlencelik bir araç değil, aynı zamanda seyircisine bireysel ya da toplumsal pek çok mesajı iletebilen bir araç ve sanat olduğunu gösteren yolu açmasıdır.²⁵⁶ Toplumsal Gerçekçilik düşüncesi içinde çekilen filmlerin başında Zeki Ökten'in gerçekleştirdiği doğuda hayvancılıkla geçinen aşiretlerin sorunlarına eğilen “**Sürü**” (1978); Yaşar Kemal'in “**Teneke**” adlı büyük öyküsünden Erden Kıral'ın sinemaya uyarladığı ve Çukurova'da çeltik ekiminin ortaya çıkardığı sorunları inceleyen “**Kanal**” (1978); Türkiye'de büyük şehirlerdeki serseri çocukların durumunu yansıtan Ömer Kavur'un yapıtı “**Yusuf ile Kenan**” (1979); dinsel geleneklerin çağdışı yanlarını ve bunun ekonomik zorlamalarla tutarsız yönelimlere yol açtığını vurgulayan Atıf Yılmaz'ın filmi “**Adak**” (1979), doğuda cehaletin ve çağ dışında kalan geleneklerin yol açtığı felaketleri sergileyen Korhan Yurtsever'in “**Fırat'ın Cinleri**” (1978); filmleri gelmektedir.²⁵⁷

2.0.3. Ulusal Sinema

1970'li yıllar Türk Sineması'na damgasını vuran akımlardan biri de, Ulusal Sinema anlayışı olmuştur. Bu akım, 1966-67 yıllarında ortaya çıkmıştır ve bu akımın kuramcısı da **Halit Refiğ** olarak kabul edilmektedir. Bu akımın temel görüşü, Türk

²⁵⁴ Neşe Kaplan, *Aile Sineması Yılları 1960'lar*, 1.b., İstanbul: Es Yayınları, Ocak 2004, s. 75.

²⁵⁵ Mesut Uçakan, *Türk Sinemasında İdeoloji*, 1.b., İstanbul: Düşünce Yayınları, 1977, s. 23-25.

²⁵⁶ Güçhan, a.g.e., s. 88.

²⁵⁷ Alim Şerif Onaran, *Lütfi Ömer Akad'ın Sineması*, İzmir: Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1977, s. 210, 211.

Sineması'nın kendine özgü, Batı sinemasıyla kıyaslanamayacak ve onun ölçütleriyle ele alınamayacak sanatsal, toplumsal özellikleri olan bir sanat alanı olduğu ve sinemanın Türk halkının beğeni ve isteklerine göre şekillenmesi gerektiğidir.²⁵⁸ Bu akımın kısa tarihçesi ise şöyledir: 1960 Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde siyasal yetke değişimiyle birlikte Aydın ve sanatçılar için görece liberal bir ortam oluşmuştur. 1961 yılında **Yılanların Öcü** (Metin Erksan) halk tarafından büyük ilgi görmüş, sansür engeline takılmış ancak cumhurbaşkanı desteği ile gösterime girmeyi başarmıştır. Bu, sinemanın Türkiye'de siyasal yetke tarafından, halk üzerinde çok etkili bir iletişim aracı oluşunun farkında olduğunu gösteren bir örnek olarak kabul edilmektedir. 1964 yılında **"Susuz Yaz"** (Metin Erksan) filmi Berlin Uluslararası Film Festivali'nde Altın Ayı ile ödüllendirilir. Türk Sineması için ilk önemli ödülle birlikte Türkiye'de aydınlar arasında Türk Sineması olgusu üzerine ilk tartışmalara başlanmıştır. Bu tartışmalar sonucu siyasal yetke, Türk Sineması'na ilk defa ilgi göstermiş ve 1. Sinema şurası yapılmıştır. Ulusal Sinema taraftarları ile Batı sineması taraftarları arasında fikir ayrılıkları bu toplantı sonucu belirginleşmiştir. 1965 yılında yönetmeni Metin Erksan tarafından yapımcılığı da üstlenilen ve Ulusal Sinemanın en iyi örneği sayılan **"Sevmek Zamanı"** filmi bir türlü gösterime giremez. Böylelikle özgün ve kişisel yapıtları hasılat getiremeyen Ulusal Sinema Akımı ve onu destekleyen yönetmenleri yavaş yavaş seyircinin, salon sahiplerinin ve yapımcıların baskısına boyun eğmeye başlar. Bu sırada renkli sinemanın Türkiye'ye gelişi de seyirci için ilginç bir yenilik olmuştur. 1965-67 yılları arasında ulusal konularda film yapanların eserleri maliyeti ucuz olduğundan dolayı siyah-beyaz film negatifi ile çalışılmıştır. Tam o sırada yeni gelen renkli filmler halk için daha çekici olmuştur. Bu sırada dış piyasaya yönelik ortak yapımlar çoğalınca ulusal temaları olan filmlerin yapımı zorlaşmıştır. 1966 yılında Türk Sinematek Derneği kurulur. Türk Sineması'na ve ulusal konuların işlenmesine karşı olan bir entelektüel grup önderliğinde Batı filmleri gösterimleri başlatılmıştır. 1967 yılında ise sosyal ilişkiler ve ekonomik yönleri de ortaya koyan filmlerin en etkileyici örneklerinden olan **"Hudutların Kanunu"** (Lütfi Akad) yapılmıştır. Aynı yıl Güzel Sanatlar Akademisi bünyesinde Türk Film Arşivi kurulmuş, sonradan neredeyse tüm Türk Sineması'nın

---

²⁵⁸ Dorsay, a.g.e., s. 63, 64.

tarihsel birikimini koruyacak bir kurum, **Sami Şekeroğlu**'nun çabaları ve Ulusal Sinemacı yönetmenlerin desteğiyle oluşturulmuştur.²⁵⁹

Bu akıma göre, Türk Sineması'nın Türk insanının bin yıllık kültürünün oluşturduğu davranış biçiminin, sorunlarının yansıtıldığı bir görsel anlatım aracı olması gerekmektedir. Yani Türk Sineması'nın Türk toplumuna özgü bir sinema olması gerektiği vurgulanmaktadır. Türk toplumunun Orta Asya'dan getirdiği kültürü, kendi bünyesinde erittiği ve İslam kültürüyle de birleştirerek geleneklerin ağır bastığı bir ortamda belirli siyasal ve toplumsal bilince ulaşmış, ekonomik sorunlarını da bu bilinç içinde çözümleyen tavrını tüm bunlara göre ortaya koyan bir toplum olduğu savını ortaya atmışlardır. Öte yandan Ulusal Sinema akımını çarpıtan bir sav olarak Milli Sinema görüşü ortaya çıkmıştır. Milli Sinema görüşü ise Türk insanını milliyetçi ve İslamcı bir anlayış ile ele almaktaydı. Ulusal Sinema akımının ilk örnekleri; **“Harem’de Dört Kadın”** (Halit Refiğ), **“Bir Türk’e Gönül Verdim”** (Halit Refiğ), **“Sevmek Zamanı”** (Metin Erksan), **“Kuyu”** (Metin Erksan), **“Yedi Kocalı Hürmüz”** (Atıf Yılmaz), filmleri olarak sayılmaktadır.²⁶⁰ Ulusal Sinema Akımı 1961-65 yılları arasında oluşmuş, 1967-69 yıllarında zirveye ulaşmış ve 1975-77 yıllarında akımın başlıca yönetmenlerinin ticari filmler yapmaya başlamaları ya da sinemayı bırakmaları gibi nedenler yüzünden sona ermiştir.²⁶¹

²⁵⁹ Ali Murat Akser, “Ulusallık Arayışında Bir Yaratıcı: Metin Erksan’ın Sevmek Zamanı”, **Türk Film Araştırmalarına Yeni Yönelimler**, sayı:1, Deniz Derman (haz.), İstanbul, 2001, s. 99, 100.

²⁶⁰ Onaran, **Sinemaya Giriş**, s. 231-233.

²⁶¹ Akser, a.g.k., s. 101.

2.1. FİLM İNCELEMELERİ

Araştırmada, dini içerik açısından zengin olması nedeniyle, 70'ler dönemi Türk Sineması köy filmi örnekleri seçilmiştir. Filmler, dini içerikleri açısından incelenmiştir. Tezin birinci bölümde açıklanan, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançları ile, İslamiyet inancının tüm öğeleri ortaya konmaya çalışılmıştır. 70'ler dönemi Türk Sineması köy filmlerinden, içinde en çok dini öğe barındıran on iki film seçilmiştir. Bunlar, “Açlık”, (Bilge Olgaç), “Adak”, (Atıf Yılmaz), “Ağrı Dağı Efsanesi”, (Memduh Ün), “Cemo”, (Atıf Yılmaz), “Ezo Gelin”, (Feyzi Tuna), “Gökçe Çiçek”, (Lütfi Ömer Akad), “Irmak”, (Lütfi Ömer Akad), “Kara Çarşafli Gelin”, (Süreyya Duru), “Kara Peçe”, (Memduh Ün), “Kuma”, (Atıf Yılmaz), “Sultan Gelin”, (Halit Refiğ), “Toprak Ana”, (Memduh Ün) filmleridir. Filmlerin ortak özellikleri, hepsinin köyde geçmesi ve köy yaşantısını yansıtmalarıdır. Filmlerdeki olay örgüsüne bakılacak olursa, genellikle köylü-ağa çatışmasının konu alındığı görülmektedir. Karakterler ise, ya ağaya karşı çıkmaya çalışan köylüler, ya da töreler altında ezilen kişilerdir.

2.1.0. "AÇLIK", (Bilge Olgaç, 1974)

Filmin Adı : Açlık

Filmin Yapım Yılı : 1974

Yönetmen : Bilge Olgaç

Senaryo : Bilge Olgaç

Oyuncular : Türkan Şoray, Mehmet Keskinoglu, Mümtaz Ener

Yapımcı : Fethi Oğuz

Yapım : Funda Film

Süre : 79 dk.

Filmin Konusu : Meryem yedi çocuklu bir ailenin kızıdır. Geçinemedikleri için annesi onu para karşılığında köyün ağasının yanına yaşama olarak verir. Yıllar geçer, Meryem büyür. Ağa'nın diğer çalışanlarıyla birlikte evde, tarlada çalışır. Bir gün ağa onu tarlaya giderken görür ve evde çalışması emrini verir. Evde çalışan üç kadın daha vardır. Ağa bir gün Meryem evde yün atarken odaya gelir ve ona tecavüz eder. Meryem karşı koymaya çalışır ancak başaramaz. Hasan ise babasıyla birlikte yaşayan fakir bir köylüdür. Annesi öldükten sonra babasıyla mağdur duruma düşmüşlerdir. Bir gün otururlarken babasına evlenmek istediğini söyler ancak babası çok fakir olduklarını ve kimsenin onlara kız vermeyeceğini söyler. Hasan ısrar eder. Bunun üzerine babası ağaya akıl danışmaya gider. Ağa da evdeki kızlardan birini alabileceğini söyler. Meryem ise ağadan kurtulmak için Hasan'la evlenmeyi kabul eder. Hasan onu alır ve eve getirir. Meryem fakir olmalarına rağmen kendi evi, kendi düzeni olduğu için çok mutludur. Evi çekip çevirmeye başlar. Köyde kuraklık vardır. Köylüler belirli periyotlarla yağmur duasına çıkarlar. Bir oğulları olur. Kuraklık sürer ve tarlada ekin büyümmez. Durumları iyice kötüye gider. Ellerindeki tek öküzü de kesmek zorunda kalırlar. Bir bebekleri daha olacaktır. Hasan durumlarını düzeltmek için çalışmaya kasabaya gider. Yağmur duaları sürer ancak yağmur yağmaz. Meryem çocukları aç kalınca, bir gece Ağa'nın evine gider. Gece elinde bıçakla odasına girer ve kızlığını almasının bedeli olarak ondan yiyecek ister. Bir sepet dolusu yiyecek alır zorla ve eve getirir. Onu gören diğer köylüler eve saldırıp kapıyı kırarlar. Yemeklere hücum ederler. O çocuklarını doyurmak için yemeklerden birazını saklamaya çalışır ancak köylüler ona saldırırlar, kafasına vurup bayıltırlar. Küçük çocuk ise köylülerin altında ezilir.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Kına: Hasan, filmin başında babasına söylenirken babası; “Babanım baban, ölürsem kına yakarsın gayri yanına berine.” der. Kına yakılması, Türklerin Şamanizm inancından günümüze kalan davranış biçimlerinden biridir. Eski Türkler, kına yakarak kara iyelerden, kötü ruhlardan korunacaklarına inanmaktaydılar. Ayrıca kına, adanmışlık simgesi olarak da kullanılmaktaydı.

Mavi Boncuk: Meryem’in boynunda üç dizi mavi boncuktan yapılmış kolye vardır. Günümüzde nazara karşı korunmanın en yaygın biçimi, mavi boncuk kullanmaktır.

Yağmur Duası: Köyde kuraklık başlayınca köylüler çareyi yağmur duasına başvurmakta bulurlar. Ve tüm köy film boyunca beş kez yağmur duasına çıkar. Köyün imamı önde, erkekler onun arkasında, en arkada da kadınlar ve çocuklar köyün yüksek bir tepesine kayaların üzerine çıkarlar. Ellerini bir havaya doğru dua eder gibi kaldırır avuçlarını yukarıya doğru açarlar, bir tam tersi avuç içleri yere gelecek şekilde aşağıya doğru indirirler. Bu davranışın temeli yağmurun yağışının taklit edilerek ruhların kandırılmak istenmesine dayanır. Şamanizm döneminde insanlar ruhları şaşırtmak için değişik yollar denemekteydiler ve bu yollar arasında en çok kullanılanlardan biri de olması istenen olayın taklit edilmesidir.

Giden Kişinin Arkasından Su Dökülmesi: Hasan kasabaya çalışmaya giderken Meryem arkasından bir kap dolusu su döker. Bu inanç, Su Kültü’nden günümüze kalmış bir inançtır. Yola giden kişinin arkasından su dökülerek, o kişinin işinin rast gideceğine inanılmaktadır.

Filmde İslamiyet İnançının İzleri

Zina: Ağa, Meryem’e saldırır ve zorla onunla birlikte olur. İslamiyet kurallarına göre, nikahsız cinsel ilişkide bulunmak kesinlikle yasaktır.

Örtünme: Film boyunca Meryem’in başı örtülüdür.

Allah İnancı: Hasan babasına evlenmek isteğini söylemeye çalışırken annesinin ölümünden bahseder. Babası ne demek istediğini anlamaz; “Ne geveleyip duruyon oğlum, Allah’ın takdiri böyleymiş. Göçüp gidiverdi.” der. Hasan da; “Annem öldükten sonra ikimiz de per perişan olduk, şu evin haline bak. Allah kahretsin, Allah kahretsin.” der.

Yağmur duasına çıktıkları halde yağmur yağmayınca Hasan; “Allah kahretsin. Yalvara yakara dilimizde tüy bitti. Bu Allah da sağır mı ne?” diyerek isyan eder. Meryem ise “Tövbe de Hasan tövbe de.” diyerek onu uyarır.

Hasan fakirlikten, her gün bulgur yemekten bıkmıştır. “Allah kahretsin, içim dışım bulgur kesti.” diyerek bıkkınlığını dile getirir.

Meryem’in oğlu, Meryem’in dağlardan topladığı otlardan yaptığı yemeği beğenmeyince Hasan’ın babası; “Fesuphanallah, fesuphanallah.” diyerek çocuğa tepkisini dile getirir.

Aç kaldıkları için Meryem ve babası öküzlerini kesmeyi teklif ederler ancak Hasan istemez. Tartışır ve Hasan; “Allah’ın cezaları.” deyip odadan çıkar.

Köyde kıtlık olduğu için köyün erkekleri kasabaya çalışmaya giderler. Giden birinin eşine köylüler; “Allah kavuştursun.” diyerek kadını teselli ederler.

Meryem tarlada çalışırken bir yandan da Allah’a yalvarır: “Allah’ım bir damla düşür şu toprağıma. Ne olur Allah’ım bir damla. Çoluğumu çocuğumu aç koma. Güzel Allah’ım çocuklarıma acı. Şu hastalıklı bebeme acı. Allah’ım bir damla düşür şu toprağıma. Ne olur.”

Meryem, ağadan getirdiği yiyeceklere köylülerin saldırmasını engellemeye çalışır. “Allah aşkına durun ne olur.” diye bağırır ancak köylülerin gözü dönmüştür ve onu öldürürler.

Tövbe Etmek: Hasan babasına evlilik konusunu açmaya çalışırken babası kendisini evlendirmek istediğini zannedip; “Tövbe de ulan, tövbe de.” diyerek karşı çıkar.

İmam Nikahı: Hasan, Meryem’i Ağa’nın evinden alıp kendi evine getirince Meryem gece tam yatacakken “İmam gelecek mi?” diye sorar. Hasan koşup babasına haber verir. Babası gelir, ellerini yukarı doğru açıp Arapça birtakım dualar okur ve “Allah kabul etsin.” diyip onları nikahlar.

Namaz Kılmak: İmam nikahından önce Meryem odasında namaz kılar. Babası yanına gelip; “Allah kabul etsin.” der.

Genel Değerlendirme

Açlık filmi, ağalık sistemine karşı tek başına ayakta kalmaya çalışan bir kadının dramını anlatır. Bu film, Anadolu’nun fakir bir köyünde geçer. Türkan Şoray’ın oynadığı Meryem karakteri haricinde, köyde ağaya karşı gelebilen kimse yoktur. Tüm köy ondan çekinir ve haklı ya da haksız olup olmadığına bakmadan

onun dediği, istediği her Şeyi yaparlar. Meryem kk yaŐtan itibaren birçok haksızlığa uğramış, ailesinden ayrılmıŐ, tecavüze uđramıŐtır ancak gerçek tepkisini anne olduktan sonra, çocukları a kaldıktan sonra ortaya koyabilmiŐtir. Hasan ise çok zayıf, isteklerini yerine getiremeyen, biraz da safça bir karakter çizer. Normal Őartlarda Meryem gibi güzel bir kadınla evlenmesi mümkün değildir ancak Meryem ağanın yanaşması olduğundan ve ağadan kurtulmak istediğinden Hasan'la evlenmeyi kabul eder.

Filmde genel olarak İslamiyet inancının izleri ağır basmaktadır. Hasan ve babası İslamiyet'in tüm kurallarını yerine getiren, dindar insanlardır. Meryem, ağanın evinde daha rahat giyinirken, çoğu zaman rtnmezken, evlendikten sonra İslami kurallara göre örtünmeye ve giyinmeye başlar. Filmde İslamiyet ncesi inançlardan; Su Kültü'nden günümüze kalan, yolcunun arkasından su dökülmesi, Şamanizm inancından kalan yağmur duası, kına yakılması, Totemizm inancından nazar ve mavi boncuk kullanımı vardır. Filmde bulunan İslamiyet inancındaki uygulamalar ise; namaz kılınması, imam nikahı, Allah inancı ve İslami kurallara göre rtnmedir.

Filmde dini inançların göstergesi olarak en çok kullanılan ge, Allah szcgdr. Allah, Tanrı'nın İslamiyet dinindeki adıdır. Filmin büyük bir bölümünde, kişiler arasında geçen diyaloglar arasında Allah szcg birçok kere kullanılmıştır. Filmde bulunan, ancak sadece birçok Türk filmde kullanılan, az görülen bir dini ge ise Yağmur Duasıdır. Yağmur Duası günümüze Şamanizm inancından kalmıştır. Şamanizm inancındaki Türkler, Yada Taşı dedikleri kutsal bir taşa inanmaktaydılar ve bu kutsal taşın istedikleri zaman yağmur yağdırabildiğine, fırtına çıkarabildiğini düŐünmekteydiler. Yada Taşı ile yapılan ayinde birtakım ritüeller de uygulamaktaydılar. Bu ritüeller günümüze Yağmur Duası olarak ulaşmıştır. İslamiyet'in de kabulüyle, Yağmur Duası uygulaması İslami motiflerle de süslenmiş, içine İslami dualar, namaz ve bunun gibi uygulamalar da eklenmiŐ ve değişmiştir. Filmin dini açıdan en önemli özelliklerinden biri bu yağmur duası ritüelidir. Ayrıca filmdeki Yağmur Duası ritüelinin içerisinde, Şamanizm inancından kalma, birtakım taklitler yaparak ruhları kandırmak davranıŐı da vardır. Filmde duayı yapan insanlar, avuçlarını açıp gökyüzüne doğru çevirerek, sonra da yere doğru çevirerek yağmurun yağışını taklit etmişlerdir. Bu davranışla ruhlara yol göstermekte, ve bir bakıma onları kandırmaktadırlar.

Filmde İslamiyet inancının yansıması olarak namaz kılınması, örtünme, imam nikahı kısılması da vardır. Bunlar her Müslüman'ın yerine getirmesi gereken yaptırımlardır. Filmde İslamiyet inancına aykırı olan bir davranış ise; tecavüzdür. Ağa, Meryem'e tecavüz eder. Ancak bu İslamiyet'teki en büyük günahlardan biridir. Ayrıca birçok kez yağmur duasına çıktıktan sonra, hala yağmur yağmaması üzerine Hasan, "Bu Allah da sağır mı ne?" diyerek Allah'a karşı çıkmıştır ancak Meryem onu uyarmış ve ona tövbe ettirmiştir.

Filmde İslamiyet inancı öncesi dini inançlar ile İslamiyet inancı arasında çok büyük bir uçurum bulunmamaktadır ancak Allah sözünün çok fazla kullanımıyla İslamiyet biraz daha üstün gözükmektedir. Yağmur duası, kına, giden kişinin ardından su dökülmesi ve mavi boncuk kullanımı tamamen geçmiş inançlardan günümüze kalan pratiklerdir.

2.1.1. “ADAK”, (Atıf Yılmaz, 1979)

Filmin Adı	: Adak
Filmin Yapım Yılı	: 1979
Yönetmen	: Atıf Yılmaz Batıbeki
Senaryo	: Başar Sabuncu
Oyuncular	: Tarık Akan, Necla Nazır, Yaman Okay, Erol Keskin
Yapımcı	: Atıf Yılmaz Batıbeki
Yapım	: Yeşilçam Film

“1962/1964 yılları arasında Erzincan’ın Kargın ilçesinin Peritli köyünde geçen bir olaydan uyarlanmıştır.”

Filmin Konusu : Adak filmi, 1960’lı yıllarda, Erzincan’ın köyünde yaşanmış bir olaydan esinlenilerek çekilmiş bir filmidir. Mümin, ailesi olmayan fakir bir delikanlıdır. Gülbahar isimli bir kızı sever. Annesi yerine saydığı Durdu’yu kızı istemeye gönderir ancak Gülbahar’ın babası kızını Mümin’e vermez. Bunun üzerine onlar da kaçarlar. Mümin’in bir yakınının yanına giderler. İmam nikahları kıyılır. Mümin evini geçindirebilmek için birçok işte çalışır. Tarlada çalışır, taş kırıcılığı, hamallık yapar. İbrahim adında bir oğulları olur. Bu arada Gülbahar’ın annesi ölür ve babası yalnız kalır. Durdu, onları affetmesi için Gülbahar’ın babasıyla konuşur ve babanın yanına taşınırlar. Mümin Adana’ya pamuk işçiliğine gider. Arkadaşlarıyla birlikte biriktirdikleri parayla altın almak için şehre giderler. Gece içlerinden birinin altını çalınır ve o kişi de Mümin’i suçlar. Jandarma Mümin’i tutuklar, hapse atar. Mümin hapishanede sürekli namaz kılar ve bir gün namaz kılarken bu iftiradan kurtulduğu takdirde yeni doğacak çocuğunun erkek olması halinde çocuğunu kurban edeceği konusunda adakta bulunur. Mümin’in masum olduğu anlaşılır ve Mümin hapisten çıkar. Gülbahar hamiledir. Mümin doğacak çocuğun kız olması için sürekli dua eder ancak çocuk erkek olur. Adını Mızrap koyar. Bu sırada köyde büyük bir kuraklık vardır. Tüm köy yağmur duasına çıkar ancak yine de yağmur yağmaz. Mümin tüm bu olanların kendi yüzünden gerçekleştiğini, adağını yerine getirmedeği için olduğunu düşünür, vicdan azabı çeker. Ve sonunda çocuğunu kurban eder ve tutuklanır.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Kurban Edilecek Hayvanın Süslenmesi: Mümin, filmin ilk sahnesinde, kurban edilecek koçu süsler, koçun boynuzlarını ve alnını mavi boncuklarla, püsküllerle kaplar. Koçun boynuzlarını altın yaldızla boyar.

Muska Takılması ve Ateş Kullanımı: Filmin başında üç dört yaşlarında bir erkek çocuğa muska takarlar. İlk olarak çocuğu ateş üzerinde çevirirler daha sonra yaşlı bir dede okuyup üfler ve çocuğun boynuna muskayı takarlar. Muska büyü niteliği taşıyan bir uygulamadır ve burada ateşin kullanılması, Ateş Kültü'nden günümüze kalan bir uygulamadır.

Mümin'in kurban ettiği oğlunun boynunda da üçgen, deriden yapılmış bir muska vardır.

İmam Nikahı Sırasında Anahtar ve Bıçak Kullanımı: İslami inanca göre yapılan imam nikahı töreninde geline Türklerin eski inançlarından kalma birtakım pratikler uygulanır. Nikah sırasında Gülbahar kendine bir vekil tayin ettikten sonra odada bir kadınla yalnız kalır. Kadın; ilk önce Kuran-ı Kerim'i alıp öper ve alnına götürür sonra Gülbahar'ın başının üzerine koyar. "Kötü laf diyenin ağzı dili kilitlensin." der. Gülbahar'ın ağzına, dişlerinin arasına ise büyük bir anahtar sıkıştırır. "Büyüler bozulsun." der. Son olarak da Gülbahar'ın eline metal büyük bir bıçak verir. Bu uygulamalar günümüze Demir Kültü'nden kalan pratiklerdir.

Yağmur Duası: Köyde kuraklık olunca bir gece Mümin köyün yaşlı dedesinin evine gider. Dedeyi uyandırır ve; "Duaya mı çıkaydık acep. Allah rahmetini esirgemeye dua hikmetiyle" der. Dede ise; "Yağmur yağdırmaya bu zamanda duanın gücü yeter mi a oğul?" der. Mümin; "Allah'a hoş gelir de olur ki." Dede; "İyi peki bir zaman da o umutla idare ederiz hiç değilse." der.

Tüm köy yağmur duasına çıkar. Köyün en yaşlı saygın dedesi en önde, onun arkasında imam, en arkada da köylüler dizilmiştir. En önde duran dedenin önünde rahle üzerinde büyük bir kılıç vardır. Dede kılıcı eline alır ve havaya kaldırır, gezdirir. Camiden çıkarlar en önde dede, arkasında imam, en arkada da köylüler, kadınlar, çocuklar köyün yüksek bir tepesine doğru ilerlerler. Bir yandan da "Allah-ü Ekber" diye bağırlar. Dağa çıkarlar, yüksek bir tepede dururlar. İmam Arapça dualar okur. Dua bitince herkes Amin der. Sonra hep birlikte orada namaz kılarlar. Akşam olur Mümin namaz kılmaya devam eder. Sabah olunca Gülbahar onu aramaya gelir ve onu duanın yapıldığı tepede namaz kılarırken bulur.

Yağmur duası aslen Türklerin eski inançlarından günümüze kalmış bir uygulamadır. Ancak Türkler bu uygulamayı İslamiyet inancıyla birleştirmiş ve bu pratiğe İslamiyet'in bazı uygulamalarını eklemişlerdir. Günümüzde de bu pratik, İslamiyet öncesi inançlar ve İslamiyet inancıyla harmanlanmış bir bütün olarak uygulamaktadırlar.

Kurşun Dökülmesi: Gülbahar'la Mümin'in büyük çocukları İsmail hasta olur. İyileşmesi için çocuğa kurşun dökerler. Bir kadın elinde su dolu bir tepsi tutar. Tepsinin içinde ekme, bıçak ve küçük taşlar da vardır. Kızgın kurşunu kepçeyle bu suyun içine dökerler. Kadın; "İyi olacak inşallah tasalanma oğlum." diyerek avutur Mümin'i. Burada da Ateş, Su, Taş, Demir Kültlerinin örneklerini görmekteyiz.

7. ve 40. Günlerin Kutsallığı: Mümin'e sorgu sırasında polis; "Madem adadın, doğar doğmaz niye kesmedin?" diye sorduğunda Mümin; "40'ı dolmadan kesilir mi? Günah." diyerek cevap verir.

Filmde İslamiyet İnancının İzleri

Kurban Bayramı: Yaşlı dede yanındaki küçük çocuğa kurban bayramıyla ilgili bilgi verir: "Bu bayram tek mil İslam dünyasında meleküt alemi de dahil Allah-u Ekber sedalarıyla zerrelere kürelere habelerden kubbelere kadar tevhit şimşekleri çaktıran müminlerin bayramıdır. Bu bayramın bayram oluşu da şöyle ki, oğlu bir yaşını tamamladığında vahiy ilahi gelir Hz. İbrahim'e."

Gülbahar hamile iken Mümin Kurban Bayramı ile ilgili kitaplar okur. "Bu bayramın hikmeti şöyle ki, İbrahim Aleyhisselam bıçağı çocuğun boğazına çaldığında da bıçak kesmiyor. Taşa çalıyor, taşı kesiyor. Onun üzerine bıçak dile geliyor. "Ya İbrahim beni niye böyle üzersin" diyor. Onun üzerine Cebrail geliyor gökten, Cebrail koçu getirdiğinde de."

Mümin bir Kurban Bayramında, çalıştığı evin sahiplerinin koçunu kurban eder. İlk olarak koçun gözlerini bağlar ve sonra da koçu kurban eder. Bu sırada evin hanımı; "Doğum ne zaman?" diye sorar. Mümin: "Bir haftaya kadar inşallah." diyerek karşılık verir. Evin hanımı: "Bana bak hastaneye falan götürmeyi ihmal etme, öyle ebeyle falan." diyerek onu uyarır. Mümin: "Allah verir, Allah alır." diyerek yapacağı bir şey olmadığını ima eder.

Örtünme: Film boyunca röportajlardaki kadınlar haricindeki tüm kadınların başı örtülüdür.

Allah İnancı: Filmin başında Mümin'i tanıyan kişilerle yapılan röportajlar sırasında komşusu; "Babayiğit adamdı, yukarıda Allah var." diyerek yorumda bulunur.

Mümin evlendikten sonra evlerinde kaldıkları yakınlarının yanından ayrılırken "Allah'ın rızıkı tükenmez." der.

Mümin tarlada işçi olarak çalışırken yanındaki biri; "Aferin her daim şükretmeli, varlık da yaratandan, yokluk da." diyerek onu takdir eder.

Mümin'in annesi yerinde olan Durdu Bacı, Gülbahar'ın babasıyla onları affetmesi için konuşur. "Allah sana uzun ömür versin Beşir, düşmanlık gütmenin kimseye yaradığı görülmemiş. Bir başına kalakaldın bak. Var git geri çağır çocukları, sana hem sevaptır hem de hayır."

İlk bebekleri doğar. Ebe; "Topuz gibi bir oğlan oldu, Allah analı babalı büyütsün inşallah." der.

İkinci çocuğu için Mümin karısına; "Kız olur inşallah." der.

Mümin namaz kılarken de "Kız olsun Allah'ım." diyerek sürekli dua eder.

Yaşlı dede Kurban Bayramı'nın hikayesini anlatırken; "Allah önce bir kuraklık verdi." der.

İmam Nikahı: Mümin'in annesi yerindeki Durdu Bacı, Gülbahar'ı babasından ister ancak kızın babası vermez. Bunun üzerine Mümin ile Gülbahar kaçarlar. Bir yakınlarının yanına sığınır. Yakınları; "Sabah imamı çağıralım. Yaramaz bir iş yapmadınız ya." der. Mümin de; "Tövbe ne demek." diyerek cevap verir. Sabah imam gelir. "Kızım, dini nikahını kıymak için Ahmet oğlu Kenan'ı şahitler huzurunda vekil tayin ettin mi?" Gülbahar: "Ettim." dedikten sonra hoca ve yanındaki tüm erkekler Gülbahar'ın yanından başka bir odaya geçerler. Gülbahar odada bir kadınla yalnız kalır. Kadın; ilk önce Kuran-ı Kerim'i alıp öper ve alnına götürür sonra Gülbahar'ın başının üzerine koyar. "Kötü laf diyenin ağzı dili kilitlensin." der. Gülbahar'ın ağzına, dişlerinin arasına ise büyük bir anahtar sıkıştırır. "Büyüler bozulsun." der. Son olarak da Gülbahar'ın eline metal büyük bir bıçak verir.

Diğer odada ise hoca dua okur. "Allah'ımızın emriyle Peygamberimiz Muhammed Mustafa Sallallahü aleyhü ve sellem efendimizin kavliyle imamımız imamı azam hazretlerimizin istihadiyle iki bin lira mihri müeccel bin lira mihri muaccal olmak üzere Beşir kızı Gülbahar'ı vekaletin hasebiyle Ahmet oğlu Mümin'e şahitler huzurunda helalliğe zevceliğe verdin mi?" "Verdim." Daha sonra aynı

Mümin için söylenir. “Kabul ettin mi?” “Ettim.” İmam: “Allah için bu nikaha şahit oldunuz mu?” “Olduk.” “Şahitlerin şehadetiyle, vekillerin vekaletiyle ben dahi bu nikahı kıydım. Amin. Euzubillahiminiseytanirracim Bismillahirrahmanirrahim” diyerek Arapça dualarına devam eder.

Abdest Almak: Mümin nikahtan sonra abdest alır ve namaz kılar.

Mümin hapisshanedeyken elini duvara sürerek teyemmüm abdesti alır. Elini önce duvara sonra yüzüne, kollarına sürer. Daha sonra da olduğu yerde namaz kılar.

Namaz Kılmak: Mümin nikahtan sonra gerdeğe girmeden önce namaz kılar.

Mümin çalışmak için Adana’ya pamuk toplamaya gider. Orada tarlada namaz kılarken bir adam yanına gelir ve; “Hadi burası tarla. Mescit değil, hem kitapta yeri var, bir çalışma iki namaz eder diye.” diyerek namaz kılmasını engeller.

Mümin hapisshaneden çıktıktan sonra doğacak çocuğunun kız olması için gece gündüz sürekli namaz kılıp Allah’a yalvarır.

Cenaze Töreni: Gülbahar’ın annesi ölür. Cenaze töreninde İmam Arapça dualar okur. Cenaze kefenine sarılmış tabut içindedir. Tabuttan çıkarılıp kefenle mezara konur ve üzerine toprak atılır.

Sünnet: Gülbahar’la Mümin’in ilk çocukları sünnet olur. Düğün yaparlar. Çocuğun giysisinin üzerinde “Maşallah” yazısı vardır.

Günah: Mümin Adana’da tarlada çalışırken arkadaşlarıyla birlikte biriktirdikleri paralarla altın alırlar. Daha sonra bir adamın altını çalınır ve Mümin’e iftira atarlar. Jandarma gelir Mümin’i götürür. Bu sırada Mümin’in bir arkadaşı “Yapma yahu günahı.” diyerek Mümin’i suçlayanları uyarır.

Mümin oğlunu kurban etmediği için köyde olan bütün kötülüklerden kendini sorumlu tutar. Hatta oğlu İbrahim hastalandığında da; “Bu da mı benim günahımı çekiyor şimdi tekmi köy halkıyla.” diyerek hayıflanır.

Gülbahar çocuğa yemek yedirmeye çalışırken Mümin eve gelir. Gülbahar çocuğun midesinin küçüldüğünü hiçbir şey yemediğini söyleyince Mümin; “Günahı, vebali bir benim boynuma mı?” diyerek sitem eder.

Ezan Okunması: Mümin hapisshanedeyken hüccresinin camından cami minaresi gözüktür. Mümin de sürekli minareye bakar ve o sırada ezan okunur.

Adak: Mümin hapisshanedeyken namaz kılarken; “Bundan sonra bir oğlum daha olursa...” diyerek suçlu olmadığı anlaşıldığı takdirde yeni doğacak oğlunu kurban edeceğine dair adakta bulunur.

Mümin oğlunu adağı için kurban eder. İlk önce çocuğa abdest aldırır. Daha sonra kendisi namaz kılar. Çocuğun gözünü bağlar, çocuğu küçük bir ağacın altına yatırır dua edip bir bıçakla çocuğun boynunu keser.

Cinayet işlendikten sonra o zamanın ağır ceza reisiyle yapılan röportaj sırasında kadın; “Adak adadım ve oğlumu kurban ettim dedi. Tabi ben buna inanmadım. Çünkü dinimizde böyle bir şey yoktur.” der.

Sorgulama sırasında Mümin; “Adağım vardı, bu iftiradan kurtulursam diye.” diyerek ifade verir.

Doğan Çocuğun Kulağına Ezan Okumak: Mümin ikinci oğlu doğduğunda çocuğu kucığına alır ve çocuğun kulağına ezan okur. Sonra da çocuğun ismini kulağına fısıldar.

Camide Vaaz Verilmesi: Camide erkekler vaaz dinlerler. Caminin hocası; “Evladımız, malımız mülkümüz bizi Allah korkusundan mahrum etmesin. Her ahdinize vefa eyleyiniz. Emir, yasak ve bilhassa adaktan her vacibe riayet ediniz. Ve biliniz ki bir günahkar teknil bir köyü kirletir, Allah’ın gazabına layıktır. Ama ne zaman ki o nadim olur, ahdını yerine getirir ve tövbe eder, Allah rahimdir bağışlar.” şeklinde vaaz verir.

Genel Değerlendirme

Adak filmi, gerçek bir olaydan uyarlanmış, ve tümüyle din çatısı üzerine kurulmuş bir filmidir. Film, Erzincan’ın bir köyünde geçer. Ancak filmin belgeselci bir yaklaşımı da vardır. Gerçek bir olaydan esinlendiği için, olayın gerçekleştiği dönemde olayla ilgili kişilerle yapılan röportajlar filmin arasına girer. Dönemin ağır ceza reisi, Mümin’in komşuları, işvereni gibi Mümin’le ve olayla ilgisi olduğu düşünülen kişilerle röportajlar yapılmıştır. Mümin, son derece dindar bir kişidir. İslami kurallara sıkı sıkıya bağlıdır. Onu en çok etkileyen olay ise; Kurban bayramı ve bu bayramın nedeni olan Hz. İbrahim’in öyküsüdür. Filmin bir felaketle sonuçlanmasının en önemli nedenlerinden biri de Mümin’in bu kadar dindar olmasıdır. Dini kurallara sorgusuz bağlandığı ve dini kuralları mutlak doğrular olarak kabul ettiğinden dolayı, adağını yerine getirmekten başka bir seçeneği yoktur. Filmde dini kurallara körü körüne bağlanmak bu bağlamda eleştirilmektedir. Gülbahar ise kendi halinde, iyi bir eş, iyi bir anne olan bir kadındır. O da Mümin gibi son derece dindardır ve film boyunca tamamen İslami kurallara göre örtünür.

Filmde İslamiyet inancı kadar, İslamiyet öncesi inançların yansımaları da bulunmaktadır. Ancak Mümin'in dindar olmasından dolayı İslamiyet biraz daha fazla görülmektedir. Filmde İslamiyet öncesi inançlardan günümüze kalan uygulamalar; kurban edilecek hayvanın süslenmesi, muska takılması ve bu sırada ateşten yararlanılması, imam nikahı sırasında anahtar, bıçak gibi metallerin kullanılması, yağmur duası, kurşun dökülmesi ve 40. günün kutsal sayılması sayılabilir. İslamiyet inancındaki uygulamalar ise; Kurban bayramı, örtünme, Allah inancı, imam nikahı, abdest almak, namaz kılmak, cenaze sırasında Arapça dualar okumak, çocukların sünnet edilmesi, günah inancı, ezan okunması, İslami kurallara göre adakta bulunulması, doğan çocuğun kulağına ezan okunması, camide vaaz verilmesi olarak sayılabilir.

Filmdeki İslamiyet öncesi inançlara bakılacak olursa, ilk olarak muska takılması ve bu muska uygulaması sırasında ateş kullanımı vardır. Muska bir çeşit büyüdür ve bu filmde yapılan muska, çocuğu kötülüklerden korumak amaçlıdır. Muska kullanımı, günümüzde İslamiyet inancıyla birleşmiştir ve İslami duaların da kullanımıyla uygulanmaya devam edilmektedir. Muska takılmadan önce yaşlı bir dede çocuklara Arapça dualar okur, üfler sonra da çocukları üç kez ateş üzerinde çevirir. Bu davranış biçimi, Ateş Kültü'nden günümüze kalan inançlardan biridir. Ateş Kültüne göre, Ateş kutsaldır ve kötülükleri, günahları arındırır. Burada da çocukları kötülüklerden arındırmak için ateş üzerinden geçirmektedirler. Ayrıca imam nikahı tamamen İslami bir uygulama olup, nikahın İslamiyet'teki uygulanış biçimidir. Filmde imam nikahı sırasında birtakım metallerin kullanılması Kuran'da yeri olmayan birtakım uygulamalar yapılması bizi Türklerin eski inançlarından Demir Kültü'ne götürür. Türklere göre demir de ateş gibi kutsaldır. Burada nikah sırasında Gülbahar'ın ağızına büyük bir metal anahtar, eline de büyük bir bıçak verilir. Anahtarı dişlerinin arasına yerleştirdikten sonra; "Kötü laf diyenin ağız dili kilitlensin. Büyüler bozulsun." der. Demir burada kötü ruhları kovucu, büyüleri bozucu bir işlev görmektedir. Filmde Demir Kültü'nün günümüze yansımaları arasında bir de kurşun dökülmesi işlemi vardır. İsmail hastalandığında çocuğun iyileşmesi için çocuğa kurşun dökerler. Erimiş, kızgın kurşun, içi su dolu bir tepsiye dökülür. Tepsinin içinde ayrıca ekmek, bıçak ve küçük taşlar da vardır. Bu uygulama, Demir Kültü'nün yanında, Su, Taş ve Ateş Kültlerini de taşımaktadır.

İslamiyet öncesi dinlerden kalanlar arasında; kurban edilecek hayvanın süslenmesi ve 40. günün kutsallığı bulunmaktadır. Türkler, geçmişte kurban edecek oldukları hayvanları boncuklarla, çingirak, zillerle, çeşitli bezlerle süslerlermiş ve bu uygulama bazı yörelerimizde halen sürmektedir. 40. günün kutsallığı ise Gök Tanrı inancından günümüze kalan inançlardandır. Gök Tanrı İnancına göre, 3. 7. 9. 40. ve 52. günler kutsaldır ve bu günlerde birtakım ritüeller düzenlenmektedir. Günümüzde ise bu inanç halen sürmekte, ve ölüm, doğum gibi özel durumların ritüelleri bu tarihlere göre uygulanmaktadır.

Yağmur duası, bu filmin temelini oluşturan uygulamalardan biridir. Yağmur duası, tamamıyla Türklerin eski inançlarından kalma bir pratiktir. Ancak günümüzde İslamiyet inancıyla birleştirilip uygulanmaya devam edilmektedir. Bu filmde de Allah'tan istekte bulunmak için Yağmur Duası'na çıkarlar. Yağmur duası İslamiyet'in din görevlisi İmam önderliğinde yapılır. Duaya çıkmadan önce namaz kılınır. Köyün büyüğü dedenin önünde bir rahle vardır ve bu rahlenin üzerinde büyük bir kılıç bulunur. Rahle, Kuran koymak için kullanılan bir eşyadır ancak burada kutsal sayılan Demir Kültü'nden gelen bir metale, kılıca sehpalık yapar. Namazdan sonra Dağ Kültü'nün bir uzantısı olarak, yüksek bir tepeye çıkarlar. Dağ Kültü'ne göre, yüksek dağlar, tepeler kutsaldır ve tüm ayinler oralarda yapılır. İslamiyet inancıyla birlikte tüm köy "Allah-ü Ekber" diye bağırarak tepeye çıkarlar. Tepeye varınca İmam Arapça dualar okur ve daha sonra namaz kılarlar. Böylece İslamiyet ve önceki inançların bir karması olarak gerçekleştirilen bir ayin görürüz.

Filmde İslamiyet inancının yansımaları olarak, Mümin'in dindar olması nedeniyle birçok uygulama bulunmaktadır. İlk göze çarpan, Allah inancı ve Allah sözünün kullanımınıdır. Birçok diyalogda Allah sözü geçmektedir. Dua okunması, abdest alınması, namaz kılınması, ezan okunması, İslamiyet inancının günlük ritüelleridir. Kurban bayramı İslamiyet dinindeki bayramlardan biridir. Ayrıca örtünme, imam nikahı, çocukların sünnet edilmesi, günah inancı da İslamiyet'in temel inançları arasında sayılmaktadır.

2.1.2. “AĞRI DAĞI EFSANESİ”, (Memduh Ün, 1975)

Filmin Adı : Ağrı Dağı Efsanesi

Filmin Yapım Yılı : 1975

Yönetmen : Memduh Ün

Senaryo : Duygu Sağıroğlu, Lütfi Ömer Akad

Oyuncular : Fatma Girik, Hakan Balamir, Hayati Hamzaoğlu

Yapımcı : Memduh Ün

Yapım : Uğur Film

“Yaşar Kemal’in ‘Ağrı Dağı Efsanesi’ isimli romanından uyarlama”

Filmin Konusu : Ahmet, Ağrı Dağı'nın eteklerindeki bir köyde yaşayan bir gençtir. Bir gün beyaz bir at gelip kapısının önünde durur. Atın, ona Hak tarafından gönderildiği düşünülür ve adetlere göre at artık ona aittir. Daha sonra atın Bey Mahmut Han'a ait olduğu anlaşılır. Mahmut Han atını geri ister ancak adetlere göre at geri verilmez. Bunun üzerine Han, köyü ateşe verir. Köyün yaşlısı Sofi Dede'yi de zindana atar. Ahmet, Sofi Dede'yi kurtarmak için teslim olur ancak teslim olması bir işe yaramaz. Hanın kızı Gülbahar, Sofi Dede ve Ahmet'in suçsuz olduğunu bildiği için onlara yardım eder. Akıl danışmak için Demirci Ustası Hüso'ya gider. O da, kendisine Kervan Şeyhinin yardımcı olabileceğini söyler. Gülbahar, Şeyh'in huzuruna çıkar ve Şeyh ona atın geleceğini söyler. Gerçekten de bir süre sonra Demirci ustası atı getirir. Ancak Bey, bu atın kendi atı olmadığını ve Ahmet'le Sofi Dede'yi asacağını söyler. Gerçekten de Sofi Dede asılır. Gülbahar da gece olunca zindan bekçisi Memo'ya yalvarır ve Ahmet'i gizlice serbest bırakır. Durum fark edilince Gülbahar da zindana atılır, Memo ise intihar eder. Çaresiz kalan köylüler Şeyh'e danışmaya giderler. Şeyh ise her konuda onlara destek verir. Bunun üzerine köylüler hanın sarayına saldırırlar ve Gülbahar'ı kurtarırlar. Şeyh, kızın babasından istenmesi gerektiğini söyler. Saldırıdan dolayı korkan Han teklifi kabul eder ancak bir şart öne sürer. Ahmet'in Gülbahar'ı alabilmesi için Ağrı Dağı'nın tepesinde bir ateş yakması gerekmektedir. Ahmet, Ağrı Dağı'na çıkar. Gereken ateşi yakar ve kızı alır. Ancak Ahmet Gülbahar'a yanaşmaz. Ahmet'i zindandan kurtarmak için zindan bekçisine karşılık olarak ne verdiğini sorar. O da bir tutam saçını verdiğini söyler. Ancak Ahmet yine de oralı olmaz. Gülbahar da eğer namusunun kirlenmiş olduğunu düşünüyorsa kendisini öldürmesini söyler. Ahmet ona kıyamayacağını söyleyince Gülbahar önce Ahmet'i sonra da kendisini öldürür.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Mavi Boncuk Kullanımı: Ahmet'in evinin önünde gelip duran beyaz atın boynunda mavi boncuklardan dizili bir boyunluk vardır.

Hanın kızı Gülbahar'ın boynunda da mavi boncuklardan yapılmış bir kolye vardır.

Kavukta Kuş Tüyü Kullanımı: Bey Mahmut Han'ın kavuğunun önünde büyük bir kuş tüyü vardır. Bu tüy Şamanizm inancından günümüze kalmış pratikler arasındadır. Şamanlar kıyafetlerine, davullarına kuş tüyleri ekleyerek kuşların gücünü alacaklarına inanırlarmış. Bu inanç Osmanlı döneminde de padişahların kavuklarına koydukları kuş tüyleriyle günümüze kadar sürmüştür.

Ağrı Dağı'nın Kişiselleştirilmesi: Şamanizm inancında bütün nesnelere bir ruhu olduğuna inanılmaktadır. Bazı ruhların ise kutsallığı vardır. Kutsal olan ruhlar arasında dağlar önemli yer teşkil etmektedir. Bu inanç Dağ Kültü'nün bir uzantısı olarak günümüze kadar gelmiştir. Filmde de Ağrı Dağı bir canlı gibi düşünülmüş ve dağ kişiselleştirilmiştir.

Ahmet'in atı geri vermemesine sinirlenen Han köyü ateşe verir, Sofi Dede'yi de alıp zindana atar. Dede ise; "Ağrı'nın laneti başına olsun" diyerek onu lanetler. Han da; "Güvendikleri şu yüce dağ öyle mi? Ben bulucam onları Hindistan'a da gitseler bulucam." diyerek onlarla dalga geçer.

Sofi Dede'yi zindanda ziyaret eden Gülbahar, Sofi Dede'nin çaldığı şeyi sorar. Sofi Dede de; "Ağrı'nın öfkesini çalmak benim harcam değil." der. Gülbahar Ahmet konusunda endişelendiğini söyleyince Sofi Dede; "Bir şey yapamazlar Ağrı onu korur. O Ağrı'dandır." der.

Ahmet'in peşinden giden askerler; "Bu dağlar korkulu dağlardır. Bin yıl arasak bulamayız onları. Dağ bağına alıp saklamıştır." diyerek kendi aralarında konuşurlar.

Han zor durumda kalınca kızını vermeyi kabul eder. Ancak bir şartı vardır: "Kızı vereceğiz ama bir koşulu var hanın. Ahmet, erenler toprağı, yüceler yücesi Ağrı Dağı'nın doruğunda ateş yakacak. Şartımız bu."

Gülbahar Ahmet'in Ağrı Dağı'na çıkması üzerine; "Ağrı doruğuna çıkmanı başışlamaz. Gidip de dönen olmamıştır. Ağrı, zirvesine kimseyi çıkarmaz." der.

Ay ve Güneş'i Kişiselleştirme: Demirci Hüso'nun atı getirmesi üzerine sevinen Gülbahar şükreder. "Çok şükür bugünlere. Çok şükür şu parlayan Yıldızlara, Ay'a. Çok şükür Ağrı'dan esen sabah yeline. Çok şükür yaratana." diyerek dua eder.

Şeyh İnanıcı: Gülbahar Ahmet'le Sofi Dede'ye bir şey olmaması için akıl danışmaya Demirci Ustası Hüso'ya gelir. "Bir çare yok mudur?" diye sorar. Demirci Ustası Hüso; "Kervan Şeyhi. Belki Kervan Şeyhi umut kapısını açar. Var, Kervan Şeyhinin eşiğine yüz sür. Her kervanın yoksullar için para bıraktığı tasa birkaç akçe bırakır, benim yolladığımı izin istediğimi söylersin." diyerek ona akıl verir.

Bunun üzerine Gülbahar şeyhin huzuruna gelir. Şeyhin elini öper. "Cümle kervanlara yol açan, yazıda yabanda yollarını şaşırılmış gurbet gariplerinin yollarına ışık tutan, dertlerine merhem olan Kervan Şeyhi, eşiğine yüz sürdüm." Gülbahar derdini şeyhe anlatır. Şeyh de her şeyin hallolacağını söyler.

Gülbahar'ın da zindana atılması üzerine köylüler Şeyh'e danışmaya gelirler. Han'a karşı gelmek için Şeyh'ten izin isterler. Şeyh de; "Han hanlığını bilmezse, köylü de ona kulluk etmez." der ve köylüler Han'ın sarayına saldırıp Gülbahar'ı kurtarırlar.

Ahmet, Ağrı'nın doruğuna çıkmadan önce şeyhi ziyaret eder, elini öper. "Duamı eksik etme benden." Şeyh: "Tanrı yardımcın olsun oğul." der.

Ahmet'in dağdan geri dönemeyeceği konusunda endişelenenlere Şeyh; "Ben ona el verdim. Ağrı onu tutmayacak geriye gönderecek. Ermişlerin pirlerin yüzü suyu hürmetine Ahmet'i bize geriye verecek." der.

Ahmet geri döndüğünde Şeyh, "Kazan mübarek olsun oğul. Yüzümüzü ak ettin. Ağrı Dağı'nın, tüm insanların, Hak yoluna erenlerin yüzünü ak ettin." der. Böylece kendisinin Hak yolunda olduğu anlaşılır.

Ermişlik: Demirci Hüso atı Han'a getirir ancak Han atın kendisinin olmadığını iddia eder. Bunun üzerine Hüso; "Mahmut Han bu at senin atın. Erenler aşkına, Ağrı Dağı'nın bağrından koparıp getirdim." diyerek atın onun olduğunu söyler.

İsimlerin Sonuna Bazı Ekler Getirilerek İsimlerin Değiştirilmesi: Demirci ustasının adı Hüso, zindan bekçisinin adı ise Memo'dur.

Filmde İslamiyet İnancının İzleri

Kısmet İnanıcı: Beyaz bir at Ahmet'in evinin önünde gelip durur. Bunu gören arkadaşı; "Konuğun kim Ahmet?" diye sorar. Ahmet; "Konuğum yok." der.

Arkadaşı; “Öyleyse bu at senin kısmetindir.” der. Ahmet de; “Madem gelmiş kapımda durmuş, öyledir.” der.

Allah İnancı: Gelip Ahmet’in kapısında duran beyaz at için arkadaşı; “Kimin olursa olsun, bu at senindir. Değil mi ki gelip kapına durmuş Hak’tan kapına yadigar gelmiş.” der. Ahmet ise; “Hayır mıdır şer midir onu da Hak bilir ancak.” der.

Beyaz atı gören köylüler şaşırırlar ve birbirlerine atı gösterirler; “Şu atın güzelliğine bak Haso.” Haso: “Evellallah” diyerek hayretini dile getirir.

Beyaz atın Mahmut Han’a ait olduğu ortaya çıkar ve Mahmut Han atını geri ister. Ahmet’in evine elçiler ve askerler gönderir. Ahmet ise; “Koskoca Han bilmez mi ki at bana Hak’tan yadigardır.” diyerek isteklerini reddeder.

Sofi Dede kendisini zindanda ziyarete gelen Gülbahar’a; “Hak onu Ahmet’e göndermiştir, onu veremez.” der. Gülbahar ise; “Ya bir şey yaparlarsa Ahmet’e.” der. Sofi Dede de; “Yapamazlar Ağrı onu korur. O Ağrı’dandır.” der. Gülbahar da; “İnşallah Sofi Dede.” der.

Ahmet ile Gülbahar kavuştuktan sonra birlikte yatarlar ancak Ahmet yatağın ortasına kılıç koyar. Gülbahar; “Yatağımızı, yüreğimizi iki parçaya bölen bu kılıç niye? Allah huzurunda iki can iki kan bir olmadık mı?” diyerek itiraz eder.

Ağrı Dağı’nın doruğuna çıkacak olan Ahmet’e herkes; “Tanrı yardımcın olsun evlat.” diyerek moral verir.

Şeyh, Ahmet’le Gülbahar’a dua ederek onları evlendirir. “Ben de saadet yolunu açıyorum size. Tanrı huzurunda birleştiriyorum. Bir yastıkta kocarsınız inşallah. Pirlen sizinle olsun.”

Cami: Mahmut Han’ın hanının yanında büyük bir cami vardır.

Kelime-i Şehadet Getirilmesi: Sofi Dede asılmadan önce Kelime-i Şehadet getirir.

Örtünme: Gülbahar namaz kılarken İslami kurallara göre tamamen örtünür.

Namaz Kılınması: Gülbahar, Ahmet tutsak edildiği zaman namaz kılar.

Dua Etmek: Ahmet Ağrı Dağı’na çıkınca tüm köy Hanın sarayının önünde yüksek bir yere toplanır ve sürekli dağa bakarak dua ederler.

Ahmet geri döndüğünde onu tebrik eden Şeyh’e Ahmet; “Sağ ol. Senin duaların sayesinde Ağrı yolunu açtı bana.” diyerek teşekkür eder.

Zina: Ahmet zindandayken Gülbahar geceleri onu ziyaret eder ve birlikte olurlar. İslamiyet inancına göre nikahsız cinsel ilişkide bulunmak yasaktır.

Genel Değerlendirme

Film, Osmanlı Döneminde, Ağrı Dağı'nın eteklerinde bir köyde geçer. Han kızı Gülbahar ile Ahmet isimli gencin aşk öyküleri anlatılır. Gülbahar, hem güzel, hem akıllı bir Han kızıdır. Babasının halka yaptığı zulümleri görür ve ona karşı gelir. Halkın yanındadır. Ahmet ise kendi halinde bir delikanlıdır. Dini açıdan bakılacak olursa, filmde İslamiyet inançları ile İslamiyet öncesi inançlar belirli bir dengededir. Hatta İslamiyet öncesi inançların ağırlıkta olduğu da söylenebilir. İslamiyet öncesi inançlardan bu filme yansıyanlar; mavi boncuk, kavukta kuş tüyü kullanımı, Ağrı Dağı'nın kişiselleştirilmesi, Ay ve Güneş'in kişiselleştirilmesi, ermişlik, şeyhlik inancı, isimlerin sonunu değiştirerek hedef şaşırtma pratiği olarak sayılabilir. İslamiyet inancının yansımaları olarak ise; kismet, Allah inancı, Kelime-i Şehadet getirilmesi, cami, örtünme, namaz kılınması, dua etmek ve zina inançları vardır.

Filmde, İslamiyet öncesi inançlardan ilk olarak göze çarpan, Ağrı Dağı'nın kişiselleştirilmesidir. Şamanizm inancında, yeryüzündeki her nesnenin bir ruhu olduğuna inanılmaktadır. Bu ruhlar arasında bir kısmı ise kutsal sayılmaktadır. Bunlar arasında en kutsalları; Su, Dağ, Ateş, Ay, Yıldız, Güneş, Demir Kültleridir. Bu filmde de; Dağ Kültü'nün bir uzantısı olarak, Ağrı Dağı kişiselleştirilmiş, kutsallaştırılmış ve hatta Ağrı'nın canlı olduğu varsayılmıştır. Günümüzde bizim inançlarımıza ve İslamiyet'e göre, canlı varlıklar haricindeki varlıkların ruhları, canları yoktur. Ancak bu filmde de görüldüğü gibi, Türklerin İslamiyet öncesi inançları günümüzde halen etkisini sürdürmektedir. Ayrıca Gülbahar, "Çok şükür bugünlere. Çok şükür şu parlayan Yıldızlara, Ay'a. Çok şükür Ağrı'dan esen sabah yeline. Çok şükür yaratana." diyerek dua ederken, Yıldızları, Ay'ı da kişiselleştirmiş, kutsal saymış ve onlara da Allah'la birlikte şükretmiştir.

Şamanlar, ayinleri sırasında giydikleri kıyafetlere, ayin sırasında onlara yardımcı olacak bazı süsler ve nesnelere takmaktaydılar. Bu süsler arasında, onlara yolculukları sırasında, uçarlarken yardımcı olacak kuş tüyleri de bulunmaktaydı. Bu süsler günümüze tuğ biçiminde yansımıştır. Osmanlı dönemindeki padişahlar kavuklarına kuş tüyü biçiminde tuğlar takmaktaydılar. Bu filmde de Mahmut Han'ın kavuğunun üzerinde, bir kuş tüyü, tuğ bulunmaktadır.

Filmin en önemli öğelerinden biri de, köylülerin akıl danışmaya gittikleri ve büyük saygı gösterdikleri Kervan Şeyhi'dir. Şamanizm inancının din adamları olan Şamanlar, din adamlığının dışında, insanlara yardımlarda bulunmak, gelecekte

haber vermek, insanları tedavi etmek gibi birçok görevi de üstlenmekteydiler. Şamanizm'in Şamanları günümüze, dedeler, şeyhler, ermişler, dervişler olarak gelmiştir. İslamiyet inancında Tanrı'dan başka birinden yardım dileyerek medet ummanın yasak olmasına rağmen, bu uygulamalar halen sürmektedir. Bu filmde de Kervan Şeyh'inin birtakım doğa üstü güçleri olduğuna inanıldığını ve bu güçleri insanlar için kullandığını görmekteyiz.

İslamiyet öncesi inançlardan bir diğeri de, kişilerin isimlerinin sonunun değiştirilerek, kötü ruhların şaşırtılması ve böylece o kişinin kötü ruhlara hedef olmasının engellemesi inancıdır. Bu filmde de, Demirci Ustası Hüso, zindan bekçisi Memo'nun isimleri bu şekilde değiştirilmiştir.

Filmde İslamiyet inancından ilk göze çarpan Allah inancıdır. Filmin birçok yerinde Tanrı'dan, Hak adıyla söz edilmektedir. Atın, Ahmet'e Hak tarafından gönderildiğine inanan köylüler, bunun bir Tanrı buyruğu olduğunu düşünmüş ve atı sahibine vermeyi reddetmişlerdir. Örtünme, dua edilmesi, namaz kılınması İslamiyet inancının buyruklarındandır. Ancak Han kızı Gülbahar, filmin başında İslami kurallara göre örtünmez, başı açıktır ve normal elbise giyer. Ayrıca, Gülbahar'la Ahmet, evlenmeden zindanda gizlice birlikte olurlar. Yine İslami kurallara göre bu da yasaktır.

2.1.3. "CEMO", (Atıf Yılmaz, 1972)

Filmin Adı : Cemo

Filmin Yapım Yılı : 1972

Yönetmen : Atıf Yılmaz

Senaryo : Ayşe Şasa

Oyuncular : Türkan Şoray, Fikret Hakan, Bilal İnci, Tuncer Necmioğlu

Yapımcı : İrfan Ünal

Yapım : Akün Film

"Kemal Bilbaşar'ın 'Cemo' isimli romanından uyarlanmıştır."

Filmin Konusu : Cemo, babası tarafından erkek gibi yetiştirilmiş bir Anadolu kadınıdır. Evlenme çağı geldiğinde bir er meydanı kurulacak ve Cemo'ya talip olan erkekler onunla dövüşecekler ve Cemo kime yenilirse o, eşi olmaya hak kazanacaktır. Cemo bir gün at üzerinde gezerken çan ustası Memo'ya rastlar. Memo ondan etkilenir ve ona çanlardan yaptığı bir alınlık hediye eder. Köyün ağası Sorikoğlu da Cemo'yu istemektedir. Cenk meydanı kurulduğunda Sorikoğlu bütün köylüleri korkutmuş ve Cemo'ya talip olmak isteyenleri engellemiştir. Sorikoğlu cenk meydanında Cemo'yu babasından isterken çancı Memo gelir. Cemo ile dövüşür ve Cemo ona yenilir. Bunun üzerine Çancı Memo, Cemo'yu alır ve köyüne götürür. Evlenirler. Cemo mutludur ancak bir süre sonra babasını özler. Babasını ziyaret etmek için Cemo'nun köyüne giderlerken Şih yiğeni Senem'le karşılaşırlar. Amcası onu Arabistan'a gelin olarak göndermektedir. Köye vardıklarında Cemo'nun babası ölmek üzeredir ve Sorikoğlu evlerini de yakmıştır. Sorikoğlu'nun adamları Cemo'yu yakalarlar. Sorikoğlu Cemo'nun boğulmasını emreder. Boğmakla yükümlü kişi Cemo'nun babasının kan kardeşi Haydaro'dur. Cemo'yu alır ve yaralı bir şekilde yaşlı bir kadına emanet eder, herkese de öldüğünü bildirir. Memo dahil herkes Cemo'yu ölü biliyordur. Cemo, iyileştikten sonra dağlarda, mağaralarda yaşamını sürdürür. Memo ise sürekli dere kenarında oturup yas tutar, dünyayla ilişkisini keser. Memo'nun tanıdığı bir Paşa oradan geçerken ona uğrar ve onunla birlikte çöle gelmesini söyler. Memo da kabul eder, birlikte çöle giderler. Gittikleri yerde Senem ile karşılaşırlar. Senem gelin olarak gönderildiği yerde rakkas yapılmıştır. Memo'dan yardım ister ve muskasını obasına götürmesi için verir. Memo geri döndüğünde köyünün yandığını ve annesinin ölmekte olduğunu görür. Sorikoğlu'nun adamları Memo'yu da vurur. Memo yaralanır. Paşa, Memo'yu Senem'in obasına bırakır.

Senem de kurtarılmıştır. Memo'yla Senem evlenirler. Cemo da arada sırada gelip Memo'yu izler. O sırada düğünü görür ve kahrolur. Senem hamiledir. Memo'ya Sorikoğlu'nun adamları pusu kurar. Haydaro, Cemo'dan yardım istemek için Haso'yu gönderir. Cemo başta kabul etmez ancak, Memo'nun tehlikede olduğunu duyunca hemen koşar. Adamlar tam Memo'yu öldürecekken, Cemo, adamları da Sorikoğlu'nu da vurur. O sırada obayı da adamlar basar. Senem da çadırda doğum yapmaktadır. Çatışma olur, adamlar öldürülür ancak doğum sırasında Senem de ölür. Cemo ile Memo bebeği alıp uzaklaşırlar.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Mavi Boncuk: Filmin başında Cemo'nun başında mavi boncuklarla süslenmiş bir alınlık vardır. Ayrıca Çancı Memo'nun beyaz atının kafası ve Cemo'nun köpeğinin boynu da mavi boncuklarla süslüdür. Günümüzde nazardan korunmak için kullanılan nesnelere en yaygın olanı mavi boncuktur.

Üzerlik: Cemo'nun evlerinin duvarında asılı bir üzerlik bulunmaktadır. Üzerlik de nazardan korunmak için kullanılan pratiklerden biridir.

Çan Kullanımı: Memo bir çan ustasıdır. Şamanizm inancında da çanın büyük önemi vardır. Şamanlar kötü ruhları kovmak için çeşitli gürültüler çıkartmaktadırlar. Bu yüzden Şaman davullarında, kıyafetlerinde çanlar bulunmaktadır.

Kan Kardeşliği: Cemo'nun babası olan Değirmenci Cano'nun filmde bir kan kardeşi vardır. Kan kardeşi yanına gelen Cano; "Hoş gelmişsin kan kardeşim hayırdır." der. Kan kardeşi onu Sorikoğlu'nun kötülükleri konusunda uyarınca "Defol buradan bundan öte kan kardeşim değilsin." diyerek ona kızar.

İsimlerin Sonunu Kısaltarak İsimleri Değiştirme: Filmde kullanılan isimler; Cano, Cemo, Memo, Haydaro, Fato, Haso gibi kısaltılarak sonlarına "o" harfi getirilmiş isimlerdir. Şamanizm inancına göre kötü ruhları şaşırtmak, kandırmak için kişilerin isimleri değiştirilmektedir. Mehmet isminin Memo yapılması, Cem isminin Cemo yapılmasıyla kötü ruhların hedeflerinin şaşırtılması amaçlanmaktadır. Bu uygulamayla kötü ruhlar gerçek kişiyi bulamayıp ona kötülük yapamayacaklardır. Bu filmde de bu uygulamanın günümüze yansımalarını görmekteyiz.

Albastı: Cemo, Memo'yla evlenir ve onun köyüne gelir. Köyde bütün kadınların başları örtülüdür ve içlerinden ikisinin başında beyaz örtü ve beyaz örtü üzerinde kırmızı kurdele gibi kırmızı bez bağlanmıştır.

Muska: Senem çölde karşılaştıkları zaman Memo'ya bir muska verir ve "Bu muskayı al obama götür." der.

Fal Bakılması: Senem Memo'yla evlendikten sonra Fato Nine'ye fal baktırmaya gelir. Fato Nine küçük bir kuyu içindeki kırmızı suyu çomakla karıştırır ve bu şekilde fal bakar.

Fal Bakılırken Halüsinasyon/Hayal Görülmesi: Senem, Fato Nine'ye fal baktırırken Fato Nine, Cemo'yu görür. Onun o an ne yaptığını, nerede olduğunu hayalinde görür.

Filmde İslamiyet İnancının İzleri

Örtünme: Çancı Memo'nun annesinin başı sürekli İslamiyet kurallarına göre başörtüsüyle bağlıdır.

Kısmet İnancı: Memo annesine o gün gördüğü kızları anlatınca annesi de ona: "Şafakta rastladığın senin kısmetindir Memo" der.

Hakkını Helal Etmek: Memo'yu kurtarması için Cemo'ya gelen Haso'ya Cemo: "Cemo ölmüştür Haso, Haydaro Ağamla Fato Nineme söyle haklarını helal etsinler." der.

Senem, ölürken Cemo'yla helalleşmek ister. Senem; "Cemo gelmiştir, çağır Memo helalleşmek dilerim." diyerek Cemo'yu çağırır.

Kader İnancı: Cemo ile Memo, Cemo'nun köyüne giderlerken Şih yiğeni Senem'e rastlarlar. Üzgün olan Senem'e Memo; "Kaderden ümit kesilmez, dilerse en umulmadık zamanda siler gözyaşını." diyerek moral verir. Senem de onlara "Bahtınız ak, aşkınız mutlu ola." diyerek iyi dileklerini iletir.

Cemo, Sorikoğlu'nun adamlarından kaçarken babasının kan kardeşi olan Haydaro, Cemo'yu alır ve yaşlı bir kadının yanında saklar. Ziyarete geldiğinde ise Cemo'ya; "Her şey kader yavrum, şükredesin kadere." diyerek ona moral vermeye çalışır.

Memo, paşa tanıdığıyla çöle gittiği sırada Senem'le karşılaşır. Senem; "Bahtım çöllerde rakkas olmakmış Çancı Memo" der, Memo da; "Bahtın karaymış Senem Hanım. Benimki de senden ak değilmiş." der.

Tanrı İnancı: Film boyunca Allah yerine Tanrı sözü kullanılmıştır.

Cemo'nun babası Değirmenci Cano'yla, Cemo dövüşürlerken yanlarına gelen Çancı Memo, "Amansız bir yiğit, eşsiz bir ceylan, Tanrı kem gözden sakına." diyerek onu över.

Cano'yu kötülöklere karşı uyarmak için yanına gelen kan kardeşi onu uyardıktan sonra Cano'nun onu kovması üzerine; "Tanrı seni şerden koruya yedi inatlı, benden günah gitmiştir." der.

Sorikoğlu, Cemo'yu babasından isterken; "Tanrı'nın emriyle bu cemaat önünde kızımı istemekteyim. İtirazı olan var mıdır?" diye sorar.

Memo annesine Cemo'yu getirir ve annesi; "Tanrı sizi koruya. Tanrı kem gözlerden koruya." der.

Cemo ile Memo, Cemo'nun köyüne giderlerken Şih yiğeni Senem'e rastlarlar. Senem; "Tanrı sizi koruya Çancı Memo." der.

Memo yaralandığında onu Fato Nine'ye getirirler. Fato Nine'ye yaşayıp yaşamayacağı sorulduğunda Fato Nine; "Tanrı'ya kalmıştır." diye yanıtlar.

Fato Nine Senem'e fal baktıktan sonra dua eder: "Tanrı'm kullarına kan dökülmeden yaşamak nasip edesin. Tanrı'm kullarına ayrıksız aşklar nasip edesin."

Genel Değerlendirme

Cemo filmi, bir Anadolu köyünde yaşayan Cemo ile Memo'nun aşkını anlatır. Cemo, erkek gibi yetiştirilmiş, güçlü, kuvvetli, savaşabilen, biraz da ürkek yapıda bir kadındır. Memo ise kendi halinde bir çancı ustasıdır. Birbirlerini severler, evlenirler ancak Cemo'yu seven Sorikoğlu'nun yaptığı kötülöklere karşısında ayrılmak zorunda kalırlar. Filmde, dini inanç açısından, İslamiyet öncesi inançlar, İslamiyet inancı'ndan daha zengindir. İslamiyet öncesi inançların filmdeki yansımaları arasında, mavi boncuk, üzerlik, çan kullanımı, isimlerin sonunu değiştirerek ruhların şaşırtılacağı inancı, fal bakılması, kan kardeşliği, albastı ruhu inancı, muska kullanımı ve fal bakılırken hayal görülmesi sayılabilir. İslamiyet inancının öğeleri ise, Tanrı inancı, kader, kısmet inancı, hakkını helal etmek ve örtünmedir.

İslamiyet öncesi inançlardan ilk göze çarpanı, fal bakılması ve fal bakılırken hayal görülmesidir. Şamanizm inancında Şamanlar, ayinleri sırasında yaptıkları yolculukta birtakım halüsinasyonlar görerek geleceği görebilmekteydiler. Fal bakılması ve gelecekte haber vermek, Şamanların başlıca görevlerinden biri olarak

sayılmaktaydı. Günümüzde de, İslamiyet'te tamamen yasak olmasına rağmen, fal bakılması geleneği halen sürmektedir. Bu filmde de Senem, Fato Nine'ye giderek fal baktırır. Fato Nine, önündeki suyun içine bakarak, o an Cemo'nun ne yaptığını, nerede olduğunu görür. Fato Nine, bir nevi günümüzün Şamanlarındandır.

Şamanizm inancında çanın çok büyük önemi vardır. Şamanistler, kötü ruhları kovmak için çeşitli gürültüler çıkartmaktaydılar. Bu gürültülerin en yaygın olanı da çan sesidir. Şaman kıyafeti, davulu ve sopası, çanlarla kaplıdır. Cemo filminde de, Memo bir çancı ustasıdır. Çan, günümüzde dini açıdan direkt bir anlam taşımasa da Şamanizm döneminde oldukça önemli bir öğedir.

Nazardan korunma yöntemi olarak kullanılan en yaygın nesne, mavi boncuktur. Nazara karşı birtakım nesnelere korunma inancı Totemizm inancından günümüze kalan davranış biçimlerindedir. Bu filmde de, hem Hak tarafından gönderilen beyaz atın boynunda, hem de Gülbahar'ın boynunda mavi boncuklardan yapılmış bir dizi kolye vardır. Ayrıca Doğu Anadolu bölgesinde sıkça görülen, Üzerlik isimindeki nazarlık da filmde görülmektedir. Üzerlik, nohuta benzer bir tohumun iplere dizilmesiyle yapılan ve duvara asılan bir çeşit süstür. Anadolu'da hem evlere bereket getirdiğine, hem de asıldığı evi nazardan koruduğuna inanılmaktadır.

Şamanizm inancında, Albastı isimli bir ruh vardır ve bu ruhun, hamile ve loğusa kadınlarla çocuklarına kötülük yaptığına, onları hasta ettiğine inanılır. Bu ruhu, kırmızı rengin korkutup, kaçırdığına inanılır. Kadınlar da, bu ruhun kötülüklerinden korunmak için bu dönemlerde kırmızı renkli nesnelere kullanırlar. Bu inanç günümüze, olduğu gibi, değişmeden gelmiştir. Loğusa kadınlar, loğusalık dönemlerinde başlarına kırmızı bir kurdele bağlarlar, gelenlere loğusa şerbeti ve kırmızı şeker ikram edilir. Ancak bu davranış biçimlerini olduğu gibi devam ettiren, uygulayan Anadolu insanı, bunu neden yaptığının farkında değildir. Günümüze Alkarası ulaşmamıştır ancak Alkarası'ndan korunmak için uygulanan pratikler aynen gelmiştir. Filmde, Cemo evlenip Memo'nun köyüne gittiğinde, çeşme başında su dolduran kadınları görürüz. Bu kadınların hamile olanlarının başında beyaz başörtü üzerinde, alınlarından bağladıkları, kırmızı başka bir bağ görürüz. Bu bağ Alkarası ruhundan korunmak için yapılan bir pratiktir.

Kan kardeşliği, Totemizm inancından günümüze kalan inançlardandır. Totemizm inancına göre, aynı klan içindeki kişiler akraba, aile ve kan kardeşi

sayılmaktadırlar. Ayrıca Totemizm inancına göre kan kutsaldır. Günümüzde de, iyi arkadaş olan kişiler, kan kardeşliği anlaşmasıyla, akraba olmuş sayılırlar. Filmde, Cemo'nun babasının kan kardeşi, adeta babası gibi, Cemo'ya çok yardım eder ve onun hayatta kalmasını sağlar.

Muska bir çeşit sihirdir. Günümüzde İslamiyet inancıyla birleşmiş olarak sürmektedir. İslamiyet'te büyü'nün tamamen yasak olmasına rağmen, bu tip uygulamalar halen devam etmektedir. Filmde, Senem, muskasını Memo'ya vererek, muskayı obasına götürmesini ister ve muskayı gören oba halkı Senem'i kurtarır.

Şamanizm inancında ruhları şaşırtmanın önemli bir yeri vardır. Ruhların, taklitle, bir şeyin tersinin yapılmasıyla, kötü giyinilmesiyle, isimlerin sonunun değiştirilmesiyle, ve bunun gibi pratiklerle şaşırtılabileceğine inanılmaktadır. Cemo filminde ise, isimlerin sonunu değiştirerek ruhların hedeflerini şaşırtmak inancı vardır. İnanişe göre, örnek olarak Mehmet ismi değiştirilerek Memo haline getirilmiş ve ruhlara o kişinin aslında Mehmet değil Memo olduğu mesajı verilmek istenmiştir. Böylelikle kötü ruhların, Mehmet'e kötülük yapamayacağına inanılmaktadır. Filmde bu şekilde değiştirilen diğer isimler ise; Cano, Cemo, Haydaro, Fato, Haso isimleridir.

Filmde İslamiyet inancının en önemli ögesi Tanrı inancıdır. Tanrı sözcüğü birçok yerde geçer ancak dikkat edilecek önemli bir nokta, filmde Allah sözünün kullanılmaması, onun yerine sadece Tanrı sözcüğünün kullanılmasıdır. Film boyunca İslamiyet çok yoğun hissedilmez. Ancak film İslamiyet döneminde geçtiği için kastedilen Tanrı'nın İslami inanışlardaki Tanrı olduğu varsayılmıştır. Kader, kısmet inanışları ise İslamiyet inancında inanılması gereken öğelerdir. Kader, insanların geleceğinin Tanrı tarafından daha önceden belirlenmiş olduğu inanışıdır. Kısmet ise kadere boyun eğmek ve olanlara karşı gelmemektir.

Film boyunca, Memo'nun annesi İslami kurallara göre örtünmüştür. Köydeki diğer kadınların başları da kapalıdır. Ancak Cemo, gelin olup Memo'nun evine geline kadar, başı açıktır, giyinişi İslami kurallara göre değildir.

Dini açıdan filme bakıldığında, İslamiyet öncesi inançların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Cemo filmi, İslamiyet öncesi birçok inancı içinde taşımaktadır.

2.1.4. “EZO GELİN”, (Feyzi Tuna, 1973)

Filmin Adı : Ezo Gelin

Filmin Yapım Yılı : 1973

Yönetmen : Feyzi Tuna

Senaryo : Orhan Elmas

Oyuncular : Fatma Girik, Kadir İnanır, Suphi Tekniker, Reha Yurdakul

Yapımcı : Memduh Ün

Yapım : Uğur Film

Filmin Konusu : Ezo, babasıyla birlikte köyde yaşayan kendi halinde bir kızdır. Ali ise babasıyla birlikte demirci ustası olarak çalışır. Ali, Ezo’yu beğenir ve evlenmek ister. Ezo’nun babası evlenmelerine razı olur ancak köyün ağası olan Uncuoğlu Reşat da evli olmasına rağmen, Ezo’yla da evlenmek ister. Ezo’nun babası izin vermez. Bunun üzerine Uncuoğlu Reşat, Ezo’ya ve ailesine türlü türlü kötülükler yapar.

Ezo ile Ali evlenirler. Düğün sırasında Uncuoğlu, Ali ile babasının dükkanını yaktırır. Ali onun yaktırdığını öğrenir ve hesap sormaya gider. Uncuoğlu ise Ezo’nun aslında kendisini sevdiğini ancak babasının onu Ali’ye verdiğini söyler. Bunun üzerine Ali sinirlenir ve Ezo’ya gelip olayları anlatır ancak Ezo gerçekleri söyleyince rahatlar. Evlilikleri mutlu bir şekilde sürerken Kore savaşı başlar ve Ali askere çağrılır. Ali askere gider ancak bir süre sonra ölüm haberi gelir. Ezo çok üzülür. Ancak aradan bir süre geçtikten sonra babası Dinar Bey, bunun böyle olmayacağını, Ezo’nun köy yerinde bekar kalamayacağını bahane ederek diğer oğlu Yusuf’la evlenmesini ister. Yusuf da Ezo da evlenmek istemezler ancak nikah kıyılır. Ezo hala Ali’yi unutamamıştır, Yusuf ise Meryem isminde başka bir kızı sevmektedir. Evlenirler ancak birlikte olmazlar. Meryem, Uncuoğlu Reşat’ın kardeşidir. Uncuoğlu, Ezo’yu öldürmek için adamlarıyla konuşurken planları duyar ve Ezo’nun öldürülmesine karşı çıkınca da kendisi öldürülür. Yusuf ise kahrolur. Bir gün yemek yerlerken Ali çıkar gelir, ölmemiştir. Hepsi şoke olurlar. Ancak Ezo’nun Yusuf’la evlenmiş olması olayları içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Babası çok pişman olur. Ali ise çok üzülür ve Ezo’ya nasıl böyle bir şey yapabildiğini sorar. Ezo ise masum olduğunu böyle bir şeyi kendisi istemediğini söyler. Ancak Ali köyden gitmeye karar verir. Ezo’ya inansa bile yapacak bir şey yoktur. Ali giderken Ezo gitmemesi için

yalvarır ancak Ali onu dinlemez. Ezo ise onun gidişine katlanamaz ve kendini asar. Yolda Ali birden geriye döner ve döndüğünde Ezo'nun ölüsüyle karşılaşır.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Mavi Boncuk Kullanımı: Filmin başında Ezo'nun boynunda mavi boncuklardan yapılmış bir kolye bulunmaktadır.

Muska: Ali'nin ve kardeşinin boynunda asılı üçgen deri bir muska vardır.

Alkarası: Ezo evlenirken gelinliği, bulunduğu bölgenin yerel gelinliği olan kırmızı bir gelinliktir. Alkarası, kadınlara ve loğusalara kötülük yapan, onları ve çocuklarını hastalandıran bir ruhtur. Ondandır korunmak için kadınlar kırmızı renkli eşyalar kullanırlar.

İçki İçilmesi: Düğünde erkekler dışarıda içki içerler. İslamiyet inancında içkinin yasak olmasına rağmen, Türklerin eski inançlarına göre içkisiz kutlama, ibadet yapılmamaktaydı.

Ocak Kelimesinin Kullanımı: Uncuoğlu Reşat'ın, Ali'ye Ezo'nun aslında kendisini sevdiğini söylemesi üzerine Ali eve gelir ve Ezo'ya; "Binde birin kızı, sen güzelliğine güvenip de ocağımızı söndürmeye mi geldin?" der.

Ali'nin babası kalp krizi geçirdiğinde karısı; "Ocağımın direği, babayiğidim ne oldu sana." diyerek ağlar.

Ali öldükten sonra babası Ezo'yla konuşur. "Ezo sen benim gelinim değil, kızım oldun. Şehit oğlumdan ocağımıza kalan tek yadigarsın sen. Bu ev senin de evindir lakin dostun düşmanın gözü ocağımızda. Ezo'nun sahipsiz bir kadın gibi görünmesi huzurumuzu bozar. Yiğidine tuttuğu yas gününü doldurdu. Yusuf oğlumun da nikah çağına erişmesi bana vaktin geldiğini gösterdi. Ocağımızda sizler namımızı sürdüreceksiniz." diyerek onları evlendirmek istediğini söyler.

Ali askerden döndükten sonra "Dinar babam, ocağımız bir garip, bir garip olmuş ki beni gören kaçıyor." der. Aynı akşam yemek duası ederken de; "Yarabbi sana şükürler olsun. Şefaatin ocağımızdan eksik etme." derler.

Ali askerden döndükten sonra oralardan gitmeye karar verir. Gitmek istediğini söyleyince babası; "Ocağımızı bırakıp gurbete çıkman şart mı evlat?" der.

Yolcunun Arkasından Su Dökülmesi: Ali askere giderken Ezo arkasından bir kap içerisinde su döker. Bu davranış biçimi Su Kültü inancından günümüze kalmıştır.

Giden kişinin arkasından su dökerek o kişinin yolunun açık olacağına, işinin rast gideceğine inanılmaktadır.

Türbe Ziyareti/Dede İnancı/Saçı Biçimi Olarak Mum Yakma: Ezo, Ali askere gittikten sonra İzzettin Dede Türbesine gider. Orada ellerini açıp dua eder: “Ey İzzettin Dede, Ali’ mi gavur kurşunundan uzak tut. Yiğidimi kara topraklara çalma, bizi birbirimizden ayrı koma. Beni bahtı kara eyleme. Ey İzzettin Dede, sana adağım olsun. Ali ocağımıza kavuştuğunda sana dokuz mum yakacağım.” der.

Kadınların, Kocaları Öldüğünde Kayınlarıyla Evlendirilmeleri Geleneği: Ali’nin ölüm haberini aldıktan sonra babası Ezo’yla Ali’nin kardeşi Yusuf’u evlendirmek ister. “Ocağımızda sizler namımızı sürdüreceksiniz. Dinimizde ikinizi bir yastığa düşürmek şeriata uygundur.”

Mezar Taşı: Meryem öldürüldüğünde Yusuf onun mezarının başına gelir ve dua eder. Mezarında mezar taşı vardır. İslamiyet inancına sahip hiçbir ülkede mezar taşı uygulaması yoktur. Bu uygulama sadece Türkiye’de vardır. Bunun nedeni de Türklerin İslamiyet öncesi inançlarında mezar taşına verilen büyük önemdir.

Kına: Ali gitmek isteyince Ezo gitmemesini söyler ancak Ali; “Elleri kınalı, burnu kırmızı Ezo, gönlüm sana inanmaz, hem inansa da kardeş karısı kaçırıp Demircigillerin namına leke düşürmem” der.

Filmde İslamiyet İnancının İzleri

Cami: Filmin başında genel köy görüntüsünün içinde cami minaresi görülür.

Allah İnancı: Filmin başında Ezo’nun babası selamlaşıp konuştuğu Ali’nin babası Dinar Usta’ya giderken, “Hadi Eyvallah” der.

Ali’nin babası Dinar Usta’ya sevmediği biri “Bana bir diyeceğin var mı efendi?” der. O da; “Allah cezanı versin, başka ne derim ben sana.” diyerek beddua eder.

Ali’nin babası Ali’ye Ezo’yu alalım der ve “İnşallah Elif anamız yarın Kerim Ağanın yanından hayırlı haberle döner.” der.

Uncuoğlu Reşat, Kerim Ağadan Ezo’yu istemek için gelir ve aralarında konuşurlar: Reşat: “Selamın Aleyküm Kerim Ağa, geçmiş olsun.” Kerim: “Aleyküm Selam Uncuoğlu, hoş geldin, hayırdır inşallah” Reşat: “Hayırdır hayırdır Allahülalemler. Nasıl Oldun?” Kerim: “Allah razı olsun Uncuoğlu.” Uncuoğlu kızı ister Kerim Ağa ise zaten evli olduğunu ve kızını ona veremeyeceğini söyler.

Ezo'nun amcası; "Düğün dernek olunca ben de onun yanına gider, emri-hakkı orada beklerim." der. Ezo ise; "Allah gecinden versin amca." der.

Uncuoğlu Reşat, babasının Ezo'yu ona vermemesi üzerine arkadaşına; "Biz Allah'ın emridir dedik, gittik istedik verir verir, vermezse..." der.

Ali'nin kardeşi sevdiği kız olan Meryem'e "Meryem'im dilerim Mevla'm bizi tez birleştirir." diyerek umudunu belli eder.

Ali askere giderken vedalaşırken "Allah'ın izniyle ben de sağlıcakla gider, sağlıcakla dönerim." der. Ezo da, "Rabbim seni benden almasın, beni boynu bükük etmesin, kurban olam sana Ali." der.

Binbaşı köy ziyaretinde Dinar Usta'ya işlerinin nasıl gittiğini sorar. Dinar Usta da; "Allah verdiği boğazı aç koyar mı?" der. Binbaşı yanındaki oğlu olup olmadığını sorar. Dinar Usta da; "Öyle Allah bağışlarsa. Allah iki yiğidime de uzun ömür versin" diyerek cevap verir. Binbaşı ise ona kötü haberi verir. "Allah geride kalanlara uzun ömürler versin, oğlun şehit düşmüş." der.

Ezo, Ali'nin ölümü üzerine çok üzülür ve; "Ne olurdu Rabbim şehidimden bir çocuk nasip eyleyeydi." diyerek isyan eder. Babası gelir ve; "Ağlar mısın gene? Demedim mi yaptığın Rabbime karşı koymaktır." diyerek onu uyarır.

Yusuf, Ezo'yla nişanlandıktan sonra Yusuf'un sevdiği kız olan Meryem; "Sende hiç Allah korkusu yok mudur Yusuf? Ölmüş abinin karısını nasıl aldın? Seni böyle bilmezdim, kardeş karısına göz dikmez sanırdım. Allah cezasız komasın" diyerek ona kızar.

Herkes Ali'nin öldüğünü sanırken Ali birden çıkagelir ve; "Allah istemediği canı almıyor işte." der.

Ali askerden döntünce Ezo, Yusuf'la nikahlanmış olduğu için çok üzülür. "Nedir bu başıma gelenler, nedir benim çilem Allah'ım." diyerek isyan eder.

Ezo, Ali'nin gitmesi üzerine; "Bizi birbirimizden ayıranların yüzü gülmesin Rabbim. Bizi öldürdüler." diyerek kendini asar.

Kader İnancı: Amcası evleneceği zaman Ezo'ya "Güzel Ezo'm, inşallah bahtın da senin kadar güzel, açık olur." der.

Ali'ye, Garip diye seslendiği arkadaşına sorar; "Yakında düğün olacakmış öyle mi?" Ali de; "Allah kısmet ederse Garip." der.

Ezo'yla evlendiği için kendisine kızan Meryem'e Yusuf; "Meryem dur beni dinle. Onun da yazısı benim gibi karaymış, kader bizi nikahlı etti." der. Ezo da o

sırada yanlarına gelir ve elinin eline değmediğini söyler. Bunun üzerine Meryem; “Bahtı kara Ezo, ne günah ettik de kader bize bu oyunu yaptı.” der.

Ali askerden dönüp de Ezo’yla Yusuf’u nikahlı görünce gitmeye karar verir. “Gidiyorum ben. Kader alınımıza böyle yazılmış.”

Ezo kendini asarken “Kaderin kurbanı oldum ben Ali, Kalbimin sahibi inan ki sensin.” diye bir türkü başlar.

Dua Edilmesi: Ali’nin babası Dinar Usta’ya sevmediği birisi; “Hayırlı işler Dinar Usta” der. O da; “Senin gibi köpeğin duası kabul olsa gökten kemik yağardı.” diyerek memnuniyetsizliğini belirtir.

Ali askere giderken annesi; “Selametle yiğidim, dualarımız seninle olacak.” diyerek ona iyi dileklerini bildirir.

Tespîh Çekilmesi: Ali’nin babası evde otururken sürekli tespîh çeker.

Bir Erkeğin Dört Kadınla Birden Evlenilebilmesi: Uncuoğlu Reşat Ağa, Ezo’yu beğenir ve yanındaki adama zaten evli olduğu halde onunla da evlenmek istediğini söyler. Adam da; “Derdin bu olsun ağam, şeriat hükmünce dörde kadar hak sayılır.” der.

Reşat Ağa Ezo’yu istemeye Kerim Ağaya gider ancak Kerim Ağa, Reşat Ağa zaten evli olduğu için kızını ona vermeye istemez. Bunun üzerine Reşat: “Şeriat dört karıya bile müsaade eder. Kitapta yeri var bilmez misin?” Kerim Ağa ise; “Kitabın kavlini karıştırma sen.” diyerek ona kızar.

Namaz Kılınması/Ezan: Ali, babası ve kardeşi tamirhanede yere seccade serip namaz kılarlar.

Ali askerden döndükten sonra babası bir gece; “Ben de gideyim bu gece erken ibadete duracağım.” der ve namaz kılmaya başlar. Bu arada da ezan okunmaya başlar.

Şeriat Kanunları: Ali’nin öldüğünü öğrendikten sonra babası Ezo’yla diğer oğlu Yusuf’u evlendirmek ister. “Dinimizde ikinizi bir yastığa düşürmek şeriata uygundur.” der.

Kuran-ı Kerim: Ali’nin evinde oturma odalarında duvarda, çerçevelemiş bir “Bismillahirrahmanirrahim” yazısı ve çanta içinde asılı bir Kuran-ı Kerim bulunmaktadır.

Ali ile Ezo evlendiklerinde yatak odalarında başuçlarında çanta içerisinde Kuran-ı Kerim asılıdır.

İmam Nikahı: Ezo'yla Yusuf'a imam nikahı kıyılır. İmam; "Allah'ın emri Peygamberin kavliyle Dinar oğlu Yusuf'la nikahlanmayı kabul eder misin?" der Ezo'ya. Ezo da "Evet" der. Aynı şekilde Yusuf da kabul eder.

Ahret İnancı: Nikahlandıktan sonra Yusuf Ezo'ya; "Sen benim dünya ahiret bacımsın. Sana elimi sürersem cehennem ateşlerinde yanarım." der.

Yemek Duası: Ali askerden döndükten sonra yedikleri yemekten sonra ellerini gökyüzüne açıp dua ederler. "Yarabbi sana şükürler olsun. Şefaatinin ocağımızdan eksik etme. Amin."

Diğer bir yemek duasında da; "Elhamdülillah Allah soframıza Halil İbrahim bereketi versin. Amin." derler.

Genel Değerlendirme

Ezo Gelin filmi, Ezo isminde, Anadolu'nun küçük bir köyünde yaşayan, bir kadının, töreler karşısında düştüğü çaresizliği anlatır. Ezo, eşini çok seven, kendi halinde bir kadındır. Kocasını askere gittikten sonra, ölüm haberinin gelmesi üzerine kayınıyla evlendirilir. Karşı gelmek ister, ancak babanın sözleri kanun gibidir. Evlendikten sonra da, eski eşi Ali'ye sadık kalır ancak Ali askerden döndüğünde ise töreler devreye girer. Ezo Gelin filmi, dini açıdan oldukça zengindir. Filmde İslamiyet öncesi inançların izleri, İslamiyet inancı kadar yoğundur. Genel anlamda törelerine, geleneklerine bağlı, dindar bir köydür Ezo'nun köyü. Filmde bulunan İslamiyet öncesi dini inançların izleri; nazar inancı, Alkarası, muska kullanımı, yolcunun arkasından su dökülmesi, ocak kelimesinin kullanımı, türbe ziyareti, dede inancı, saçını biçimi olarak mum yakma, mezar taşı, kına yakılması, kadınların eşleri ölünce kayınlarıyla evlendirilmeleri geleneği olarak sayılabilir. Filmde, İslamiyet inancından ise; cami, Allah sözcüğünün kullanımı, kader inancı, tespih çekilmesi, dua edilmesi, namaz kılınması, Kuran-ı Kerim, ezan, erkeklerin dört kadınla birden evlenebilmeleri, şeriat kanunları, imam nikahı, ahiret inancı, yemek duası öğeleri kullanılmıştır.

Ezo Gelin filminde, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarından ilk olarak göze çarpan, dede inancı, türbe ziyareti ve bu ziyarette mum yakmanın adanmasıdır. Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarından Atalar Kültü'nde, ataların kutsal olduğuna inanılmaktadır. Ölen kişilerin öldükten sonra da, normal hayatlarına devam ettiklerine ve yaşayan insanların hayatlarına müdahale edebildiklerine

inanılmaktadır. Günümüze bu inanç, evliya, ermiş, dede inancı şeklinde ulaşmıştır. Ezo Gelin filminde, Ezo, eşi askere gidince, İzzettin Dede türbesine gider ve İzzettin Dede'ye, eşinin sağlıklı bir şekilde dönmesi için dua eder. İslamiyet inancına göre ise, türbe ziyareti yapmak, mezarda yatan kişinin ruhundan isteklerde bulunmak kesinlikle yasaktır. Ancak bu yasaklara rağmen, Türklerin geçmişteki inançlarının etkisiyle bu uygulamalar halen sürmektedir. Ezo, İzzettin Dede türbesinde, İzzettin Dede'den dilekte bulunduktan sonra, dileğinin gerçek olması halinde, türbeye tekrar gelip yedi mum yakacağı şeklinde adakta bulunur. Bu davranış ise, Şamanizm inancının öğelerinden biri olan, kansız kurban biçimi saçı inancından kalmadır. Ezo, türbeye, saçı olarak yedi adet mum sunacaktır.

Atalar Kültü inancından günümüze kalan başka bir davranış biçimi de, mezar taşı kullanımudur. Türkler geçmişte, atalarına duydukları saygıyı, atalarının mezarlarına da yansıtmışlardır. Ayrıca Türklerin mezarlarının başına, hayattayken öldürdükleri kişi sayısı kadar Balbal denilen küçük heykeller diktikleri de bilinmektedir. Bu davranış biçimi, günümüz Türkiye'sine, mezar taşı kullanımı olarak yansımıştır. Günümüzde, Türkiye dışında, Müslüman Arap ülkeler arasında mezar taşı kullanımına rastlanmaz. Türklerin eski inançlarından bir diğeri Kült de, Ocak Kültü'dür. Ocağın kutsal olduğuna inanılır. Günümüzde, ocağın kutsallığına inanılmasa da, ocak kelimesiyle türetilmiş birçok deyim kullanılmaktadır. Ezo Gelin filminde de, ocakla ilgili, "ocağını söndürmek", "ocağın direği olmak" deyimleri birçok yerde kullanılmıştır.

Şamanizm inancındaki ruhlardan biri de Alkarası'dır. Alkarası ruhunun, loğusalara ve çocuklara kötülük yaptığı, onları hasta ettiğine inanılmaktaydı. Bu ruhu kadınlardan, kırmızı renkli eşyaların uzak tuttuğuna inanılması, günümüzde doğum yapan kadınların başına kırmızı kurdele bağlanması, gelen konuklara kırmızı renkteki loğusa şerbeti içirilmesi, gibi pratikler uygulanmasına yol açmıştır.

Ezo, Ali'yi askere uğurlarken arkasından su döker. Yolcunun arkasından su dökülmesi, Su Kültü'nün günümüze ulaşmış biçimidir. Geçmişte inanılan, Su Kültü inancına göre, su kutsaldır. Suyun kötülüklerden ve günahlardan arındırıcı olduğuna inanılır. Yolcunun arkasından su dökülmesi uygulamasıyla, yola giden kişinin işinin rast gideceği, yolunun açık olacağına inanılır.

Anadolu'da köylerde kadınlar genellikle ellerine kına yakarlar. Bu bir gelenektir. Kına yakılması da, Türklerin eski inançlarının kalıntılarından.

Geçmişte kına, adanmışlık simgesi olarak uygulanmaktaydı. Yeni evli çiftler birbirlerine, yaşlı kadınlar ise ahirete adanmışlıklarını belli etmek için kına yakarlardı.

Nazardan korunmak için günümüzde en çok kullanılan pratik, mavi boncukların, korunmak istenen yere asılmasıdır. Ezo Gelin filminde de, Ezo'nun boynunda mavi boncuklardan yapılmış bir kolye vardır. Ayrıca, kötülüklerden ve nazardan korunmanın bir başka yolu, muska kullanımımıdır. Muska, bir çeşit sihirdir. Ancak günümüzde, İslamiyet inancında yasak olmasına rağmen, İslamiyet inancıyla birleştirilmiş olarak uygulanmaya başlanmıştır. Muskanın içine, İslami dualar yazılır ve ritüel gerçekleştirilir. Filmde, Ali'nin ve kardeşinin boynunda, muska vardır.

Ezo, kocası Ali'nin askerde öldüğü haberinin gelmesi üzerine, kocasının erkek kardeşi Yusuf'la evlendirilir. Bu geleneğin kökeni, ilk Türk devletlerinden Göktürlere kadar uzanmaktadır. Bu uygulamanın asıl nedeni, kadının klan dışına çıkmasını engellemektir. Filmde ise, Ali'nin babası, köy yerinde bir kadının kocasız başıboş kalmasını engellemek için Ezo'yu Yusuf'la evlendirir.

Filmdeki İslami öğelere bakılacak olursa, ilk olarak Allah sözcüğünün kullanımı göze çarpar. Filmde, hemen hemen her diyalogda Allah sözü geçmektedir. Ayrıca filmin başındaki ilk görüntülerden birinde, köyün genel görüntüsünde, köyün camisini görürüz ve böylece köyün Müslüman bir köy olduğu anlaşılır.

Filmdeki karakterler, düzenli olarak namaz kılarlar. Ali, babası ve kardeşi, dükkanda bile, seccadelerini serip namazlarını kılarlar. Ayrıca birçok sahnede de, ezan sesini duyarız. Müslümanlıkta inanılması şart olan bir diğer öğe de, kader inancıdır. Kader, geleceğin tanrı tarafından daha önceden yazılmış olduğuna inanılmasıdır. Filmde geçen diyaloglardan, karakterlerin birçok konuda kaderci oldukları görülmektedir.

Ezo Gelin filminde, nikahlar imam nikahı şeklinde yapılır. Ezo ile Ali, imam nikahıyla evlenirler. Ayrıca evlerinin duvarında, çerçevelenmiş bir "Bismillahirrahmanirrahim" yazısı asılıdır. Her yemekten sonra, Ali'nin babası, ellerini havaya açarak yemek duası eder. Bu duayı; "Yarabbi sana şükürler olsun. Şefaatinin ocağımızdan eksik etme. Amin." ya da, "Elhamdülillah Allah soframıza Halil İbrahim bereketi versin. Amin." diyerek İslamiyet esaslarına göre gerçekleştirirler.

İslamiyet kurallarına göre, bir erkek aynı anda dört kadınla birden evlenebilmektedir. Ezo Gelin filminde de, Uncuoğlu Reşat, evli olduğu halde, Ezo'yla da evlenmek ister. Bunun olup olmayacağını sorduğunda ise, yanındaki adam, bu kuralın şeriat kurallarına uygun olduğunu belirtir.

Filmin genelinde, Türklerin İslamiyet öncesi inançlarının yoğun olarak bulunmasının yanında, köyün dindar bir köy olmasından ötürü, İslamiyet inancı ağır basıyor gibi gözükmeğdir. Örneğın Allah sözcüğünün kullanımının çokluğu, İslamiyet inancının etkilerini daha çok hissettirir.

2.1.5. “GÖKÇE ÇİÇEK”, (Lütfi Ö. Akad, 1972)

Filmin Adı : Gökçe Çiçek

Filmin Yapım Yılı : 1972

Yönetmen : Lütfi Ömer Akad

Senaryo : Erol Keskin

Oyuncular :Hülya Koçyiğit, Serdar Gökhan, İhsan Baysal, Tuncer Necmioğlu

Yapımcı : Hürrem Erman

Yapım : Erman Film

Filmin Konusu : Gökçe Çiçek, göçebe bir obada yaşayan bir Türk kızıdır. Gökçe Çiçek, Selman Ali isimli bir genci sevmektedir. Ancak Gökçe Çiçek’te, bey oğlu Artukoğlu Ahmet’in de gözü vardır. Gökçe Çiçek ile Ali dilek ağacının altında buluşurlar. Birbirleriyle evleneceklerine dair söz verirler. Selman Ali ve ailesi obanın tuzlarını develeriyle taşıyarak para kazanırlar ve bu yıl, taşıma karşılığı olarak toprak isterler. Bir miktar toprak sahibi olup göçebeliği bırakmak, yerleşik hayata geçmek isterler. Gökçe Çiçek’in haberi olmadan babası, Artukoğlu Ahmet’e Gökçe Çiçek’i sözler. Gökçe Çiçek çok üzülür ve karşı çıkmadığı için Ali’ye çok kızar. Mağarada yaşayan Dede’ye gider, akıl danışır. Oysa Ali ile Ahmet anlaşmışlardır. Tuzları develere yükleyip yola çıkarlar. Yola çıktıktan bir süre sonra deprem olur ve kayalar üzerlerine devrilir. Köyden onları aramaya giderler ancak herhangi bir iz bulamazlar ve öldüklerine karar verirler. Gökçe Çiçek, bu olaydan sonra kendine gelemez, kendini bilmez şekilde dolaşır ve sürekli “Dönecek, dönecek...” diyerek söylenir. Oğlunun ölüm haberine dayanamayan oba beyi de ölür. Beyin karısı yeni bey olur. Ölüm haberlerine rağmen Ali ile Ahmet yaşıyorlardır. Ali kötü durumdaki Ahmet’e yardım etmiş ve onun hayatta kalmasını sağlamıştır. Obadaki boşluğu fırsat bilen Katırcıoğlu ise Hanım’ı kandırarak obanın aleyhine anlaşma yapmak ister. Tam anlaşma yapılacakken Gökçe Çiçek gelir ve anlaşmayı engeller. Gökçe Çiçek’in tuhaf hareketlerine karşılık oba halkı onun erenlere karışmış olduğunu iddia eder. Ancak köye baskın olacağı sırada Gökçe Çiçek son anda oba halkını uyarır ve baskından kurtulurlar. Sonra bir gün Ali ile Ahmet gelirler. Ancak Gökçe Çiçek halen onlar gelmemiş gibi davranır. Bir gün ağacın dibinde otururken birtakım adamlar fidye almak için gelip onu kaçırlar. Obalılar onu kurtarırlar. Gökçe Çiçek’in tuhaf davranışları yüzünden Ahmet ile olan sözü geçersiz sayılır. Bunun

üzerine Ali ondan af diler ancak Gökçe Çiçek halen o gelmemiş gibi davranmakta, onu görmemektedir. Bu sırada Gökçe Çiçek sık sık Dede'yi ziyaret eder ve ona Ali'nin dönüp dönmeyeceğini sorar. Oba halkının bir kısmı onun erenlere karıştığını, bir kısmı da deli olduğunu ve akıl hastanesine yatırılması gerektiğini düşünür. Gökçe Çiçek'i akıl hastanesine götüreceklerken Ali gelir ve onu babasından ister ancak akıl sağlığı yerinde olmadığı için obanın büyükleri evlenmesine izin vermezler. Bunun üzerine Ali, Dede'ye gelir ve ondan yardım ister. Dede de ona kemençeye benzer bir çalgı verir. Bu çalgıdan çıkan sesi yiğidinin yüreğinden duyduğu takdirde Gökçe Çiçek'in iyileşeceğini söyler. Ali, Dede'nin dediğini yapar. Gökçe tam hastaneye götürülürken sesi duyar ve Ali'ye doğru gelir. Ali ona bir mendil verir ve o da mendili ağaca bağlar. Tam bu sırada Katırcıoğlu, Ali'ye saldırır ve Ali de onu öldürür. Hep birlikte evleri yıkıp göçebelige devam ederler.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Ağaçlara Bez Bağlanması: Filmin başında Gökçe Çiçek ve Salman Ali bir ağacın altında buluşurlar. Bu ağaç dilek ağacıdır. Ağacın dallarına bağlanmış birçok sarı, kırmızı, beyaz, siyah mendiller, bez parçaları, ziller, çanlar ve bez bebekler vardır. Salman Ali, Gökçe Çiçek'e sarı renkli bir mendil verir ve Gökçe Çiçek de onu ağacın dalına bağlar. Gökçe Çiçek; "Ağacın iyisi özünden olur, erin iyisi sözünden olur." Ali; "Sözümüzden kuşku mu olur?" Gökçe Çiçek: "Obada bir şeyler dönmekte, herkes susmakta, sen de susmaktasın Salman Ali." Ali: "Diyeyeğim belli değil mi? Gören göze söz mü gerek Gökçe Çiçek?" der. Bu davranış biçimi Türklerin eski inançlarından Ağaç Kültü'nde görülmektedir. Zamanla bu inanç Şamanizm inancıyla bütünleşmiş ve günümüze dek ulaşmıştır. Şamanizm inancında bu davranış, kansız kurban biçimi olarak kabul edilen yalmadır.

Gökçe Çiçek ile Salman Ali ağacın altında buluştuklarında fonda bir türkü duyulur. "İki gönül düşmüş hakkın yoluna. Aşk ateşi yüreklerden dert alır. Yiğit mendil asmış ağaç dalına. Dilek ağacı sır vermez sır alır."

Mavi Boncuk: Gökçe Çiçek'in boynunda mavi boncuklardan yapılmış bir kolye vardır.

Alkarası İnanç: Gökçe Çiçek'i babası, Artukoğlu Ahmet'e sözlediği zaman Gökçe Çiçek'i düğün için hazırlarlar. Giydirdikten sonra Gökçe Çiçek'in başına kırmızı bir örtü örterler.

Şaman Davulu: Gökçe Çiçek, Salman Ali'yi sevdiği halde Artukoğlu Ahmet'le evlendirileceğini duyunca çok üzülür. Bir mağara içinde yaşayan Dede'yi görmeye gelir. Mağaranın girişinde bir şaman davulu asılıdır. Küçük bir davuldur. Üzerinde ay, yıldız işaretleri çizilidir, bezler bağlıdır ve davul, kuş tüyleriyle kaplıdır. Mağaranın girişindeki küçük bir ağacın dalında asılı durur. Yanında tokmağı da vardır.

Gökçe Çiçek, Dede'yi ziyarete geldiğinde Dede kendi boyunda bir çubuğu süslemektedir. Çubuğun üst kısmında, yuvarlak daire şeklinde bir şekil vardır ve bu şeklin üzerinde ziller, yeşil, kırmızı, mavi bez parçaları ve deniz kabukları vardır.

Gökçe Çiçek, Dede'yi ziyarete geldiğinde Dede bir şaman davulu boyamaktadır. Davulun ve tokmağının etrafı kuş tüyleriyle kaplıdır. Davulun üzerinde ay, yıldız işaretleri çizilidir. Dede davulu çalar ve Gökçe Çiçek kendinden geçer.

Gökçe Çiçek, Dede'nin kendisi için hazırladığı davulu ve tokmağı alır ve çalar. Şamanlar gibi döner, adeta bir Şaman ayini yapar.

Dede İnanıcı: Geçmişteki inançlarımızdaki Şamanlar, günümüze dedeler olarak ulaşmıştır. Şamanlar, İslamiyet inancıyla birlikte değişerek Dede şeklini almıştır. Dedeler, geçmişteki Şamanların birçok özelliğini taşımaktadır. Örnek olarak gelecekte haber vermek, hastaları iyileştirmek gibi özellikleri bulunmaktadır. Gökçe Çiçek filminde de obanın bir dedesi vardır. Gökçe Çiçek, Dede'yi ziyarete gelir ve ona akıl danışır. Gökçe Çiçek: "Dede, sevdiğim beni ala kuşlara kurban etti." Dede: "Acıyla kavranan Hak nuruna kavuşur kızım. Üçler, yediler, kırklar aleminde sırrı aşk yüreğine ayan olur." Dede; yaşlı, beyaz uzun sakallı, beyaz giyinmiş, kemeçeye benzer bir çalgı çalan biridir.

Depremden sonra oba halkı Dede'ye bu felakete karşı kendilerini uyarmadığı için kırıngırlar. Oba halkından bir kadın; "Gönül dilerdi ki dedemiz bize müşkül anımızda fikir versin. Yol yordam gösterebilirsin. Lakin bize küskün." der. Şamanların devamı olan dedelerin, gelecekte haber verebildiklerine inanılmaktadır.

Ali döndükten sonra bile Gökçe o yokmuş gibi davranmaya devam eder. Dedeye gider ve onun gelip gelmeyeceğini sorar. Dede de; ancak yüreğinden gelen sesi duyduğu takdirde döneceğini söyler.

Gökçe Çiçek akıl hastanesine götürüleceği zaman Ali, Dede'ye gelip akıl danışır. O da ona kemeç gibi bir çalgı verir ve bunu içten bir şekilde yüreğinden

çalmasını ancak o zaman Gökçe Çiçek'in iyileşebileceğini söyler ve Ali onu dinler. Gökçe Çiçek de iyileşir.

Eren İnanıcı: Ali'nin kaybolmasından sonra garip şekilde davranan Gökçe Çiçek için oba halkı; "Hayırdır inşallah. Bu kız erenlere karışmış." şeklinde yorumlar yaparlar.

Obanın beyi ölünce; karısı bey olur ve Katırcıoğlu kadını kandırmaya çalışarak onunla pazarlık yapar. Tam anlaşmaya parmak basacakken Gökçe Çiçek gelir ve onları engellemeye çalışır. Bu durumda da etraftaki kadınlardan biri; "Selamın kavlen, bu kız erenlere karışmış." der, Katırcıoğlu da "Tövbe de kadın o ne söz." diyerek köylünün kadına inanmasını engellemeye çalışır.

Artukoğlu ile Ali sağ salim dönünce obalılardan biri; "Erenler, beyimiz döndü çok şükür." diyerek erenlere olan şükranını bildirir.

Gökçe Çiçek şaman davuluyla ayin gerçekleştirdikten sonra obalı kadınlardan biri; "Gökçe Çiçek erenlere karışmış." diyerek hayretini dile getirir.

Gelecekte Haber Verme: Deprem olduğunda oba halkı Dede artık onlara yardım etmiyor, gelecekte haber vermiyor diyerek hayıflanırlar.

Obaya baskın olacağı zaman Gökçe Çiçek hisseder ve obadakileri uyarır ve son anda baskından kurtulurlar.

Filmde İslamiyet İnanıcının İzleri

Örtünme: Filmin başında Gökçe Çiçek'in başı İslami kurallara göre örtülüdür. Ancak kaçırıldıktan sonra başı açılır ve filmin sonuna kadar açık kalır.

Allah İnanıcı: Deprem olduğu sırada yolda olan Selman Ali'yle Artukoğlu için obadakiler endişelenirler. "Dar boğazda olmalı bu sırada. Allah vere de bir yaramaz iş olmamış olsun." "İnşallah, inşallah." "Yiğitlerimiz sana emanet Allah'ım onları bize bağışla."

Depremden sonra Ali ile Artukoğlu'na bakmaya giden kişiler onları bulamazlar ve öldüklerini sanarak; "Beka aleminde Allah'ın rahmeti üzerinde olsun." derler.

Köye olan baskını atlattıktan sonra bir adam; "Sonrası Allah Kerim." der. Beyin hanımı ise kendi yerine başka bir bey seçilmesini ister. O sırada Ali ile Artukoğlu gelirler. Artukoğlu'nun annesi; "Allah'ım. Yarabbi sen bilirsin." diyerek bağırır.

Depremden sonra Gökçe'nin tuhaf davranması ile ilgili olarak babası; "Allah sonumuzu hayır eyleye." der.

Ali yaptıklarından dolayı Gökçe'den af diler. "Tanrı bağışladı beni, sen bağışlamaz mısın?" der. Ancak Gökçe yine de oralı olmaz.

Obalılar Gökçe Çiçek'i akıl hastanesine gönderirlerken Ali ortaya çıkar ve; "Sözüm kısadır. Allah'ın izniyle Gökçe Çiçek'i eş almak isterim. Bundan böyle hesabı benden sorulur." diyor. Ancak köylüler "Dileğin töreye aykırıdır diye düşündük ve Allah katında deliyle evlenmek caiz değildir." derler ve Gökçe Çiçek'i götürürler.

Kader: Ali ve Artukoğlu'nun ölümüne oba halkının isyan etmesi üzerine; "Ölenle ölünmez, lakin takdire boyun eğmek gerek." derler.

Gökçe Çiçek'in babası, Gökçe'yle Artukoğlu'nun evlenmeleri konusunda; "Deprem günü aklımı yitirdi. Allah'ın takdiri, kızımdır, lakin ere eş olmaz." diyerek karşı çıkar.

Genel Değerlendirme

Gökçe Çiçek filminin senaryosu, Türklerin eski inançlarından Şamanizm göz önüne alınarak yazılmıştır. Bu açıdan film, Şamanizm'in birçok ögesini taşımaktadır. Film, Osmanlı döneminde geçer. Osmanlı Dönemi'nde göçebe bir obadaki aşk öyküsünü, Şamanik unsurlarla anlatır. Bu açıdan da, İslamiyet öncesi inançlar, İslamiyet inancından daha fazladır. Gökçe Çiçek, obanın güzel kızlarından biridir. Kendine güvenen, kararlı bir karakter çizer. Ali ise, obanın sorumluluğunu alan kişilerden biridir. Göçebe hayatı yaşadıkları için evleri yoktur, çadırlarda yaşarlar. Hayvanları vardır, hayvanlarla geçimlerini sağlarlar.

Filmde İslamiyet öncesi inançlardan günümüze kalan inanışlar, ağaçlara bez bağlanması, mavi boncuk, nazar, Alkarası inancı, şaman davulu kullanımı, dede, eren inancı, gelecekte haber verebilme olarak sayılabilir. İslamiyet inancının yansımaları olarak da, örtünme, Allah inancı ve kader olarak sayılabilir.

Filmde, İslamiyet öncesi inançlardan yoğun olarak Şamanizm inancının kalıntıları bulunmaktadır. İlk göze çarpan inanç, dede inancıdır. Şamanlar, o dönemin din adamları olarak, dini görevlerini yerine getirmenin yanında, gelecekte haber verme, hastaları iyileştirme gibi uygulamaları da yapmaktaydılar. Günümüzde İslami din adamlarının bu tip yetkileri yoktur. Hatta bu tip girişimlerde bulunmaları

yasaktır. Ancak günümüzde Şamanların yerini, Dedeler almıştır. Gökçe Çiçek filminin Dede'si de, oba halkının Şaman'ı gibidir. Mağarada yaşar, hatta Şaman davulu, tokmağı vardır. Davulun üzerinde, ay, yıldız işaretleri çizilidir, bezler bağlıdır ve davul, kuş tüyleriyle kaplıdır. Şamanizm inancıyla, İslamiyet inancının karışımı gibidir. Şamanizm inancından, gelecekte haber verme, şaman davulu, tokmağını, İslamiyet inancından ise Allah kavramı ve İslami duaları almıştır. Dede, Gökçe Çiçek'e birçok konuda yardım eder, yol gösterir. Hatta filmin sonuna doğru Gökçe Çiçek'e yapmış olduğu şaman davulu ve tokmağını verir ve Gökçe Çiçek bunlarla adeta bir Şaman ayini gerçekleştirir. Gökçe Çiçek de, Şaman vasıfları gösterdiği bir dönemde, olacak kötülükleri hissetmiş ve oba halkını baskından kurtarmıştır. Günümüzde Şamanizm'in Şaman ayini öğeleri Anadolu'da yaşamamaktadır. Ancak filmin geçtiği dönemin Osmanlı Dönemi olması, o dönemde bu inançların henüz kaybolmadığını göstermektedir. İnsanların eski inançlarını terk etmeleri çoğu zaman yüzyıllar sürmektedir. Terk edilse bile, bu inançlar toplumsal bilinçaltında yaşamayı sürdürmektedir.

Türklerin eski dini inançlarından Ağaç Kültü ve Şamanizm inancının birleşmesiyle günümüze gelen, ağaçlara bez bağlanarak dilek dilenmesi uygulaması, günümüzde halen yaşamaktadır. Ağaç Kültü'ne göre ağaçlar kutsaldır. Gökçe Çiçek filminde de, birbirlerine aşık olan Gökçe Çiçek ile Ali, kutsal saydıkları dilek ağacının altında buluşurlar ve ağaca bez bağlayarak evlenmeyi dilerler. Ağaçta, sarı, kırmızı, beyaz, siyah mendiller, bez parçaları, ziller, çanlar ve bez bebekler vardır. Herkes, dileğini gerçekleştirmesini istediği ruha göre, isteğine göre değişik renkte bez bağlamaktadır. Ayrıca Gökçe Çiçek gelin olacağı zaman, Gökçe Çiçek'in yüzüne, gelini Alkarası ruhundan korumak için kırmızı bir örtü örterler. Bu inanç, aynı zamanda Şamanizm inancındaki kansız kurban biçimi olan yalmadır. Yalma, ağaçlara veya şaman davuluna bağlanan ip veya bezlere verilen isimdir.

Filmin ilginç yanlarından biri, Gökçe Çiçek'in Şaman vasıfları taşımaya başladığı dönemde oba yaşlılarının, onun delirdiğini düşünüp, akıl hastanesine kapatılmasını istemeleridir. Bir insanın Şaman unsurları taşıyabilmesi için, transa geçebilmesi, ruhlarla konuşabilmesi, gelecekte haber verebilmesi gibi bir takım değişik davranışlarının olması gerekmektedir. Halen kimi araştırmacılar, Şamanların, epilepsi hastası, ya da akıl sağlığı yerinde olmayan kişiler olduğunu düşünmektedirler.

Filmde bulunan İslami öğelerden en önemlisi Allah inancıdır. Allah sözcüğü birçok yerde geçmektedir. Film boyunca, Gökçe Çiçek fidye için kaçırılana kadar, başı İslami kurallara göre örtülüdür. Kaçırıldıktan sonra başı açılır. Film boyunca oba kadınlarının da başları örtülüdür.

Filmin geneline baktığımızda dini inançlar açısından Şamanizm inancının ağır bastığı söylenebilmektedir.

2.1.6. "IRMAK", (Lütfi Ö. Akad, 1972)

Filmin Adı	: Irmak
Filmin Yapım Yılı	: 1972
Yönetmen	: Lütfi Ömer Akad
Senaryo	: Lütfi Ömer Akad
Oyuncular	: Serdar Gökhan, Aysun Güven, Kadir Savun
Yapımcı	: Kadir Kesemen
Yapım	: Dadaş Film

"Sait Faik Abasıyanık'ın 'Mahpus' adlı öyküsünden uyarlanmıştır."

Filmin Konusu : Irmak filmi, köylerde ağa egemenliğini ve bu egemenliğin altındaki köylüleri anlatır. Köyün ortasından geçen bir ırmak vardır ve bu ırmak çok tehlikeli olduğundan yüzerek karşıya geçmek imkansızdır. Köylüler de ancak bir sal yardımıyla karşıya geçebilirler. Salın sahibi Nuri, Zeynep isminde bir kız sever. Ancak kız, köyün ağası Cemşiroğlu'nun oğlunu beğenmektedir. Ağa'nın oğlu da onunla evlenmek ister ancak babasından çekinmektedir. Salcı Nuri'nin annesi ise oğlu evlenmediği için üzülür ve onu evlenmeye ikna etmeye çalışır. Ağa oğlu, sonunda babasına açılır, Zeynep'le evlenmek istediğini söyler ve babası kızını ister. Kızın ailesi ise bu olayı sevinçle karşılar. Salcı Nuri ise bu işe inanmaz. Bir an önce düğün yapılır. Tam düğün sırasında Nuri, Zeynep'i kaçıtır ve kendi evine götürür. Zeynep çok üzülür ve kendini bırakmasını yoksa ikisinin de çok mutsuz olacağını, ona kendinden hayır gelmeyeceğini söyler. Bunun üzerine Nuri, Zeynep'i bırakır. Zeynep babasının evine döner ancak babası onu döver ve Nuri'yle aralarında bir şey geçmediğine inanmaz. Doktora bekaret kontrolüne götürür. Ağa'nın adamları ise Nuri'yi cezalandırmak için döverler ve salını paramparça ederler ayrıca karşı kıyıya geçmesini de yasaklarlar. Ağa'nın oğlunun aklı Zeynep'te kalmıştır ancak Ağa, kaçırdığı için Zeynep'i gelin olarak istemez ve oğluna da unutmamasını söyler. Zeynep'e ise ailesi dahil herkes çok kötü davranır. Ağa'nın oğlu Mustafa'yla, kendi kızını evlendirmek isteyen bir adam Zeynep'i kandırmak için bir plan kurar. Plana göre Zeynep'i kandırıp o yörenin kötü kadınlarının yaşadığı Cennet'in evine götüreceklerdir. Mustafa'ya da haber verecekler ve Mustafa da Zeynep'le birlikte olup daha sonra da onu unutacaktır. Nitekim planları başarıya ulaşır ve Zeynep'i kandırıp Cennet'in evine getirirler. Zeynep Mustafa'ya kaçtığını ve Mustafa'nın halasına geldiğini zanneder. Akşam olur Mustafa gelir ve Zeynep'i kandırır. Birlikte

olurlar ancak Mustafa sonra gelmez ve Zeynep o evdeki eğlencelerde dansözlük yapar. Bütün bunları duyan Nuri ise gelip Zeynep'i o evden kurtarır, onunla evlenir. Gelini köye getirirlerken yolda karşılaştıkları Mustafa'yı Nuri vurur ve Mustafa'nın babasının adamları Nuri'ye ateş açarlar. Çatışma sırasında Nuri de Zeynep de vurulur.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Kan Davası: Ağa, oğlu vurulup öldürülünce; "Oğlumun kanına kan isterim." der.

Alkarası: Gelin olan Zeynep baştan ayağa kırmızı bir gelinlik giyer ve at üzerinde düğün yerine götürülür. Türklerin eski dini inançlarında Alkarası denilen kötü bir ruh vardır ve bu ruh gelinlere, loğusa kadınlara kötülük yapar. Bu ruhun kötülüklerinden korunmak için kırmızı kıyafetler giyilir ya da kırmızı rengin ağırlıklı olduğu bazı pratikler uygulanır.

Ocak Kültü: Ocak Kültü İnancı günümüze bazı deyimler şeklinde ulaşmıştır. Kaçırılan Zeynep eve geri getirildiğinde babası onu döver. Annesi ise "Bakıver kızına, ocağımızın bereketine." diyerek babasını sakinleştirmeye çalışır.

Filmde İslamiyet İnancının İzleri

Örtünme: Köylü kadınların hepsinde film boyunca başörtüsü vardır.

Allah İnancı: Köyün salcısı kendisine soru soran köylülere "Allah Kerim" diye cevap verir.

Köylüler arasında "Hayırdır İnşallah", "Hayırdır", "Eyvallah", "Evelallah" lafları sık sık kullanılır.

Ağa köylülerden biriyle anlaşma yapar ve anlaşma sonrasında "Sen bunu kendi hesabına işle, sonrası Allah Kerim" der, adam da, "Kerim elbet" der.

Zeynep'in Cemşiroğullarına gelin gidecek olmasına annesi çok sevinir ve; "Çok şükür Rabbim'e." der.

Kader, Kısmet İnancı: Salcı eve gelir, annesi onun evlenmesini ister ama o pek yanaşmaz. Bunun üzerine annesi "Arkadaşının düğünü cumayaymış ya seninki?" diye sorar, Salcı da; "Kısmet" diyerek annesini yanıtlar.

Cami: Cemşiroğlu köyden birini sorar, köylüler de "Camiye gitti" derler.

Şeytan İnancı: Haydar Ağayla, Müzmin kahve içerlerken Ağa: “Safralı Müzmin, sana boş yere şeytanın ard bacağı dememişler.” der. Müzmin ise; “Tövbe ne haddimize, halimizi bilmez değiliz.” der.

Tövbe Etmek: Daha önce Cennet’in evi denilen bir evde kötü kadın olarak çalışan bir kadına köylülerden biri asılınca kadın; “Eskidendi o, tövbeliyiz artık.” der.

Kuran-ı Kerim: Salcının evinin duvarında kılıf içerisinde Kuran-ı Kerim asılıdır.

Cennet, Cehennem İnancı: Düğün sırasında Salcı Zeynep’i kaçıır. Zeynep de Salcıya; “Cehennem ateşlerine gelesin Nuri.” diye bağırır.

Zina: Zeynep kaçırıldığı için babası onun zina yapıp yapmadığını öğrenmek için Zeynep’i doktora götürür. Ayrıca Cennet’in evinde, Ağanın oğlu Mustafa ile Zeynep aralarında nikah olmadan birlikte olurlar.

İmam Nikahı: Salcı Nuri, Zeynep’i Cennet’in evinden kurtarır ve onunla evlenir. Camiye gelirler ve imam nikahı kıydırırlar.

Genel Değerlendirme:

İrmak filmde, İslamiyet öncesi inançların izleri azdır. Filmde, ağırlıklı olarak İslamiyet inancı hissedilmektedir. Filmin geçtiği köy, tutucu bir Anadolu köyüdür. Köyde hemen hemen herşey İslami kurallara göre gerçekleştirilir. Kurallara uymayanlar ise dışlanır. Zeynep, kendi halinde, tarlada çalışan, ailesine yardım eden dindar bir kızdır.

Filmde İslamiyet öncesi inançlardan, kan davası, Alkarası ve Ocak Kültü vardır. İslamiyet inançlarından ise; örtünme, kader, kısmet, Allah inancı, cami, Kuran-ı Kerim, cennet, cehennem, şeytan inancı ve imam nikahı vardır.

Ocak Kültü, Türklerin eski inançlarından. Türklerin eski inançlarına göre Ocak kutsaldır. Ocak Kültü günümüze, birtakım deyimlerle gelmiştir. Filmde, Zeynep’in annesi; “Bakıver kızına, ocağımızın bereketine.” diyerek, Ocak Kültü’nü yansıtmaktadır. Totemizm inancından kalan bir inanç, kan davası, inancıdır. Totemizm inancında, aynı klan içerisindeki kişiler, akrabalarıdır. Ayrıca Totemizm inancında kanın kutsallığına inanılmaktadır. Bu yüzden, klan içerisinde bir kişi öldürüldüğü zaman, klandaki diğer kişiler, o kişinin kanını temizlemek zorundadırlar. Günümüze kan davası biçiminde gelen bu inanç, özellikle Doğu Anadolu bölgemizde halen sürmektedir. Filmde de, Ağa; “Oğlumun kanına kan isterim.” diyerek, kan davası gütmek istediğini belirtmektedir. Alkarası inancının

günümüze kadar gelen bir uzantısı olarak, Zeynep, gelin olduğunda kırmızı bir gelinlik giyer. Bu gelinliğin kırmızı olmasının sebebi, kırmızı rengin, gelinlere ve loğusalara kötülük yapan Alkarası ruhunu kaçırdığına inanılmasıdır.

Filmde, İslamiyet inancı ağırlıktadır. Köylülerin hemen hemen tümü dindardır. Köylü kadınların tümü İslami inançlara göre örtünmüştür. Filmdeki birçok diyalogda, Allah sözü geçmektedir. Filmin birçok karesinde, köyün camisi görünür. Salcı Nuri ve birçok köylünün evinin duvarında, çanta içerisinde Kuran-ı Kerim asılıdır. Evlenirken imam nikahı kıyılır. Filmde, İslami kurallara uymayan bir kurum, kasabada, Cennet'in evi denilen bir eğlence evidir. Zeynep kandırılıp buraya getirildiğinde, Mustafa ile o gece birlikte olur. İslami kurallara göre nikahsız cinsel ilişki yasak olmasına rağmen, Mustafa, Zeynep'i kandırarak onunla birlikte olur.

2.1.7. “KARA ÇARŞAFLI GELİN”, (Süreyya Duru, 1975)

Filmin Adı : Kara Çarşafı Gelin

Filmin Yapım Yılı : 1975

Yönetmen : Süreyya Duru

Senaryo : Vedat Türkali

Oyuncular : Hakan Balamir, Semra Özdamar, Aytaç Arman, Aliye Rona

Yapımcı : Süreyya Duru

Yapım : Murat Film

“Bekir Yıldız’ın üç ayrı öyküsünden uyarlanmıştır.”

Filmin Konusu : Kara Çarşafı Gelin’de, Urfa’nın köyünde yaşayan bir ailenin toprak ağaları yüzünden başına gelenler anlatılır. Köyün ağası tetikçi tutarak bir adamı öldürtür. Öldürülen adam, Zara’nın kocasıdır. Katil olan kişinin kızı kan karşılığı olarak Zara’ya verilir. Yıllar geçer, Zara’nın oğulları büyür. Zara, oğlu Müslüm, Vakkas ve yanaşma olarak verilen Güllüşan ile sürekli tarlada çalışır. Köylüler arasında devletin kendilerine toprak dağıtacağına dair bir dedikodu başlar ve bu konu köyün ağasının hiç hoşuna gitmez. Ayrıca devlet görevlileri su çıkarmak için tarlaya gelirler ancak ağa onları da kovar. Bu olay sırasında Müslüm devlet memurlarının yanında yer alır. Bir gün ağa Zara’yı yanına çağırır ve Güllüşan’ı yanında çalışan kahyaya ister, bol miktarda da başlık parası vereceğini söyler. Zara çok sevinir ve kabul eder. Ancak Zara’nın oğlu Vakkas, Güllüşan’ı beğenmektedir ve Müslüm ve Vakkas, Zara’nın bu kararına karşı çıkarlar. Bir gün Zara, Vakkas ile Güllüşan’ı el ele yakalar ve kızı döver. Bu arada Güllüşan’ın kardeşi Haydar, hapishanedeki babasının ilaç parasını karşılayabilmek için kaçağa gider, orada öldürülür. Güllüşan’ın daha önceden annesi de ölmüştür. Kardeşinin öldüğünü duyan Güllüşan sinirlenir ve Zara’ya karşı gelerek evden ayrılır. Bu arada Müslüm devletten yana olduğu için ağa Müslüm’ü öldürmesi için adam tutar. Vakkas’la Güllüşan evlenirler. Düğün sırasında Müslüm öldürülür. Bunun üzerine Vakkas çok sinirlenir ve Müslüm’ü öldüren adamı bulur. Ondan, gerçek suçlunun ağa olduğunu öğrenir. Mahmut, Ağayı vurmaya gider. Ağa, Mahmut’u tam vuracakken Güllüşan ağayı vurur ve hapse girer.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Cenaze Sırasında Kanlı Gözyaşı Akıtmak: Zara'nın kocası öldüğünde Zara, kocasının cenazesi götürülürken yüzünü tırnaklarıyla yırtar ve kanlı gözyaşı akıtır.

Yaşlı Olan Kişinin Alınına Siyah Bez Bağlaması: Cenaze sırasında orada bulunan bütün kadınların alınları yas tuttuklarını gösteren siyah bezlerle bağlıdır.

Kına Yakılması: Zara ve diğer kadınların elleri kınalıdır.

Üzerlik Kullanımı: Zara'nın kocasını öldüren adamın evinde de, Zara'nın evinde de duvarda üzerlik asılıdır.

Kana Karşılık Olarak Kız Verilmesi: Zara, kocasının öldürülmesi karşılığında katilin evinden bir kız alır ve böylece ödeşmiş olurlar. Kan karşılığı olarak verilen kız annesine; "Desene anne. Ben kurbanlık kuzu olmuşam." der, annesi de: "Ya kardeşini vursalardı daha mı iyiydi yavrum." der, kıza kara çarşaf giydirir ve Zara'ya kızı getirir.

Güllüşan senelerce Zara'nın yanında sıkıntı çeker. Bu süre içinde annesi ölür ve kardeşi de ölünce; "Kan borcum kalmış mıdır sana? Anam kardeşim hepsi öldü. Babam da ölüyor. Evime gidiyorum." diyerek gider.

Alkarası: Köyün kuyusunun başında sıra bekleyen kadınların başörtülerinin üzerinde kırmızı Alkarası bağı vardır.

Darısı Başınıza Sözü: Köylü kadınlar askerden dönen Müslüm'ü görünce; "Darısı başımıza." diyerek gülüşürler.

Ocak İnanç: Oğlu Vakkas'la Güllüşan'ı el ele yakalayan Zara; "Ocağımızı yakacaksın sen." diyerek Güllüşan'a bağırır.

Filmde İslamiyet İnançının İzleri

Cami: Filmin geçtiği köyün camisini film boyunca defalarca görürüz.

Cenaze: Zara'nın öldürülen kocasının cenazesi evden kaldırılır. İmam önde, diğer insanlar arkada dualar okurlar.

Allah İnanç: Müslüm'e nasıl olduğu sorulduğunda; "İyi olacağız Allahın izniyle." diyerek yanıtlar.

Müslüm, Ağa'nın adamlarıyla kavga ederken annesi gelir. "Allah Peygamber adına Mahmut Ağam, sen bir ağasın, bu cahillere uyman caiz midir?" der. Oğluna da dönüp; "Vallah sütüm haramdır." der.

Mahmut Ağa, Zara'yı çağırır ve ondan yanaşması olan Güllüşah'ı kahyasına ister ve ayrıca da oğullarına mukayyet olmasını söyler. Zara da; "Allah esirgeye ağam." der. Ağa; "Başlık vereceğim 1500 banknot." deyince Zara sevinir. "Başım üstüne ağam sağ olasin. Allah tuttuğunu altın ede." der.

Ağaya karşı köylülere yardım eden devlet memurunun tayinini çıkartırlar. O da giderken köylülere; "Hakkınızı helal edin. Eyvallah." der.

Müslüm babasının katili olan Zülküf Ağayı hapisanede ziyaret eder ve ona; "Bir dileğim var. Bak Allah'ın divanına gideceksin. Babamızı neden vurmuşsun? Kurbanın olam doğrusunu diyiver bana." der.

Vakkas, Müslüm'ü öldüren katili boş bir mezara atar ve onu sorgular. Mezara atmadan önce de; "Bismillahirrahmanirrahim" der. Adamdan gerçek katilin ağa olduğunu öğrenir.

Genel Değerlendirme:

Kara Çarşafı Gelin, köyün ağasının haksızlıklarına karşı gelen bir ailenin dramını anlatır. Zara, kocasını kaybettikten sonra, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan, oğullarını bir arada tutmak için uğraşan bir kadındır. Güllüşah, kan karşılığı verildiği için son derece ezik, her denileni yapan bir kızıdır. Zara'nın oğulları Vakkas ile Müslüm ise, köylülerden farklı olarak Ağa'ya karşı gelip, haksızlıkların karşısında dururlar. Vakkas'a göre Müslüm daha asidir. Köy halkı olarak fakirdirler. Elde ettikleri ürünle karınlarını doyurmaya çalışırlar. Dini açıdan filmin geneline baktığımızda İslamiyet öncesi inançların, İslamiyet inancından daha fazla olduğunu görürüz. Filmde bulunan başlıca İslamiyet öncesi dini inançlar; kına yakılması, kanlı gözyaşı akıtılması, yas göstergesi olarak alına siyah bez bağlamak, üzerlik kullanımı, kına yakılması, kan karşılığı olarak kız verilmesi, Alkarası, Ocak inancı, "darısı başınıza" sözünün kullanımı olarak sayılabilir.

Kanlı gözyaşı akıtılması, Türklerin eski inançlarından. Türkler eskiden yuğ adı verilen cenaze törenlerinde, yüzlerini yırtarak kanlı gözyaşı akıtmaktaydılar. Kara Çarşafı Gelin filminde de, Zara, kocası öldüğünde, tırnaklarıyla yüzünü yırtarak kanlı gözyaşı akıtır. Ayrıca Türkler, eskiden yas simgesi olarak baştan ayağa siyah giyinirlermiş. Bu filmde Zara, kocası öldüğünde yas tutarken, alına siyah bir bez bağlar ve bu şekilde yas tutar.

Filmdeki kadınların elleri kınalıdır. Kına, Şamanizm inancına göre, adanmışlık simgesidir. Örnek olarak yeni evliler kına yakarak, birbirlerine adanmışlıklarını belli etmektedirler. Yaşlı kadınlar ise, ahirete adanmışlıklarını göstermektedirler. Günümüze bu uygulama, olduğu gibi gelmiş ancak yapılış nedeni kaybolmuş pratiklerden biridir. Filmde Zara'nın elleri hep kınalıdır.

Gülşah'ın annesinin evinde duvarda nazara karşı bir üzerlik asılıdır. Üzerliğin o yörede, asıldığı evi nazardan koruduğuna ve eve bereket getirdiğine inanılır. Ayrıca Şamanizm ayinlerinde, saç denilen, kansız bir kurban türü bulunmaktadır. Bu kurban, çoğu zaman halkın geçim kaynağı olan türüdür. Ürün ateşe, toprağa, ya da diğer kutsal sayılan yerlere saçılır. Bu şekilde kurban gerçekleştirilmiş olur. Saçının günümüze ulaşmış şekli ise; “darısı başımıza” sözüdür. Türklerin saç uygulamalarında çoğu zaman darının saçılması uygulaması görülmektedir. Ve bu ritüeli günümüzde “darısı başımıza” sözü temsil etmektedir. Bu filmde de, askerden dönen Müslüm'ü gören köylü kadınlar, “darısı başımıza” deyip, bu deyiimi kullanarak temennilerini dile getirirler. Filmde geçen başka bir deyim de, Ocak Kültü'nün günümüze ulaşmış biçimi olarak, “ocağımızı yakacaksın” deyimidir. Günümüzde, ocak kelimesiyle birlikte kullanılan birçok deyim vardır.

Filmde İslamiyet inancından; cami, cenazede Arapça dualar okunması ve Allah inancı vardır. Filmin birçok yerinde Allah sözcüğü geçmektedir. Ayrıca film boyunca defalarca köyün camisini görürüz. Cenazenin gömülmesi de, İslamiyet'in din adamı olan imam eşliğinde ve Arapça dualar okunarak yapılır. Köylü kadınların tümü, İslami kurallara göre örtünmüşlerdir.

Genel olarak bakıldığında bu filmde, İslamiyet öncesi inançların ağır bastığı görülmektedir.

2.1.8. “KARA PEÇE”, (Memduh Ün, 1970)

Filmin Adı	: Kara Peçe
Filmin Yapım Yılı	: 1970
Yönetmen	: Memduh Ün
Senaryo	: Kadri Yurdatap
Oyuncular	: Fatma Girik, Tugay Toksöz, Cavidan Dora, Bilal İnci
Yapımcı	: Memduh Ün, Kadri Yurdatap
Yapım	: Uğur Film, Kadri Film

“Ömer Seyfettin’in ‘Yalnız Efe’ isimli hikayesinden uyarlanmıştır.”

Filmin Konusu : Kara Peçe filmi, Osmanlı Döneminde toprak ağalarının köylüye yaptığı zulme karşı çıkararak ağaya baş kaldıran Peçeli'nin öyküsünü anlatır. Filmin başında, Zeynel Ağa ve adamları, sürüsünü otlatan Dursun isimli köylünün yanına gelirler ve ondan pay isterler. Dursun ise sürünün kendine ait olduğunu söyleyerek pay vermeyi reddeder. Bunun üzerine Zeynel Ağanın adamları Dursun'u öldürürler. Zaman geçer, Zeynel Ağa hemen hemen tüm köyü ele geçirir. Zeynel Ağanın adamları, Rüstem Ağanın borcunu ödemesine rağmen, borcunun faizi olarak değirmenine el koyarlarken Demirci Ahmet Ağa gelir ve Rüstem Ağanın borcunu ödeyerek onun değirmenini kurtarır. Zeynel Ağa, adamlarının değirmene el koyamadıklarını duyunca çok sinirlenir ve Ahmet Ağaya tuzak kurmaya karar verir. Bu arada Zeynel Ağanın oğlu zabıt mektebine gönderilir. Demirci Ahmet Ağanın karısı doğum yapmaktadır. Ahmet Ağa doğacak çocuğunu nazardan korumak için karısına bir nazarlık verir, dışarı çıkar. Bu sırada Zeynel Ağanın adamları gelir ve onu Zeynel Ağanın çağırdığını söylerler. O da adamlarla gider. Ahmet Ağayı bir odaya sokarlar. Odada, masanın üzerinde keselerce altın vardır. Ahmet Ağa altınlara bakarken, Zeynel Ağanın adamları gelir ve onu yakalar, zabıtlere teslim ederler. Ahmet Ağa, suçsuz yere 18 yıl hapis yatar. Aradan 18 yıl geçer. Tüm köy Zeynel Ağanın olmuştur. Zeynel Ağanın adamları, borcunu denkleştiremeyen bir kadının kızına saldırırlarken Kara Peçeli gelir ve onları kurtarır. Peçeli, köyün güzel kızı Ayşe'dir. Zeynel Ağa zor durumda kalınca zabıt olan oğlu Ali'yi çağırır. Ali köye girerken Ayşe ile karşılaşır. Konuşurlar ve birbirlerini beğenirler. Peçeli, Zeynel Ağaya karşı köylüleri korumaya devam eder. Bu sırada da Ali'ye mektuplar göndererek Zeynel Ağanın köylüye yaptıklarını anlatır. Bir gün Ali ile Ayşe dağda karşılaşır ve Ali onu çok sevdiğini, annesini gönderip onu isteteceğini söyler. O

sırada Ayşe'nin halası gelir ve gizlice Ali'yi kolundan vurur. Ali ise kendisini Peçeli'nin vurduğunu düşünür. Ali'yi, Zeynel Ağanın oğlu olduğu için sevmemektedir. Ayşe'ye hem Zeynel Ağayı hem de oğlunu öldürtmek için söz verir. Ali, babasının yaptığı haksızlıkları görünce, babasına köylünün topraklarını iade etmesi için zorla bir belge imzalatır. Bir gece Peçeli, Ali'yi öldürmek için gizlice odasına girer ve tam öldürecekken Ali onu vurur. Peçeli kaçar, Ali onu kovalar. Peçeli, Değirmenci Ahmet'in evine sığınır. Değirmenci onun Ayşe olduğunu görünce çok şaşırır. Ayşe ayrılırken teşekkür için ona kolyesini bırakır. Değirmenci ise onun kendi kızı olduğunu anlar. Bu arada Zeynel Ağa, Kahyası ve Recep, paraları alıp kaçarlar. Kahya ve Recep, Zeynel Ağayı öldürürler. Bunu gören Peçeli de diğer ikisini öldürür. Ali, babasının ölüsünü görünce zabit kıyafetini çıkarır ve Peçeli'nin peşine düşer. Aralarında uzun bir çatışma yaşanır. Peçeli ağır yaralanır, Ali ise onu yakalar. Yüzünü açtığı anda karşısında Ayşe'yi görünce çok şaşırır. Onu sevdiğini ancak öldürmek zorunda olduğunu söyler. Ayşe ise babasını kendisinin öldürmediği üzerine yemin eder. Ve sarılırlar.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Üzerlik Kullanımı: Zeynel'in adamları Dursun'u öldürdükten sonra karısını da döverler. Kadının kaçıp sığındığı evin duvarında üzerlik asılıdır.

Yola Giden Kişinin Ardından Su Dökülmesi: Zeynel Ağanın oğlu zabit mektebine giderken annesi arkasından su döker.

Nazar İnanç: Demirci Ahmet'in eşi bebeğini doğururken Ahmet yanına gelir ve kadının üstüne üzerinde Arapça "Maşallah" yazılı, mavi boncuklu bir kolye koyar. "Yavruma takarız nazar değmesin diye." diyerek gider.

Kına Gecesi: Hatice ile Zeynel Ağanın kahyasının oğlunun düğünlerinden bir gün önce, sadece kadınların katıldığı bir kına gecesi düzenlenir.

Alkarası İnanç: Kına gecesinde Hatice Gelin, kırmızı bir kıyafet giyer.

Mavi Boncuk Kullanımı: Ayşe'nin boynunda mavi boncuklardan oluşan bir kolye vardır. Bu mavi boncuklar göz biçimindedir.

Filmde İslamiyet İnançının İzleri

Örtünme: Film boyunca, tüm kadınların başı İslami kurallara göre örtülüdür.

Allah İnancı: Köyün toprak ağası Zeynel, Dursun'un sürüsünden payını almaya geldiğinde Dursun, sürüsünün üzerinde Zeynel Ağanın hakkı olmadığını, ona pay vermeyeceğini söyler. Bunun üzerine Zeynel Ağa; “Peki bu sürüyü gezdirdiğin, otlattığın meralar, içirdiğin sular kimin?” diye sorar. Dursun da: “Allah’ın dağından, taşından sana haraç verecek değiliz ya.” diyerek cevap verir. Zeynel Ağa, Dursun’un kendisine karşı çıkmasına sinirlenir ve Dursun’u öldürtür.

Dursun’u öldürdükten sonra Zeynel Ağanın adamları, Dursun’un karısını da döverler. Dursun’un karısı perişan halde ilk bulduğu eve sığınır. Evin kapısına gelir ve kapının önüne yığılır. Kapıdan ses gelince evde yemek yiyen adam; “Allah Allah n’oluyor dışarıda?” diyerek kapıyı açar.

Zeynel Ağa kendisine borcu olduğu gerekçesiyle Rüstem Ağanın değirmenine el koyarken, Demirci Ahmet Ağa gelir ve Rüstem Ağanın borcunu öder. Rüstem Ağa ise ona minnettar olur ve; “Allah razı olsun senden.” diyerek ona sarılır.

Zeynel Ağa, adamlarına değirmene el koyup koyamadıklarını sorar. Onlar ise Demirci Ahmet Ağanın gelip yardım ettiğini, Rüstem Ağanın borcunu ödediğini söylerler. Zeynel Ağa ise sinirlenir ve; “Allah belasını versin. Kaç defadır bu herif ayağımıza dolanıyor.” diyerek söylenir.

Demirci Ahmet’in doğacak çocuğunu nazardan korumak için eşine verdiği kolyenin üzerinde “Maşallah” yazısı vardır.

Zeynel Ağanın adamları, borcunu ödeyemeyen bir kadının kızına saldırırken Peçeli gelir ve kızı kurtarır. Kadın da; “Allah gönderdi seni oğul. Ne ederdik yoksa.” diyerek ona olan minnetini bildirir.

Zeynel Ağa, beceriksizlikleri yüzünden adamlarını azarlar. “Allah belanızı versin.”

Rüstem Ağanın oğlu, Zeynel Ağa için; “Allah her kötülüğün cezasını verir.” deyip içini rahatlatır.

Rüstem Ağanın oğluyla karşılaşan Demirci Ahmet Ağa, “Allah sana uzun ömür versin oğlum, ben gideyim artık.” der. Rüstem Ağanın oğlu, Ahmet Ağayı tanıyınca da, “Ahmet Ağa, Ahmet Ağa, Allah’ın işine bak. Biz seni öldü biliyorduk.” der.

Zeynel Ağanın oğlu Ali ile Ayşe yolda karşılaşırlar. Biraz konuştuktan sonra Ali; “Allahaismarladık Ayşe” diyerek uzaklaşır.

Zeynel Ağa, Peçeli'den kurtulmak konusunda; “İnşallah benim aslan oğlum tez zamanda bastırıp tutar Peçeli'yi.” diyerek oğlundan yardım bekler.

Ali ile Ayşe, düğünde karşılaştıkları zaman Peçeli'den bahsederler. Ali, Peçeli'yi yakalayamadığı için sinirlidir. Bir an önce karşısına çıkması konusunda temennide bulunur. Ayşe de; “İnşallah beyim, belli olmaz bu işler, dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur derler.” der.

Ayşe, düğün günü Hatice'nin yanına gider ve ona hediyesini verir. “Allah mesut etsin Hatice, gelin elbiseleri pek yaraşmış.” diyerek iyi dileklerini belirtir.

Peçeli de düğün sırasında içeri girer ve Hatice'nin boynuna altın takarak “Allah mesut etsin.” der.

Ali, dağda karşılaştıklarında Ayşe'yi çok sevdiğini ve annesine söyleyip onu isteteceğini söyler. “Seviyorum seni. Anamı yollayıp Allah'ın izniyle isteteceğim seni.” der.

Değirmenci, Peçeli'nin yüzünü açınca karşısında Ayşe'yi görünce şaşırır ve “Hay Allah, yedi köyü titreten kara peçeli bizim küçük Ayşe ha. Allah Allah.” der.

Ayşe ayılınca Değirmenci; “Şükür Tanrı'ya, kurşun içerde kalmamış. Biraz kan kaybetmişsin o kadar.” diyerek ona durumunu bildirir.

Ayşe, Ali'ye yakalanınca ve Ali onun Peçeli olduğunu anlayınca Ayşe; “Allah şahidimdir babanı ben öldürmedim.” diyerek yemin eder.

Ayşe, Ali'ye nişan alır ve kendi kendine; “Öldürmek istemiyorum, öldürmek istemiyorum onu Allah'ım.” diyerek konuşur. Ali'ye de; “Kahyayla Recep öldürdü babanı. Tanrı şahidimdir doğru söylüyorum beyim.” der.

Cehennem İnancı: Kara Peçe, borcunu ödeyemeyen bir kadının kızını Zeynel Ağanın adamlarının elinden kurtardıktan sonra kadına; “Bundan böyle gönlünüz rahat olsun teyze. Bundan böyle kılınıza dokunanın canını cehenneme gönderirim.” der.

Müslümanlık: Zabitler, Değirmencinin evine Peçeli'yi aramaya geldiklerinde değirmendeki unlara basarlar. Değirmenci ise; “Müslüman değil misiniz siz? Hiç Allah'ın hikmeti çiğnenir mi?” diyerek onları uyarır.

Genel Değerlendirme

Kara Peçe filmi, Osmanlı Döneminde haksızlıklara karşı gelen bir eşkıyanın öyküsünü anlatır. Filmde ilginç olan eşkıyanın kadın olmasıdır. Köyün güzel kızı

Ayşe, günlük hayatında, annesiyle birlikte, normal şekilde yaşayan, sıradan bir kızdır. Köydeki insanlar onun Peçeli olduğunu bilmezler. Peçeli ise, silahıyla at üzerinde giden, yüzü örtülü, vahşi biridir. Ayşe'nin günlük hayatındaki kırılgan ve nazik yapısı, Peçeli karakterine büründüğünde birden değişir, Ayşe, erkek gibi davranıp, güçlenir. Bu iki karakter arasındaki fark çok büyüktür. Ayşe haliyle dağlarda koşarken düşerken, Peçeli olunca at üzerinde, birçok kişiyi öldürmektedir. Normal hayatında, diğer insanlar gibi hayatını sürdüren biri, özel kahramana dönüşünce doğa üstü güçlere bürünür. Zabit olan Ali ise, tam anlamıyla Osmanlı devletini temsil eden bir kanun adamıdır. Babasının köyün ağası olması onun kararlarını değiştirmez. Haksızlıklara karşı gelir ve görevini yerine getirir.

Filmdeki dini öğelere bakıldığında, İslamiyet öncesi dini inançların öğeleriyle, İslamiyet inancının eşit olduğu söylenebilir ancak filmin geçtiği köydeki insanların Müslüman olmaları ve sürekli Allah sözcüğünü kullanmaları İslamiyet inancını daha fazla hissettirir. İslamiyet öncesi dini inançlardan günümüze yansıyanlar; üzerlik kullanımı, giden kişinin arkasından su dökülmesi, mavi boncuk kullanımı, nazar inancı, kına gecesi ve Alkarası inancı olarak sayılabilir. İslamiyet inancının izleri ise, Allah inancı, örtünme, cehennem inancı ve Müslümanlıktır.

İslamiyet öncesi dini inançlardan ilk olarak gözümüze çarpan Kına Gecesi uygulamasıdır. Kına, Türklerin eski inançlarında adanmışlık simgesidir. Günümüzde en yaygın olarak uygulanan pratiklerdendir. Anadolu'nun birçok köyünde kadınların elleri kınalıdır. Kuran-ı Kerim'de ise böyle bir uygulama olmamasına rağmen, kadınlar dini inançlarından dolayı kına yaktıklarını düşünmektedirler. Kına, geçmişte adanmışlık simgesi olarak evli çiftler arasında birbirlerine adandıklarını, yaşlı kadınların ise kendilerini ahirete adadıklarını belli etmeleri gibi nedenlerle yakılmaktaydı. Günümüzde ise bu davranış nedeni belli olmayan bir gelenek olarak sürmektedir. Kara Peçe filminde de, Hatice'nin düğün gününden bir gece önce, kadınlar arasında bir kına gecesi düzenlenir. Sadece kadınların katıldığı ve evde düzenlenen gecede, kına yakılır ve kadınlar kendi aralarında eğlenirler. Ayrıca kına gecesinde gelin olan Hatice'ye kırmızı bir kıyafet giydirilmiştir. Hatice'nin kıyafetinin kırmızı olmasının nedeni, Alkarası denilen kötü bir ruhtur. Türklerin eski inançlarında, loğusa kadınlara ve çocuklarına kötülük yapan, onları hastalandıran bu ruhu, kırmızı rengin kaçırdığına inanılır ve korunmak istenen kişilerin giysilerinde kırmızı renk kullanılır.

Günümüzde nazara karşı korunmanın en yaygın uygulaması, mavi boncuk kullanımınıdır. Ayşe'nin boynunda, göz biçiminde mavi boncuklardan dizilmiş bir kolye vardır. Ayrıca köydeki bazı evlerin duvarında, daha çok Doğu Anadolu bölgemizde yaygın olarak kullanılan, nohuta benzer tohumların ipe dizilmesiyle yapılan üzerlik asılıdır.

Türklerin eski inançlarından Su Kültü'ne göre, su kutsaldır. Hatta, Türklerin eski dönemlerde, suyu kutsal saydıkları için yıkanmadıkları bilinmektedir. Suyun kutsallığının günümüze yansıyan biçimlerinden biri de, yola giden kişinin arkasından su dökülmesidir. Zeynel Ağanın oğlu Ali zabıt mektebine giderken annesi, arkasından bir kap dolusu su döker. Günümüzde bu davranış, yola giden kişinin yolunun açık olması, işinin rast gitmesi için uygulanmaktadır.

Filmde, İslamiyet inancının izlerine bakılacak olursa, en çok Allah sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Filmin hemen hemen her diyalogunda Allah sözü geçmektedir. Köydeki tüm kadınlar, İslami kurallara göre örtünmüştür.

2.1.9. "KUMA", (Atıf Yılmaz, 1974)

Filmin Adı	:Kuma
Filmin Yapım Yılı	:1974
Yönetmen	: Atıf Yılmaz
Senaryo	: Tarık Dursun Kakinç, Atıf Yılmaz Batıbeki
Oyuncular	: Fatma Girik, Hakan Balamir, Nuran Aksoy, Aliye Rona
Yapımcı	: Hürrem Erman
Yapım	: Erman Film

"Cahit Atay'ın 'Ana Hanım, Kız Hanım' adlı oyunundan uyarlanmıştır."

Filmin Konusu : Atıf Yılmaz'ın, Doğu Anadolu'nun bir köyünde geçen Kuma filmi doğurganlığın ve özellikle erkek çocuğun her evlilikte şart koşulduğu törelerin geçerli olduğu bir öyküyü anlatır. Askerden yeni dönen Ali annesiyle birlikte yaşar. Bir gün mağarada otururken çoban bir kıza rastlar ve ona aşık olur. Kız kendi köylerinden değildir ama yine de onunla evlenir. Fakat, gelinin yani Hanım'ın bir süre çocuğu olmaz. Ali'nin annesi oğluna çocuk veremeyen gelinini dışlar ve ona kötü davranır. Köylüler de durumu kendilerine göre yorumlayıp, Ali'yle alay etmeye başlarlar. Hocalara, üfürükçülere, muskacılara gidilir ama tüm çabalar boşunadır. Hanım'ın bir türlü çocuğu olmaz. Ali, karısını çok sevdiğinden boşanmayı düşünmez. Ancak Hanım bu durumu kabullenemez ve kendi üzerine bir kuma bulup getirir. Kuma kısa bir süre sonra hamile kalır. Kumanın gözleri kör olduğundan kumanın her işini Hanım yapar, hamileliği sırasında kuma Hanım'a çok kötü davranır. Hanım da bebeği olacağı için sesini çıkarmaz. Parasız kalınca Ali, kasabaya çalışmaya gider. Ancak Ali kasabada çalışırken Hanım hamile olduğunu anlar. Törelere göre kuma geldikten sonra bir süreliğine erkeğin eski karısıyla birlikte olması yasaktır ve Hanım'ı çekemeyen kuma, onun başka biriyle birlikte olduğu dedikodusunu yayarak tüm köyü Hanım'a karşı kışkırtır. Bu arada kuma doğum yapar ve yapay dölleme sonucu karnının şiştiği aslında bebek olmadığı ortaya çıkar. Ali köye döner, olanları öğrenir. Töreye göre Ali'nin karısını yani Hanım'ı zina yaptığı için öldürmesi ve namusunu temizlemesi gerekir ancak Ali karısının suçsuz olduğunu bilmektedir. Köylüler Ali'ye Hanım'ı öldürmesi için bir gün süre verirler ancak Ali onu öldüremez. Sabah köylüler öldürmek üzere Hanım'ı alıp köyün meydanında bir ağaca bağlarlar. Taşlamaya başlarlar ancak Ali'nin gönlü bu duruma razı olmaz ve gelip Hanım'ı kurtarır, birlikte köyü terk ederler.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Şamanizm İnancındaki Ay ve Yıldız Motifleri: Kuma filminde Hanım çobanlık da yapan köylü bir kadındır. Filmin başında evlenmeden önce koyunlarını otlatmaya çıktığı zaman üzerine giydiği çoban abasının üzerinde yıldız ve ay işaretleri bulunmaktadır. Bu işaretler Şamanizm inancında Şamanların üzerlerine giydiği kıyafetlerin ve davullarının üzerinde de bulunmaktadır. Şamanizm inancında Ay ve Yıldızlar kutsaldır ve bu nesnelere resim ve işaretlerini kıyafetlerinde taşıyarak Şamanlar onlara daha yakın olduklarını hissetmektedirler.

Totemizm'deki Nazar İnancı: Nazar inancı Totemizm kaynaklı olan inançlardan biri olarak kabul edilmektedir. Hanım'la Ali odalarına girdiklerinde odalarında boş bir beşik görürüz. Bu beşiğin üzerinde mavi boncuklar vardır. Anadolu'da nazara karşı korunmak için mavi boncuk kullanmak en çok rastlanan uygulamalardan biridir.

Muska: Şamanizm bir din olduğu kadar aynı zamanda bir sihir sistemi olarak da kabul edilmektedir. Sihir ve büyü İslamiyet inancındaki en büyük günahlardan biri olmasına rağmen günümüzde halen uygulanmaktadır. Günümüzde büyüün uygulanma biçimlerinden biri de muskadır. Muska kullanımı günümüzde Şamanizm inancındaki büyü ile İslamiyet inancının birleşmesiyle devam etmektedir. Kuma filminde Cennet, Hanım'la Ali'ye çocukları olması için muska takar. Tabak içerisinde mürekkeple dua yazılmıştır. Duanın üzerine Cennet su döker ve mürekkep dağılır. Sonra bu sudan ikisi de içer.

Şifa İçin Hocaya Gidilmesi: Şamanizm inancının din adamları olan Şamanlar aynı zamanda hastaları da iyileştiren birer otacı özelliği göstermekteydiler. Günümüzde şifa verme konusunda Şamanların yerini, hocalar ve üfürükçüler almıştır. Bu filmde de çocukları olması için bir hocaya başvururlar ve hoca Hanım'ın göbeğini açıp göbeğine Arapça birtakım dualar yazar ve birtakım dualar okur böylelikle Hanım'ın çocukları olacağına inanılır.

Lokman Hekim: Hanım kuma aramaya gittiği zaman çocuklar parasını almak için ona saldırırlar, Hanım yaralanır. Ancak Cin Nine denilen bir kadın onu tedavi eder. Ali onu almaya geldiğinde Hanım "Lokman Hekimmiş meğer." diyerek Cin Nine'nin tedavi edici özelliğinden bahseder.

Suyun Kutsallığı: Su Kültü, Türklerin İslamiyet öncesi inançlarını oluşturan önemli temel inançlardan biridir. Filmde de Hanım'ın çocuğunun olmaması üzerine arkadaşı (Cinci Hocanın eşi) ona şelalede yıkanmasını önerir. Birlikte şelaleye giderler.

Hanım soyunur, suya girer, şelalede yıkanır. Ancak bu sırada Cinci Hoca denen kişi onları gözetlemektedir.

Dede, Ermiş, Evliya İnancı: Derede çamaşır yıkarlarken Hanım'a arkadaşı "İshak Dede'yi deneyelim bir de. Ayrıca Cinci Hoca sana yanmış haberin ola. Hava kararınca gidersin, ağarana kadar dua edersin." der. İslamiyet öncesi inançlarda Atalar Kültü inancı önemli bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca Şamanizm inancında da ruhlarla direkt bağlantı kurulması sürekli yapılan uygulamalardandır. Türkler bu inançlarını günümüze dindar kişilerin öldükten sonra mezarlarını ibadet yeri haline getirip ruhlarından yardım dilemek şeklinde taşımışlardır. Filmin bu sahnesinde de Hanım, İshak Dede'nin türbesine gidip onun ruhundan çocuğu olması için yardım dilemektedir. Hanım türbeye gelir, türbede bağlanmış bez, paçavra parçaları bulunmaktadır. Türklerin eski inançlarında kutsal sayılan ağaçlara, taşlara, su kenarlarına bez parçası bağlamak, ruhlara sunulan bir çeşit kansız kurban, yalma niteliği taşımaktadır. Günümüzde bu inanç halen sürmektedir. Türbe etrafına, türbe yanındaki ağaca bağlanmış beyaz ve kırmızı birçok bez parçası ve bez bebek görmekteyiz. Hanım da dileği bir bebek olduğundan dolayı, türbeye bez bir bebek getirmiştir. Bu inanç günümüzde İslamiyet inancıyla birleştiği için Hanım "Allah'ım, Büyük Allah'ım, Koca Allah'ım sen şu Hanım kulunu duy, dileklerini gerçekleştir, bana bir çocuk ver." diyerek dua eder. Ancak İslamiyet inancında ölmüş kişilerin ruhlarından medet ummak tamamen yasaklanmış davranış biçimlerindedir. Hanım gözleri kapalı, elleri havaya doğru açık bir şekilde dua ederken Cinci Hoca gelir ve Hanım'a saldırır. Hanım da elindeki gaz lambasıyla adamı yakıp kaçar.

Her Şeyin Bir Ruhu Olduğu İnancı ve Taklit Yöntemiyle İsteklerin Gerçekleşeceğine İnanılması: Türklerin eski inançlarında canlı cansız her nesnenin bir ruhu olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca eski inançlarda birtakım davranışların taklit edilmesiyle ruhların kandırılarak o davranışın gerçek olacağına inanılmaktadır. Hanım da bebeği olması için büyük bir bez bebek yapmış onu ayağında sallar. Bir de bebek türküsü söyler. "Mevla'm bu taşa bir can ver. Tarlalarda odun yapan, Merzifon'da... Hacı-Bektaş Mevla'm bu taşa bir can ver." Söylediği türküde de Hanım, ölmüş bir kişi olan Hacı Bektaş Veli'den istekte bulunur ancak bu İslamiyet inancında yasaktır.

Ocak Kültü: Hanım'la Ali'nin çocukları olmadığı için Cennet; "Ocağımızın dumanı gitti, betimiz bereketimiz kaçtı" diyerek söylenmektedir. Ocağın sönmesi gibi ocakla ilgili deyimler Ocak Kültü'nden günümüze kalmış deyimlerdir.

Gelin Yatağına Erkek Çocuk Yatırılması: Hanım kumayı alır gelir ve düğün yapılır. Düğün sırasında kadınlar çıplak bir erkek çocuğunu gelin yatağına yatırır. Bu davranış biçimi evlenen çiftin ileride erkek bir çocuğa sahip olmaları için yapılan bir uygulamadır.

Gidecek Kişi Yolculanırken Arkasından Su Dökülmesi: Ali kasabaya çalışmaya giderken Hanım onun arkasından bir kap su döker. Bu inanç kişinin yolunun açık olması, işinin rast gitmesi için yapılan uygulamalardan biridir. Bu inanç günümüze Su Kültü inancından kalmıştır.

Üzerlik Kullanımı: Hanım hamile olup olmadığını öğrenmek için Nine'nin evine gider. Nine'nin evinde üzerlik vardır. Üzerlik kötü ruhları kovmak için üzerlik denilen nohuta benzer bir tohumdan yapılmış, duvara asılan bir süstür.

Mezar Ziyareti: Hanım babasının mezarını ziyarete gelir ve babasına seslenir; "Baba kadersiz kızın geldi. Kadir Mevla'm dayanılmaz dertler verdi bana. Sen bana yardım et babam, sen bana yardım et Kadir Mevla'm." İslamiyet inancında mezar ziyareti vardır ancak ölmüş kişilerin ruhundan yardım dilemek yasaktır.

Filmde İslamiyet İnancının İzleri

Örtünme: Kuma filminde filmin kadın kahramanı olan Hanım'ın başı İslamiyet inancının kurallarından biri olan örtünmeyle ilgili olarak başörtüsüyle bağlıdır. Ayrıca filmde Ali'nin annesi, Hanım'ın kayınvalidesi olan Cennet'in başı da sürekli beyaz bir başörtüyle örtülüdür.

Ali gelin olarak Hanım'ı köye getirdiği zaman üç kara çarşafli kadınla ve köyün imamıyla karşılaşırlar. Hanım imamın elini öper.

Allah İnancı: Cennet, oğlunun evlenmemesine sinirlenerek "Allah'ım nedir bana bu çektirdiğin?" diyerek isyan eder.

Cennet oğlunun evlenmek istediğini duyunca; "Allah'ım koca gözlü Allah'ım şükürler olsun sana." diyerek sevinir ancak gelinin kendi köylerinden olmadığını duyunca "Vah başıma gelen, Allah'ım Allah'ım... " diyerek sızlanır.

Hanım eve girerken "Gel hadi Bismillah de" der Ali.

Hanım'ın bebeğinin olmaması üzerine kayınvalidesi Cennet, "Maşallah koca gözlü Allah, başkasına yedinciyi veriyor, bize bir tane vermedi." diyerek söylenir. Bunun üzerine Hanım "Tövbe de Cennet Ana, tövbe de" diyerek onu tövbe etmeye teşvik edip sakinleştirir.

Hanım, Cennet'in söylediklerine üzülüp akşam ağlarken Ali ona "Elbet koca Allah bize de bir yavru verir." diyerek Hanım'ı avutur.

Cennet, Hanım'a "Neredeyse bir yıl olacak gelin." diyerek laf dokundurur. Hanım ise "Mevla'm büyük Ana." diyerek umudunu belirtir.

Filmde buğday döverlerken "Ya Allah" deyip güç alırlar.

Hanım kuma ararken kör bir kadınla karşılaşır. Kör kadına çocuklar çelme takarlar. Kör kadın: "Allah'tan korkun bari, boyunuz devrile. Allah hepinizin belasını versin." der. Ayrıca Hanım'a da kendisini kurtarması için "Seni Allah gönderdi Allah. Kurtar beni bu gavurların elinden." diyerek yalvarır. Hanım'ın onu almayı kabul etmesi üzerine de "Allah senden razı olsun bacım." der.

Gelen kumanın Hanım'a çok kötü davranması üzerine Hanım kuma için; "Mevla'm gözünün ferini almış da, ağzına kulağına vermiş." der.

Hanım hamile kaldığında "Ulu Mevla'm, büyük Mevla'm benim yüzümü de güldürdü." der.

Filmin sonunda köylüler Ali kasabadayken Ali'yi aldattığı gerekçesiyle, Ali'den Hanım'ı öldürmesini isterler. Ali öldürmeyince köylüler öldürmeye gelirler. Hanım'ı, alırlar ve ağaca bağlarlar. İçlerinden Cinci Hoca: "Bismillahirrahmanirrahim, köyümüzün namusunu sen bu kahpenin kanıyla temizle Yarabbim" diye bağırır ve tüm köylüler Hanım'ı taşlamaya başlarlar.

Kuran-ı Kerim: Hanım ile Ali'nin yatak odalarının duvarında kılıf içerisinde bir Kuran-ı Kerim durmaktadır.

Hanım, Ali'yle birlikte olmasına kumanın kızmaması için, Ali için oynaşım yani başka biri diyerek kumayı kandırır. Ancak Ali dönmeden önce kuma Hanım'a kahpe diyerek bağırır ve onu suçlar. Hanım da "Kitaba el basarım ki Ali'ydi." diyerek kendini savunur.

Kuma Geleneği: İslamiyet inancında bir erkeğin dört kadınla birden evlenebilmesine izin verilmiştir. Bu kuralla birlikte Anadolu'da kuma geleneği yerleşmiştir. Kuma; bir erkeğin bir kadınla evliyken, aynı anda ikinci, üçüncü hatta dördüncü kadınlarla da evlenebilmesi demektir. Filmde Hanım çocuğu olmadığı için

eşine çocuk verebilecek başka bir kadını kuma olarak almak ister. Hanım: “Varıp bir kuma bulacağım. Kendi elimle getireceğim. Görecekler senin dölünü. Kuma getireceğim üstüme Ali.” Ali: “Başlık parası gerek, nasıl alacağız kızı?” Hanım: “Anamdan yadigar. Bu altını veririz.” diyerek altınını satar ve kendine kuma aramaya çıkar. Ali gitmesini istemez ancak Hanım gider.

Ahret, Cennet İnancı: Cennet öldüğünde cenazeye gelen kişiler “Mekanı Cennet olsun Hanım bacım.” diyerek Hanım’ı teselli ederler.

Zina: Filmde Hanım ile Ali mağarada buldukları zaman Ali, Hanım’ın başörtüsünü açar ve saçlarını okşar. Ayrıca kızın abasını çıkarır ve kızı sever. Ancak İslamiyet inancına göre nikahsız olan iki kişinin cinsel temasta bulunmaları yasak sayılmaktadır.

Öbür Dünya İnancı: Türklerin İslamiyet öncesi inançlarında da, İslamiyet inancında da ölümden sonra yaşama inanılmaktadır. Filmde Cennet “Dünya gözüyle torunumu görmeyeyim mi?” diyerek ölümden sonra yaşama inandığını belli etmektedir.

Hidrellez İnancı: Hidrellez gecesi Hanım, bezden bebek yapıp gül ağacının altına beşik içinde koyar. Arkadaşına “Dualarım kabul edilir mi ki bu gece?” diye sorar. Arkadaşı da ona: “Hızır İlyas hazretleri gezer, her dileği yerine getirir bu gece. Bir de Cinci Ağanın bahçesinde dua okuyup yıkandın mı olur.” der. Eve döndüğünde Cennet Anası: “İyice okudun mu kız?” diyerek ona sorar. O da “Okudum ana.” diyerek cevap verir.

Genel Değerlendirme

Kuma filmi, çocuğu olmadığı için kendi üzerine kuma getiren, Anadolu’nun bir köyünde yaşayan Hanım’ın öyküsünü anlatır. Hanım, fedakar ve iyi niyetli bir karakter çizer. Eşini çocuk sahibi yapabilmek için elinden gelen her şeyi yapar. Eşi Ali de, Hanım’ı çok sevmektedir ancak törelerin ve köylülerin baskısı altında ezilir. Dini açıdan incelenecek olursa, film oldukça zengindir. Hem İslamiyet öncesi inançları, hem de İslamiyet inancını zengin bir biçimde içinde barındırır. İslamiyet öncesi inançlardan günümüze yansıyanlar; ay ve yıldız motifleri, nazar inancı, muska, şifa için hocaya gidilmesi, suyun kutsallığı, lokman hekim, dede, ermiş, evliya inancı, taklit yöntemiyle ruhların kandırılması, Ocak Kültü, gelin yatağına erkek çocuk yatırılması, üzerlik kullanımı, Su Kültü ile gidecek kişinin arkasından su

dökülmesi olarak sayılabilir. 70'li yıllar Türk Sineması köy filmi örneklerinin içinde, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarının en fazla yer aldığı film, Kuma filmidir. Kuma filminde de olduğu gibi, İslamiyet öncesi çoğu inanca günümüzde insanların, daha çok çaresizlik durumunda başvurduklarını görmekteyiz. İnsanlar, tıbbın, bilimin eksik kaldığı, ya da bunlara ulaşamadıkları zaman, doğa üstü güçlerden medet ummaktadırlar. Şamanizm inancı da, bir din sistemi olmasının yanında, aynı zamanda bir sihir sistemi özelliği de taşımaktadır. Geçmişte insanlar tüm sorunlarını, hastalıklarını bu inanç içinde çözmüşlerdir. Günümüzde de, İslamiyet inancında kesinlikle yasak olmasına rağmen, özellikle, dede, ermiş, evliya inancının sürmesinin nedeni, insanların çaresiz kaldıklarında başvuracakları bir doğaüstü güç aramalarıdır. Filmdeki, İslamiyet öncesinden kalan birçok dini inanç, İslamiyet'le bütünleşmiş birer uygulama olarak yer almaktadır.

Kuma filminde, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarından günümüze yansıyan en önemli öğelerden biri, şifa için hocaya gidilmesi uygulamasıdır. Şamanizm inancının din adamları olan Şamanlar, dini vazifelerinin dışında, aynı zamanda hastaları iyileştirmek, gelecekte haber vermek gibi birçok görevi de üstlenmekteydiler. Günümüzde de, bu uygulama İslamiyet inancıyla bütünleşmiş bir şekilde sürmektedir. İslamiyet inancının din adamları olan hocaların bir kısmı, camideki görevlerinin dışında, Kuran'dan birtakım dualar okuyarak, hastaları iyileştirmek, büyüleri bozmak gibi uygulamalarda da bulunmaktadır. Bütün bu uygulamaların İslamiyet inancında yasak olması, bu davranışları engellemeye yetmemektedir. Kuma filminde de, Hanım, çocuğu olmadığı için hocaya gider ve hocadan şifa umar. Hoca da, Hanım'ın göbeğine mürekkeple Arapça birtakım dualar yazar ve böylelikle onun tedavi olduğuna inanılır. Cennet de, Ali ile Hanım'ın çocuklarının olmaması üzerine, kendine göre bir büyü yaparak ikisine muska takar. Bir tabağın içinde, mürekkeple bir dua yazılıdır. Tabağın içine su döker, dua karışır ve bu sudan ikisi de içer. Bu uygulama da İslamiyet inancında yasaktır ancak günümüzde yasak olmasına rağmen Şamanizm inancının uzantısı olarak halen yapılmaktadır.

Filmde bulunan diğer bir önemli inanç da; Dede, Ermiş, Evliya İnancıdır. Hanım, birçok yöntem deneyip, yine de başarısız olunca, bu sefer, İshak Dede türbesini ziyarete gider. Türbenin yanındaki ağacın dallarında, bağlanmış birçok bez parçası vardır. Hanım türbenin başına gider ve ellerini havaya doğru kaldırarak,

Arapça dualar eder. Dede, Evliya, Ermiş inancı, Türklerin eski dini inançlarından Atalar Kültü'nden kalmıştır. Türklere göre, ataları kutsaldır ve ruhları sonsuza dek yaşamaya devam eder. Ölümler de, canlılar gibi yer, içer ve normal yaşamlarını sürdürürler. İslamiyet inancında ise, ölü kişilerin ruhlarından yardım istemek kesinlikle yasaktır. İslamiyet inancına göre, Tanrı ile kul arasına kimse giremez. Ancak bu yasağa rağmen, Anadolu'nun birçok yerinde bulunan türbeler, sürekli ziyaret edilmekte, ve gelen kişiler dilekte bulunmaktadır. Türbe ziyaretine gelen kişilerin türbeyi ziyaretlerinin yanında, Arapça İslami dualar etmeleri de, Atalar Kültü inancının günümüzde, İslamiyet inancıyla birleştirilip yeni bir uygulama haline getirilmesidir. Ayrıca Hanım, sıkıldığı bir anda, babasının mezarına gider ve mezarın başında babasına, kendisine yardım etmesi için dua eder.

Şamanizm inancında Ay, Güneş ve Yıldız Kültü kapsamında, Ay, Yıldızlar ve Güneş kutsaldır. Şamanizm dininin din adamları olan Şamanlar, ayın sırasında üzerlerine giydikleri kıyafetlerine, Şaman davullarına Ay, Yıldız, Güneş figürleri çizerler. Bu figürlerin onlara yolculukları sırasında yardımcı olacağına inanırlar. Kuma filminde, çobanlık yapan Hanım'ın abasının üzerinde de, Ay ve Yıldız figürleri vardır. Diğer bir Kült olan Su Kültü inancında ise, su kutsaldır. Türkler, suyun kutsallığına ve şifa verdiğiğine inanırlar. Filmde Hanım, şifa bulmak için kutsal olduğuna inanılan bir akarsuya girer ve akarsuyun içinde yıkanır. Ocak Kültü de, Türklerin eski inançlarının en önemlilerindedir. Bu kült, günümüze birtakım deyimler şeklinde gelmiştir. Kuma filminde de, "Ocağımızın dumanı gitti, betimiz bereketimiz kaçtı" cümlesinde, ocağın bereketi kaçmak, deyimini kullanılmıştır.

Şamanizm inancında çok sık uygulanan pratiklerden biri de, ruhların kandırılması yöntemidir. Ruhların, isimlerin sonunu değiştirmek, çocukları eski giysilerle giydirmek, gerçekleşmesi istenen olayı taklit etmek gibi davranışlarla kandırıldığına inanılır. Kuma filminde de, yeni evlenen çiftin yatağına erkek çocuk yatırılmış ve onların da erkek çocuk sahip olması istenmiştir. Hanım da, bezden yaptığı bir bebeği dua ederek ayağında sallamış ve bu şekilde bebek sahibi olmayı dilemiştir.

Filmde İslamiyet inancının izleri ise, örtünme, Allah inancı, kuma geleneği, Kuran-ı Kerim, ahiret, cennet inancı, hıdrellez ve mezar ziyareti olarak sayılabilir. Hıdrellez inancı, aslen İslamiyet ve Yahudiliğin ortaklaşa oluşturdukları bir inanç olup, günümüzde Türkler arasında, birtakım Şamanik vasıflarla kutlanmaktadır.

Hıdrellez inancının içerisindeki Şamanik vasıflar arasında, çocukları olmayan kişilerin, bezden bebek yapıp bebeği, gül ağacının altına koymaları, birtakım istekleri olan kişilerin, dileklerini küçük bir kağıda yazıp, kağıdı gül ağacının altına koymaları, Hıdrellez gecesi, dilek tutularak ateşin üzerinden atlanması sayılabilir. Hanım da, çocuğu olması için, Hıdrellez gecesi bezden bir bebek yapıp, bebeği gül ağacının altına dua ederek koyar.

Filmde İslamiyet inancının en önemli ögesi, Allah sözcüğüdür. Filmin birçok yerinde Allah sözcüğü geçer. Ayrıca filmdeki kadınların tümü İslami kurallara göre örtülüdür. Hanım ile Ali'nin yatak odalarında, duvarda kılıf içerisinde bir Kuran-ı Kerim asılıdır. Türklerin eski inançlarında yer almayan, sadece İslamiyet inancında var olan bir uygulama, erkeklerin aynı anda dört kadınla birden evlenebilmeleridir. Bu uygulama günümüzde azalsa da, Doğu bölgelerimizde halen devam etmektedir. Kuma filminin temelini oluşturan bu inanca filmde, çocuk sahibi olamayan Hanım başvurur. Kendisi çocuk sahibi olamadığı için, eve eşine çocuk verebilecek bir kuma getirir.

2.1.10. “SULTAN GELİN”, (Halit Refiğ, 1973)

Filmin Adı	: Sultan Gelin
Filmin Yapım Yılı	: 1973
Yönetmen	: Halit Refiğ
Senaryo	: Cahit Atay
Oyuncular	: Türkan Şoray, Ali Özoğuz, Müşerref Çapın, Handan Adalı
Yapımcı	: Hulki Saner
Yapım	: Saner Film

“Cahit Atay’ın ‘Sultan Gelin’ adlı oyunundan uyarlanmıştır.”

Filmin Konusu : Sultan, kendi halinde bir köylü kızıdır. Köyün zenginlerinden biri Sultan’ı oğluna almak ister. Babası da yüklü bir başlık parası karşılığında kızını verir. Ancak Osman’ın yani damadın kalbi hastadır fakat babası bir türlü bu durumu kabullenmek istemez. Evlenirler ancak Osman hastalanır ve aralarında bir şey yaşanamaz. Sabah olduğunda kadınlar kanlı çarşafı beklerler ve Sultan kocasını kurtarmak için kolunu keser, çarşafı kana bular ve çarşafı böylece kadınlara teslim eder. Çarşafı gören babası çok sevinir ve silah atar. Ancak bu silah sesini duyan Osman kalp krizi geçirir ve ölür. Başta Osman’ın annesi olmak üzere herkes bu ölümden Sultan’ı sorumlu tutar. Osman’ın annesi, Sultan’ın evden gitmesini ister ancak babası evde kalması için ısrar eder. Çünkü yapılacak birçok iş vardır ve tüm bu işleri Sultan’a yaptırmak istemektedir. Sultan’ın babası onu almaya gelir ancak Osman’ın babası Sultan’ı vermez. Sultan’ın babası güveyi olmadığı için kendisiyle gelmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Osman’ın babası henüz 5-6 yaşlarındaki diğer oğlu Veli’yle Sultan’ı nikahlayacağını söyler. Bunun üzerine Sultan orada kalır. Yıllar geçer, tüm bu yıllar boyunca Sultan, Veli’yi büyütür, her şeyiyle ilgilenir. Veli, Sultan’a abla demektedir ve onu ablası gibi kabul eder ancak Sultan onu sevmektedir. Bir gün Veli’yi sevdiği kızla birlikte samanlıkta yakalar. Çok sinirlenir ancak Veli o kızı sevdiğini itiraf eder. Düğün günü gelir çatar, evlenirler ancak gerdek gecesi Veli onu abla gibi sevdiğini esas sevdiğinin başka bir kız olduğunu anlatır. Bunun üzerine Sultan, Veli ile kızın kaçmasına yardımcı olur. Onlar kaçarlar ve Sultan’a da yeni eşi olarak, Osman’ın annesinin son erkek çocuğu olan iki aylık bebek verilir.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

İçki İçilmesi: Sultan'la Osman'ın düğünlerinde Osman'a arkadaşları içki içirirler ve onu sırtına yumruklar vurarak gerdeğe sokarlar.

Silah Atılması: Sultan'ın sabah kanlı çarşafı evdekilere vermesi üzerine Osman'ın babası sevinir ve silah atar. Türklerin eski inançlarında kötü ruhlar çeşitli gürültülerle korkutulup kaçırılmaktaydı. Düğünlerde silah atmak da bu inançtan günümüze kalmış pratiklerden biridir.

40. Günün Kutsallığı: Sultan'ın kaynanasının üçüncü bebeği olduğunda Sultan'a; "Kız Sultan hazır et kendini oğlanın kırkında düğününüz var." der kayınpederi.

Gelinlerin, Kocaları Öldükten Sonra Kocalarının Erkek Kardeşleriyle Evlendirilmeleri Geleneği: Sultan'ın evlendiği Osman, düğünün ertesi sabahı ölünce, Osman'ın ailesi Sultan'ı geri göndermemek için Osman'ın küçük kardeşi 4 yaşındaki Veli'yle evlendirir.

Filmde İslamiyet İnançlarının İzleri

Allah İnancı: Düğünden sonra yengesi Sultan'a "Mevla'm bahtından güldüre" diyerek iyi dileklerini iletir.

Osman'ın hasta olduğunu anlayınca Sultan; "Mevla'nın verdiği bir derde ne gelir elden. Dert veren Mevla'm dermanını da verir." diyerek Osman'ın moralini düzeltmeye çalışır.

Sabah uyandıklarında Sultan Osman'a moral vermek için; "Keder edersen Allah'ın gecesi bir bu gece değil ya." der.

Sultan'ın kaynanasının üçüncü bebeği dünyaya geldiğinde eşi; "Allah kısmetini açık etsin." der.

Kuran-ı Kerim: Sultan'la Osman'ın odalarında çerçevenmiş bir "Bismillahirrahmanirrahim" yazısı vardır.

Cami: Sabah olduğunda Sultan uyanınca camdan dışarıya bakar ve köyün camisini görür.

Kader İnancı: Sultan, Veli'yle sevdiği kızın kaçmasına yardımcı olduktan sonra onlara; "Bahtınız açık olsun." der.

Genel Değerlendirme

Sultan Gelin filmi, Anadolu'daki, gelinin, ölen eşinin yerine, kayınıyla evlendirilmesi geleneğini konu alır. Filmin geçtiği Anadolu köyü, tutucu ve dindar bir köydür. Köylüler geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Sultan da, kendi halinde, dış dünyadan haberi olmayan bir kadındır. Başına gelen birçok şeye rağmen, isyan etmez ve olayları kabullenir. Filmin geneline bakılacak olunursa, köyün dindar bir köy olması nedeniyle, İslamiyet inancının ağır bastığı görülmektedir.

İslamiyet öncesi dini inançların yansımaları olarak, Sultan Gelin filminde; içki içilmesi, kutlama sırasında silah atılması, 40. günün kutsallığı, gelinin ölen kişinin kayınıyla evlendirilmesi geleneği sayılabilir. İslamiyet inancından ise; Allah, kader inancı, Kuran-ı Kerim ve cami öğeleri vardır.

İslamiyet öncesi inançlardan ilk göze çarpan, gelinlerin, eşleri öldüğünde, eşlerinin erkek kardeşleriyle evlendirilmeleri geleneğidir. Bu gelenek Türklerde, Göktürk devletinden beri süregelen bir uygulamadır. Bu geleneğin asıl nedeni, dul kalan kadının, grup içerisinde alıkonulmasıdır. Sultan Gelin filminde de, gelinin kayınpederi, Sultan'ın ailesinin yanına dönmesini, Sultan'ı çalıştırmak ve ona evin işlerini yaptırmak için istemez ve onu evde alıkoyar.

Türklerin eski dini inançlarından Gök Tanrı inancına göre, 3. 7. 40. ve 52. günler kutsaldır. İbadetler ve törenler bu günlerde gerçekleştirilir. Günümüze ise bu inanç, doğum, ölüm gibi özel günlerdeki kutlama ve yas törenlerinin bu takvime göre uygulanması şeklinde gelmiştir. Bu filmde de, bebek doğduğunda, düğün yapmak için bebeğin 40. gününde yapılacak olan, mevlit okunması beklenmektedir.

Şamanizm inancında, etraftaki kötü ruhları kovmak için birtakım gürültüler çıkarılmaktaydı. Bu gürültüler günümüze, ay tutulması sırasında kaynana zırlıtısı çalmak, düğünlerde ve birtakım kutlamalarda silah atılması şeklinde ulaşmıştır. Sultan Gelin filminde de, Sultan Gelin'in düğününün ertesi gününde, çarşafı gören babası, kutlama yapmak için silah atmıştır.

Filmdeki İslami öğelere bakılacak olunursa, ilk başta Allah inancı göze çarpar. Filmin birçok yerinde Allah sözcüğü kullanılmıştır. Ayrıca, Sultan'ın odasında, duvarda "Bismillahirrahmanirrahim" yazılı bir çerçeve asılıdır. Filmin birçok karesinde, köyün camisini görmekteyiz.

Dini açıdan filme bakıldığında, dini öğelerin çok fazla olmadığını görmekteyiz. Olan dini öğelerin çoğunu da, İslamiyet inancı oluşturmaktadır.

2.1.11. "TOPRAK ANA", (Memduh Ün, 1973)

Filmin Adı	: Toprak Ana
Filmin Yapım Yılı	: 1973
Yönetmen	: Memduh Ün
Senaryo	: Duygu Sağıroğlu
Oyuncular	: Fatma Girik, Tamer Yiğit, Talat Gözbak, Suphi Tekniker
Yapımcı	: Memduh Ün
Yapım	: Uğur Film

"Bu film, 'Çocuklarım İçin' adlı bir Hint Filminden uyarlanmıştır."

Filmin Konusu: Toprak Ana filmi, toprak ağalarıyla savaşıyan bir ailenin öyküsünü anlatır. Zeliş ile Ali güzel bir düğünle evlenirler. Ancak bu düğünü gerçekleştirebilmek için Ali'nin annesi Gülsüm Ana, köyün zenginlerinden Kazım Ağadan borç almıştır. Zeliş ile Ali'nin bir oğulları olur. Onun sevinciyle Ali o yılki hasatın buğdayından köylülere dağıtmak ister. O sırada Kazım Ağa gelir ve ürünlerin büyük kısmının kendine ait olduğunu, buğdayı istediği gibi dağıtamayacağını söyler. Zeliş Ana, aldığı borcun karşılığında borcu ödemedikleri takdirde yıllık hasatlarının dörtte üçünü Kazım Ağaya vereceklerine dair bir belge imzalamıştır. Gülsüm Ana ise bu duruma itiraz eder ve köyün muhtarına danışmaya giderler. Muhtar ise kağıtta yazılanın geçerli olduğunu söyler. Zaman geçer, Zeliş ile Ali'nin iki oğulları daha olur. Yıllar geçmesine rağmen Kazım Ağaya olan borçlarını ödeyememişlerdir. Bu yüzden durumları çok kötüdür ve zaman zaman aç kalırlar. Karınlarını doyurabilmek için ellerinde ne varsa kap kacak, bilezik gibi değerli eşyalarının hepsini Kazım Ağaya satarlar. Bir gün Zeliş ile Ali tarlanın ortasındaki büyük taşı kaldırmaya çalışırken taş Ali'nin ellerine düşer. Elleri ezilir ve kangren olmaması için kolları kesilir. Ali bu durumu kendine yediremez ve bir gece herkes uyurken evden kaçar. Zeliş, Gülsüm Ana ve çocuklar çok üzülürler onu ararlar ancak bulamazlar. Oğlunun yokluğuna dayanamayan Gülsüm Ana ise ölür. Zeliş'in ise bir çocuğu daha olur. Bir gün tarlada çalışırken yağmur başlar ve dört çocuğuyla birlikte Zeliş akarsudan karşıya geçmeye çalışırken bir kütük gelir ona çarpar ve çocukları suyun içinde dağılır. Çocukların biri kaybolur, diğerlerini ise kurtarmayı başarır. Akşam eve gittiklerinde en küçük bebek de kundakta ölür. Bu sırada Kazım Ağa gelir ve ona yardım etmek istediğini söyler. Ancak Zeliş bütün bunlar onun yüzünden olduğu için onu kovar. Kazım Ağa gittikten sonra ortanca çocuk olan Murat açlıktan bayılır.

Bunun üzerine Zeliş, Kazım Ağaya gider, bilezikleri karşılığında ondan yemek ister. Kazım Ağa ise onu görünce çok sevinir ve ona tacizde bulunur. Zeliş ise onu döver ve biraz yemek alıp gider. Yıllar geçer çocuklar büyümüştür. Kazım Ağa yine tarlaya ekinleri almaya gelir. Murat ona saldırır ancak yine de engel olamazlar ve payını verirler. Murat annesinin yıllar önce yemek karşılığında Kazım Ağaya verdiği bilezikleri Kazım Ağanın kızının bileğinde görür ve bir gece eve gizlice girerek kızın odasından bilezikleri çalar. Annesine de bilezikleri Hızır Aleyhisselam'ın kendisine verdiğini söyler. Abisi Hasan ise duruma sinirlenir ve sonunda Murat'ın bilezikleri çaldığı ortaya çıkar. Hasan güzel bir düğünle evlenir. Düğün sırasında Murat bilezikleri takan Kazım Ağanın kızına saldırır ve bilezikleri çıkarmasını söyler. Durumu fırsat bilen Kazım Ağa ise kızının namusuna göz diktiğini söyleyerek köylüleri kışkırtır. Tüm köylü Murat'a saldırarak onu döverler. Annesi olaya müdahale ederek onu kurtarır ve onun adına bir daha böyle bir şey olmayacağına dair söz verir. Ayrıca bir daha böyle bir şey olduğu zaman Murat'ı kendi elleriyle öldüreceği konusunda yemin eder. Ancak Murat rahat durmaz. Bir silah bulur ve Kazım Ağayı öldürmeye giderken annesi yakalar. Annesi Murat'a yalvarır, silahı zorla alır ve kırar. Ancak Murat yine de Kazım Ağanın evine gelir ve ona saldırır. Adamları Murat'ı kolundan vururlar. Murat kaçır. Bir süre sonra Murat geri döner ve Kazım Ağayı öldürür. Kızını kaçıracakken annesi Zeliş gelir ve engel olmak ister. Kızı bırakmadığı takdirde onu vuracağını söyler ancak Murat dinlemez ve gider. Giderken Zeliş Murat'ı vurur. Vurulduktan sonra annesine koşar ve annesine sarılarak ölür.

Filmde İslamiyet Öncesi İnançların İzleri

Saçı: Filmin başında düğün sırasında gelin yürürken köylüler gelinin başından aşağı buğday atarlar. Buğday onların geçim kaynağı ve ürünü olduğu için buğday saçarlar.

Ali, oğlu olduğunu duyunca hasattan çıkan buğdayları saçı olarak köylülere dağıtmak ister hatta bir kısmını dağıtır ancak borçlu oldukları Kazım Ağa onu engeller.

Muska Kullanımı: Tarlada çalışırken Kazım Ağanın adamları Ali'ye saldırırlar. Saldıran adamların birinin boynunda deriden yapılmış üçgen muska vardır.

Başının Gözünün Sadakası Olmak: Kazım Ağa hasattan payını almaya geldiğinde oğulları ve Gülsüm Ana sinirlenir ve "Bunları oğullarım için yetiştirdim. Başımızın

gözümüzün sadakası olsun. Oğullarımın başının gözünün sadakası olsun.” der ve çocukların başlarında ikişer kere çevirerek buğdayları adama fırlatır.

Darısı Başınıza Sözü: Murat köyün öğretmeniyle karşılaştığında abisinin düğünü olduğunu söyler. Öğretmen de; “Allah mesut etsin. Darısı senin başına.” der.

Mavi Boncuk: Ali'nin öküzünün boynunda mavi boncuklu bir çan vardır.

Şerbet Dağıtılması: Hasan'ın düğününde gelen konuklara limonata ve kırmızı renkte şerbet dağıtılır.

Düğün Sırasında Silah Atılması: Düğünde köylüler silah atarlar.

Hızır İnanıcı: Murat, annesinin yıllar önce Kazım Ağaya vererek karşılığında yiyecek aldığı bileziklerini Kazım Ağanın kızının odasından çalar ve annesine olayı tamamen farklı anlatır. “Derenin kenarında yatmış uyumuşum, birden gürültüyle uyandım. Aman Allah'ım neler göreyim. Yeşil cübbeler içinde ak sakalıyla nur yüzlü bir ihtiyar durmuyor mu?” Annesi: “Hızır Aleyhisselam olmasın sakın.” der. Murat: “Herhalde oydu. Şöyle dev gibi bir ihtiyar, sakalları dizlerine kadar iniyor. Dile benden ne dilersen evlat dedi. Ben hayatta kendim için hiçbir şey istemem dedim. Ama annemin bileziklerini o Kazım domuzunun elinden kurtarmanın yolunu göster dedim ona.” Zeliş Ana: “O ne dedi?” Murat: “İhtiyar elini beline soktu, çıkardıklarını bana uzattı. Kapa gözlerini şimdi ana.” der ve bilezikleri takar. Annesi: “Bu bilezikleri isteyeceğine neden babanın nerde olduğunu sormadın? Hadi kalk gidip babanı soralım ona.” Murat: “Tam soracağım sırada Hızır Aleyhisselam duman olup kayboldu. Babam burada olsaydı ne kadar sevinirdi kim bilir. Bir daha bilezikleri çıkarayım deme.” Annesi diğer oğlu Hasan'a bilezikleri gösterir. “Bak Hasan bileziklerim geri geldi Hızır aleyhisselam vermiş Murat'a.” Hasan: “Hızır Aleyhisselam'dan söz edip günaha giriyorsun ana.” der.

Filmde İslamiyet İnanıcının İzleri

Cami: Düğünden sonra düğüne katılan tüm erkekler ve damat camiye gidip namaz kılarlar.

Allah İnanıcı: Düğünden sonra Ali'nin annesine komşuları “Hayırlı olsun Gülsüm Kadın.” derler. O da teşekkür eder. Komşular dillere destan bir düğün yaptığını söylerler. O da ; “Az bile yaptım şu dünyada bir tek oğlum var şükür Allah'ıma mürüvvetini gösterdi bana.” der.

Ali de Zeliş de evlendiklerinde çok mutlulardır. Ali Zeliş'e "Peri kızları kadar güzelsin." der. Zeliş ise; "Allah'a dua edeceğim ölünceye kadar beni böyle göresin diye." der.

Gülsüm Ana, Ali'yi evlendirmek için Kazım Ağadan borç alırken bir kağıt imzalamıştır ve imzaladığı bu kağıt Gülsüm Ana'ya söylendiği gibi değildir. Bunun üzerine Kazım Ağayla birlikte muhtara giderler. Muhtar da kağıtta yazılı olanın uygulanması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Gülsüm Ana Kazım Ağaya; "Elbet Allah bir gün senin de cezanı verir." der.

Ali kollarının kopmasından sonra kendini kötü hisseder ve evden kaçar. Gittiğini fark edince çok üzülürler ve küçük çocuk; "Babamın elleri yoktu, şimdi nasıl yemek yiyecek?" diyerek üzüntüsünü belirtir. Zeliş ise; "Dua edelim Allah onu korusun." der.

Zeliş, çocuklarından ikincisinin de ölmesinin ardından; "Yarabbim bunu da mı aldın elimden?" diyerek isyan eder.

Kazım Ağa Zeliş'in evine gelir ve; "Vah vah, demek en küçük de öldü. Allah'ım sen ne büyüksün beni göndermekle sağ kalan çocukların rızkını ihsan ediyorsun." diyerek iyi görünmeye çalışır ancak Zeliş onu kovar.

Yıllar geçip çocuklar büyüdükten sonra bile halen Kazım Ağaya borçludurlar ve Kazım Ağa tarlalarını ziyarete gelir. "Kolay gelsin, Maşallah hasat bereketli oldu bu yıl. Murat oğlum nasılsın, iyisin inşallah." der.

Kazım Ağa tekrar buğdaylardan pay almaya geldiğinde Murat ona saldırır. Gülsüm Ana da; "Allah'ından korkmaz mısın sen Kazım Ağa. Ne istiyorsun oğlumdan." diyerek sinirlenir.

Murat köyün öğretmeniyle karşılaşır ve abisinin evleneceğini söyler. Öğretmen de; "Allah mesut etsin." der.

Gülsüm Ana, Murat'ın bilezikleri çaldığını öğrenince "Allah cezanı versin. Köyün namusuna mı göz diktin?" diyerek onu döver.

Annesi Murat'ı köylünün elinden kurtarmak için; "Tanrı'nın ve hepinizin huzurunda yemin ediyorum, eğer bir daha böyle bir şey yapar, köyün namusuyla oynarsa ben vereceğim cezasını. Kendi ellerimle öldüreceğim onu ama bu seferlik affedin." diyerek af dilenir.

Murat, Kazım Ağayı öldürmeye giderken annesi yalvarır: “Tanrı elbet bizim de yüzümüzü güldürecek. Kıırma beni evladım. Ver şu silahı. Silahı bırakmazsan sütümü helal etmem sana.”

Murat gittikten sonra Gülsüm Ana hasta olur. Yatakta Murat’ı sayıklar: “Allah’ım Murat’ımı bir kere daha görmeden canımı alma.” der.

Murat, Kazım Ağayı öldürdükten sonra intikam almak için kızını da kaçırmak ister. Gülsüm Ana ise engel olmaya çalışır. “Yaptıkların yeter kıza dokunma. Allah’ın huzurunda köyün namusunu koruyacağına... Bırak kızını.”

Murat kızını alır ve kaçıırır. Kaçıırırken annesi yemin ettiğini söyler: “Allah’ın huzurunda yemin ettim.” der ve kızını bırakmasını yoksa onu vuracağını söyler ama Murat inanmaz.

Faiz Alınması: İslamiyet inancında yasak olmasına rağmen Kazım Ağa Alilerden her yıl 2000 lira olan borçlarını ödemedikleri takdirde borçları karşılığında hasatlarının dörtte üçünü faiz olarak alır.

Günah İnancı: Tarladaki taşı kaldırmaya çalışırken Ali’nin kollarına taş düşer ve kolları kopar. Bunun üzerine Ali; “Ölüp gitseydim ne iyi olacaktı.” der ancak Zeliş; “Sus günaha giriyorsun.” diyerek onu uyarır.

Tövbe Etmek: Gülsüm Ana, Murat’ın bilezikleri çaldığını öğrenmesi üzerine onu döver; “Çabuk tövbe de. Bir daha yapmayacağına söz ver bakim.” der. Murat da; “Söz anne. Vurma yeter artık.” diyerek annesinin elinden kurtulmaya çalışır.

Kuran-ı Kerim: Gülsüm Ana’nın yattığı yerde başucunda kılıf içinde Kuran asılı durur.

Genel Değerlendirme

Toprak Ana, Anadolu’nun küçük bir köyünde yaşayan bir kadının, çocuklarıyla birlikte, köyün toprak ağasına karşı verdiği savaşı anlatır. Gülsüm Ana, kocasını genç yaşta kaybetmiş, oğullarını büyütmiş bir Anadolu kadınıdır. Büyük oğlu Ali’yi istediği gibi bir düğünle evlendirebilmek için köyün ağası Kazım Ağadan iki bin lira borç alır ve bu iki bin lira senelerce faiziyle birlikte çoğaldıkça çoğalır. Gülsüm Ana çalıştığı süre içinde borcu ödeyemez ve borç, gelini Zeliş ile oğlu Ali’ye geçer. Mücadele sırası onlardadır. Zeliş, oğullarını kurtarmak için çok uğraşır ancak yine de başarılı olamaz. Filmin geçtiği köy, küçük bir Anadolu köyüdür. Ağa

haricindeki köylüler fakirdir. Yıllık hasatlarının bir bölümünü satarak, bir bölümünü de ağaya vererek bütün yıl geçinmeye çalışırlar.

Filmdeki, İslamiyet öncesi dini öğeler, saç, muska kullanımı, “darısı başınıza” sözünün kullanımı, mavi boncuk, nazar inancı, düğünde şerbet dağıtılması, düğün sırasında silah atılması, ve Hızır İnancı olarak sayılabilir. İslamiyet inancının yansımaları ise, cami, Allah inancı, günah inancı, tövbe etmek ve Kuran-ı Kerim olarak sayılabilir.

İslamiyet öncesi dini öğelerden ilk olarak göze çarpan, saç geleneğidir. Saç, Türklerin İslamiyet öncesi inançlarından Şamanizm’deki kansız bir kurban biçimidir. Türkler, Şamanizm inancında kanlı ve kansız kurban verebilmekteydiler. Kansız kurbanlar, o yörenin geçim kaynağı olan ürünlerden oluşmaktaydı. En çok buğday, mısır, darı gibi tahıllar saç olarak sunulurdu. Günümüzde, saç geleneği direkt olarak sürmese de, “Darısı başımıza” deyimi, ve bunun gibi birkaç davranış biçimiyle sürmektedir. “Darısı başımıza” sözü, tören sırasında kişinin başına darı saçılması uygulamasından kalmıştır. Toprak Ana filminde, Murat, köyün öğretmenine abisinin evleneceğini söyleyince öğretmen; “Darısı senin başına” diyerek iyi dileklerini sunar. Ayrıca Ali ile Zeliş evlenirken düğün sırasında köylü kadınlar gelinin başına buğday saçarlardı. Bu direkt olarak Şamanizm’deki saç uygulamasının aynısıdır.

Türklerin İslamiyet öncesi inançlarından filme yansıyan bir diğeri de, Alkarası inancıdır. Alkarası, loğusalara ve çocuklarına kötülük yapan, onları hastalandıran kötü bir ruhtur. Bu ruhu, kırmızı rengin kaçırdığına inanıldığından, korunmak istenen yerde, kırmızı renkli eşyalar ve yiyecekler kullanılır. Düğünde, davetlilere kırmızı şerbet dağıtılır. Bu şerbet, kırmızı renkte olduğundan Alkarası ruhunu kovacağına inanılır. Geçmişte, kötü ruhları kovmak için uygulanan başka bir pratik de, gürültü çıkarmaktır. Günümüze ise bu inanç, kutlamalar sırasında ateş açmak, ay tutulması sırasında kaynana zırlıtısı çalmak biçiminde ulaşmıştır. Düğün sırasında gökyüzüne ateş açılarak kutlama yapılır.

Hızır inancı, İslamiyet’te vardır. Ancak Hızır’dan yardım dilemek ve onun insanlara görüldüğüne inanmak Atalar Kültü inancının bir kalıntısıdır. İslamiyet inancında ölen kişilerin ruhlarından istekte bulunmak kesinlikle yasaktır. Ancak Türklerin eski inançlarında ise bu sıkça rastlanan bir davranıştır. Geçmişteki bu inançlar günümüze, ermiş, derviş, evliya biçiminde ulaşmıştır. Hızır inancında da, Anadolu’da insanlar, Hızır’ın zor durumda olan insanlara yardım ettiğine,

hastalıklarını iyileştirdiğine ve dileklerini gerçekleştirdiğine inanılmaktadır. Filmde de, Murat annesini kandırmak için Hızır'ı gördüğünü söyler.

Filmde İslamiyet inancının izlerine bakıldığında, ilk göze çarpan ve ağırlıklı olan Allah sözünün kullanımınıdır. Filmin hemen her diyalogunda Allah sözü geçer. Ayrıca Gülsüm Ana'nın yatak odasında duvarda çanta içinde asılı bir Kuran-ı Kerim vardır. Filmde İslamiyet inancıyla çelişen bir davranış, Ağa'nın köylülerden borçlarının karşılığında faiz almasıdır. İslamiyet inancında faiz yasaklanmıştır.

Filmin genelinde İslamiyet inancının ağırlığı görülmektedir. Ancak İslamiyet öncesinden kalan birçok inanç da, filmde bozulmamış, geçmişteki gibi uygulandığından her iki dönem de eşit sayılabilir.

SONUÇ

Sinema, yansıttığı toplumun tüm kültürel öğelerini içinde barındırmaktadır. İncelenmek istenen konunun niteliğine göre yapılan çözümlenmelerle, o toplum hakkında birçok kültürel değer ortaya çıkartılabilir. Bu çalışmada, 70'li yıllar Türk Sineması köy filmlerinde, Türklerin geçmişten bugüne sahip oldukları dini inançların tüm öğeleri araştırılmıştır. Birinci bölümde, din tanımlanmış, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançları ortaya konulmuş, Türklerin İslamiyet inancını kabul etme süreçleri, İslamiyet inancının dini öğeleri ve Türklerin İslamiyet öncesi kabul etmiş oldukları dini inançlarından günümüze kalanlar araştırılmıştır. İkinci bölümde ise, incelenecek olan filmlerin seçildiği 70'li yıllar Türk Sineması, bu dönemi etkileyen akımlar, köy filmleri ele alınmıştır. 70'li yıllar Türk Sineması köy filmlerinden on iki tanesi seçilmiş ve bunlar barındırdıkları dini öğeler açısından incelenmiştir.

Din, insanlığın doğuşuyla birlikte, insanların korunma ihtiyaçları, doğa olaylarını, ölümü anlamlandırma çabaları gibi ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. İnsanlığın ilerlemesiyle değişen ihtiyaçlara göre, binlerce kez yeniden şekillenmiş, biçim değiştirmiştir. Günümüzde ise, yirmi bini aşkın din olduğu düşünülmektedir.

Türkler de tüm uygarlıklar gibi, tarihleri boyunca, onlarca dinin etkisi altına girmişlerdir. Her yeni girdikleri dine de, eski dinlerinin özelliklerini taşımış olduklarından, günümüzde, bu onlarca din ile İslamiyet'in bir karışımı olan, İslamiyet'in Anadolu'daki Türkmen yorumu olarak tanımlanan bir İslamiyet yorumu ortaya çıkmıştır. Türkler geçmişte, Totemizm, Animizm, Natürizm, Gök Tanrı İnancı, Şamanizm, Zerdüştilik, Maniheizm, Yahudilik, Hıristiyanlık gibi dinlerin etkisi altına girmişlerdir. Bu dinlerden, Türklerin bugünkü dini inançlarını etkileyen en önemlileri, Geleneksel Türk Dini olarak tanımlanan; Atalar Kültü (Animizm), Gök Tanrı İnancı, Tabiat Kuvvetlerine İnanma ve Şamanizm inançlarıdır. Bu inançlar Türklerin bilinen ilk dini inançlarıdır ve Türklerin yaşamlarına uygun olduklarından, yüzlerce yıl uygulanmışlardır. Geleneksel Türk Dini ise, bu inançların tümünün birden uygulandığı, Şamanizm ağırlıklı inanca verilen addır. Türkler, yüzlerce yıl bu dinlere inandıklarından ve bu dinleri benimsemiş olduklarından, sonraki inandıkları dinlere de bu inançların birtakım özelliklerini taşımışlardır.

Geleneksel Türk Dini içerisinde sayılmayan, ancak hemen hemen tüm ilkel toplumlarda bulunduğu inanılan Totemizm dinine Türklerin inanıp inanmadığına

dair kesin veriler yoktur. Bu konu Türk tarihi araştırmacıları tarafından halen tartişılmaktadır. **Ziya Gökalt** ve **şerafettin Turan** gibi araştırmacılar Türklerin Totemizm'e inandıklarını, **İbrahim Kafesoğlu** ve **Abdülkadir İnan** ise inanmadıklarını kabul etmektedirler. Araştırmada, her iki grubun iddialarına da yer verilmiştir.

Türklerin Geleneksel Dinleri kapsamında sayılan ilk inanç, Atalar Kültü (Animizm, Ruhçuluk) inancıdır. Bu inanç, Türklerin atalarına duydukları saygıdan ve ruhların öldükten sonra da yaşadığına inanılmasından doğmuştur. Türklere göre, ruhlar öldükten sonra da normal hayatlarına devam etmekte, yiyip içmekte hatta yaşayan insanların hayatlarına müdahale edebilmektedirler. Bu yüzden, ruhların memnun edilmesi amacı taşıyan kurban, saçı gibi birtakım ayinler, belirli dönemlerde yapılmaktaydı. Geleneksel Türk Dini kapsamında sayılan ikinci inanç ise, Tabiat Kuvvetlerine İnanma (Natürizm, Doğacılık) dır. Bu inancın temeli ise, Türklerin evrendeki her nesnenin bir ruhu olduğu inancına dayanmaktadır. Türklere göre, yerin, göğün, dağların, taşların her şeyin bir ruhu vardır ve bu ruhlardan bir kısmı kutsaldır. Kutsal sayılan ruhlar da Natürizm temelinde birtakım Kültleri oluşturmuştur. Bu kültler; Yer-Su Kültleri (Dağ, Taş-Kaya, Ateş, Orman, Su Kültleri) dir ve insanlar ibadetlerinde bu öğeleri kullanmaktadırlar. İbadetler kutsal dağlarda yapılmakta, ayinlerde günahlardan arındırıcı olarak ateş kullanılmakta, ağaçların dallarına bez bağlanarak ruhlara yalma sunulması gibi pratikler uygulanmaktaydı. Bu davranışlardaki temel neden ise ruhların memnun edilmesi gerektiği inancıydı.

Geleneksel Türk Dini'nin en önemli öğelerinden biri de, Gök Tanrı inancıdır. Gök Tanrı, Türkçe'de geçen ilk dini terim olarak kabul edilmektedir. Türkler Gök Tanrı'yı, gökyüzünde yaşayan, dünyada olup biten her şeyi yönlendiren bir Tanrı olarak kabul etmişlerdir. Bu inancın temeli, tek tanrı inancıdır ve tüm ibadetler bu Tanrı'ya göre yapılmaktadır.

Türklerin Geleneksel Dinleri içinde en ağırlıklı olan din şamanizm'dir. şamanizm, temelinde bir çok sihirsels uygulamanın bulunduğu, temel olarak her şeyin bir ruhu olduğu ve bu ruhların insanları direkt etkilediği inancına dayanan bir dindir. şamanizm'in ilginç bir yanı, din adamları olan şamanların, dini görevlerinin yanında, hastaları iyileştirmek, gelecekte haber vermek gibi başka birçok görevi de üstlenmiş olmalarıdır. Türkler şaman'a "Kam" adı vermektedirler. şamanların en

önemli görevleri ise, transa geçip, ruhlarla temas kurup, ruhların isteklerini anlayabilmek ve onları memnun edebilmektir.

Geleneksel Türk Dini dışında, Türklerin tarih boyunca girmiş oldukları birtakım evrensel dinler de vardır. Bu dinler, Taoizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık'tır. Türklerin geçmişte göçebe olmaları nedeniyle, yazılı kaynakları çok az bulunmaktadır. Bu nedenle, tarihte, Taoizm, Budizm, Zerdüştilik gibi kısa süreliğine inanılmış olan bazı dinlere dair kesin kayıtlar bulunmamaktadır. Bugüne kadar yapılmış araştırmalarda elde edilmiş tüm bilgilere çalışmada yer verilmiştir.

Taoizm diniyle ilgili olarak tek bilinen, Göktürklerin 617 yılında Taoist tapınakta ibadet ettikleridir. Budizm ise, Göktürk Kağanı To-Pa Han tarafından VI. yy.da kabul edilmiştir ancak Türklerin savaşçı karakterleriyle bağdaşmadığı için, bu inanç çok kısa sürmüştür. Zerdüştilik konusunda ise kesin bilgiler mevcut olmadığından, ne zaman ve kimin tarafından kabul edildiği bilinmemektedir. Evrensel dinler arasında, Türklerin en uzun süre inandıkları Maniheizm dinidir. Bu dinin Göktürkler döneminde kabul edildiği ve Uygurların yıkılışına kadar, beş yüz yıllık bir dönemde Türkler arasında devam ettiği bilinmektedir.

Evrensel dinlerden, Yahudilik ile Hıristiyanlığa geçen Türklerin çoğu zaman içinde Türklüklerini kaybetmişlerdir. Hıristiyanlık dinine inanan Türkler; Macarlar, Bulgarlar, Gaguzlar ve Yakutlardır. Bu boylardan Macarlar ve Bulgarlar zaman içinde Türklüklerini kaybetmiştir. Gaguzlar ve Yakutlar ise Türklüklerini koruyan nadir boylardan sayılmaktadır. Yahudilik dinine geçen tek grup ise Hazarlardır.

Türklerin İslamiyet'e geçişleri, İslamiyet'le tanıştıktan yaklaşık üç yüz yıl kadar sonra, 940 yılında olmuştur. Bu süre içerisinde bu dini kabul eden bazı boylar olmuştur ancak toplu halde İslamiyet'e geçilmesi, bu tarihtedir. Türklerin İslamlaşma süreci, Geleneksel dinlerine olan bağlılıklarından dolayı, biraz zor olmuştur. Türkler, İslamiyet inancıyla eski inançlarını birleştirip, İslamiyet'in Anadolu'daki Türkmen yorumu olarak tanımlanan yeni bir inanç sistemi oluşturmuşlardır. Bu yüzden günümüzde Anadolu'da uygulanan İslam, diğer Arap devletlerinin İslam inancından farklıdır. Türklerin, eski inançlarından İslamiyet'in içine taşıdıkları bu uygulamalar, çeşitlidir. Kimi uygulamalar geçmişten günümüze olduğu gibi ulaşmış ancak yapılmaya nedeni kaybolmuş, kimi uygulamalar da, İslamiyet inancıyla birleştirilmiş ve İslamiyet içinde yaşamaya devam ettirilmiştir.

Türklerin Totemizm inancından günümüze kalan uygulamalar, nazar inancı ve nazara karşı kullanılan pratikler, kan davası inancı ve bazı hayvanların tabu olarak görülüp yenmemeleridir. Atalar Kültü inancından günümüze kalanlar; türbe ve yatır ziyaretleri, ölü yemeği verilmesi, çocuklara aile büyüklerinin isimlerinin verilmesi, mezar taşı kullanımı uygulamalarıdır. Tabiat Kuvvetlerine İnanma (Natürizm) inancından günümüze kalan pratikler, Yer-Su Kültürleri kapsamında; Yada Taşı inancı, bazı kutsal sayılan yerlere, mezarlara taş yapıştirarak dilek dileme inancı, Ağaç Kültü kapsamında; ağaçlara bez parçası bağlayarak dilekte bulunmak, beşik kertmesi, Ev ve Ocak Kültü'nden günümüze kalan uygulamalar; ocak kelimesi ile kullanılan "ocağını söndürmek, ocağına incir dikmek" gibi birçok deyim, Su Kültü inancından; bazı akarsu ve derelerin kutsal sayılması, yola gidecek kişinin arkasından su dökülmesi, Ateş Kültü inancından; ateşin günahlardan arındırıcı özelliği olduğuna inanılması, Hıdrellez günü ateşin üzerinden atlanması gibi uygulamalar günümüze ulaşmıştır.

Türklerin Geleneksel Dinleri içerisinde günümüze en çok Şamanizm inancından uygulamalar kalmıştır. Şamanizm kaynaklı inançların birçoğu, İslamiyet dini ile birleştirilmiş ve bu uygulamalara İslami şekil verilmiştir. Bu uygulamalar, Hıdrellez kutlamalarında gül ağacının dibine koyulan bir kağıda kişilerin isteklerini yazmaları, çocuğu olmayan kişilerin bezden bebekler yapıp gece gül ağacının dibine bırakmalarıdır. Hıdrellez inancı, Musevilik ve İslam geleneklerinin ortaklaşa oluşturdukları uygulamalardan biri olmasına rağmen, Türkler, Hıdrellez inancı içine, İslamiyet'te kesinlikle yasaklanmış olan ölmüş kişilerin ruhlarından yardım isteme ögesini yerleştirmişlerdir. Şamanizm inancından günümüze kalan diğer bir inanç, Alkarası inancı kapsamında; yeni doğum yapmış kadınların başlarına kırmızı kurdele bağlanması, ziyarete gelen kişilere loğusa şerbeti ikram edilmesi uygulamalarıdır. Şamanizm'den kalan ve Osmanlı döneminde uygulanan bir pratik de, Osmanlı'da hanedan kanı dökülmesinin yasak olmasıdır. Şamanizm inancına göre kan kutsaldır. Şeyhler ve Türkmen babaları, hastaları iyileştirme ve halk hekimliği, kansız kurban biçimi olarak saç, kurşun dökme, cenazenin 40. gününde mevlit okutulması, "darısı başımıza" sözünün kullanımı, nevrüz kutlamaları, çocuğu olmayan kişilerin çocukları olduğunda Satılmış, Dursun, Ömür, Yaşar gibi isimler verilmesi, kına yakılması, Ay tutulması sırasında kaynana zırlıtısı çalınması, yağmur duası uygulaması, eşiğin kutsal sayılması, muska uygulamaları da Şamanizm'den

günümüze yansıyan diğer pratiklerdir. Türkler, İslamiyet'e geçerken, geçmiş inançları da beraberlerinde taşımışlar ve tüm bu uygulamaları İslamiyet diniyle birlikte sürdürmeye devam etmektedirler.

İslamiyet dinindeki ibadet biçimleri ise; namaz kılmak, abdest almak, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmek, kurban kesmek olarak sayılabilmektedir. İslamiyet inancında inanılması gereken öğeler ise, ahiret, cennet, cehennem, kader, kısmet inançları, fitre vermenin gerekliliği, örtünme, kelime-i şهادet getirilmesi, imam nikahı, sünnet olunmasıdır.

Araştırmanın birinci bölümünde, Türklerin geçmişteki dini inançları ve bu inançlardan günümüze kalanlarla, İslamiyet inancı ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, incelenecek olan dönemin, 70'ler Türk Sineması'nın genel özellikleri, o dönemi etkileyen akımlar ve köy filmleri açıklanmıştır. Son olarak da, 70'ler Türk Sineması köy filmlerinden on iki tanesi birinci bölümde sayılan tüm dini öğelere göre incelenmiştir.

1970'li yıllar Türk Sineması'nı etkileyen, 60'lı yıllardan yansıyan üç önemli akım, "Ulusal Sinema", "Milli Sinema" ve "Devrimci Sinema" akımlarıdır. "Ulusal Sinema", Türk'ün bin yıllık gelişim içindeki sorunlarını ortaya koymaya çalışmıştır. "Milli Sinema", dini açıdan Müslümanlıktan uzaklaşıldığını, dini değerlerin korunması gerektiğini öne sürmüştür. "Devrimci Sinema" ise, ülkenin içinde bulunduğu durumun ancak bir devrimle aşılabileceğini iddia etmiş ve bu konuda ürünler vermeye çalışmıştır. 1970'li yıllarda ortaya çıkan bir düşünce de, "Toplumsal Gerçekçilik" düşüncesidir. Bu düşünce, köylülerin, emekçilerin, işçilerin konu edildiği bir sinemadan yanadır ve izleyiciye bu konuda toplumsal içerikli mesajlar verilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

Türk Sineması'nda köy filmlerine bakılacak olunursa, ilk köy filmlerinin 30'lu yıllarda çekildiği ancak gerçeklik duygusunun ancak 60'lı yıllarda verilmeye başlandığı dikkati çekmektedir. Türk Sineması'nda köy filmlerinde uzun süre gerçek köy yaşamının yansıtılamamasının nedeni, sansürdür. Bu yüzden yıllarca, köy yaşamı perdeye, sorunsuz, toz pembe bir biçimde yansıtılmıştır.

Araştırmada incelenen filmlerin tümü, Türklerin Müslüman oldukları dönemde geçmektedir. İslamiyet öncesi dönemde geçen, o dönemi yansıtan film seçilmemiştir. Seçilen filmler; 70'li yıllar Türk Sineması köy filmi örneklerinden; "Açlık", (Bilge Olgaç, 1974), "Adak", (Atif Yılmaz, 1979), "Ağrı Dağı Efsanesi",

(Memduh Ün, 1975), “Cemo”, (Atıf Yılmaz, 1972), “Ezo Gelin”, (Feyzi Tuna, 1973), “Gökçe Çiçek”, (Lütfi Ömer Akad, 1972), “Irmak”, (Lütfi Ömer Akad, 1972), “Kara Çarşafı Gelin”, (Süreyya Duru, 1975), “Kara Peçe”, (Memduh Ün, 1970), “Kuma”, (Atıf Yılmaz, 1974), “Sultan Gelin”, (Halit Refiğ, 1973), “Toprak Ana”, (Memduh Ün, 1973) filmleridir.

Taşıdığı dini öğeler açısından incelenen “Açlık” filminde, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarından günümüze kalanlar; Su Kültü’nden, yolcunun arkasından su dökülmesi, Şamanizm inancından; yağmur duası, kına yakılması, Totemizm inancından; nazar ve mavi boncuk kullanımınıdır. İslamiyet inancından filme yansıyan uygulamalar ise; namaz kılınması, imam nikahı, Allah inancı ve İslami kurallara göre örtünmedir. Filmde İslamiyet inancı öncesi dini inançlar ile İslamiyet inancı arasında çok büyük bir fark bulunmamaktadır ancak Allah sözünün çok fazla kullanımıyla İslamiyet biraz daha üstün gözükmektedir.

“Adak” filminde, İslamiyet öncesi inançlardan günümüze kalan uygulamalar; kurban edilecek hayvanın süslenmesi, muska takılması, imam nikahı sırasında anahtar, bıçak gibi metallerin kullanılması, yağmur duası, kurşun dökülmesi ve 40. günün kutsallığı sayılabilir. İslamiyet inancındaki uygulamalar ise; Kurban Bayramı, örtünme, Allah inancı, imam nikahı, abdest almak, namaz kılmak, cenaze sırasında Arapça dualar okumak, çocukların sünnet edilmesi, günah inancı, ezan okunması, İslami kurallara göre adakta bulunulması, doğan çocuğun kulağına ezan okunması, camide vaaz verilmesi olarak sayılabilir. Filmde İslamiyet inancı kadar, İslamiyet öncesi inançların yansımaları da bulunmaktadır. Ancak filmin kahramanı Mümin’in dindar olmasından dolayı İslamiyet biraz daha fazla görülmektedir.

“Ağrı Dağı Efsanesi” filminde, İslamiyet öncesi inançlardan yansıyanlar; mavi boncuk, kavukta kuş tüyü kullanımı, Ağrı Dağı’nın kişiselleştirilmesi, Ay ve Güneş’in kişiselleştirilmesi, ermişlik, şeyhlik inancı, isimlerin sonunu değiştirerek hedef şaşırtma pratiği olarak sayılabilir. İslamiyet inancının yansımaları olarak ise; kismet, Allah inancı, Kelime-i Şehadet getirilmesi, cami, örtünme, namaz kılınması, dua etmek ve zina inançları vardır. Dini açıdan bakılacak olursa, filmde İslamiyet inancı ile İslamiyet öncesi inançlar belirli bir dengededir. Ancak, Ağrı’nın kişiselleştirilmesi gibi öğeler nedeniyle, İslamiyet öncesi inançların ağırlıkta olduğu söylenebilir.

İslamiyet öncesi inançların “Cemo” filmine yansımaları, mavi boncuk, üzerlik, çan kullanımı, isimlerin sonunu değiştirerek ruhların şaşırtılacağı inancı, fal bakılması, kan kardeşliği, albastı ruhu inancı, muska kullanımı ve fal bakılırken hayal görülmesi sayılabilir. İslamiyet inancının öğeleri ise, Tanrı, kader, kısmet inancı, hakkını helal etmek ve örtünmedir. Filmde, dini inanç açısından, İslamiyet öncesi inançlar, İslamiyet inancı’ndan daha zengindir.

“Ezo Gelin” filminde, İslamiyet öncesi dini inançların izleri; nazar inancı, Alkarası, muska kullanımı, yolcunun arkasından su dökülmesi, ocak kelimesinin kullanımı, türbe ziyareti, dede inancı, saçı biçimi olarak mum yakma, mezar taşı, kına yakılması, kadınların eşleri ölünce kayınlarıyla evlendirilmeleri geleneği olarak sayılabilir. Filmde, İslamiyet inancından ise; cami, Allah sözcüğünün kullanımı, kader inancı, tespih çekilmesi, dua edilmesi, namaz kılınması, Kuran-ı Kerim, ezan, erkeklerin dört kadınla birden evlenebilmeleri, şeriat kanunları, imam nikahı, ahiret inancı, yemek duası öğeleri kullanılmıştır. Ezo Gelin filmi, dini açıdan oldukça zengindir. Filmde İslamiyet öncesi inançların izleri, İslamiyet inancı kadar yoğundur.

“Gökçe Çiçek” filminde, İslamiyet öncesi inançlardan günümüze kalan inanışlar, ağaçlara bez bağlanması, mavi boncuk, nazar, Alkarası inancı, şaman davulu kullanımı, dede, eren inancı, gelecekte haber verebilme olarak sayılabilir. İslamiyet inancının yansımaları olarak da, örtünme, Allah inancı ve kader olarak sayılabilir. Bu film, Osmanlı Dönemi’nde göçebe bir obadaki aşk öyküsünü, Şamanik unsurlarla anlattığından, İslamiyet öncesi inançlar, İslamiyet inancından daha fazladır.

“Irmak” filminde, İslamiyet öncesi inançlardan, kan davası, Alkarası inancı ve Ocak Kültü vardır. İslamiyet inançlarından ise; örtünme, kader, kısmet, Allah inancı, cami, Kuran-ı Kerim, cennet, cehennem, şeytan inancı ve imam nikahı vardır. Filmde, İslamiyet inancı ağırlıktadır.

“Kara Çarşafı Gelin” filminde, İslamiyet öncesi inançların, İslamiyet inancından daha fazla olduğunu görürüz. Filmde bulunan başlıca İslamiyet öncesi dini inançlar; kına yakılması, kanlı gözyaşı akıtılması, yas göstergesi olarak alına siyah bez bağlamak, üzerlik kullanımı, kına yakılması, kan karşılığı olarak kız verilmesi, Alkarası, Ocak inancı, darısı başınıza sözünün kullanımı olarak sayılabilir. Filmde İslamiyet inancından ise; cami, cenazede İslami dualar okunması ve Allah inancı vardır.

“**Kara Peçe**” filmdeki dini öğelere bakıldığında, İslamiyet öncesi dini inançların öğeleriyle, İslamiyet inancının eşit olduğu söylenebilir ancak filmin geçtiği köydeki insanların Müslüman olmaları ve sürekli Allah sözcüğünü kullanmaları İslamiyet inancını daha fazla hissettirir. İslamiyet öncesi dini inançlardan günümüze yansıyanlar; üzerlik kullanımı, giden kişinin arkasından su dökülmesi, mavi boncuk kullanımı, nazar inancı, kına gecesi ve Alkarası inancı olarak sayılabilir. İslamiyet inancının izleri ise, Allah inancı, örtünme, cehennem inancı ve Müslümanlıktır.

“**Kuma**” filmi, dini açıdan oldukça zengindir. Hem İslamiyet öncesi inançları, hem de İslamiyet inancını zengin bir biçimde içinde barındırır. İslamiyet öncesi inançlardan günümüze yansıyanlar; ay ve yıldız motifleri, nazar inancı, muska, şifa için hocaya gidilmesi, suyun kutsallığı, lokman hekim, dede, ermiş, evliya inancı, taklit yöntemiyle ruhların kandırılması, Ocak Kültü, gelin yatağına erkek çocuk yatırılması, üzerlik kullanımı, Su Kültü ile gidecek kişinin arkasından su dökülmesi olarak sayılabilir. Filmde İslamiyet inancının izleri ise, örtünme, Allah inancı, kuma geleneği, Kuran-ı Kerim, ahiret, cennet inancı, hıdrellez ve mezar ziyareti olarak sayılabilir. 70’li yıllar Türk Sineması köy filmi örneklerinin içinde, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarının en fazla yer aldığı film, Kuma filmidir.

İslamiyet öncesi dini inançların yansımaları olarak, “**Sultan Gelin**” filminde; içki içilmesi, kutlama sırasında silah atılması, 40. günün kutsallığı, gelinin ölen kişinin kayınıyla evlendirilmesi geleneği sayılabilir. İslamiyet inancından ise; Allah, kader inancı, Kuran-ı Kerim ve cami öğeleri vardır. Filmin geneline bakılacak olunursa, köyün dindar bir köy olması nedeniyle, İslamiyet inancının ağır bastığı görülmektedir.

“**Toprak Ana**” filmdeki, İslamiyet öncesi dini öğeler, saç, muska kullanımı, “darısı başınıza” sözünün kullanımı, mavi boncuk, nazar inancı, düğünde şerbet dağıtılması, düğün sırasında silah atılması, ve Hızır İnancı olarak sayılabilir. İslamiyet inancının yansımaları ise, cami, Allah inancı, günah inancı, tövbe etmek ve Kuran-ı Kerim olarak sayılabilir. Filmin genelinde İslamiyet inancının ağırlığı görülmektedir. Ancak İslamiyet öncesinden kalan birçok inanç da, filmde, bozulmamış olarak, geçmişteki gibi uygulandığından her iki dönem de eşit sayılabilir.

Dini açıdan incelenen on iki filme toplu olarak bakıldığında, filmlerin İslamiyet dönemi toplumunu konu aldıkları göz önünde bulundurulduğunda, İslamiyet açısından zayıf olduğu söylenebilmektedir. İslamiyet'te bulunan birçok yaptırımın uygulanmadığı göze çarpmaktadır. Bunlar arasında, içki içilmesi, kadınların gerektiği gibi örtünmemeleri sayılabilir. Bunun yanında, Türklerin İslamiyet öncesi dini inançlarının birçok ögesi halen toplum içinde yaşamayı sürdürmektedir.

Bu filmlerden de, birinci bölümde araştırıldığı gibi, Türklerin İslamiyet'i yaşama biçimlerinin, Arap ülkelerinden çok farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkler, İslamiyet'i önceki dini inançlarıyla birleştirerek, kendi yorumlarıyla yaşamaktadırlar.

İncelenen on iki filmde, dinin en çok etkilediği film, "Adak" filmidir. Filmin kahramanı Mümin, dini inançlarının tesirinde çok kaldığından, oğlunu kurban etmek zorunda kalır.

Araştırmanın birinci bölümünde tespit edilen İslamiyet öncesi inançların öğelerinin hemen hemen hepsine, filmlerde rastlanmıştır.

İncelenen bütün filmler köyde geçmektedir. Ancak filmlerde dekor, kostüm, makyaj konusunda köy yaşamıyla çelişen bazı noktalar vardır. Köylü kadınların çoğu makyajlı olduğundan filmlerin tam olarak köy yaşamını yansıtamadığı söylenebilmektedir. Ayrıca filmlerin çoğunun edebiyat uyarlaması olması da, köy filmlerinin Türk Sineması'nda bir tür olarak yerleşmemiş olduğunun göstergesidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- 1- AKPINAR, Turgut, **Türkler'in Din ve Hukuk Tarihi**, İletişim Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 1999.
- 2- ARAZ, Rıfat, **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995.
- 3- AYDIN, Erdoğan, **Nasıl Müslüman Olduk?**, Su Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, Ağustos 1999.
- 4- BAĞ, Yaşar, **Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi Kültür Din Tarihi**, Çivi Yazıları, İstanbul, Haziran 1997.
- 5- BOZKURT, Fuat, **Türklerin Dini**, Cem Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, Aralık 2003.
- 6- CANDAN, Ergun, **Türklerin Kültür Kökenleri**, Sınır Ötesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002.
- 7- CHALLAYE, Felicien, **Dinler Tarihi**, çev: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1994.
- 8- DORSAY, Atilla, **Sinemamızın Umut Yılları, 1970-80 Arası Türk Sinemasına Bakışlar**, İnkılap Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 1989.
- 9- DRURY, Nevill, **Şamanizm**, çev: Erkan Şimşek, Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- 10- ELIADE, Mircea, **Şamanizm**, çev: İsmet Birkan, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 1999.
- 11- ESİN, Emel, **İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1978.
- 12- FREUD, Sigmund, **Dinin Kökenleri**, çev: Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, 4. Basım, Ankara, 1999.
- 13- FREUD, Sigmund, **Uygarlık Din ve Toplum**, çev: Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995.
- 14- GÖKALP, Ziya, **Türk Medeniyeti Tarihi**, Toker Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1995.

- 15- GÜÇHAN, Gülseren, **Toplumsal Değişme ve Türk Sineması**, İmge Kitabevi, Ankara, Kasım 1992.
- 16- GÜNAY, Ünver, GÜNGÖR, Harun, **Türklerin Dini Tarihi**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003.
- 17- HUME, David, **Din Üstüne**, çev: Mete Tuncay, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 1995.
- 18- İNAN, Abdülkadir, **Eski Türk Dini**, Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, İstanbul, 1976.
- 19- İNAN, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, Ankara, 1987.
- 20- İNAN, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1954.
- 21- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, 19. Baskı, İstanbul, 1999.
- 22- KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1990.
- 23- KALAFAT, Yaşar, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- 24- KAPLAN, Neşe, **Aile Sineması Yılları 1960'lar**, Es Yayınları, İstanbul, Ocak 2004.
- 25- KIVILCIMLI, Hikmet, **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, Yol Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Mayıs 1980.
- 26- NIETZSCHE, Friedrich ve diğerleri, **Nietzsche ve Dinsel Hayat**, çev: Ahmet Demirhan, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- 27- OCAK, Ahmet Yaşar, **Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İletişim Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2002.
- 28- OCAK, Ahmet Yaşar, **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2002.
- 29- OCAK, Ahmet Yaşar, **Türkler, Türkiye ve İslam**, İletişim Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 1999.
- 30- ONARAN, Alim Şerif, **Sinemaya Giriş**, Maltepe Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999.

- 31- ONARAN, Alim, **Lütfi Ömer Akad'ın Sineması**, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1977.
- 32- ÖZ, Baki, **Alevilik Nedir?**, Der Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2001.
- 33- ÖZEN, Kutlu, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Dilek Matbaası, Sivas, 1996. (Yazar kendi bastırılmış.)
- 34- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, **Kur'an'ın Temel Kavramları**, Yeni Boyut Yayınları, 21. Baskı, İstanbul, 2001.
- 35- PORTAKAL, Hüseyin, **Din ve İnsan**, Yalçın Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Ocak 1994.
- 36- ROUX, Jean-Paul, **Altay Türklerinde Ölüm**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, Kasım 1999.
- 37- ROUX, Jean-Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, çev: Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, 1. Basım, İstanbul, 2002.
- 38- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitabevi, 4. Baskı, Isparta, 2002.
- 39- SENCER, Muzaffer Sencer, **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, Sarmal Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 1999.
- 40- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, Nedim, **Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri**, İtalik Yayınları, Ankara, Mart 2000.
- 41- ŞENER, Cemal, **Şamanizm**, BDS Yayınları, İstanbul, 1996.
- 42- TURAN, Şerafettin, **Türk Kültür Tarihi**, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1994.
- 43- TÜMER, Günay, KÜÇÜK, Abdurrahman, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1993.
- 44- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Türk Tarihinin Sosyolojisi**, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- 45- TÜRKMEN, Fikret, **Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü**, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999.
- 46- TÜRKÖNE, Mualla, **Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü**, Ark Yayınları, 1. Basım, Ankara, Mart 1995.
- 47- UÇAKAN, Mesut, **Türk Sinemasında İdeoloji**, Düşünce Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1977.

SÖZLÜKLER

- 1- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **İslam İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, Şubat 2000.
- 2- **Açıklamalı Deyimler Sözlüğü**, Bu Yayınevi, Haz:İlknur Levent, İstanbul, 1991.

MAKALELER

- 1- AKTOK KAŞGARLI, Mehlika, “Anadolunun Tarihi İnanç Yapısı”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 40, İstanbul, 1986.
- 2- ANADOL, Sinan, “Şaman Türkler (Tuva ve Hakasya)”, **Atlas Dergisi**, Sayı: 82, İstanbul, Ocak 2000.
- 3- ARTUN, Erman, “Adana’da Yağmur Yağdırma Törenleri ve Çomçalı Gelin”, **Adana Halk Kültürü Araştırmaları**, sayı: 1, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana, 2000.
- 4- AKSER, Ali Murat, “Ulusallık Arayışında Bir Yaratıcı: Metin Erksan’ın Sevmek Zamanı”, **Türk Türk Film Araştırmalarına Yeni Yönelimler**, Sayı:1, Haz: Deniz Derman, İstanbul, 2001.
- 5- ERDEM, Mustafa, Geleneksel Türk Dini ve İslam, Dini Araştırmalar, Eylül-Aralık 1998, c.1, sayı.2
- 6- GAN, Lin, “Göktürlerde Gelenekler ve Dini İnançlar”, çev: Eyüp Sarıtaş, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 4, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2000.
- 7- KÖKSAL, Hasan, “Türk Düğünlerinde Saçı Geleneği, ve Buna Bağlı Ritler-Pratikler”, **Bilig**, Sayı:1, Ankara, Bahar 1996.
- 8- ÖNAY, Yılmaz, “Van’da Yatır Kültüne Dayalı Halk Hekimliği”, **Folklor/Edebiyat Dergisi**, Sayı 36, Ankara, 2003.
- 9- SCOGNAMILLO, Giovanni, “Türk Sinemasında Köy Filmleri”, **Yedinci Sanat Dergisi**, Sayı: 4, Haziran 1973.
- 10- YEL, Ali Murat, “Türk İslamı”, **İslamiyat**, Cilt:5, Sayı:4, Ankara, Ekim-Aralık 2002.

BİLDİRİLER

- 1- BAYAT, Fuzuli, “Anadolu Halk Sofizminin Oluşmasında Şamanlığın Rolü”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Evrak Yayınları, Ankara, 2001.
- 2- KALAFAT, Yaşar, “Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti”, **Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına etkileri Sempozyumu**, Mezarlıklar Vakfı Yayınları, İstanbul, Kasım 1999.
- 3- KILIÇ, Abdullah, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Evrak Yayınları, Ankara, 2001.
- 4- KÖKSEL, Behiye, “Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Evrak Yayınları, Ankara, 2001.
- 5- ÖZ, Gülağ, “Mani Dini ve Anadolu Aleviliğindeki Etkileri”, **Uluslar arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Evrak Yayınları, Ankara, 2001.
- 6- SANTUR, Alparslan, CİNGÖZ SANTUR, Meltem, “Anadolu İnançlarının Halk Hekimliğine Etkileri”, **Uluslararası Anadolu İnançları kongresi Bildirileri**, Evrak Yayınları, Ankara 2001.
- 7- YILDIRIM, Ali, “Emlek Yöresi köylerinde İnanç Özellikleri”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Evrak Yayınları, Ankara, 2001.
- 8- YUGUŞEVA, Nadya, “Altaylarda Kamlık (Şamanizm) İnanıcı ve Anadolu’daki Yansımaları”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Evrak Yayınları, Ankara, 2001.

İNTERNET

- 1- http://historicalsense.com/Archive/Fener47_1.htm
- 2- <http://www.ilet.gazi.edu.tr/cantek/koy.html>
- 3- http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?BELGENO=42047

Özgeçmiş

1975 yılında Düzce'de doğdu. 1998 yılında Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümünden mezun oldu. 1999-2000 yıllarında tv8 program müdürlüğünde yönetmen yardımcısı olarak çalıştı. 2000 yılında Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Tv Sinema bölümünde Uzman olarak göreve başladı. Halen bu görevi sürdürmektedir.

